

UKRÁN IRODALMI ANTOLÓGIA 2.

A XIX. század közepétől a XX. század elejéig

Szerkesztette:

Bárány Erzsébet — Bárány Béla — Gazdag Vilmos

UKRÁN IRODALMI ANTOLÓGIA 2.
A XIX. század közepétől a XX. század elejéig

Vers- és szöveggyűjtemény

UKRÁN IRODALMI ANTOLÓGIA 2.

A XIX. század közepétől a XX. század elejéig

Vers- és szöveggyűjtemény

Szerkesztette:

Bárány Erzsébet, Bárány Béla és Gazdag Vilmos

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Beregszász

2023

ETO 821.161.2(=511.141)

U 55

A három önálló kötetre tervezett *Ukrán irodalmi antológia* című könyvsorozat jelentős fontossággal bír a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszékének magyar és ukrán szakos hallgatói számára, ugyanis általa a hallgatók az ukrán irodalom azon kiemelkedő alkotásainak magyar nyelvű fordításával is megismerkedhetnek, melyeket a későbbi szakmai pályafutásuk során a kárpátaljai magyar iskolák tanulóival – az emelt szintű ukrán irodalom érettségi vizsga követelményrendszerének megfelelően – kell majd megismertetniük. Jelen kiadvány a háromkötetes könyvsorozat második tagja, amelybe az ukrán irodalom XIX. század közepétől a XX. század elejéig tartó időszakának magyar nyelvre lefordított alkotásait gyűjtöttük össze.

*Az oktatási folyamatban történő felhasználását jóváhagyta
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszéke
(2022. november 11., 3/88. számú jegyzőkönyv).*

*Megjelentetésre javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Felsőoktatási Minőségbiztosítási Tanácsa (2022. december 17., 4. számú jegyzőkönyv).*

*Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2022. december 20., 9. számú jegyzőkönyv).*

Kiadásra előkészítette a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Kiadói Részlege és Filológia Tanszéke.

Szerkesztők:

Bárány Erzsébet, Bárány Béla és Gazdag Vilmos

Lektorálták:

*Prof. dr. Zoltán András DSc, a MTA doktora, az Eötvös Loránd Tudományegyetem
professor emeritusa (Budapest, Magyarország)*

*Dr. habil Beregszászi Anikó PhD, docens, habilitált nyelvészdoktor,
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszékének
tanszékvezető professzora (Beregszász, Ukrajna)*

Műszaki szerkesztés: *Dobos Sándor és Vezsdel László*

Tördelés: *Vezsdel László*

Korrektúra: *Gricza-Varcaba Ildikó és a szerkesztők*

Borítóterv: *Vezsdel László és a szerkesztők*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel:

Dobos Sándor (a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Részlegének vezetője)

A tartalomért kizárólag az antológia szerkesztői felelnek.

A kiadvány megjelentetését támogatta:

Kiadó: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202, Beregszász, Kossuth tér 6.
E-mail: foiskola@kmf.uz.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft. (cím: 88 006 Ungvár, Kárpáti Ukrajna u. 36. E-mail: print@rik.com.ua)

ISBN 978-617-8143-00-8 (Könyvsorozat)

ISBN 978-617-8143-03-9 (puhafedelű)

ISBN 978-617-8143-04-6 (PDF)

© A szerkesztők, 2023

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2023

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
IVAN NECSUJ-LEVICKIJ	
A Kajdas család (Кайдашева сім'я)	9
IVAN FRANKO	
Himnusz (Гімн)	88
Miért csak álmaim... (Чого являєшся мені у сні)	89
Mózes (Мойсей)	90
Zahar Berkut (Захар Беркут)	134
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	219

ELŐSZÓ

Tekintettel arra, hogy a legtöbb magyar ajkú gyerek az iskolában hallja először az ukrán nyelvet, már az elemi iskolában nehézségekbe ütközik az államnyelv elsajátítása során. Mindez csak fokozódik, amikor 5. osztálytól kezdve a tanulók nyelvtanközpontú oktatásban részesülnek heti 2-3 tanórán, illetve az ukrán irodalmi művek elemzését kell végezniük heti 2 tanórán. Ehhez – természetesen – az irodalmi műveket eredetiben, vagyis ukrán nyelven kell elolvasniuk és megérteniük. A felső osztályokban a művek mennyisége és terjedelme növekszik, nyelvezete bonyolultabb, a szakterminológia kizárólag ukrán nyelvű, az idegen eredetű, ritkán használt, regionális, elavult, nyelvjárási és szerzői szavak, egyéni szóalkotások és szófordulatok ukrán nyelvű magyarázattal vannak ellátva, mennyiségük néha meghaladja a tanulók befogadóképességének határát.

Köztudott, hogy már a XIX. század közepétől fordítottak ukrán irodalmi alkotásokat magyar nyelvre, azzal a céllal, hogy a magyar olvasók megismerhessék a szomszéd nép kultúráját, ezen belül az irodalmát is. A XX. század közepétől az Európa Könyvkiadónak köszönhetően a magyarra fordított ukrán művek száma jelentősen megnő. Mindez természetesen segítség lehet az ukrán irodalommal ismerkedő középiskolai tanulók és főiskolai filológushallgatók számára is.

Az *Ukrán irodalmi antológia* a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszékének magyar és ukrán szakos hallgatói számára is jelentős fontossággal bír, ugyanis általa a hallgatók az ukrán irodalom azon kiemelkedő alkotásainak magyar nyelvű fordításaival is megismerkedhetnek, melyeket a későbbi szakmai pályafutásuk során a kárpátaljai magyar iskolák tanulóival – az emelt szintű ukrán irodalom érettségi vizsga követelményrendszerének megfelelően – kell majd megismertetniük. Jelen kiadvány egy három részből álló sorozat második tagja, mely az ukrán irodalom XIX. század közepétől a XX. század elejéig tartó időszakának magyar nyelvre lefordított alkotásait tartalmazza.

Az *Ukrán irodalmi antológiát* azoknak ajánljuk, akik iskolai/főiskolai keretek között tanulják az ukrán irodalmat, készülnek az emelt szintű ukrán érettségi vizsgára, vagy a kárpátaljai magyar iskolákban folytatandó pedagógusi tevékenységre, illetve azoknak is, akik csak olvasóként érdeklődnek az ukrán irodalom iránt. Reményeink szerint a műfordítások megkönnyítik a művek megértését, elemzését, s sikeresebbé tehetik a magyar iskolákban folyó ukrán irodalom tanítását/tanulását.

A szerkesztők

IVAN NECSUJ-LEVICKIJ

A KAJDAS CSALÁD¹*(Каждашева сѣм'я)*

Fordította: Forgács Balázs

I

Nem messze Bohuszlavtól, a Rosz-folyó közelében, egy hosszú kacsaringós árokban volt egy falu, Szemihori. Az árok kígyóként tekereg a meredek hegyek, zöld teraszok között; az árokból minden irányba, mint egy fa ágai, mély patakok szaladnak szét, melyek aztán valahol, messze a sűrű erdőkben rejtőznek el. A hosszú árok fenekén sással benőtt, nádasokkal borított tavacsok ragyognak, legelők zöldellnek. A gátakat százéves fűzfák szegélyezik. A mély árokban mintha egy bársonyozott zöld öv tekeregne, melyen zöld foglalatba helyezett ezüst ékszerek villognak. A hegyek alatt két sor ház fehérlik, mint két sor gyöngy ezen a zöld övön. A házak körül dús, vén kertek zöldellenek.

A magas hegyek sörényén, az árok körül vén erdő zöldell, mint egy hullámozó zöld tenger. Ha egy magas hegyről lenézel erre az erdőre, úgy tűnik, hogy a hegyekre egy szépen redőzött zöld bársonyszövet hullott, ami fodrok, csomók ezreivel a keskeny völgyekbe esett. A forró nyári napon az erdő a csúcson fényben úszik, míg a völgyekben árnyékba borul. A völgyek fölött könnyű galambszürke köd honol. Ezek a völgyek messziről mintha hús, üde erdei levegőt lehelnének az arcodba, s szinte csalogatnak a sűrű, vén erdő árnyékába.

A zöld legelő mellett, az egyik hegy lábánál állt Omeljko Kajdas méretes háza. A ház egy vén kert sűrűjébe burkolódzott. A vén cseresznyefák árnyékukkal az egész udvart beborították. Az egész Kajdas udvar csak úgy ontotta magából a hús, üde levegőt.

Egy nyári napon, Szent Panteleimon ünnepe előtt Omeljko Kajdas a csűrben, egy padon ült, és dolgozott. Tágra nyitva állt a hatalmas rőzseajtó. A szikrázó napsütésben a sűrű árnyék a csűr ajtaján koromfeketének tűnt. Mintha csak fekete vászonra lett volna festve, úgy ült ott Kajdas a bő ujjú, fehér ingjében. Épp tengelyt gyalult. Bő ingujját könyékig felgyűrte, így az ing ujjja alatt látni lehetett erős, napbarnított, eres karját. Széles arca sovány és sápadt volt, mint egy szerzetesé. Száraz, magas homlokán sűrű, apró ráncok húzódtak. Csillogó, göndör, ősz hajszálai pehelyként ágaskodtak a fején.

A csűr mellett, a szérűn Kajdas két fia, két fiatal legény, épp a földet garaszolta: az aratás a vége felé járt, és kezdődött a betakarítás. Kajdas idősebb fiát Karpónak, a fiatalabbat Lavrinnak hívták. Kajdas fiai ifjú legények voltak, mindkettő magas, jó kiállítású, hosszúarcú, szőke hajú, hosszú keskeny, enyhén hajlott orral, piros ajkakkal. Karpónak széles válla, az apjától örökölt szúrós barna szeme és sápadt arca volt. Sápadt arca a vékony arcúval, keskeny ajkaival kissé szomorúnak tűnt. Szúrós, sötét szemei, mintha dühösekké lettek volna.

Lavrinnak hosszúkás, fiatal, pirosas arca volt. Vidám égszínké szemei kedvesen, barátságosan ragyogtak. Keskeny szemöldöke, apró szőke hajfürtjei, keskeny orra, piros ajka – mind fiatal, legényes szépségéről árulkodott. Ő küllemre inkább az anyja-féle volt.

Lavrinnak fűgén dugdosta az ásót a földbe. Karpo csak ügyetlenkedett, ráncolta a homlokát, mintha haragudott volna súlyos, tompa ásójára. A vidám, viccelődő, fiatalabb testvér beszélgetni akart, ám az idősebb csak kényszerből vetett oda neki néhány szót.

¹ Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen megvédett szakdolgozat.

– Karpo – szólalt meg Lavrin –, na, kit fogsz elvenni? Mert lehet, hogy apa még Szemen napja előtt megházasít.

– Azt, akit akarok – vetette oda kelletlenül Karpo.

– Vedd el, Karpo, Palazskát! Palazskánál nincs szebb egész Szemihoriban.

– Akkor vedd el te, ha annyira tetszik – mondta Karpo.

– Ha rajtam állna, bizony el is venném Palazskát – mondta Lavrin. – Palazska szemöldöke, mint a spárga, s ha pislog, mintha szikrákat szórna. Egyik szemöldöke drágább az aranynál, a másikonak párja nincsen. De milyen szép! Mintha csak rajzolva lenne.

– Palazska szeme olyan düledt, mint a békáé, a háta meg görbe, mint egy vénasszonyé.

– Vedd el hát Hivrját. Hivrja oly törekeny, mint egy hímes tojás.

– De még milyen törekeny! Olyan finoman jár, mint mozsárban a szár, és mikor beszél, az orrán fütyül.

– Akkor vedd el Vivgyát! Ellene mi kifogásod lehet? Olyan selymes a hangja, mint a furulyaszó, és jámbor, mint a bárány.

– Inkább, mint a borjú. Azt szeretem, ha a lány egy kissé vad és szilaj, s csípős, mint a paprika! – mondta Karpo.

– Akkor vedd el Himkát! Az olyan szilaj, hogy be nem töröd – mondta Lavrin.

– Mikor Himka szeme, mint a bagolyé, s azzal a pisze orrával azt is kiszagolja, amit a szomszéd faluban sütnék. S ahogy jár, mintha borsót rostálnál, olyan cikornyákat csinál...

Karpo olyan megjegyzést tett, hogy arra az öreg Kajdas abbahagyta a gyalulást, és hallgatózni kezdett. A rözsefalon keresztül a fiúkra nézett. A fiúk leálltak a munkával, és az ásóra támaszkodva fecsegték. Kajdas felpattant a padról, s a gyaluval a kezében kiszaladt a csúrból. Az öreg Omeljko nagyon vallásos volt, minden vasárnap templomba járt, de nem csak az istentiszteletre, hanem a vecsernyére is, egy évben kétszer áldozott, ragaszkodott a klérushoz, szeretett imádkozni és böjtölni: hétfőn ünnepnapot tartott, és egy évben összesen tizenkét pénteken is böjtölt bizonyos ünnepek előtt. Épp péntekre esett a Szent Panteleimon ünnepét megelőző nap, amit a nép nagy tiszteletben tartott. Kajdas egészen reggel óta nem evett; hitte, hogy aki ezen a pénteken böjtöl, az soha nem fog vízbe fúlni.

– Hát ti meg mért álltatok meg? Csak álltok itt ölbe tett kézzel és az Isten tudja mit fecsegték! – szólt a fiaihoz Kajdas. – Hát szabad ezen a pénteken így trágárkodni? Tudjátok, hogy aki ma egész nap böjtöl, az soha nem fog vízbe fúlni, vagy hirtelen halállal meghalni?

– Szemihoriban nincs is hol megfulladni, mivel a tó még a békának is csak térdig ér! – mondta Karpo.

– Fecsegy csak, te bolond! Nincs hol megfulladni. Ha az Isten úgy akarja, a pocsolyában is megfúlhatsz – mondta az apja.

– Legfeljebb a kocsmából jövet... – mondta mérgesen Karpo, s ezzel arra célzott, hogy az apja szeretett a kocsmába járni.

– Te, Karpo, soha sem tudod tartani a szádat! Mindenért szemrehányást teszel nekem...

Kajdas köpött egyet, majd elindult vissza a csúrbé tovább gyalulni.

A fiúk kis időre elhallgattak, de ismét fecsegni kezdtek, először halkán, majd egyre hangosabban, végül már egész hangosan.

– Karpo! – csendben kezdte Lavrin, s megint a szép lányokra terelte a szót. – Mondd már meg, kit fogsz eljegyezni?

– Ah! Hagyj már békén – szólalt meg csendesen Karpo.

– Vedd el Olena Holovkivnát. Olena gömbölyű, mint a hagyma, olyan telt, mint a telihold; az arca, mint az alma, a foga, mint a fehérrépa, a copfja, mint a sulyok, és ő maga akkora, mint egy bölény: ha megy, még a föld is nyög alatta.

– Szép... Bár patkány képű; telt, mint a zsírosbödön, a nyaka, mint a kerékabroncs.

– No, akkor vedd el Odarka Hodakivnát: karcsú, mint a nádszál, hajlékony, mint a jegenye, kis orcája vékony, mint a selyemfonál; az ajka apró, mint a rutalevél. Az arca üdítő, mint a hús forrásvíz, ő maga olyan pompás, mint kertben a meggyfa, és csendes, mint kútban a víz.

Az öreg Kajdas odabenn csak köpött egyet, majd Karpo megszólalt:

– Na, milyen szépséget találtál! Az arca vékony, mint a szilánk, a teste, mint a fakanál, a karja, mint a pizkavas, ő maga, mint a deszka, s amikor megy, a csontjai csak úgy csörögnek.

– De finnyás vagy! Vedd el hát Hotina Korcsakivnát – mondta Lavrin, s elmosolyodott.

– Megbolondultál? Hotina ha csak kinéz az ablakon, a kutyák három napig ugatnak oda, s olyan csúnya, hogy a ló az abrakot se venné el a kezéből.

– Na, akkor ott van Hanna.

– Hogyne! Hogy azt az omlást vegyem el, egy peracet megeszel, míg megkerülsz, s ahogy jár...

Karpo e szavaira az istenfélő Kajdas köpött egyet, s megint kiszaladt a csűrbe.

A fiúk az ásóra támaszkodva álltak egymással szemben.

– Teremtőm! Tán nektek nincs istenetek, hogy még ezen a szent pénteken is így bemocskoljátok a szátokat? Hát nem tudtok nyugton maradni, nem szégyellitek magatokat e szent napon? Mi az ördögöt álltok ölbe tett kézzel? A munkát nem végzitek, és csak az ördög tudja, mit nem vesztek a szátokra! – kiáltott Kajdas, és köztöködni kezdett a fiúkkal; a gyaluval egészen Karpo orra előtt hadonászott. Az öreg ideges és mérges természetű volt, s az csak fokozta mérgét, hogy egészen reggel óta egy falat kenyert sem evett.

– Apa – mondta gőgösen Karpo –, maga otthagyta a munkát, de mi magának egy szót se szólunk.

Az öreget, mintha valami megcsípte volna. Szent péntek ide vagy oda, úgy lehordta a fiúkat, hogy hét zsák hajdina gyapjút kiabált rájuk, majd visszament a csűrbe.

A fiúk megint szóra fakadtak.

– Ha majd én feleséget választok magamnak, az olyan szép lesz, mint a virágszál, piros, mint a bangita, s csendes, mint a halk nyári éj – mondta vidáman Lavrin.

– Az enyém legyen dolgos, fúrge, és kissé csípős, mint a darázs – mondta Karpo.

– Vedd el hát Motrját, Dovbis idősebbik lányát. Motrja szép is, szilaj is, és csípős, mint a paprika – mondta Lavrin.

Lavrin szavai szíven érték Karpót. Motrját attól kezdve nem tudta kivenni a fejéből, mintha csak ott állt volna a szérún, nem messze tőle a zöld almafa alatt, s mintha őt nézte volna azokkal a kökényszínű, sötét szemekkel. Szinte maga előtt látta tűzpiros arcát, s finom keskeny ajkai közt ragyogó fehér fogait. Karpo elgondolkodott, rátámaszkodott az ásóra, s le sem vette a szemét arról a helyről az almafa alatt, ahol látni vélte azt a kedves jelenést, piros szalagokkal a hajában, piros kalárral a nyakában.

– Karpo, mit bámulsz úgy arra az almafára, mint borjú az újkapura? – kérdezte Lavrin.

Karpo, mintha nem is hallotta volna az öccse szavait, egész megmeredve, komoly tekintetével csak a zöld lombkoronát figyelte. El akarta üzni maga elöl ezt a jelenést, de az csak állt, és egyre csak csábította őt.

A napkorong lassan esti útjára állt. Kajdasné kijött a házból, s kezét a homlokához emelte. Már nem volt épp fiatal, de nem is vén, magas, jó kiállású, sápadt, hosszúkás arcú, szürke szemű, vékony ajkú. Kajdasné Maruszja fiatalon hosszú időt szolgált egy földesúr birtokán, ahová őt még leányként fogadták fel. Nagyon jól tudott főzni, sőt még most is őt hívták szakácsnak az urak és a papok esküvőre, keresztelőre, egyházi ünnepekre. Oly sokáig forgolódott az urak körül, hogy órá is ragadt egy kis úriság. Beszédében az urak iránti tisztelet és hízelgés érződött. Szeretett nekik kezet csókolni, meghajolni, s beszédjét is kifinomította előttük. A papnék és a szegényebb urak a szobáikban fogadták őt, mikor vendégségbe ment hozzájuk, s maguk mellé ültették az asztalhoz, amint a fontos embert szokás. Maruszja mindig hivalkodott, mosolygott, s úgy szórt a hízelgő szavakat, mint az apró borsószemeket. Egy átlagos ukrán parasztszponyhoz

képest öbenne volt valami nagyon finom, már-már mondhatni visszataszító. De ha csak egy kicsit is feldühödött, rögtön kiveszett belőle ez a kis finomság, s torkaszakadtából kiabálni, szitkozódni kezdett. Maruszja mérges természetű volt.

– Gyertek, fiacskáim, uzsonnázni, szóljatok apátoknak is! – vékony hangon kiáltotta Kajdasné. Lavrin eldobta az ásót, s elindult befelé. Karpo az ásóra támaszkodva állt tovább.

– Karpo, szívecském, gyere uzsonnázni! Hagyd a munkát! Omeljko, hagyd abba a farigcsálást! Már a nap is délutánra fordult.

– Tedd az uzsonnát az asztalra, mindjárt megyek – vetette oda Kajdas a csúrból, hogy még a fejét se mozdította.

A fiúk az anyjukkal bementek a házba, az apjuk meg továbbra is a csúrben ült, és dolgozott. Ő nem ebédelt azon a pénteken, és uzsonnázni se ment.

A fiúk meguzsonnáztak, majd ismét munkához láttak, ám az öreg Kajdas ezalatt végig dolgozott. A nap már egész alacsonyra ereszkedett az erdő felett, ám eszébe se jutott, hogy uzsonnázni menjen.

A toronyban meghúzták a harangot, s a lány harangszó átjárta a falut, betöltötte az egész völgyet. Nekiütközött egy erdővel borított közeli hegynek, tovaszökkent, és máris egy távoli csúcs felől visszhangzott, majd szétterült messze a sűrű erdő fölött: egyre gyengébben és csendesebben visszhangzott, végül a sűrű erdei mélyedésekben talált menedéket. Az öreg Kajdas eldobta a gyalut, és keresztet vetett. Felvette ujjasát, sapkáját, megkötötte övét, s elindult a hegyre, a templomba.

– Omeljko! Omeljko! – kiáltotta Kajdasné vékony hangon. – Ne felejts el a templomból hazajövet bemenni az úrhoz, s elvenni a pénzt a szekérért, mert holnap Bohuszlavba kell mennünk a vásárra. Ugyanis holnap Bohuszlavban vásár lesz. Hallod?

– Hallom hát, hallom! – vetette oda Kajdas már az utcáról, s elindult a hegyre, a templomba.

– És légy szíves a kocsmába ne menj be! Eliszod a pénzt, aztán nem lesz mivel a vásárba mennünk – kiáltotta megint Kajdasné a pitvarból.

Kajdas megérkezett a templomhoz, ám az még zárva volt. Leült az ajtó elé, a kőlépcsőre, levette sapkáját, s maga mellé tette. A hegyek közt, az erdővel borított csúcsok között tüzesen égett az esti napkorong. A hegycsúcsok sötétségbe borultak, s köztük, a völgyekben a fény nyalábokra bomlott, az üregeket aranypázmákkal töltötte be, átdöfte a fák koronáit, s úgy ragyogott a zöld leveleken keresztül, mint egy kristályon át. Az erdő fölött különös csönd lett úrrá, csak a harang zúgott a csúcsok fölött, háromszor visszaverődve róluk. Kajdas úgy ült, mintha kővé vált volna: az arcát elöntötte a bánat és a szomorúság. A templomőr megcsörrentette a kulcsokat, s kinyitotta a vaskos zárat. Kajdas hirtelen úgy felugrott, hogy egészen beleremegett.

A templom kinyílt. Megjött a pap a kántorral, s elkezdték a vecsernyét. A sekrestyés a mezőn volt. Kajdas odament az oltárhoz, hogy beálljon sekrestyésnek, meggyújtotta a képek előtti gyertyákat, odaadta a papnak a tömjénfüstölőt...

A templom teljesen üres volt, csak az asszonysarokban állt három asszony organtinkendőben. Kajdas térdén állva imádkozott, s le sem vette a szemét a királyi ajtóról, széles, sápadt arca pedig olyan lett, mint a viasz, mint egy szerzetes arca.

A templomból jövet Kajdas bement az úrhoz a pénzért. Ügyes bognár volt, úrnak és parasztnak is egyaránt készített szekeret, boronát, ekét, faekét, jó pénzt keresett, de sehogy sem tudta azt megtartani. Minden pénze a kocsmába folyt. A régi úri világ rányomta bélyegét.

Kajdas a pénzzel hazafelé tartott, ám útja épp a kocsmá előtt vezetett el. Kajdas egész nap nem evett. Az éhség már meglehetősen gyötörte. „Meg kéne inni egy pohárka horilkát: egy pohár nem bűn, az éhségtől már a szemem is kopog” – gondolta magában Kajdas, és bement a kocsmába.

A kocsmában volt néhány ember. Épp az asztalnál ült a kopasz komája. Kajdas leült közéjük, s beszédbe elegyedett velük egy pohár horilka társaságában.

– Hej, barátom, úgy kimerültem, hogy még a hátam is fáj – szólalt meg Kajdas.

– Ugyan mibe' fáradtál ki annyira? – kérdezte a komája.

– A kocsit javítom. Egy másik tengelyt csinálok. Az az átkozott hegy, már nem egy szekereket törte össze! Nem ám! Hány tengelyem kitört már e miatt az ördögfajzat miatt, azt számon tartani se lehet.

A faluba vezető út épp Kajdas kertje mellett ment el. Olyan meredek csúcsról ereszkedett alá, mint egy kemence. A kevés szekerek gyakran legurultak a hegyről, magukkal rántva az ökröket is.

– Mondd meg a fiaidnak, hogy kissé garaszolják le az utat – mondta a komája.

– Tán csak én magam fogom ott a kévét hordani? Hiszen te is ott hordod. Te mér' nem garaszolod le – mondta Kajdas, miközben már a másodikat itta ki.

– Nincs nekem elég dolgom? Én talán ölbe tett kézzel ülök? – felelte a férfi –, a legjobb lenne a szekérnyomban bekapálni, meg egy kicsit még keresztben is.

– Úgy-úgy, keresztben is, hogy ne legyen olyan meredek: igen, például, attól a cserjéstől egész a kertemig – mondta Kajdas, és legyintett ferdén az ujjával.

– Vagy épp, például, a te kerítésedtől, ahol az a vén körtefa áll, egész a cserjésig – mondta a barátja, s ujjával a másik irányba legyintett. – Úgy a szekerek is egyben maradnának.

– De még jobb lenne... legaraszolni ott a fránya domb mögött, a keritésem alatt – mondta Kajdas, miközben felhajtott egy pohárral, s rágyújtott a pipájára. – Úgy biggyeszkezik ott az a domb, mint az a pukli a kopasz fejedem, komám! Ez az átkozott domb már nagyon a begyemben van.

– Ha te azt tudnád, én majd felrobbanok miatta: már teljesen tönkretett. Mikor mégy, a hátaddal kell megtámasztani a szekeret – mondta a koma –, már az egész hátamat összeszurkálta, az anyja keservit.

– De ahogy nekem rémlik, te is lebecskáztál arról a hegyről a te Hannáddal, mikor hazafelé jöttél a keresztelőről – vágott közbe egy férfi a sarokból.

– És az összes többi, aki azon a hegyen jár-ke, nem kapálta még be, mióta Szemihori létezik? – mondta Kajdas, s újra megtöltötte poharát.

A nap már lement, az udvaron leszállott az éjszaka, ám Kajdas még mindig a kocsmában ivott, míg el nem itta a pénz felét, majd részegen hazatántorgott.

– Asszony! Nyisd ki! – kiáltotta Kajdas, s teljes erejéből verni kezdte öklével az ajtót.

– Te csavargó, hol csavarogtál egészen mostanáig? – kiáltotta Kajdasné a házból. – Nem nyitom ki! Aludj odakinn, ha elittad a pénzt! Tőlem a kerítés alatt is alhatsz!

– Nyisd ki, vagy betöröm az ablakot! – üvöltötte Kajdas, és olyat rúgott az ajtóba, hogy még a keret is beleremegett.

– Ha betöröd, akkor meg is javítod! Csak nem holnap, mert a bohuszlavi vásárra megyünk – felelte a házból a felesége.

Lavrin felkelt, s kinyitotta az apjának az ajtót. Az apja átlépte a küszöböt, megtántorodott, elhagyta a szoba ajtaját, s a falat tapogatva elindult a sötét pitvarba. Az ajtó helyett a létrát kapta el, feldöntötte azt, beleakadt a vizes dézsába, lerúgta a fedőt, s két kézzel belecsobbant a vízbe. Kajdasné előzőleg csordultig töltötte a dézsát. A víz a csak úgy folyt kifelé.

– Asszony! Hova a frászba tetted az ajtót? – kiáltotta Kajdas. – A tóba másztam? Így büntet meg a szent péntek! Végem van!

Kajdasnak úgy tűnt, hogy a keskeny gáton halad a fűzfák alatt, és hogy a gátról mindjárt a tóba csúszik.

– Hát nem látod, hogy a pitvarban vagy? – mondta Kajdasné.

– Lehet, hogy megvakultam a gáton? Semmit sem látok! Bizisten, semmit! Biztos a komám kikaparta a szemem – mondta magában Kajdas. – Ó, én szerencsétlen! Hát hogy fogok hazamenni szemek nélkül?

Kajdas meglendítette a karját, s leütött egy fazekat a polcról. A fazék egyenest a fejére esett, majd a földnek csapódott.

– Ki az ördög dobálódzik fazekakkal? Maruszja, ne dobálj má'! Es... Esküszöm, többé nem teszem.

Kajdasné felpattant az ágyból, odament a kemencéhez, s száraz hasítékokkal szítani kezdte a tüzet. A tűz lángja beragyogta az egész lakást, és a nyitott ajtón át a pitvart is.

– Ó! a komám visszaadta a látásomat. Várj csak te vén kopasz! Holnap... holnap megfizetsz!

Ezekkel a szavakkal mászott be Kajdas a lakásba. Az arca sárga volt, mint a viasz. Az ingujja könyékig nedves volt, csak úgy folyt belőle a víz. A földön a vízcseppekből egy csik formálódott ki, mintha egy nyaklánc szemei gurultak volna szét minden irányba.

– Ó, Istenem, mennyi csapás éri szegény fejemet! – nyavalygott Kajdasné. – Hogy még holnap a vásárba, mikor elitted a pénzt? Kell só, kellenek fazekak, kell szurok. Mivel fogod bekenni a szekereket? Kezdődik a betakarítás. S kell valamit venni a lakodalomra is. Hiszen meg akarsz házasítani a fiunkat.

– Hazudsz! Nem is ittam el a pénzt. Ehun van e, de te nem kapsz – mondta Kajdas, s megpaskolta a zsebe helyett a kemencepadkát –, fityiszt kaphatsz, de pénzt nem.

– No, apám, most már nem fog a vízbe fúlni, vagy hirtelen meghalni – nevetve szólt közbe Karpo a padról.

– Hát téged ki kérdezett? Az anyád teremtésit! Aludj, ha már lefeküdtél, mert a bottal mindjárt adok neked – mondta Kajdas, miközben elvesztette egyensúlyát, és lehuppant a padra.

– Na, elég legyen már! Eleget kiabáltatok! – csitította Karpót az anyja.

Kajdas ledobta ujjasát a pad végébe, rádőlt, de nem találta el fejével az ujjast. A feje olyat kopant, mintha valaki egy tököt dobott volna oda. Ahogy eldőlt, olyat horkantott, hogy az egész házban visszhangzott. Kajdasné eloltotta a mécsest, s az egész ház lecsendesedett, nyugovóra tért. Egyedül a kutyák ugattak még egy darabig, mivel a késői kiabálás és a házból kiszűrődő fény felizgatta őket.

A házban mind elaludtak, egyedül Karpo nem tért nyugovóra, mert még mindig maga előtt látta azt a jelenést a zöld almafa alatt, piros pántlikával a hajában, piros kalárral a nyakában.

II

Másnap, szombaton, szent Panteleimon ünnepén, Kajdas a feleségével elindult a vásárra, ám a fiúknak meghagyta, hogy ragadjanak ásót, kapát, és kissé garaszolják le a hegyről vezető utat. Karpo és Lavrin otthon maradtak. Eltelt a nap. A nap már ereszkedett, de Kajdas még mindig nem tért haza. Karpo a vállára vette ujjasát, és elment abba a falurészbe, ahol Motrja Dovbisivna lakott. Tegnap óta egyszerűen nem ment ki a fejéből.

Dovbis gazdag ember volt; egész a falu végén lakott, ott, ahol a mély árok egy keskeny ékként futott be az erdőbe. Az árok eme zugában ragyogott Dovbisék kis tava. A tó felett állt Dovbis cseresznyefákkal körülvett háza. Az utcáról csak a fehér fal szélét és a pitvarajtót lehetett látni. A sűrű, magas meggyfák, mint egy sűrű erdő, teljesen eltakarták az utcáról az ablakokat és a falat.

Karpo egész lassan ment, félszeggel Dovbisék udvarára pillantgatva. Messziről virított a piros tornáccal szegélyezett, fehér házsarok; felvillant a fekete foltos ajtó, a vékony, piros csíkkal szegélyezett, világoskékre festett ajtófélfák között. Dovbisék háza nagy és új volt, vastag nádtetővel, nagy ablakokkal. Az ablakokon világoskékre festett ablakredőny volt.

Karpo megállt az udvar előtt, és nekitámaszkodott a kapunak. Motrja kijött a házból egy agyagos edénnyel a kezében. Épp a kemencepadkát készült bekenni vörös agyaggal. Egy másik fazék is volt a küszöb mellett, benne fehér agyaggal.

– Üdvözöllek, fekete szépség! – köszöntötte Karpo, s anélkül, hogy megemelte volna szalmakalapját, fejével finoman biccentett.

– Üdvözöllek, nem fekete szépség! – felelte Motrja.

– Gyere csak ide, Motrja, valamit mondanom kell neked.

– Ha annyira akarsz, te magad is idejöhetsz. Egy feketéhez még odamennék, de egy vöröshöz – majd ha fagy.

Karpo szőke volt, de a haja a feje búbján kissé vöröses.

– Hát én vörös lennék? Csak a kutyákat csúfolják vörösnek – mondta Karpo.

Motrja az eresz alatt, a fehér fal mellett állt. Magas növésű volt, és karcsú, de nem túl vékony; a vaskos lábaival, a könyökéig feltúrt ingujjával, a fekete hajfonatával olyan volt, mintha a fehér falra festették volna. Napbarnított piros orcáját csak még inkább kiemelte keskeny, fekete szemöldöke, sötéten ragyogó, esőáztatta kökény színét idéző szeme. Az arcában, a szemében volt valami tüzes, égető, forró, volt benne állhatatosság, és egy kis harag. A nap sugarai ferdén érték, féloldalt világították meg Motrját, előntötték narancssárga hajszalagjait, és piros kalárisát.

– Motrja, itthon vannak a szüleid? – kérdezte az ifjú Kajdas a kapuból.

– Nincsenek, elmentek a vásárba. Mért érdekel?

– Csak úgy kérdeztem – felelte Karpo, s lassan, észrevétlenül bemászott az átjárón az udvarba.

– Hát te, Kajdas, miért mászol be mihozzánk? Alacsony neked a mi küszöbünk – mondta Motrja.

Karpo nem volt az a fajta, aki a lányokkal csipkelődik, tréfálgozik. A lányok ezért gőgösnek csúfolták.

– Na és ha magas lenne, akkor átugornám. Üdvözöllek, Motrja! – kezét nyújtván mondta Karpo.

Motrja nem nyújtott kezét, ellenben az agyagos edényt odatartotta. Karpo megragadta a karját a könyöke felett, s úgy megszorította, hogy Motrja egy hatalmasat sikoltott.

– Na, ezt már nem szeretem! – kiáltotta Motrja.

– Motrja, ki vette neked ezeket a piros szalagokat?

– Valaki. Nem mondom meg. Aki kíváncsi, hamar megöregszik – csicseregte Motrja, s két sor apró fogacskáját villogtatta.

– Tedd le azt az edényt! – mondta Karpo, és el akarta venni tőle a kopott fazekat.

Motrja magához rántotta azt; az edény egy darabja Karpo kezében maradt. A vörös agyag szétfolyt a földön.

– El innen! Ne zaklass, mert anyám leszid, hogy még a kemencepadkát se kentem le – mondta Motrja, de nem ment be a házba, hogy lekenje a kemencepadkát, hanem a tornácot kezdte el mázolni. Motrja el akart szórakozni Karpóval. Épphogy elkezdte mázolni a tornácot a küszöbtől, Karpo leült a tornádra.

– Ej, állj föl, mert téged is bekenlek piros agyaggal, s még vörösebb leszel – mondta Motrja, miközben a csutakkal Karpo feje fölött hadonászott.

– Motrja! Hát ezt a szép kalárist ki vette neked? – kérdezte Karpo.

– Egy biztos, nem te – mondta Motrja, s a csutakkal megint Karpo felé legyintett; Karpo odébb csúszott.

– És ha én vennék neked egy kalárist, mit mondanál?

– Nem tudom, mit mondanék – szólt Motrja.

Karpo egész a tornác szélére húzódott, hogy már tovább nem is lehetett volna.

– Kelj fel, vagy lelöklek! – kiáltotta Motrja.

– Na, lökj, ha bírsz! – mondta Karpo, és elmosolyodott.

– El innen, vagy úgy éljek, lelöklek! Nem érdekel ki vagy – kiáltotta Motrja, s a csutakkal ismét Karpóra legyintett. A piros agyag, mint három vércsepp, ráfröccsent Karpo fehér ingjére.

Karpo felugrott, s lábával fellökte az agyagos edényt. Az edény felborult, s legurult az udvar aljába. Karpo félreszökkent, nehogy összekenje a csizmáját, ám a sarkával fellökte a másik edényt is, a fehér agyaggal, amelyik közvetlen a küszöb mellett volt. Az edény kigurult az udvar közepéig, s maga után egy fehér csíkot hagyott, mintha valaki a küszöbtől egy fehér kendőt húzott volna ki.

– Megörültél, megbolondultál? – kiáltotta Motrja torkaszakadtából. – Ó, jaj nekem! Mi lesz itt, ha anyáék megjönnek a vásárból?

Karpo az udvar közepén állt, és nevetett. Ő soha nem nevetett olyan jóízűen, ahogy más emberek nevetnek. Rosszalló, sárgás fakó arca még akkor sem csillogott, ha az ajkai nevettek.

– Fogd, és szedd össze, mert nem tudom, mit fognak anyámék szólni. Ezt a vörös vályogot anya vette a vásárban öt egész kopekért – mondta Motrja panaszos hangon.

– Na, Motrja, ne sírj! Én még ilyet nem láttam, hogy a lányok az edény miatt sírnak.

– Ne vess csak! Fogom ezt a csutakot, s úgy bekenem vele a fejed, hogy nem fogod nekem többet a fazekakat dobálni.

Motrja lehajolt, felvette a földről a piros agyagba mártott csutakot, s már nekilendült, hogy Karpóhoz vágja.

– Ne haragudj: kérek neked holnap tánczenét – szólalt meg Karpo.

Motrja észrevette, hogy Karpo udvarol neki, így türtőztette magát. Egy másik legénynek azonban tényleg nekivágta volna a csutakot.

Motrja éppen csak meglendítette a csutakot, s a füzes felől máris lódobogás hallatszott. Motrja leengedte a kezét.

– Úristen, Teremtőm! Anyáék már meg is jöttek a vásárból.

Karpo átugrott a bejárón, és szorosan a kerítés tövében elment. Az másik irányból begördült a szekér, és megállt a kapu alatt. Dovbis asszony rögtön észrevette a ház előtt a két szétfolyt agyagcsíkot, és a két fazekat, amint az udvar közepén hevert.

– Hát ez, lányom, micsoda? – kiáltotta az anyja a szekérről. – Tán részeg vagy, hogy így szétdobálsz a fazekat az udvar közepén?

– Az udvarra beugrott egy kandisznó! Amint megláttam, elkezdtem kiüzni, s ahogy az az átkozott eliszkolt a ház előtt, úgy föl is borította mind a két fazekat – mondta Motrja.

– Csak nem a Paraszka pettyes kandisznója volt? Az az átkozott, úgy ugrál át a kerítéseken, mint a kutyák – szólt az anyja. – Te meg mit kerestél a tornácon, mért nem a kemencepadkát kentél le először? – mondta az anyja befelé menet a házba.

– Ó, Istenem! Mért, na, mért? – kiáltotta magában Motrja. – Ha az az átkozott kandisznó be nem tört volna, mostanra az összes munkával kész lennék – a falnak fordulva kuncogta Motrja.

Karpo eközben hazaért, s a szüleit már otthon találta. Épphogy csak beért az udvarra, az apja megszólította:

– Hát te, fiam, hol voltál? Bekapáltad az utat a hegyen?

– Milyen hegyen? – kérdezte Karpo, de az apjára se nézett.

– Ezen itt, amelyik a szemed szúrja ki! – mondta Kajdas, kezével a meredek lejtőre mutatva, amely szinte a kertje fölött csüngött. – Hisz már mondtam mindkettőtöknek, hogy kapáljátok be egy kicsit. Ma ugyan aratni nem lehet, de kapálni igen.

– Tán megbolondultam, hogy a hegyet kapáljam? – szólt mérgesen Karpo.

– Aztán hogy hordjuk majd be a kévét? – mondta az apja.

– Úgy, ahogy eddig is – mondta kelletlenül Karpo.

– Hát nem elég tengelyünk tört már el ott?

– Akkor majd eltörik még egy, még kettő. Az egész utca ezen a hegyen jár-kel, és én kapáljam meg. Ez aztán a fúrfang!

– Ugyan ki fogja megkapálni, ha mi el nem kezdjük? Valakinek el kell kezdeni! – mondta az apja.

– Ha valaki elkezdi, én is megkapírgálom egy kicsit – mondta Karpo, és bement a házba.

– Csatlakozom – szólt Lavrin, és ő is bement.

Az öreg Kajdas csak legyintett a karjával, és kifogta az ökröket a hámból: amíg urak voltak, az utat nem kapálták be, megszervezték a járást, de az utat csak nem kapálták be.

– Hát én sem fogom bekapálni. Garaszolják le azt az ördögök, ha kedvük lesz hozzá – morgogta magában Kajdas.

A toronyban meghúzták a harangot. Az öreg Kajdas levette sapkáját, háromszor keresztet vetett, és elindult a templomba, de meghagyta a fiainak, hogy készítsenek elő két szekeret kötőrudakkal a behordásra. Másnap kora reggel elindultak a mezőre a kévét behordani, ügyet sem vetve arra,

hogy vasárnap volt. A falusiak tiszteletben tartják a vasárnapot és az ünnepeket, nem végeznek semmi munkát, azonban egy dolgot nem tekintenek bűnnek: kévét hordani vasárnap vagy ünnepnap.

Vasárnap reggel az istentisztelet előtt Motrja Dovbisivna a templomba készülődött. A kamrából kendőbe tekert virágokat és szalagokat hozott elő, majd szétterítette őket a fehér abrosszal lefedett asztalon; előhozta, és a padra tette piros szattyánbőrscizmáját. Dovbisné leült egy kerek sámlira az asztal mellé, a szomszédlány pedig Motrja fejére tette a koszorúra emlékeztető, vastag papírból kivágott hajcsavarót. A hajcsavaróra, a homloka felé egy aranybrokát szalagot tett, majd tovább úgy rakta egymásra a szalagokat felfelé, hogy a vége mindegyiknek kilátszódt. A hajcsavarót és a hajfonatokat piros, zöld, kék és sárga szalagokból készített virágokkal futtatta körbe. A füle mögé egy csipetnyi meténget, gácsértincset és pávatollat tűzdelt, majd szétengedett a hátán húsz hosszú szalagot, egészen le az övéig.

– Mire fel készülödsz annyira Motrja? – kérdezte tőle az anyja. – Nincs ma nagy ünnep. Mi nek vettek fel az összes szalagot és virágot?

– Úgyis csak ott heverték a szekrényben. Csak egy kicsit megszellőztetem őket – mondta Motrja, de egész más volt a célja. Karpo megígérte, hogy kér neki tánczenét. Abban reménykedett, hogy összetalálkoznak a templomban.

Motrja zöld szoknyát és piros katrincát öltött, a dereka köré egy hosszú, piros övet tekert, melynek kiengedte a végeit, hogy azok csaknem a földet érték. Piros virágmintás, zöld mellényt vett magára, felhúzta piros csizmáját, a nyakába szép gyöngysort akasztott, a kezébe fehér kendőt fogott, s így ment a templomba. Az egész hajzata, mint egy virág, úgy tündökölt a napfényben. A pávatoll csillogott-villogott, az aranybrokát ragyogott a fekete copfjában, és kiemelte vékony, fekete szemöldöke, csillogó szeme szépségét.

Kajdasék udvarához ért. A meredek hegyoldalról épp akkor jött két szekér kévével megrakva, mintha két szénaboglya gurult volna lefelé a hegyről. Kajdas volt az a két fiával, a kévét hordták. A magasra feltornyozott kéve az ökrököt is beborította úgy, hogy az éles szalma és száka szurkálta is őket. Az ökrök egész hátracsapták fejüket, és kidüllesztették hatalmas szemeiket.

– Karpo! Tarts jobbra! – kiáltott az apa a fiára. – Kerüld ki azt az átkozott buckát.

– Jobbra, Szürke! Jobbra, Tarka! – kiáltotta Karpo, és az ostorral az ökrök feje fölé csördített.

Ám ebben a pillanatban lenézett. Épp az udvaruk mellett ment a virágokban, szalagokban tündöklő Motrja. Piros katrincája, piros csizmája, tűzpiros öve – úgy csillogott-villogott a reggeli napsütésben, mint a színarany. Karpo egészen elcsodálkozott e tünemény láttán, s a szekér egy kerékkel már fel is ugrott a buckára.

– Tarts jobbra! – magából kikelve kiáltotta Kajdas, mikor meglátta, hogy a szekér kezd oldalára borulni. – Tán megsüketültél, vagy megvakultál? Karpo, húzd már jobbra!

Karpo nem tudta levenni a szemét Motrjáról, a szekér pedig már majdnem felborult. Az apja leugrott a hátsó szekérről, az elülső után iramodott, és torkaszakadtából üvöltötte: „Jobbra, Szürke, jobbra!” A szekér mindkét kerékkel felugrott a buckára, és oldalára borult. Az első tengely darabokra tört, a kerék pedig megakadt az árokban.

– Ó, szegény fejem, én szerencsétlenségem! – kiáltotta Kajdas. – Megbüntetett hát a szent vasárnap. Minek is kellett ma kévét hordani?

Kajdasnak sopánkodni sem volt ideje, a hátsó szekér már utol is érte az elülsőt, s az is felborult.

Ekkor meghúzták az összes harangot a toronyban. Minden ember, aki a templom körül ült, felállt, s keresztet vetett. Kajdas látta a hegyet, amelyen a templom állt, s a templom körül az embe-
reket. Levette a sapkáját, és ő is keresztet vetett.

– Jóságos, irgalmas Isten! Megbüntet a szent vasárnap és a szent péntek. Akár leülhetnek és sírhatnak is! – mondta Kajdas, és majdnem el is eredtek a könnyei.

– Magát, apám, minden bünteti, ha nem a péntek, úgy a vasárnap! – mondta kuncogva Karpo.

– De bölcs lettél hirtelen! Ha legalább egyszer legaraszoltad volna ezt az átkozott utat. Mihez kezdünk most, a teremtett széles e világon? – jajgatott az öreg Kajdas.

– Hagyjuk a kévét, gyerünk a templomba! – mondta Karpo.

Igazából az öregnek is ez volt a gondolata. Bűnbocsánatért akart esedezni. Karpo még inkább a templomba vágyott, miután meglátta Motrját amint a hegyre, a templomba tart, ahogy belép a kapun, keresztül megy a temetőn a zöld meggyfák alatt, s megáll az ajtó előtt, a lányok mellett.

Karpo a szekerekre nézett, és egy nagyot sóhajtott. Munkához kellett látni.

Már a *Valóban méltóra* harangoztak, mire Kajdas a fiaival rendbe szedte az egyik szekeret, s bevitték a kévét az udvarra. A hegyen már csak az összetört szekér maradt.

Az öreg Kajdas vállára vette ujjását, és elindult a templomba, hogy megbánja bűneit. A nyomában ott ment Karpo is, hogy találkozzon Motrjával.

Karpo átment a temetőn, de csak egy pillantást vethetett Motrjára, aki szándékosan a lányoktól félrehúzódva állt. Karpo menet közben alighogy belepillantott szúrós szemébe, azonnal elkapta a virág- és levélkoszorú alatt ragyogó tekintetét.

A templomból kijövet, Karpo utolérte Motrját a kapuban. Hosszú szalagjai úgy lengedeztek a szélben, mint a díszes komló levele, ami fennakadt a jegenyefán. Motrja eltakarta kendőjével ajakát, de mindjárt el is vette azt, s bátran megkérdezte:

– Kimész délután táncolni?

– Kimegyek. És te, Motrja, kijössz?

– Kimegyek, még ha anyám nem is enged – felelte Motrja, és elfutott a gátra, ahol a fűzfák sűrűjébe rejtőzött, s csak piros szalagjai ragyogtak a zöld levelek között.

„Fekete lány, aranyos a szalagja, de nem tudom enyém lesz-e valaha: olyan fürge, mint a csík, ha meg fogom, nem eresztem el soha” – gondolta Karpo, s elindult haza.

Délután az utcán három zenész húzta a nótát. Keresztülmentek a falun, egész a kocsmáig, s útközben végig játszottak. Felkapták erre a fejüket a leányok a kertekben, s úgy özönlöttek az utcára, hogy a kapuk majd szétrepedtek. Az aratás a vége felé járt, így több volt a szabadidő. A lányok összegyűltek a kocsmánál mulatozni. A kocsmá az egyik tó melletti töltsélnél, magas fűzfák tövében állt. Mindegyik lány piros főkötőt viselt, egyedül Motrja jött virágokkal, szalagokkal a hajában. A lányok összenéztek, majd Motrjára tekintettek. A legények között Karpo magas asztrakán sapkája feketéllett. Karpo zenét kért a lányoknak. Minden lány elcsodálkozott. Senki sem találta ki, hogy a zenét valójában Motrjának kérte. Motrja táncba indult, s magával vitt más lányokat is. A lányok után a legények is táncolni kezdtek. Csak Karpo álldogált oldalt, egyik kezét az övébe dugva. Nem szeretett, és nem is tudott táncolni. Szemét lesütve, távolról figyelte Motrját, hogy lengedeznek a vállán a hosszú szalagok, hogy dobognak a táncban piros csizmái, hogy csörög a kaláris a nyakában.

A zene egyszerre abbamaradt, mintha elszakadtak volna a húrok. A lányok abbahagyták a táncot. Karpo továbbra is csak állt, s oldalról nézett Motrjára. Nem lépett oda hozzá, nem szólította le. Motrja ezt rossz néven vette. Estefelé a lányok lassan szétszéledtek. Elindult hazafelé Motrja is, kissé haragudva Karpóra. Karpo utána sietett, s szorosán mellette ment, de sokáig egy szót sem szólt. Motrja szótlanul magot fejtett. Dovbisék udvara nem volt messze. Már látták a kertet és a füstölgő kéményt. Felmentek a gátra.

– Miért jössz így a nyomomban, te legény? Anyám meglát, s még leszid – mondta Motrja, de rá se nézett Karpóra.

– Ha füttyentek a kertvégéből, kijössz?

– Inkább körbeültetném az udvart cseresznyével, csak hogy a hangodat se halljam.

– Miért vagy ilyen?

– Ki tudja milyen büszke, gögös, fennhéjázó vagy? Nem tudom, hogy engem tényleg szeretsz, vagy csak csúfot üzöl belőlem, s még az egész falunak is kikürtölöd.

Karpo megállt a gáton az egyik fűzfa alatt. Motrja maga is megállt.

– Nem vagyok büszke, sem gögös, sem fennhéjázó. Én téged, Motrja, szívből szeretlek, nem csak csúfot üzök belőled.

Motrjának egyszeriben jobb kedve kerekedett. Elmosolyodott, s egyenesen Karpo szemébe nézett. Motrja szemei úgy csillogtak, mint a lág harmat, amikor szítál.

– Amint megjelennek az első csillagok, elkészítem anyáéknak a vacsorát, s kiszökök a kertbe egy órára. Minden jót, Karpo! – mondta Motrja, s olyan gyorsan megperdült előtte, hogy a szalagjai Karpo arcát suhintották, mint valami pihetoll.

„Diszes ruta, virágszál, szép mezei zsálya” – gondolta magában Karpo, és elindult hazafelé.

Eltelt két vasárnap is. Nyár vége volt már. Közvetlenül Szemen napja előtt Karpo kéréket küldött Motrjához. Megtörtént a kenyérváltás. Motrja nem idegenkedett Karpótól.

Szemenre az öreg Kajdas szerzett egy új, fekete ujjast, a kebelébe csúsztatott egy palenicát, botot ragadt, és a feleségével elindult Dovbisékhoz vendégségbe. Kajdasné, mintha vasárnap lett volna, mellénybe bújt, sárga csizmát s egy új, fehér ujjast húzott, az ingujjába pedig még egy fehér kendőt is betűrt. Dovbisék jómódúak voltak, és Kajdas szeretett ilyen emberek előtt mutatkozni.

Kajdas a feleségével belépett Dovbisék udvarára. Nagy hőség volt odakünn. A nap épp csak tovafordult délről. Kajdasné megállt a kapu mellett, és kabátja szárnyával letörölte a port sárga csizmájáról. Nem messze a körtefa alatt Motrja épp kendert tilolt. Kezei fűgén jártak. A kendertiloló úgy ugatott a kezében, mint egy kis szuka, vékony hangon, hangosan nyikorgott, vonított. Egy marék kender lengedezett a kezében, mint egy róka farkok.

– Jó napot, jó munkát, gyermekem! – szólt Motrjához Kajdasné vékony hangon.

– Jó egészséget! Köszönöm! – válaszolt Motrja a kertből, hogy a tiló álla még csak meg se állt. Épp csak egy pillanatra kapta fel a fejét, de máris visszassegezte tekintetét a tilóra.

– A szüleid itthon vannak? – kérdezte Kajdasné.

– Itthon. A házban vannak – felelte Motrja, miközben a tiló elhallgatott egy pillanatra, ám azonnal fel is vonított megint.

Dovbisné kinézett az ablakon, s azonnal rájött, hogy Kajdasék lánynézőbe jönnek. Egy szempillantás alatt leterített egy abroszt az asztalra, kitette rá a kenyeret, fölkapott magára egy mellényt, eközben Dovbis kiszaladt a pitvarba, be a kamrába, s magára dobta ujjasát.

Kajdasné még Motrjával beszélgetett az udvaron, mikor Dovbisné kinyitotta az ajtót, s kilépett a küszöbre. Kajdasék üdvözölték Dovbisné. A gazdasszony betessékelte őket a házba. Dovbis a pitvarban köszöntötte a vendégeket, arcon csókolva őket. Mindannyian bementek a lakásba, s a vendégek még egyszer köszöntötték a háziakat.

Kajdasné kirakta az asztalra a palenicát. Dovbisné a kezébe fogta, megcsókolta, majd visszavette az asztalra.

– Hogy vannak, nászasszony, jól megy a soruk? Megvannak egészségben, békességben, kedveském? – szólt Kajdasné vékony hangon, s közben egyre csak tetszelgett.

– Köszönjük, megvagyunk. Hál’ Istennek, éldegélünk. Üljenek le, kedves nászasszony, hogy a kérők is üljenek – kérlelte a gazdasszony.

– Adja az Isten, hogy a kérők üljenek. Ha az irgalmas Isten is úgy akarja, lehet, nemsokára tényleg beülnek magukhoz a kérők – mondta Kajdasné, s közben a kendőjével törölte a száját és az arcát, bár se a száján, se az arcán nem lehetett látni semmit.

– Talán összeporozta magát, nászasszony? – kérdezte Kajdasné a gazdaasszony.

– Igen, szívecském. Künn fullasztó a hőség, mint a kánikulában – mondta Kajdasné, s még egyszer megtörölte az arcát kendőjével. Szerette kicsinosítani magát, s mindig tisztán mutatkozott. Mindig olyan tiszta volt, mint újkorában.

Kajdasné leült az asztal mellé a lócára. Kajdas a gazdával beszélgetett.

– Üljön az asztalhoz, kedves nászasszony! – kérlelte a gazdasszony.

Kajdasné átült a lócáról körülpadra. Meglehetősen ceremóniázott és kérette magát. Míg az uraknál szolgált, ragadt rá egy kis kevélység.

– Üljenek már le az asztalhoz, legyenek szívesek. Istenem! Hát maga, nászuram, mit áll ott? Üljenek az asztalhoz, mert még a kérők megsértődnek.

Kajdas bemászott az asztal mögé. Kajdasné épp csak odébb csúszott a padon az asztal felé, s szemeit lesütötte.

– Uram, Teremtőm! Üljön már le, nászasszony, ha úgy tartja kedve, akár a főhelyre is. Végül is már a mi nászasszonyunk! – kérlelte a gazdaasszony Kajdasné.

Kajdasné egészen leszegette tekintetét, elöntötte a büszkeség, megtörölte ajkát a kendőjével, s megindult a főhely felé. Kissé felemelte arcát, s körülnézett.

– Hol az én Motrjám? Netán a munka miatt késlekedik? Már ideje lenne uzsonnázni – mondta Dovbisé, miközben fel-alá járkált a házban.

– Milyen dolgos a maguk lánya. Aranyat ér az ilyen gyerek. Olyan szorgosan dolgozik, hogy egy pillanatra se áll meg. Takaros menyecském lesz, szívem, ha az irgalmas Isten is hagyja, hogy rendben végigvigyük ezt az ügyet – szölt Kajdasné, hogy mézes-mázos hangja az egész lakást beborította.

Dovbisné rákiáltott Motrjára. Motrja belépett a lakásba, s megállt a küszöbnél. Az anyja meghagyta neki, hogy hozzon a bödönből tejfölt, és egy kevés szalonnát. A gazdasszony megszegette a kenyeret, a gazda pedig előhozott a kamrából egy butykos horilkát, és az asztalra tette. A horilkában egy egész, piros paprika úszott, mintha csak most tépték volna le a kertben. Kajdas csak ránézett a paprikára, és a nyál is összefutott a szájában.

Motrja az asztalra tett egy tál tejfölt, és egy tányér szalonnát összevagdosta. Kajdasné le sem vette a szemét Motrjáról, nyomon követte minden mozdulatát. Kedves szemei hirtelen szigorúak lettek. Szemöldökét összeráncolta, a mosoly pedig elszállt az arcáról, de még tán a házból is.

– Köszönjük, szerelmes szívecském, hogy vendégül látsz minket – szölt Motrjához Kajdasné, s az arcára visszatért a mosoly, kedves szavai pedig melaszkként ömlöttek a szájából.

Kajdasné összekulcsolt kézzel ült, mintha csak áldozás után a templomból jött volna.

Motrja szúrós szemeit a jövőbeli anyósára emelte, és rögtön észrevette ezt a melaszt. Ám ez az édes méz egyáltalán nem tetszett neki.

Eközben Dovbisné meghagyta Motrjának, hogy rakjon tüzet és süssön tojást. Motrja a kemence körül kezdett sürgölődni. A gazda töltött egy pohár paprikahorilkát. Kajdasnak már a nyála majd kicsordult, csak nagy nehezen tudta türtöztetni magát.

A gazda felemelte poharát, s áldomásba kezdett:

– Adj, Istenem, boldogságot, békességet, a halottaknak pedig küldd el a te országod. Segíts, Uram, hogy végigvigyük ezt az ügyet, neked meg lányom sok boldogságot, egészséget. Apósodnak, anyósodnak engedelmes légy, s meglátod, hogy megáld érte téged az ég!

A gazda kiitta fenéig a poharát, hogy a haragra se maradjon, majd ismét teletöltötte, s Kajdasnak adta. Kajdas felállt, elhadart néhány szót, majd gyorsan le is gurította. A gazda ismét töltött, s odaadta Kajdasnének. Kajdasné fogta a poharat, s mind az élőkre, mind a holtakra áldomást mondott.

– Adj, Istenem, nekünk és gyermekeinek hosszú, boldog életet, te pedig lányom, légy egészséges, mint a makk, tündökölj örökké, mint a rózsa, ékesítsd fel házamat, tölts el örömmel, mint kakukkszó a kertet, aranyozd be öregségem napjait. Adja Isten, hogy boldogan élj, mint hal a vízben.

Kajdasné épp csak megnedvesítette száját a horilkával, habár nagyon szerette.

Kajdas ránézett a feleségére, s ezt gondolta: „Mi a frászt beszél annyit!” Nagyon akaródzott neki még egy pohárkával inni.

– Mi ez nászasszony? Ilyen keveset iszik? – vonta kérdőre a gazdasszony.

– Ó, jó lesz, elég ez – fecsegte Kajdasné. – Olyan keserű, mint az üröm! Nem is értem, azok a részegesek, hogy tudják ezt meginni.

– Igyon csak még, nászasszony. Ami marad, az a harag! – kérlelte a gazdasszony

Kajdasné megint a szájához emelte a poharat, s majdnem elkövette azt a hibát, hogy felhörpinti az egészszet, de valahogy felocsúdott, nyelt egy kortyot a pohárból, s úgy elhúzta a száját, mint aki citromba harapott.

– Igya meg az egészszet, nászasszony! – ismét kérlelte a gazdasszony.

– Elég lesz már, kedveském! Még leiszom magam – mondta Kajdasné, és a gazda kezébe nyomta a poharat, míg másik kezével már nyúlt is a kenyér meg a szalonna után.

Dovbis töltött egy újabb pohárral, s lerakta az asztalra Motrjának. Motrja fogta a poharat, elhadart néhány szót, gyorsan a szájához emelte, s még gyorsabban el is kapta onnan, mintha a pohár megégette volna ajakát, elfordult, és ingujjába megtörölte a száját. A vendégek és a háziak leültek uzsonnázni, megittak még egy kört, s beszélgetésbe fogtak. Kajdasné csak fecsegett, ám néha-néha lopva félretekintett a kelengyés ládára, ami a priccsen volt, a ruhaakasztóra, a párnákra. Nagyon szeretett dicsekedni, s elkezdte mesélni, hogy tisztelték őt az urak, meg a papok.

– Nem is oly rég, kedveském, engem hívtak meg ebédet főzni Deskibe: a lelkésznél volt keresztelő. Irgalmas Istenem! Egész családok gyűltek ott össze, és én főztem mindegyikre. Mihelyt elmentek a vendégek, a papné behív a szobába, leültet egy székre az asztalhoz, s ő maga is leül mellém vacsorázni. „Igyon hát, Maruszja, egyen még, Kajdasné asszonyság!” – így kérlelt engem, bizisten, így igaz, ahogy mondom, kérem szépen.

Motrja elfordult az ajtó felé, és elmosolyodott. E „kérem szépen” miatt nevetett az egész falu, s e szólása miatt gúnyolták Kajdasnét kurátorasszonynak.

– Csak tartson meg az Úr hosszú éveket, s én belőled, Motrja, gazdaasszonyt faragok! Istenem, mit el nem tanultam én az úri birtokon!

Az említett úri birtok azonban mindnyájukban a nem is oly régi, szomorú jobbágyságot idézte fel. Kajdasné észrevette ezt, s azonnal másra terelte a szót.

– Hát aztán, bűn is lenne, ha az ember nem dicsérné a fiait! Nekem is van két fiam, mint két sólyom. Öregségemre, mint sasszárnyak, védenek majd engem. Hál’ Istennek, lesz kinél menedéket találni. Az én kedves Karpo gyermekem olyan engedelmes, olyan csendes, oly jámbor, mint a bárány. Ilyen volt kisgyerekként is; csak lefektettem a bölcsőbe, kimentem a kertbe, visszajöttem, ő meg ugyanúgy feküdt – meg se mukkant. Az én fiam, mint az illatos bazsalikom a kertben.

Dovbis és Dovbisné csak hallgatták és hallgatták Kajdasnét, hogy még a szájuk is tátva maradt, azonban Kajdas megharagudott. Egyre csak azt várta, hogy a felesége mihamarabb befogja a száját, s a gazda töltsön neki egy pohárkával. A tűzpiros paprika úgy izgatta őt, mint csörgő a pólyás gyermeket, de az asszonynak csak be nem állt a szája. Nem tudta tovább türtőztetni magát.

– Elég legyen már, mindig a gyerekekkel dicsekszel. A majomnak is szép a maga fia! Aztán hol a majom szépsége! – mondta Kajdas.

– Az már igaz, nem bűn dicsekedni – helyeselte Dovbisné, mintha olajat öntöttek volna a tűzre.

– Én nem dicsérem a fiaimat, de ami igaz, az igaz, hogy egész Szemihoriban nincs még két olyan legény, mint az enyéme. Mert dolgozók, engedelmesek, alázatosak, adjon az Isten mindenkinek ilyen fiúkat. Az én Lavrinomat, kérem szépen, kenyérré lehetne kenni, s ha az utcán végigmegy, a lányok majd széttépik a kerítést.

Kajdasné maga sem vette észre, hogy kissé túllőtt a célon. Mert Karpo bizony egyáltalán nem hallgatott rá, de még az apjára se, sem alázatos nem volt, még kiskorában sem.

Motrja kisütötte a tojasokat, és az asztalra tette. Dovbis ismét körbekínálta a vendégeket. Kajdasné most már kiitta az egész poharat, nem is fintorgott, s a száját sem törülgette kendőjével. A pohár egyre gyakrabban járt körbe. Az üveg alján már csak a piros paprika maradt. Kajdasnak és feleségének kissé elborult a tekintete. Felálltak az asztaltól, búcsúzkodni, ölelkezni kezdtek. Kajdasné megbotlott a küszöbben.

– Ha az Isten is úgy akarja, egybekelnek a gyerekek, én meg hozzátoldok a pitvarhoz Karpónak egy lakást – mondta Kajdas kifelé menet a kapun. – Az én fiaim nem lesznek csavargók. Lavrin az én lakásomban marad, Karpo meg a pitvarral átellenben lakik majd.

– Jól beszélsz, nászuram! Ha tiszteletben tartják egymást, úgy megférnek majd, de ha nem akarják, hát nem! – mondta Dovbis, miközben a nászékat kísérte kifelé a kapun.

– Az kéne még! Még hogy a fiaim nem férnének meg együtt? Az egész világon nincsenek még olyan engedelmes fiúk, mint az én szürketollú sasmadárkám! – büszkélkedett Kajdasné kifelé menet a kapun.

– Minden jót! Az ég áldja magukat! Köszönjük a kenyeret, meg a sót és a szíves vendéglátást! – a kapu mögül kiabálva búcsúzkodott Kajdasné.

III

Kisboldogasszony után Karpo és Motrja egybekeltek. Négy napon át szólt a zene, négy napon át ittak és mulattak a vendégek Dovbisanál.

Csütörtökön, kora reggel, épphogy csak elkezdett kivilágosodni, Kajdasné felkelt, s felébresztette Motrját.

– Motrja, kelj fel gyermekem, gyűjts be a kemencébe, de úgy rakd a fát, hogy két hasábra tegyél egyet keresztbe, szívecském, de csak egy vékonyat, hogy hamarabb lángra kapjon. Ha feltetted a vizet, menj, fejd meg a tehenet, és hajtsd ki a birkákat a legelőre.

Motrja felébredt, s félálomban azt vette észre, hogy anyósa tüzet rakni tanítgatja, mintha az ő anyja erre nem tanította volna meg. Motrja felkelt, begyújtott a kemencébe, s feltett egy fazék vizet.

– Eredj, lányom, fejd meg a tehénkét! Én még egy kicsit ledőlök. Olyan rosszul érzem magam. Úgy sajognak a lábaim. Óh! Jaj-jaj! – nyögdecselt Kajdasné a kemencén a dunyha alól.

A házban még mindenki aludt. Motrja kiment, megfejté a tehenet, átszűrte a tejet, s kihajtotta a gulyára. Mikor visszatért a gulyáról, anyósa a kemencén aludt, mint a bunda.

– Kihajtottad a gulyára? – kérdezte félálomból ébredve Kajdasné. – Láss hozzá, virágszálam, pucold meg a krumplit, aprítsd fel a céklát, én meg mindjárt felkelek, aztán megmutatom neked, hogy kell a borscsot főzni!

Motrja hozzálátott krumplit pucolni, Kajdasné pedig megint felnyögött félálomból a kemencén, s csak akkor kelt fel, mire odakinn már egész kivilágosodott. Megmosdott, a szentkép előtt állva hosszan imádkozott, míg Motrja bele nem tette a fazékba a krumplit, a céklát és a káposztát. Anyósa keresztet vetett, ám fél szemével végig nézte menyé minden mozdulatát. Azonban Motrja is résen volt, s ő is szemmel tartotta anyósát, sanda tekintetét is egyből észrevette.

Kajdasné befejezte az imádkozást, s ismét oktatgatni kezdte menyét, hogy kell felönteni a borscsot, hogy kell befűszerezni, mikor kell beletenni a szalonnát. Úgy állt ott Motrja felett, mint ispán a birtokán, de ő maga a kisujját se mozdította volna.

– Ha feltetted a tűzre a levest, meg a kását, söpörd ki a házat, aztán aprítsd fel a szalonnát a kásába tepertőnek – ölbe tett kézzel parancsolta ismét Kajdasné, majd visszamászott a kemencére, s megint lepihent.

Motrjának kicsit könnyebb volt, hogy anyósa szemei nem fürkészik minden mozdulatát. „Hát aztán mért nem lát munkához ő is?” – tűnődött magában.

Kajdasné bizony becsapta menyét, mert nagyon is egészséges volt. Örült, hogy végre szerzett magának egy jó háziszolgát, így ő lustálkodhatott. A tűzön sisteregni kezdett a fazék.

– Motrja! – már nem azon a kedves hangon kiáltotta anyósa a kemencéről. – Mért nem figyelsz az ételre? Ha kifut a zsír, a levest odadobhatjuk a kutyáknak!

Motrja épp a pitvart söpörte. A földre dobta a seprőt, s a kemencéhez futott.

– Ha kétfelé tudnék szakadni, akkor a pitvart is kisöpörném, és a kemence mellett is vigyáznék – mondta Motrja, nem éppen kedves hangon.

Kisvártatva Kajdas is hazatért fiaival, s megparancsolta, hogy tálalják az ebédet. Motrja tálalt, Kajdasné meg csak ült az asztal mögött, mintha vendégségben lenne.

– A borscs jól megfőtt, de a kása kissé híg lett – mondta Kajdasné, s ismét tanítgatni kezdte Motrját. Motrja csak leszegte tekintetét.

Ebéd után Motrja hozzálátott mosogatni. Fogott egy kést, és elkezdte vele kapargatni a régi, összezsírozott fazék peremét. A fazék úgy felvonított, mint egy kutyakölyök.

– Ne kaparjad késsel, lányom, mert a fejem is mindjárt szétszakad – mondta Kajdasné.

– Mégis hogy kaparjam, hogy ne lehessen hallani! – nem tudta tovább türtöztetni magát Motrja, és felemelte a hangját.

– Ne nyomd oda annyira azt a kést, szívecském, és mindjárt nem fog úgy visítani az a fazék, mint akit nyúznak.

Motrja elhallgatott, és ledobta a kést a padra. A kés nagyot koppant. Anyósa csak odapillantott félálomból, s észrevette Motrja indulatát.

Ebéd után Kajdasné meghagyta menyének, hogy szitáljon lisztet, s keltsen tésztát, ő maga pedig visszamászott a kemencére aludni. Mikor aztán kialudta magát, felkelt, s elment a szomszéd-ba vendégségbe. Motrja elgondolkodott, miközben a szitát csúsztatgatta a szitatartón, ami a teknőn volt hosszában felállítva. Megállapította, hogy anyósa egyáltalán nem jóindulatú, s hogy mézes-mázos szavai mögött keserű üröm rejtőzik. De Motrja nem az a fajta volt, aki meghunyászkodik.

Másnap Kajdasné ismét korán felkeltette menyét, ő maga pedig visszabújt a dunyha alá, és sóhajtozni kezdett. Motrját már nem tudta becsapni ezzel a sóhajtozással. Motrja megfőzte az ebédet, bekeverte a tésztát. Munka volt épp elég. Motrja lótot-futott, mint kutya az égzöngésben, kapkodott fűhöz-fához, anyósa meg mikor felkelt a kemencéről, éppen csak kisöpörte a házat, de a szemetet már csak a küszöb mögé dobta. Motrja már mérgesen nézett anyósára, de nagy nehezen mégis csak türtőztette magát. Bedagasztotta a kenyeret, betette a kemencébe, majd feltálalta az ebédet. A borscs rosszra sikeredett. Anyósa csak összekente a kanalát, de nem evett belőle.

– Ma nem lett jó a leves, lányom. Biztos, ma is kifutott a zsír – mondta Kajdasné.

– Mert nem nagyon törte magát, hogy segítsen nekem, anyuka, nekem is csak két kezem van – vágott vissza Motrja.

– Hogy beszélsz velem, lányom? – szólt Kajdasné nevelő hangon. – Ha nem tudod rendesen, akkor meg kell tanulni. Én se tudtam, de az urak megtanították nekem a gazdaságban.

– Hál' Istennek, én úrdolgára nem jártam, s az urak se tanígtak engem – vágott vissza ismét Motrja.

Kajdasné elhallgatott. Észrevette, hogy Motrja úgy sem fogja ráhagyni.

Eljött a szombat. Még több munka akadt. Kajdasné csak felsöpört a házban, majd leült az ablak mellé régi ingeket foltozni. Motrja kimeszelte a lakást, a kemencekürtőt, lefestette a kályhát, a kemencepadkát. Kajdasné odalépett a kürtőhöz, hátratett kézzel behajolt a kürtő alá, s vizsgálni kezdte, hogy jól meszelte-e ki azt menyé.

– Meszeld ki a kürtőt még egyszer, gyermekem! Ha kened, ne körbe-körbe, hanem csak apránként, először függőlegesen, aztán keresztbe, szívecském, így-ni, így! Ahun, nézd, mindenütt látni az ecsetnyomot – mondta Kajdasné. Motrja behajolt a kürtő alá, de bizony jól ki volt a meszelve, s csak imitt-amott lehetett látni az ecset nyomát.

– Édesanyámnak mindig megfelelt, de magának sehogy se jó – megszeppenve felelte Motrja.

– Ó, szívem, én bejártam a nagyvilágot, s tudom, hogy megy ez. Volt, hogy mikor én kimeszeltem az urak szobáját, az olyan lett, mintha ki is festettem volna. Szívecském, ha rám hallgatsz, s kissé megerőlteted magad, te magad is megtanulod – mondta Kajdasné, s visszaült varrni az ablak alá. Még egy nótára is rágyújtott.

– Hát te, öregasszony, megbolondultál vénségedre, vagy mi? – szólt közbe Kajdas. – Ma szombat van, ez meg danolászik.

Kajdasné elhallgatott. Szégyenben maradt menyé előtt.

Eltelt egy hét. Kajdasné felhagyott azzal, hogy Motrját szívecskémnek szólítsa, már csak úgy kezelte, mint egy cselédet. Egyszerűen csak kiosztotta neki a munkát, a harmadik héten már kiabált is menyére, később pedig már korholta is. Motrja nagy nehezen mindezt még le tudta nyelni, s csak mérges tekintetet vetett anyósára.

Eljött a karácsonyi böjt. Az éjszakák egyre csak hosszabbodtak. A fiatal asszonyok már hajnalok hajnalán felkeltek fonni.

– Motrja! – kiáltott a kemencéről Kajdasné. – Kelj fel fonni! Tán nem hallod? Már háromszor is szólt a kakas, s te még alszol. Szövetnek valót kell fonni. Motrja! Alszol?

Motrja felkelt, világot csinált, meggyújtotta a kemence szájában a gyújtóst, s leült mellé fonni. Karpo és Lavrin felkeltek, s a kemencepadka mellett taposni kezdték a kendert. Kajdasné bebújt

a dunna alá, és megint elszunnyadt. Motrja már egy fél orsóval megfont, s hozzálátott ebédet főzni a tűzhelyen, mikor Kajdasné felkelt, előmászott a sutból, s leült a gereben mögé. Odakünn már virradni kezdett. Motrja hozzálátott kifacsarni a lúgba áztatott ingeket, de Kajdasné még a lakást sem volt hajlandó kisöpörni.

A munka csak úgy égett Motrja keze alatt. Egyik pillanatban még a ruhákat csavarta, a másikban már megint a kemence körül forgolódott. Kajdasné vagy kétszer félrehúzta a tűzről a fazekat, megkeverte a kását, de csak nem söpört ki. Motrját elöntötte a méreg. „Nem fogok kisöpörni – gondolta –, majd megcsinálja anyósom.”

Már leültek ebédelni, de a házat csak nem söpörték ki.

– Motrja, mért nem söpörtél még ki? – kérdezte Kajdasné. – Tán azt akarod, hogy az emberek kinevessenek minket?

Motrja kimerült a munkában. Elöntötte a méreg. Motrja a lúgot a teknőből a mosogatótálba öntötte, s úgy ledobta a teknőt a padra, hogy az megcsúszott, s lerepült a földre.

– Ügyes kezed van, szépen letted, kislányom! – kiabált Kajdasné Motrjára. – Ez az egy teknőnk van, de te azt is széttöröd.

– Ha széttöröm, majd vesz másikat – vágta vissza Motrja.

Kajdasné észrevette, hogy Motrja haragszik rá. Ő is megharagudott.

Beesteledett, a házban meg már majdnem bokáig ért a szemét. Kajdasné maga is beállt ruhát csavargatni, de a házat nem söpörte ki.

– Miért nincs még nálatok most se kisöpörve? – kérdezte Karpo, mikor hazaért.

– Mert a te feleséged ma csak ült a babérjain – immár mérgesen mondta Kajdasné.

– Nem tudom, ugyan ki ült a babérjain – alig hogy kimondta Motrja, akkorát csavart kezével az ingen, hogy az majd széthasadt, a kifacsart vízecseppek pedig Kajdasné szemébe fröccsentek.

– Miket locsogsz itt össze-vissza? Még egy kis piszok, és a ház olyan lesz, mint egy szemétdomb – kiáltotta Kajdasné. – Mért nem mondasz a feleségednek semmit? – szólt Kajdasné Karpóhoz. – Hisz nem látod, hogy nem hallgat rám, a dolgát meg nem végzi.

– Ez tán nem munka? Én tán szembekötősdit játszok? – kiáltott vissza Motrja.

– Motrja, miért nem söpörtél még ki? – szólt Karpo a feleségéhez.

– Nem söpörtem ki, mert éjfél óta mulatok. E, már nem érzem se a kezem, se a lábam, úgy kitáncoltam magam – szólt Motrja.

– Mit kiabálsz úgy, mintha otthon lennél! – kiáltotta Kajdasné. – Nem vagyok süket.

– Én otthon nem kiabáltam soha, de maguknál muszáj, mikor én magam csinállok mindent.

– Te magad csinálsz mindent? – kérdezte Kajdasné.

– Mégis ki segít nekem, mikor még most sincs a ház kisöpörve? – kiáltotta Motrja.

– Motrja, miért kiabálsz anyáival? Anyám nem akar neked rosszat, a javadat akarja – szólt közbe Karpo.

– A javamat, mi? Inkább csak a sajátját! – mérgesen mondta Motrja, s olyan erőset csavart a ruhán, hogy még az érmék is megcsörrentek a nyakláncán.

Motrja ráterítette a ruhákat a vízhordórúdra, s elment a tóra mosni. A házban csend lett. Kajdasné megfogta a vesszőseprőt, s kiséperte a lakást és a pitvart.

– Karpo, ne kényeztesd el a feleséged, mert nemcsak, hogy nem hallgat rám, de még felesel is. Engem egyáltalán nem tisztel anyjaként. És, még hogy dolgozó lány, mikor a ház harmadnapja áll a szemétben?

– Nem három napja, no, hanem csak egy – mondta Karpo.

– Így van, fiam, így van! Fogd a feleséged pártját, anyádnak meg már egy szót se lehet szólni a saját házában. Motrja még fiatal, dolgozzon csak, én meg már öreg vagyok, kimerültem. Tán pihenhetek is egy kicsit. Úgyhogy csak ne kényeztesd a feleséged, mert aztán majd neked se fog engedelmeskedni.

Karpo fogta a sapkáját, és huss, kiment a házból. Sajnálta a feleségét is, sajnálta az anyját is.

Míg Motrja mosott Kajdasné begyújtott a kemencébe, és felrakta a vacsorát. Már szürkület volt, mikor Motrja hazatért az ingekkel. Lerakta őket a padra. A lakásban hideg, nyirkos lett a légkör. Kajdasné szótlanul a kemence körül tevékenykedett. Motrja levette a polcra a kenyeret és a sót, s leült uzsonnázni. Körülnézett: a ház ki volt söpörve.

„Nem lesz az én menyem alázatos és szófogadó – a kemence mellett állva gondolta Kajdasné –, nem szabadulok a munkától öregségemre se.” Kajdasné nagyot sóhajtott. Motrja szemrehányásként értelmezte ezt a mély sóhajtást.

A férfiak a munka végeztével hazaértek, s leültek az asztalhoz. Motrja hozzálátott egy tálban nokedlit szaggatni.

– Eredj! – kiáltotta Kajdasné. – Én is tudom szaggatni. Nem te csináltad. Ül le, és húzd meg magad!

Motrja félrehúzódott, ölébe kulcsolta karjait, s ő maga is egy nagyot sóhajtott.

– Miért veszekedtek? – szólt közbe az öreg Kajdas. – Tán nem fértek meg egy tűzhely mellett? Te meg, Motrja, köteles vagy megadni a tiszteletet az anyának, mert ő az idősebb a házban – oktatta ki az öreg Kajdas –, valakinek rendet kell tartania a házban. Ha az Isten is úgy akarja, hozzátoldunk a pitvarhoz még egy lakást, akkor majd gazdasszony lehetsz, de mégis csak jobb együtt élni...

Mindnyájan csendben vacsoráztak. Motrja úgy állt a kredenc mellett, mint a cövek. Ő nem ült le vacsorázni.

– Elég legyen a duzzogásból, lányom – kezdte megint Kajdas –, ülj le és egyél, mert éhen maradsz.

Motrja csak állt a kredenc mellett, s meg se mozdult, egyre csak a kemencét bámulta, az izzó parazsat, mintha a vidám tűzben lelné örömét. Mindannyian felálltak az asztaltól, köszönetet mondtak Istennek és Kajdasnének, de Motrja csak egy helyben állt, mint egy árva az idegen családban. Karpo leült a padra, s összehúzta vörös szemöldökét. Két szemöldöke között két mély ránc húzódott, amelyek mélyén sötét árnyék feketéllett.

A ház lecsendesedett. Egy üveg nélküli olajlámpás pislákol az asztalon. Az öreg Kajdas, a felesége és Lavrin a szentkép előtt álltak, és imádkoztak. Karpo még mindig a padon ült, Motrja pedig még mindig a kredenc mellett állt. A fény kialudt. Karpo és Motrja már a sötétben imádkoztak, majd lefeküdtek aludni. Motrja érezte, hogy valami nagyon nyomja a lelkét, de egy könny sem csordult ki az arcán.

Másnap reggel Motrja épp a pitvart söpörte. Hallja, hogy Kajdasné az udvaron egy másik asszonnal folyton róla beszél. Motrja észrevétlenül kihajolt az ajtón: Kajdasné a kapunak támaszkodva állt, vele szemben pedig az asszonypajtása, szemtől szemben, mintha csókolóznának. Kajdasné elkezdett halkán beszélni, de olyan halkán, hogy az egész udvaron hallani lehetett.

– Úgy mondják, nagy hozományt adtak Dovbisék Motrja után – beszélt a komaasszony –, még te is meggazdagodsz a menyed után, komámasszony!

– Hogy is ne, szívecském! Azt gondoltam, hogy az ilyen gazdagok idehajtanak nekem majd egy egész udvarnyi ökröt, meg tehenet, erre küldenek egy ostoba birkát, amit még előtte meg is nyírtak. Valamiért az én menyem nem nyitja ki nekem a kelengyés ládáját: de biztos azért, mert üres.

– Aztán dolgos a menyecske? – kérdezte az asszony. – Konyít egy keveset a munkához?

– A kenyérevéshez, ahhoz konyít! – felelte Kajdasné. – Én azt gondoltam, hogy az ilyen gazdagok jól tudnak sütni-főzni. De rám maradt, hogy megtanítsam őt ezekre. Ráadásul, szívecském, az én menyem sütni, főzni, fonnit, és varrni is képtelen. Ha én magam rá nem nézek, olyan borscsot főz, hogy még a kutyának se kell, ha meg kimeszeli a kürtöt, látni az összes ecsetvonást. De szitkozódni, rám nem hallgatni jól megtanította Dovbis meg a felesége. Én mondom valamit, de neki nyolc. Hogy lusta, arról meg már ne is beszéljünk. Reggel költöm-költöm, rá-rákiáltok, de ő csak megfordul a priccsen, s akkora, mint egy kanca, ahogy meg szuszog...

– Még hogy kanca! Hallom ám! – az ajtón kihajolva kiáltotta Motrja. – Még egy inget nem készített nekem, de már megítél az egész falu előtt.

Kajdasné elhallgatott, azt se tudta hová nézzen. A komaasszony úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

Motrja a házban tevékenykedett, s először nem is nézett anyósára. Kivette az ingeket a lúgzó-dézsából, kiment mosni a tóra, s haza sem jött napestig.

– Megállj, anyósom! – mondta hangosan egyedül Motrja, mikor az ingeket teregette a kerítésre – fogsz te még énekem cigánycárdást ropni, s nem én teneked.

Másnap kora hajnalban Kajdasné rákiáltott Motrjára a kemencéről:

– Motrja, kelj fel fonni! Motrja, hallasz?

Motrja felébredt, de nem szólt semmit.

– Motrja, már a harmadik kakasszó is elhangzott! Kelj fel, s gyűjts be a kemencébe!

– Ó, jaj-jaj! – sóhajtozott Motrja, pont olyan keserves hangon, mint ahogy Kajdasné szokott. – Úgy fáj a derekam, hogy fel sem tudok kelni.

Kajdasné megértette Motrja komédiáját, és megharagudott.

– Bolondot üzöl belőlem? Azt hiszed, nem látom, mit művelsz? Elég a színlelésből! Kelj fel, és rakj tüzet!

– Mama, elég az alvásból. Keljen fel, gyűjtsen be maga! – kiáltotta Motrja a priccsről. – Én még szunyok egyet.

– Ilyen pimaszságot kell elviselnie az embernek öregségére a saját gyermekeitől! – szólt Kajdasné. – Karpo! Bökd oldalba a feleséged, hogy lászon munkához!

A házban mindenki húzta a lóbórt, csak úgy horkoltak.

– Ha kanca lennék, már rég felkeltem volna. Fonjanak, meg főzzenek magának a lovak!

Kajdasné ezt még lenyelte, de a méreg majd megölte.

– Te megbolondultál ma, vagy engem akarsz világgá üzni? Omeljko! – kiáltott Kajdasné az urának – hallod, mit művel a menyed?

Az öreg Kajdas a padon aludt, arccal felfelé, és mélyeket lélegzett. Tegnap úgy felöntött a garatra, hogy most aludt, mint akit fejbe vertek. Az asszonyok kiabálása, éles rikácsolása megijesztette, és álmában különös, furcsa, vad hangon kezdett kiabálni. Azt álmodta, hogy éjjel van, s beszaladt a házba egy kecske, piros szemekkel, tűzzel a szájában, mely bevilágította az egész lakást. Első lábával megragadta a piszkavasat, s felé fordulva a kemence körül kezdett sündörögni, miközben mindvégig kocogtatta tüzes fogait. Fel akarta emelni a kezét, hogy keresztet vessen, de a kezei, mintha vasból lettek volna. A kecske továbbra is a kemence körül forgolódott, majd táncra perdült, s kinyújtotta a nyelvét mintegy félrófnyire. Ránéz Kajdas erre a kecskére. A kecske egy kancává változott, akkora fejjel, mint egy teknő, rémisztő vörös szemekkel és tüzes nyelvvel. Kajdas magán kívül felkiáltott. A fiúk kiugrottak az ágyból, s apjukhoz rohantak. Motrja és Kajdasné abbahagyták a veszekedést, és maguk is lemerevedtek. Karpo az oldalára fordította apját, s csak ekkor ébredt fel s tért magához.

– Mért kiabál így, apám! Tán valami rosszat álmodott? – kérdezte Karpo az apjától.

Kajdas felült, s hosszasan dörzsölgette szemeit. A rémálmom megijesztette. Felkelt a padról, és a szentkép előtt imádkozni kezdett. Azt gondolta, hogy a szent péntek bünteti őt azért, mert nem tartotta be a böjtöt, s hogy este a kocsmában többet ivott a kelleténél.

E nem mindennapi esemény láttán Kajdasné és Motrja is elhallgatott. Mindketten munkához láttak, ám Motrja nem söpörte ki a házat, s titokban folyton anyósát fürkészte. Anyósa is épp így, hol a seprőre, hol a menyére nézett, majd előhúzott egy inget a szekrényből, s leült az ablak mellé varrni. Motrja is felnyitotta kelengyés ládáját, előhúzott belőle egy régi inget, s maga is leült a másik ablakhoz foltoztatni.

Az ebéd a kemencén főtt. A borscs már a tűzön rotyogott, nagy buborékokat fűjt, s úgy buzo-gott, mintha valaki kanállal kavargatná. A ház még mindig kisöpretlen állt. Kajdasné felpillantott menyére, s megszólalt:

– Motrja, miért ültél le varrni? Tán nem látod, hogy az ebéd még nincs kész, a ház meg még nincs kisöpörve?

– Dehogynem látom, nem vakultam meg – felelte Motrja, miközben befűzte a cérnát a tübe.

– Akkor nézzed csak, tényleg meg ne vakuljál! Majd leülsz ebéd után varrni, ha elvégeztél.

– Ó, jaj! Úgy fáj valamitől a lábam, úgy sajog a kezem – kezdte Motrja vékony hangon utánozni anyósát.

– Utánozz csak, utánozz! – mondta anyósa. – Hagyd azt az inget, és söpörj ki, ha mondom. Én vagyok a gazdasszony, nem te. Csináld azt, amit mondanak.

– Én nem vagyok a szolgálója, anyuka. Én az édesanyámnál sem voltam cseléd. Mikor vita támadt, fele-fele arányban csináltuk meg. Mást hajszolni én is bírnék, ha lenne kit.

– Ne eszelj, az ördög tudja min! Ha én az uraknál lennék, kétszer úgy dolgoznék: ebédet főznék hús lélekre, te meg ötre sem vagy hajlandó.

– Csinálná, mert maga fölött korbáccsal a kezében állna az úr.

– Ha ez kell, úgy én is foghatok egy korbácsot. Csitt! fogom a piszkavasat, aztán számolghatod a fogaidat!

– Maga nekem nem az édesanyám: nem maga adta a fogaimat, joga sincs hát kiverni azokat. A szénvonónak két vége van: egyik az enyém, a másik a magáé.

– Karpo! Hallod mit művel a feleséged? Mért nem szólsz semmit?

Karpo végighallgatta az egész beszélgetést, de nem tudott mit mondani nekik. A házba belépett Kajdas. Kajdasné a menyére kezdett neki panaszkodni.

– És ki mondta nekünk, hogy ezektől a gazdagoktól hozunk menyecskét? – kiáltotta Kajdasné.

– Jobb lett volna egy cigánylányt választani, mint egy gazdagot, üres kelengyés ládával.

– Én nem erőltettem rá magam a fiára; én nem jártam magukhoz kenyérrel, sóval, nem döngettem az ajtajukat. Maguk jöttek énhozzám – mondta Motrja már halkabban, apósa jelenlétében.

Az öreg Kajdas megharagudott menyére, s ráförmedt.

– Motrja! Mivel nálunk vagy, hallgass az anyára, s tedd a dolgod. Nem ma kerültél már ide. Ha a mi kenyérünket eszed, dolgozz is meg érte, ha nem, akkor megkérünk, hogy legalább hallgass.

– Én talán csak tömöm a fejem? Reggeltől napestig meg sem állok...

– Tán egész nap ölbe tett kézzel akarsz ülni? Mit lázadozol? Ilyet nem tűrök a házamban – kiáltotta Kajdas, és sötét szemei megcsillantak: kezével megfenyítette Motrját.

– Apám! Motrjának van saját ura – mondta lehangoltan Karpo –, maga csak ne nagyon lengesse neki az öklét.

Kajdas dühbe gurult.

– Hát te mért a feleséged pártját fogod? – kiáltott Karpóra. – Ha akarod, neked is betöröm az orrod.

– Azt csak hiszi! Már nem vagyok kicsi – vágta vissza Karpo.

Az apja fakó arca olyan sárga lett, mint a viasz. Odalépett Karpóhoz. Karpo felkelt a padról, s úgy megállt előtte, mint cövek.

– Mit szemtelenkedsz itt nekem, mintha összebeszéltek volna. Hát nem én vagyok az apátok? Tán nincs jogom a saját házamban rendet tenni?

– Apám, ne lengesse nekem az öklét, mert nekem is van ám kezem – mondta Karpo, s az ő arca is elsápadt. Piros ajkai, mint a vászon, olyan fehérek lettek.

– Fogom a bikakötelet, s úgy elnászpángollak mindkettőtöket, hogy fogtok nekem engedelmeskedni.

– Apám, kérem magát, hogy hagyjon minket – halálsápadtan mondta Karpo –, mert én is talállok ám egy kötelet.

Kajdas észrevette, hogy Karpo nem tréfál. Már kiskorában sem engedett az apjának, s most is lehetett látni, hogy nem a levegőbe beszél.

– Pff! sátánfajzat! – köpött félre Kajdas, s úgy becsapta az ajtót, hogy a polcra lerepült egy kis fazék, és apró darabokra tört.

– Úgy van, fiam, ez az! Szépen beszélsz apáddal, de még a feleséged is erre tanítod. Vedd a nadrágszíjad, és verd el úgy, hogy meg se tudjon mozdulni. Na, menyecske állt a házhoz! S vele együtt nyomorúság!

Motrja az ablaknál ült, izzott, mit a tűz, a tüvel meg keresztbe-hosszába járt az ingen, hol a galléron, hol az ingmellen. Karpo kiment a házból, s ő is úgy bevágta maga után az ajtót, hogy még az ablak is beleremegett. Kajdasné és Motrja ketten maradtak a házban; az ablak mellett ültek, egymással szemben, s mintha varrtak volna, fel sem emelték a szemüket a hímzésről. A házban csend lett, csak a borscs fortyogott csendesen, hatalmas buborékokat fújva, ahogy egy öregapó morog, a sűrű kása meg sóhajtozott a fazékban, hogy a tetején egészen besűrűsödött a hajdina. A téli nap vidáman bekukucskált az ablakon, rózsaszínben játszott a fehér kürtön, a fehér kályhán, a padlóra pedig négy fekete ablakkeretet rajzolt a pörsenéses ablakra festett furcsa ábrákkal együtt. A két asszony csak ült egymással szemben, és a dühtől olyan spirálokat varrtak, hogy aztán sokáig tartott, mire kibogozták, és visszafejtették. Ahogy hímeztek, bosszús pillantásokat vetettek a fránya seprőre, ami kredenc mellett, a sarokban állt.

A házba belépett Lavrin. Fogta a vesszőseprőt, s elkezdte a padlót seperni. Az ablaktól egész a kemencéig húzódtak a napfényből és apró porszemekből font tüzes oszlopok, melyekben a porszemek legyek módjára cikáztak a fényes sugarakban.

A férfiak bejöttek a házba. Motrja felállt, hogy tálalja a borscsot. A férfiak leültek az asztalhoz; leült Kajdasné is.

– Na, kibékültetek? – kérdezte Kajdas az asszonyoktól.

Anyós és menyé csak hallgatott. Karpo az asztalnál ült, és csendben ebédelt. Az után, hogy megnősült, mintha megnőtt volna a saját szemében. Minden atyai szidalmazás, most kétszer olyan rosszul esett neki. Gondolataiba merülve egy házról álmodott, amiben ő maga lakik a feleségével, egyedül ő a gazda, nincs ott az apja, se az anyja, és senki nem parancsol neki, senki sem utasítgatja őt.

Attól kezdve már nem volt egyetértés anyós és menyé között. Folyton szemmel tartották egymást. Motrja nem nagyon vetett ügyet Kajdasnéra és Kajdasra, de valahogy úgy tűnt neki, hogy már szűkös ez a ház, mintha fojtogatnák a falak, fojtogatná a mennyezet, fojtogatná a kemence.

Már nem volt mesze a karácsony. A munka még több lett. Motrja kimeszelte a pitvart, le-törölte a padot, a kredencet, a polcot. Az ünnepek előtt levágták a disznót. A házban nagy volt a felfordulás. Kajdasné folyton csak Motrjára kiabált, Motrja viszont soha nem hallgatott anyósára.

– Mama, ne kiabáljon rám – mondta Motrja, miközben a kolbásszal bajlódott. – Én maga nélkül is végzem a dolgomat. Inkább, feküdjön le, fogja a bandurát, és gyűjtson rá egy pipára, mint egy kurátorasszony.

Az ünnepek táján Motrja azt várta, hogy Kajdasné szerez neki valamilyen új ruhadarabot. Kajdasné levágott neki egy új katrincára valót.

Karácsony harmadnapján Motrja előhúzott a kelengyés ládjából egy új szoknyát, amit még otthonról hozott. Nagyon szép, bő zöld szoknya volt ez, sűrű piros rózsákkal díszítve. Felakasztotta a szoknyát a gerendára, egy szögre. Kajdasné csak lopva tekintett a szoknyára.

Motrja bement kamrába, magára öltötte a szoknyát és egy piros katrincát, visszament a lakásba, s föl-alá járkált odabenn, miközben fodrait igazgatta maga körül, egészen Kajdasné orra előtt. Kajdasné úgy tett, mintha nem is vette volna észre a szoknyát.

– Ezt a szoknyát Karpo vette nekem karácsonyra! – mondta Motrja, Kajdasné elé állt, s két oldalánál fogva széthúzta bő szoknyáját.

– Édesapádnak mutasd meg, éppen ő se szegény! – mondta Kajdasné, de nem is nézett a szoknyára.

– Ma megyek apámékhoz, és meg is mutatom, csak azt a fekete katrincát nem, amit maga adott nekem ajándékba.

– Ó, Teremtőm! Már a karácsonyi mise előtt is köztöködik – mondta Kajdasné –, te miattad nekem se ünnep, se vasárnap. Nem hallod? Épp most harangoznak a misére!

Nagybőjtre Kajdasné hozott egy szép nagy szövetet és néhány kendőt a szövőtől. Eldugta a ládájába, s még lakattal is lezárta.

– Ne zárja el, mama! Hiszen az én munkám is benne van abban, de meglopni csak nem akarom – szölt Motrja; ő is ki akarta vágni a maga darabját, s elrejteni a saját ládájába.

Eljött a nagybőjt ideje. Már nem volt sok húsvétig. Korán beállt a tavasz. Az ötödik héten még az özvegyasszony ekéje is kiment a földekre. Motrja unszolni kezdte Karpót.

– Látod, hogy tart a te édesanyád? Az én anyukámnál úgy virágoztam, mint egy rózsa, de a te édesanyád úgy tart engem, mint egy koldust. Kérd meg apádat, hogy adjon nekem pénzt új kendőre és szoknyára. Veszek magamnak húsvétra új ruhát, és úgy talán majd ember módjára tudok öltözködni.

Karpo maga is szerette volna úgy feldíszíteni a feleségét, mint ahogy a virágok díszlegnek tavasszal. Elkezdte hát kérlelni az apját, hogy adjon pénzt.

– Honnan vegyek neked annyi pénzt? – mondta az apja. – A feleséged már nem kislány: már nincs eladósorban. Anyád Korszunyba megy a vásárra, megveszi azt, amire szükségünk van.

Kajdasné tényleg el is ment a vásárra. Motrja is kéredezkedett, de anyósa nem vitte magával.

Este Kajdasné hozott Motrjának a vásárból egy új fejkendőt és szoknyának való anyagot. Motrja széthajtotta a kendőt. A kendő fekete színű volt, apró virágokkal díszítve.

– Talán kolostorba akar engem adni – mondta Motrja, s ledobta a kendőt az asztalra. Ránézett a szoknyának való anyagra; sötét, hitvány anyag volt az, rajta piros cseppekkel. Motrja ezt már szét se hajtotta, inkább elvonult félre.

– Tudtam, hogy úgy se lesz jó neked. Nem tudom, ki tudna a kedvedben járni – mondta haragosan Kajdasné –, micsoda kényben nőttél te fel.

Motrja hallgatott. Ő, mint fiatalasszony, nagyon szerette volna az ünnepre szép piros kendőbe kötni a fejét. Csak könnyeden sóhajtott.

„Nem az én akaratom teljesül ebben a házban” – gondolta. Már pedig azt szerette volna, és egy saját házat.

IV

Beköszöntött a nyár. Megkezdődött az aratás, megkezdődtek a mezei munkák.

A család nem sokat ült a házban, ritkább lett a civakodás. A megfeszített mezei munka után nem volt idő veszekedni. Kajdasék learatták a saját gabonájukat, s terményhányad fejében elszegődtek az úrhoz. Motrjának gyorsan járt a keze, s Karpóval több kévét kötöttek, mint Kajdas Kajdasnéval.

Ősszel Motrja gyermeket szült. Kajdas megszervezte a keresztelőt. Karpo mintha még többet nőtt volna a saját szemében. Már igazi gazdának, az apjával mindenben egyenlőnek tartotta magát. Megnőtt az önbecsülése. Kajdas nagyon örült az unokájának, s megígérte, hogy a keresztelőre felépítenek egy lakást Karpónak a pitvar túloldalán. A kisgyermek mintha kissé kibékítette volna Kajdasné menyével. Kajdasné úgy bánt az unokájával, mintha a saját gyermeke lett volna, taníttatta menyét, hogy kell a gyereket fürdetni, pólyázni, s megint édeskés hangon beszélt vele. Motrja nem szerette ezt a hízelgő hangot, de ő is kedvesebb lett anyósához. Míg Motrja kipihente a szülés fáradalmait, Kajdasné sok mindenben segítségére volt. De ez mindjárt megváltozott, ahogy a gyerek nőni kezdett. Kajdasné elszórakozott az unokájával, ringatgatta, hintáztatta őt, Motrja pedig kénytelen volt elvégezni minden nehéz munkát maga és anyósa helyett is.

Karpo és Motrja, mivel nyáron learatták a saját kenyerekre valót, már tudták, hogy a sajátjukat eszik, nem a szüleikét. Asztagokban állt a rozs és a búza, amikbe ők több munkát fektettek, mint a szülők. Kajdasné ládájában volt egy vászon, amiből talán csak a harmadik szálát szötte ő. Karpónak és Motrjának egyre nehezebb lett, hogy a szüleiktől függenek. Ám ezek a dolgok csak elhalkultak, elrejtöztek egy időre, mint télen a kígyó. A tavaszi meleggel először az asszonyok izgatták fel ezt a kígyót. A kígyó felkapta fejét, s rásziszegett a Kajdas házra, az egész portára.

Mária oltalma ünnepe után Kajdasné kivett a ládikójából két tekeres szövetet: az egyik régebbi volt, durva, s nem jól kifehéredett, a másik viszont szép, finom volt, amit Motrjával ketten fontak. Kajdasné a durvább szövetből kiszabott egy-egy ingre valót az öreg Kajdasnak, Karpónak, Lavrinnak és Motrjának, magának pedig a finomabbikból három ingre valót, s azonnal vissza is rejtette a ládjába.

– Nem szabna nekem mégis a finomabb anyagból? Ha csak egy ingre valót is, az ünnepre – kérdezte Motrja, ám igencsak visszafogta magát.

– A durva szövet nekem már bántja a bőröm, de te, Motrja, még fiatal vagy: hordjad hát csak a durvább inget – felelte Kajdasné.

– Talán azt hiszi, hogy nekem nem vágja a bőröm a durva szövet?

– Na, idefigyelj, lányom, te nem jársz az urakhoz, de engem az urak meg a papok ebédet főzni hívnak, a szobáikban fogadnak vacsorára, ott még le is fektetnek, sőt még párnát is tesznek az oldalam alá. Aztán hogyan is mehetnék ilyen emberek közé durva szövetben?

– Bár nekem az urak nem raknak pihepárnát az oldalam alá, de én is fontam arra a finom szövetre, úgy lehet, többet is, mint maga – felelte Motrja.

– Többet bizony! Amit szitkozódtál, az tényleg több volt! Ne szokj hozzá a finom szövethez, mert még ki tudja, hogy alakul a sorsod a saját házadnál – mondta Kajdasné.

– Még ha semmi se lesz, olyan rossz akkor se lesz, mint maguknál. Ha csak egyetlen vékonyka ingre valót váгна az ünnepre. Talán én nem tettem hozzá?

– Nézzenek oda, hogy akadékoskodik! Felőlem fogd az egészset, oszt csavard bele a fejed. Már úgy rám akaszkodtál, hogy azt se tudom, hogy szabaduljak meg tőled – mondta Kajdasné.

Motrja elfordult az ablak felé, és először eredtek el a könnyei azóta, hogy átlépte apósáék küszöbét. Úgy érezte, hogy anyósa igazságtalanul bánik vele, mivel nagyon sok munkája volt neki abban a szövetben. Titokban ingujjával letörölte könnyeit.

Motrja fogta a számára kiszabott darabot, és lehajította a padra. Hosszan hevert a padon fel-fuvalkodva, mintha haragudna Motrjára. Motrja elővett a kelengyés ládjából egy piros és egy kék hímzőfonalat, s már estefelé le is ült virágokat hímezni az ingujjra. A virágok jókorára sikeredtek, mintha csak egy zsákra, vagy pokrócra varrta volna őket. Motrja köpött egyet, felhagyott a szép árpakalász varrásával, és csak itt-ott megcakkozta az ingujjat kis körökkel, meg apró csillagokkal.

Motrja megvarrta az inget, kimosta és felvette. A durva szövet olyan kék lett, mint az orgona. Belenézett a tükörbe, és úgy tűnt neki, mintha az ingben az arca sötétebb lenne, s a szemöldöke sem olyan szép.

„Míg otthon voltam, az arcom fehér volt, a szemöldököm fekete, de itt apósomnál az arcom elsápadt, és a szemöldököm is színét vesztette – gondolta Motrja, miközben a tükörben nézegette magát. – Mint egy mérgeskígyó, úgy kiszívja anyósom az én fiatalságomat.”

Kajdasné elment a kocsmába, és pityókás állapotban panaszkodni kezdett menyére az egész falu előtt, hogy sehogy se tud elég jó lenni neki; amit csinál, a menyének minden rossz, olcsó, nem megfelelő.

A fiatalasszonyok egyenesen mindent visszamondtak Motrjának, hogy panaszkodik rá anyósa a kocsmában.

„Megállj csak, mama, nem fogok én többé a te úri irhádra finom vászonnak valót fonni” – gondolta Motrja, s attól fogva csak külön magára font, s azt is a kelengyés ládjába rejtette.

– Motrja, miért rejtetted az orsót a ládádba? – kérdezte Kajdasné.

– Azért, mert; nem fogom megenni – vágta vissza Motrja.

– Még az is lehet, hogy megeszed: ki ismer téged – mondta Kajdasné.

– Ne féljen, nem viszem a kocsmába, nem iszom el, és nem fogok magára ittasan panaszkodni, ahogy maga énrám.

– Mit akarsz abból csinálni? – kérdezte Kajdasné.

– Felmotollálom, felvetem, és csinállok magamnak finom ingre való szövetet. Talán az én oldalam alá is tesz majd valaki párnát...

Kajdasné észrevette, hogy mi folyik itt, s kissé kétségbe esett. Ugyanis ő elég lassan font, Motrja keze viszont gyorsan járt a gereben körül. Félt ugyanis, hogy Motrja idővel megfonja az összes kendert.

– Azt fontolgtad, hogy a saját magad javára fonod meg az én kenderemet? – kérdezte Kajdasné.

– A kender úgy a magáé, ahogy az enyém is. Talán én nem többet gyűjtöttem, áztattam, tiloltam, mint maga?

Kajdasné elhallgatott. Úgy gondolta, hogy menyé úgy se csináltatja meg a szövetet, csak bosszút akar állni rajta a durva vászon miatt.

Azonban egyik nap Motrja előhúzott a ládájából tíz vastag orsót, fogta a motollát, s már nekiült, hogy motolláljon. Kajdasné látta, hogy ez már nem tréfa, s lánggra lobbant.

– Te most viccelsz, lányom, vagy gúnyolódsz velem? – kérdezte Motrjától anyósa.

– Én nem viccelek – felelte Motrja, s legyintett a motollával, ami úgy hánykolódott a kezében, hogy csaknem a gerendát verte.

Kajdasné megharagudott.

– Add ide a motollát! Ez nem a tied, hanem az enyém. Hozz a saját apádtól, s felőlem arra feltekerheted az ereidet is – kiabálta Kajdasné, s kezével megragadta a motollát.

– Dehogy adom, nekem is kell – mondta Motrja, s nem engedte ki kezéből a motollát.

– Add ide, ha mondom! – tört ki a dühtől Kajdasné. – Én is éppen most akarok motollálni.

– Márpedig nem adom! Magának nincs is mit motollálni, hiszen semmit se font – kiáltotta torkaszakadtából Motrja, s mindkét kezével megmarkolta a motollát.

– Eredj ahhoz a jó édes anyádhoz! Add ide a motollát, ha mondom! – már magából teljesen kivetkezve rikoltott fel Kajdasné. Megfogta két kezével a motollát, és magához rántotta.

– Akkor sem adom! Tán megverekszünk érte, vagy mi? – kiáltotta Motrja, s magához rántotta a motollát.

– Add ide!

– Nem adom!

– Add ide, ha mondom!

– De nem adom!

A két asszony szörnyű lármát csapott. A férfiak beszaladtak a házba. Úgy tűnt nekik, hogy az asszonyok verekednek. A ház közepén állt anyós és menyé, s ide-oda rángatták a motollát. Mindketten mérgesek voltak, mindkettőjük szeme égett a dühtől. Az orsó letekeredett. Az öreg Kajdas, Karpo és Lavrin csak meresztették szemüket, mivel nem tudták, miért tört ki az asszonyok között a civakodás. Kajdasné és Motrját annyira elöntötte a méreg, hogy észre sem vették a férfiakat.

– Add ide, vagy úgy fellöklek, hogy a lábad se éri a földet! – kiáltotta Kajdasné, és magához rántotta a motollát.

– Hagyjon engem, mert én is tudok ám lökdösődni – magán kívül kiáltotta Motrja, s magához húzta a motollát.

– Ti megbolondultatok ma, vagy megvesztetek – szólt közbe Kajdas –, vagy fogócskát játszottok? Le azt a motollát!

Az asszonyok nem hallgattak rá, s az egész házban ide-oda lökdösték egymást, rá se hederítve, amit az öreg mond.

– Talán inkább túrót ettem-et játszanak – nevetve szólt közbe Lavrin.

– Szép kis játék! Motrja, engedd el azt a motollát, mert fogom a piszkavasat, aztán elverem a kezedet.

Kajdas fogta a piszkavasat, s az asszonyok felé fordult; ők meg mintha észre se vették volna, tovább rikácsoltak és szitkozódtak. Az öreg Kajdas egész nap böjtölt, mert éppen péntek volt. Éhes és mérges volt. Az asszonyok kiabálása felbőszítette.

– Le azt a motollát, különben végigvágok a hátatokon a forró piszkavassal! – torkaszakadtából kiáltotta Kajdas.

Az asszonyok halálsápadtan álltak, és a dühtől alig kaptak levegőt. Már arra sem volt erejük, hogy a motollát elengedjék. Kajdas teljes erejéből földhöz vágta a piszkavasat, kiragadta a motollát az asszonyok kezéből, s hasábokra törte azt. Kajdasné és Motrja félrehúzódtak.

– Miért szitkozódtok? Min veszekedtek? – kezdte Kajdas. – Teremtőm! Ma péntek szent napja van, ezek meg csak ahhoz értenek, hogy haragra gerjessenek. Minek az a motolla neked, Motrja?

– Motollálok magamnak fonalat. Máskülönből maguktól nem lesz szép ingem – mondta Motrja.

– Külön magának akar vászonra valót fonni – mondta Kajdasné, de alig kapott levegőt.

– Miért akarsz külön fonni? Ki nem ad neked a szövetből, vagy mi? – kérdezte Kajdas Motrját.

– Fonni akarok, mert jogom van hozzá – mondta Motrja.

– Apám, sürgősen építenünk kell egy külön lakást – szólt közbe Karpo.

– Te jobban tennéd, ha kicsit körülnyesnéd a feleséged, hogy ne repessen olyan magasra – mondta az apja.

– Talán tyúk az én feleségem, hogy a szárnyait körülnyessem? – mondta Karpo.

– Karpo, ne bosszants fel, ha nem akarod, hogy téged is megkopasszalak.

– Messze van magának az én hajam! – felelte Karpo.

– Azt hiszed, a kezem nem ér fel a fejed tetejére? – kiáltotta az apja.

– Talán már kinőttünk ebből... Anyám a feleségemet gyötri, maga meg engem – mondta Karpo.

– Ugyan ki nem hagy téged? Talán nem adok neked enni? – kiáltotta az apja.

– Talán adott nekem egy kopeket is a kezembe? Én dolgozok, maga meg a pénzt a ládájába rejti.

– Mire kéne neked pénz? Talán el akarod inni? – mondta az apja.

– Na és ha elinnám. Mi köze van hozzá? – mondta Karpo.

– Még te fogsz engem öregségemre kioktatni! – halálsápadtan kiáltotta az öreg Kajdas, s egyre közelebb ment Karpóhoz.

– Apám, ne közelítsen! Én is dolgozok, és jogom van a magam hasznára. Adja ki a jussom.

– Ilyet mersz mondani nekem, a te ostoba feleséged miatt! Na és te, ördögfajzat, mért marakodsz az anyával? – kiáltotta az öreg Kajdas, és a törött motollával hadonászott. – Talán te akarsz lenni az úr a házban, vagy mi? Talán azt akarod, hogy az anya legyen a te cseléded? Elnáspángollak ezzel a motollával.

Kajdas Motrjára legyintett a motollával, s eltalálta a kezén.

Karpo az apja és Motrja között állt, mintha gyökeret vert volna.

– Apám, ne ütögesse Motrját – magából kivetkezve kiáltotta Karpo –, milyen jogon üti maga az én feleségem?

– Aztán miért nem hallgat az anyára, s csak a lármát szítja a házban?

– Mert nem is Motrja a hibás, hanem anya. Anya minden nehéz munkát Motrjára hagy, ő meg csak épp szöszmötöl valamit.

– Hát így beszélsz te a saját anyádról? – kiáltotta Kajdas.

– Ilyet vetsz a szememre a feleséged miatt? – kiáltotta Kajdasné, s ő meg a másik oldalról lépett oda Karpóhoz. – Ezt várhatom el öregségemre a saját gyermekeimtől.

– Hogy mersz ilyet mondani a saját anyádra? – kiáltotta szigorúan Kajdas, s még egy lépéssel megközelítette Karpót.

– Apám, ne közelítsen – mondta nyugodtan, leverten Karpo, és csak állt egy helyben, mint a cövek.

– A te feleséged, e naplopó miatt, kell nekem ilyen nyomorúságot elviselnem öregségemre! – kiáltotta, csaknem üvöltötte Kajdasné, miközben az ökleit verte közvetlen Karpo orra alatt.

Karpo meg sem mozdította a fejét, sőt még csak nem is pislogott. Csak még jobban kimeresztette szeméit, hogy azok már egészen kikerekedtek.

– Szilánkosra töröm rajtad ezt a motollát, ha nem fogod vissza a feleséged! – kiáltotta Kajdas, és még közelebb lépett Karpóhoz.

Karpo se el nem lépett, se el nem hajolt, csak sápadtan és letörten nézett az apjára.

– Apám, lépjen hátrébb! Ne kényszerítsen bűnre – mondta Karpo.

Kajdas és Kajdasné hol odalépett Karpóhoz, hol hátrébb léptek, mint ahogy a hullámok neki-nekicsapódnak a sziklás partnak, majd vissza-visszahúzódnak tőle. Karpo úgy állt, mint egy szikla. A felbőszült öreg Kajdas kissé elhátrált, majd neki lendült Karpónak, s az öklével mellbe verte. A halásápadt Karpo erősen összeszorított, vékony ajkai egészen kifehéredtek, mint a vászon.

– Apám, ne ütögessen! – alig hallhatóan mondta Karpo.

A sápadt Kajdas sötét, csillogó szemekkel ismét nekiment Karpónak.

– Apám, fogjon inkább egy fejszét, aztán egy csapásra vágjon ketté vele – szólalt meg Karpo, hogy már alig lélegzett; érezte, amint a vér előnti a fejét, előnti a fülét, a szemét; hallotta, amint a füle belülről megcsendült, majd elhallgatott, majd felzizzent, s úgy látta, hogy a házban minden forogni kezd.

– Ne közelíts, mert megfojtlak, te féreg! – kiáltotta Karpo, s mint valami állat, rátámadt az apjára, s két öklével mellbe verte.

Az öreg Kajdas ahogy állt, úgy hanyatt is esett, hogy a lába se érte a földet. A motolla összetört darabjai kiestek a kezéből, s egyenest a kályhának csapódtak.

Kajdasné, Motrja és Lavrin egyszerre kiáltott fel. Lavrin az anyjával idős apja segítségére sietett, és a védelmére kelt. Karpo kettőt hátralépett az asztal felé, majd ismét mozdulatlan állt, mint egy szikla, s fehér lett, mint a kréta. Sötét szemei kialudtak, szinte elhomályosodtak, haja pedig égnek meredt, mint egy sündisznónak. Motrja megijedt, hogy a motollája miatt ütötte meg fia az apját.

Lavrin az anyjával felemelték Kajdast, s leültették a padra. Kajdas nem szólt egy árva szót sem, csak sóhajtozott. Nem is a fájdalom, inkább az ijedség miatt. A tiszteletlenség a fia részéről, a szégyen a gyermekei előtt, a harag és a méreg – mind egy helyre folyt össze a lelkében, s belülről égette, hogy úgy tűnt neki, mintha Karpo halálra verte volna.

– Nincs Isten a te szívedben! Ostoba létedre a templomba se jársz – nagy nehezen nyögte ki Kajdas, hogy közben alig kapott levegőt.

Kajdasné elkezdett hangosan sírni. Lavrin összehúzta szemöldökét. Kész volt, hogy Karpóra veti magát, s kiszaggatja az összes hajszáját. Egyedül Motrja üldögélt nyugodtan, ölbe tett kézzel a padon, s hol a kemencére nézett, hol a kemence alá.

Karpo szeméből kezdett leszállni a vér. Már nem forogtak előtte a dolgok. Fogta a sapkáját, és kiment a házból.

– Ez mind miattad van, lányom! – szólalt meg Kajdasné, s Motrja felé rázta az öklét.

– Lehet, hogy miattam, de lehet, hogy maga miatt is – nyugodtan szólt vissza Motrja, s közben a kemence alját bámulta.

– Az ördög vigyen el titeket. Felhúszok nektek egy lakást a pitvar túloldalán, ott aztán felőlem meg is fojthatjátok egymást – mondta Kajdas.

– Ám először csináljon nekem és a mamának két új motollát – nyugodtan mondta Motrja, a kemence alját bámulva.

– Adja az Isten, hogy ne legyen örömed abban a motollában. A motollád miatt ütötte meg a fiam az apját. Ó, szentséges ég! Nem hagynak a gyerekek természetes halállal meghalni – sopánkodott Kajdasné. – Akár most rögtön szedhetném is a sátorfámat.

Szomorú téli est nézett be az ablakon át a házba. Sűrű árnyak ültek a sarokban, s mint a sápadt, szomorú halál, nyugalmat hoztak a felizgatott, mérges családra. Az asszonyok elhallgattak, és csak nagyokat sóhajtoztak. A padon ült az öreg Kajdas, csendesen, ő maga is nagyokat sóhajtott,

s a térdére könyökölve támasztotta meg tenyerével a fejét. Széles, sápadt homlokán, leengedett szemhéján mély, nehéz bánat, sajnálattal keveredett szégyen telepedett meg. Egész nap nem evett. Csak úgy korgott a gyomra. Magára dobta ujjását, felvette sapkáját, s elment a kocsmába elmúlatni a szent pénteket, és elinni a szégyent.

Karpo egy szál ingben ment ki a házból. Hátrament, és megállt a csűr mögött, a körtefa alatt. A frissen esett első hó vékony, drága szövetként vont be a hegyeket és a völgyeket. Az egész égboltot sűrű hófelhők borították, mint valami tejes köd. Karpo föltekintett a kopár, fehér hegyekre, amik az esti ködben úgy összefolytak a fehér égbolttal, hogy nem lehetett eldönteni, hol ér véget a hegy, s hol kezdődik az ég. Nézte a hegyek hosszú fekete sorát, amelyek a sűrű tölgyerdőtől úgy feketélltek, mintha fekete posztóba lettek volna csavarva, így mindebből semmit se látott. A lelke mélyen magába rejtőzött; szinte kővé vált attól a szörnyű cselekedettől, amit nem sokkal ezelőtt tett. A lány első fagy mintha teljesen kijózanította volna Karpót. A bódulat kezdett kiszállni a fejéből, s apránként észrevette a házakat, a hegyeket, az erdőt; észrevette az apját, ahogy kiment az udvarról, ahogy fölment a tó melletti töltésre, ahogy bement a kocsmába, ahogy a kocsmában ablakában felcsillant a fény. Egy csoport fekete árnyat vette észre, amint a kocsmában mozgolódott a fehér havon. Mindezt úgy látta, mintha az egész a vízben lenne, ami egy magas partról tükröződik belé, vagy mintha egy sekély, átlátszó patak medrében volna.

A hideg kezdte átjárni Karpót. Érezte, hogy az egész teste reszket a feje tetejétől egész a lába ujjáig, s hogy a feje csak úgy tüzel. Megfordult, s a fejével beleakadt a hóval borított körtefa egy ágába. A hó, mint a pehely, ráhullott a fejére, a vállára, a csupasz nyakára, a keblébe. Akkor hirtelen feleszmélt, felfogott egy marék havat, a fejéhez nyomta, s halk léptekkel elindult befelé.

A házban szomorú csend volt; senki nem szólt egy szót sem, csak a tűz égett, pattogott a kemencében, s úgy tűnt, ez az egyetlen vidám élőlény a halott házban. A házban már a fény is kialudt, de Kajdas még a kocsmában ült, a komájával itta a horilkát, s ott is éjszakázott.

Másnap Kajdas ebéd előtt belépett a házba, kezében két új motollával.

– Itt van hát két motolla, aztán tőlem a szemeteket is kiszűrhatjátok vele – mondta Kajdas, s letette a két motollát a padra.

Motrja vidáman nézett a motollára, rögtön ebéd után elő is vette az orsóit a ládájából, és motollálni kezdett. Az új motolla szinte zümmögött a kezében, s ide-oda dobálódzott a gerenda és a mennyezet körül. Egyetlen egy cár se hadonászott olyan örömmel a jogarával, mint Motrja a motollával. A lelkében úgy érezte, hogy már gazdasszony, önálló gazdasszony. Anyósát elfutotta a méreg. Menye motollája úgy zümmögött, mint csípős poszméhek a feje körül.

„Oda van a kenderem! A mohó menyem elfonja mind előlem a saját maga vásznára” – gondolta Kajdasné.

Ahogy Motrja felmotollálta az orsókat, megszámolta az igéket és a pászmákat, legombolyította a fonalat, és a gombolyagot ládájába dugta.

– Dugd el, kislányom, a ládádba, s jól zárd be. Gyorsan eldugod az összes vagyónunkat, még minket is begyömöszölsz a ládádba – szólalt meg anyósa.

– Ne féljen, olyat én nem dugok el, sőt, ha magát a ládámban találnám, még az udvarra is dobnám – mondta Motrja.

Másnap Motrja összeszedte Karpo és a maga ingeit, s beáztatta őket a lúgba.

– Mért nem szeded össze, és áztatod be az összes inget? – kérdezte Kajdasné.

– Mert én mindnyájukra többé nem fogok mosni. Mosson csak magára, hiszen van keze.

– Ugyan minek mennék ki kétszer? Tán nincs elég nagy felfordulás így is a házban? Minek szaporítanád a munkát? – mondta Kajdasné.

Motrja nem hallgatott az anyjára. Kicsavarta a saját ingjeit, másnap kiszapulta, kimosta, megmángorolta. Kajdasné kénytelen volt maga bajlódni a saját ingjeivel. Ezt el se mondta a férjének, mert félt, hogy megint verekedés lesz. Azt gondolta, hogy mind ez valahogy majdcsak megváltozik, véget ér, elmúlik. De csak nem múlt el.

Egy alkalommal Motrja kenyéret sütött. A kenyér rosszra sikeredett. Az asztalra tette a borscs-hoz; a kenyér ragadós, szalonnás lett, kétujjnyi vastagon. Ráadásul, még a borscs se lett jó.

– Nem jó a borscs – mondta Lavrin.

– De a kenyér is olyan, hogy akár lovacskát is gyúrhatsz belőle – mondta mérgesen Kajdasné.

– A torkomat is nyomja – szólalt meg az öreg Kajdas is.

Lavrin tréfából fogta a kenyérbelet, s egy lovacskát gyúrt össze belőle, majd az asztalra tette, s még a farkát is felcsapta. Már csak ez hiányzott!

Motrja ránézett a lovacskára, s úgy felforrta a dühtől, mintha valaki forró vizet öntött volna rá. Jobban elviselte a szidást, mint a gúnyolódást.

– Szidtak, vertek, de most már ki is gúnyolnak! – kiáltotta Motrja, s az asztalra csapott a kanállal.

– Mért hadonászol a kanállal a szemünk előtt? Nem ismered az illetet, vagy mi? – mondta az öreg Kajdas.

– Ha haragudni akarsz, hát haragudj, de ne hadonássz a kanállal a szent kenyér felett – először szólta rá mérgesen Karpo a feleségére. – A szemünkbe fröcskölted az ételt. Már tényleg nagyon elszaladt veled a ló.

– Akkor süssenek és főzzenek saját maguknak. Az enyém sehogy sem jó maguknak – mondta Motrja, miközben a kemencéhez ment.

– Ha cseléd lennél, elmehetnél, akkor mi sütnénk-főznénk magunkra – mondta Kajdas.

„Így is magatokra fogtok sütni-főzni” – gondolta Motrja, s elhatározta, hogy holnap csak Karpónak és saját magának fog ebédet főzni.

Másnap kora hajnalban Motrja felkelt, leült fonni, azután begyújtott a kemencébe. Talált két kisebb fazekat: az egyiket felrakta a borscsnak, a másikat a kásának; éppen csak annyit, amennyi két főre elég volt. Kitalálta, hogy vacsorázni is külön fog Karpóval.

Kajdasné nyugodtan aludt a kemencén, és hempergett. A tűz pattogott a kemencében, a víz rotyogott, ő meg csak nyújtózkodott a kemencén a meleg takaró alatt gondolván, hogy a menyé mindnyájuknak főzi az ebédet. Már virradt, amikor Kajdasné lemászott a kemencéről, ránézett a tűzhelyre, s meglátta a két kis fazekat.

– Motrja, ugyan mit főzöl ebben a két kis fazékban? – kérdezte.

– Borscsot és kását – válaszolta Motrja.

– Miért tetted fel az ételt ilyen kis edényekben? Ma nem péntek van: az apa is ebédelni fog.

– Ebédelni fog, ha maga főz neki, mert én többet mindnyájukra nem főzök. Az enyém maguknak sehogy se jó. Főzzön saját magára, hisz az uraknál megtanulta.

Odakünn már világos volt. A család korán ebédelte, így Kajdasnének azonnal hozzá kellett látnia megpucolni a nyers céklát és a káposztát.

– Ó, irgalmas Istenem! Feltett szándékom, hogy az örületbe kergess! – kiáltotta Kajdasné. – Mit művelsz?

– Hiszen látja.

– Tegyéél fel egy nagyobbik fazekat a borscsnak.

– Minek? Az én borscsom már mindjárt kész – mondta Motrja nyugodtan, gúnyolódva.

Kajdasnének magának kellett feltennie egy másik fazekat a borscsnak és a kásának.

Felkelt a nap. Motrja ebédelni hívta Karpót, s az asztalra tette a levest. Karpo maga is elcsodálkozott.

– Mit találtál már ki megint, Motrja? Megint fel akarod bosszantani apát? – mondta Karpo.

– Ül le, és egyél! Különváltunk apádéktól. Az apádnak majd főz az anyád, de én többé nem főzök mindnyájatokra.

Karpo nem tudta, hogy leüljön-e az asztalhoz, vagy sem.

Kajdasné nagy kiabálásba kezdett, hogy az egész házban, az egész udvaron lehetett hallani. Befutott a házba Kajdas, s mögötte Lavrin.

– Nézd csak, mit művel a menyed! – kiáltotta Kajdasné, s leemelte a tűzhelyről a kis fazekat a kásával.

Az öreg Kajdas tágra meresztette a szemeit, mert nem tudta, miről van szó.

– Nézd csak, mi ez! – mondta Kajdasné, s Kajdas orra alá nyomta a kása fazekat.

– Kása. Mi ez, ha nem kása – mondta Kajdas. Nem vette azonban észre, hogy milyen fazékban volt a kása.

– Nézd csak meg, milyen fazékban tette fel ezt a kását a menyed – mondta Kajdasné.

– Csorba fazékban, vagy nem? – mondta Kajdas.

– Csorbában... Aztán elég ennyi kása mindnyájunknak? – mérgesen kérdezte Kajdasné, mivel Kajdas nem értette, hogy mi is történik.

– Az édesapátok jó ördöge tudja, hogy milyen fazékban főzitek a kását. Marakodjatok kettesben, de engem ne keverjetelek bele – az asszonyokra förmedve mondta Kajdas.

– Nézd, a menyed csak magára és Karpóra főzött ebédet. Külön akar ebédelni – mondta Kajdasné.

– Felőlem egyen csak külön, még a szoknyáját is letolhatja – mondta Kajdas. – Felőlem megehetik még a fazekat is...

Az öreg Kajdas felidézte a motollát. Még mindig fáj a háta.

– Én már nem tudom, hogy lesz ez így tovább. Fogom magam, és elmegyek komornyiknak. Omeljko, mért nem mondasz semmit ennek a sátánfajzatnak?

Omeljko félt, nehogy a kása miatt másodszor is hanyatt lökjék, így hallgatott.

– Ha te semmit nem mondasz, akkor én magam fogom kidobni a malacoknak ezt az ebédet – mondta Kajdasné, és a fezők kását beleborította a mosogatókádba. A fazék a kádba pottyant. A mosogatólé a falra fröccsent, hogy a cseppek egész a polcig értek.

Motrja dühbe gurult.

– Ha az én ebédemet a mosogatókádba dobja, úgy nem fogom a maguk kenyerét enni. A maguk kenyere úgy nyomja a torkomat, mint valami kő. Nesze itt a borscs is, amit főztem, felőlem dobja a kutyáknak.

Motrja dühében felkapta az asztalról a levesestálat, s egyenesen Kajdasné lába elé dobta. A tál szilánkokra törött: krumpli még a kemencepadka mögé is jutott.

– Ezt nektek! Pff! – az öreg Kajdas a szétfolyt borscsra köpött, s kiment a csűrbe folytatni a szekeret.

– Pff! – Karpo maga is köpött egyet, s kiment a házból.

Lavrin leguggolt, s tréfából egy kupac céklára és zöldbabra köpött, majd ő is kiment a házból.

A házban egyedül az asszonyok maradtak. Kajdasné a kemence mellett, az összetört fazék felett állt, mintha kővé meredt volna. Motrja az asztal mellett állt, mint a cövek, és a mosogatókád körüli hatalmas cseppeket bámulta a falon.

A lakásban csend volt, csak a kemencében, a tűzön sistergett egy fazék tepertő, olyan mérgesen és hangosan, mintha tíz öregasszony kiabált volna, akik egymás a haját tépik. A szalonna sziszegett, mint a kígyó, bőfögött, rőfögött, mint a malac az ólban, gágogott, mint a liba, ugatott, mint a kutya, vinyogott, csikorgott, aztán mintha üvölteni kezdett volna: segítség, segítség! A zsírral teli fazék lánggra lobbant. A zsír felzúgott, felemelte hatalmas lángnyelvét, megnyalta a kemenceszájat, s átszökött a kürtőbe.

Kajdasné megfordult, meglátta a lángtengert a kemenceszájban, lekapta a fazekat a kemencéről, s lefedte azt egy ronggyal. A fazék kialudt, a házat pedig úgy elöntötte a széngáz és a bűdös füst, hogy Kajdasné köhögni kezdett. Miután eloltotta a fazekat, Motrjára kiáltott:

– Fogj egy seprőt, és söpörj fel, ha egyszer összemocskoltad a lakást a leveseddel, de tőlem akár ezt a szemetet a ládádba is dughatod.

Motrja fogott egy seprőt, a cserép-, cékla- és krumpli darabokat a mosogatókádkhoz seprerte, majd bele is dobta.

– A disznóknak főtt az ebéd; ha valaki, akkor a disznók ma neked köszönhetik a kenyeret meg a sót – mondta Kajdasné.

Motrja hallgatott, csak a fogait kocogtatta. Fogta a bekecsét, magára dobta, s hazaszaladt az édesanyjához.

– Édesanyám, adjon nekem valamit ebédre – mondta Dovbisenének.

– Mért nem ebédeltél meg otthon? – kérdezte az anyja.

– Anyósom olyan, mint egy sárkány; fel-alá járkal a házban, tüzet okád, az orrából meg sűrű füstöt hány. A beszéde – mintha cimbalmon játszana; de ahová csak lép, ott hét évig fű se nő; s ahogy néz, attól még a tej is megsavanyodik.

– Mondd meg, lányom, apósodnak, hogy válasszon szét titeket, mert még anyósoddal felgyűjtjátok a házat – mondta Dovbisené, miközben borscsot szedett egy tálba.

A civakodásnak nem lett vége a Kajdas házban. Kajdasné nem is szólt Motrjához három napig, bár Motrja már nem mert külön ebédet főzni. Az öreg Kajdasné nagyon szerette az unokáját, ringatgatta, csókolgatta, dédelgette őt. Motrja nem adta oda neki a gyermeket, a bölcsőtől is elhajtotta. Azonban éjjel, mikor Motrja nagyon mélyen aludt, Kajdasné felkelt a gyermekhez, szórakoztatta, ha sírva fakadt, s megitta tejjel.

Kajdas maga is rájött, hogy tényleg le kéne választani a fiatalokat. Félt Karpótól. Karpo már el is feledte, hogy megütötte az apját, s egy kicsit se bánkódott miatta, mintha csak egy legényt ütött volna meg a kocsmában.

Kajdasnak volt elfekvőben egy kevéske faanyag a csűrben. Kajdas vett néhány szálfát, hogy Karpónak egy lakást építsenek a pitvar túloldalán. Épp csak kitavaszkodott, Kajdas leásta az oszlopokat. Motrja bevetette azt a helyet búzával. A búza kikelt, s ez azt jelentette, hogy a házhely tiszta.

Kajdas és Karpo felhúzták a falakat, befedték náddal a tetőt, Motrja pedig bekente vályoggal a falakat. Az öreg Kajdasné egy téglára való vályogot nem fogott volna a kezébe.

Eljött a nyár. A lakást felszentelték. Karpo és Motrja átköltöztek a saját lakásukba. Motrja tisztára meszelte a lakást és a pitvart, de a pitvarnak csak a felét, mintha spárgával mérte volna ki. Meszelte a pitvart, és közben hangosan énekelt:

Bár az Isten megsegítne

Anyósom kivárni!

Megtanítlak, öreg szuka

Cigánycsárdást járni.

Táncolj, táncolj, öreg szuka,

Akár egy lábadon,

Megtanulsz majd viselkedni,

Hogy ne légy a bánatom.

Az én apám nem szeret

Az apósomhoz járni!

Roszbabb itt, mint a pokolban:

Világot se látni.

Motrja az anyósa bosszantására hangosan énekelt a pitvarban. Az ajtók nyitva voltak. Kajdasné bevágta az ajtót, de Motrja még hangosabban énekelt:

Megtanítlak, öreg szuka

Cigánycsárdást járni.

Karpo és Lavrin átvitték Motrja kelengyéjét az új lakásba.

Motrja leült a ládára és megszólalt:

– Most már igazi asszony vagyok!

Olyan büszkén ült a kelengyés ládán, mint egy cár a trónján.

– Karpo, mi legyen hát most a gazdasággal? Csak Motrja viszi el a saját fazekait, vagy te is kikéred a részed a marhákból, meg a földből?

- Jobb lesz, apám, ha teljesen felosztjuk a jószágokat és a földet is – mondta Karpo.
  - Jól gondold meg, hogy később meg ne bánd. Mi együtt közös jószággal dolgoztunk, meg aztán tudod, csoportban a kása is jobban esik, és a közös fedél a gyereket se riasztja el.
  - Az már igaz, apám, de minket a közös fedél már rég elriasztott. Ahogy lesz, úgy lesz. Oszszuk fel a jószágot és a földet is. Aztán fájjon a miatt az én fejem, ne a magáé.
  - És saját csúrt is akarsz építeni? Mert az udvar már így is szűkös.
  - Valahogy majd csak meg húzom magam, akár az egyik sarokban is – mondta Karpo.
- Így az apa kénytelen volt megosztani fiával a gazdaságot: adott neki egy pár ökröt, egy szekeret, egy boronát, és a földből is kimért neki egy parcellát.
- Motrja a saját lakásában mintha újjá született volna. És attól kezdve anyósa lakásába még csak be se nézett.

V

Pünkösöd előtt Kajdas elküldte Lavrint a malomba. Lavrin befogta az ökröket. Az apja előhozott a kamrából két zsák rozst, és a szekérre rakta. Az anyja tett neki egy tarisznyába útravalót.

– Eridj, fiam, a malomba, de ne késlekedj. Most nem járnak sokan a malomba: nincs sok lisztjük. Estig megőrlöd, és haza is érsz.

Lavrin kigurult a kapun, elhagyta a falut, és a Rosz felé vette az irányt. Hegyre fel, hegyről le, s megint csak hegyre fel és hegyről le vitte az út, egészen a Roszig. A malom Bohuszlav alatt volt. Lavrin befordult egy dűlőre, egy mély völgy felé, s elment a folyóig.

A fiatal legény csak ült a szekéren, s még csak nem is hajtotta az ökröket. Gyönyörködött a folyóban és a part menti zöld fűzfákban. A vidám nap káprázatként játszott a fűzfák, a víz és a kövek felett. Az ökrök bágyadtan ballagtak az úton. Lavrin a folyót nézte, és közben énekelt.

A Roszon túl, egy magas szikla tövében, ott virított a napsütésben egy szép új úri malom, mindenütt megbárdolva, lefestve, mint egy hímestojás, deszkatetővel, két ablakkal, fehér oszlopokkal és ganggal. Négy kereke vidáman játszadoxva forgott a napsütésben, s minden irányba fröcskölte a vizet. A víz csobogott a csatornában, fehéren habozva zúgott a kerekek alatt, ködként szitált, amiben kis szivárványok fogócskáltak.

Lavrin a malomhoz ért, lerakta a szekérről a zsákokat, lement a fűzfák alá, kikötötte az ökröket, adott nekik szénát, maga pedig lefeküdt aludni. Miután kipihente magát a hűvösön, megfürdött a Rosz vizében, meguzsonnázott, s elindult a malomba. A molnár már megtöltötte liszttel a zsákokat.

Odakinn sötétedni kezdett. Lavrin felrakta a zsákokat a szekérre, s elkezdte befogni az ökröket.

Nem sikerült bedugnia a járompálcát a járomba, s véletlenül a folyóra pillantott: a Roszon túl, a szikla mellett, a zöld rozssal borított völgyben valami hatalmas virág piroslott.

„Hogy kerülhetett a völgybe ez a virág, s ráadásul milyen nagy?” – gondolta Lavrin.

Ahogy nézte – úgy tűnt neki, mint a virág úszna a mezőn, a zöld kalászkok sűrűjében. A virág mögül, felbukkant egy feketecopfos fej a kalászkok közül, mintha úszna a kalászkok felett. Lavrin észrevette, hogy azt a fejet kétszer körbeöleli egy narancssárga szalag, és a szalagok mögé egész köteg pipacsvirágok vannak tűzdelve. Mintha a rozsból egy fiatal leány tűnt volna ki, kapával a kezében. Lavrin ránézett, s fel is hagyott a másik ökr befogásával. A lány lejött a folyóhoz, megállt egy lapos kövön, s elkezdte a lábát mosni. Lavrin le sem tudta venni a szemét a fekete szemöldökéről.

A lány átment a gáton, rálépett a csatorna feletti hídra, nekitámaszkodott a korlátnak, s lenézett, de nem is a vízre, hanem inkább a tükörképére. A vízből visszatekintett rá az arca – üde, mint a csipkebogó –, a fekete szemöldökével. A lány gyönyörködött magában és a nyakában függő piros kalárisában.

Lavrin nem messze a lánytól, egy fűzfa alatt állt, s egyre csak őt nézte. A piros kalárisán és az arcán a nap fénye játszott. Alacsony növésű lány volt, de egyenes, mint a húr, hajlékony, mint a jegénye, szép, mint a piros bangitafa, hosszúkás telt arccal, keskeny kis orral. Az arca piros volt,

mint az érett alma, az ajkai teltek és vörösek voltak, mint a bangita. Sima homlokára mintha csak odarajzolták volna vidám, vékony, fekete, sűrű, selymes két szemöldökét.

Lavrin csak nézte, hogy engedi le hosszú, fekete szempilláit, majd ahogy oldalra fordul, s a vízre, a sziklára néz, hogy csillog a szép, sima homloka.

„Ó, milyen szép leány, mint egy angyal, mint egy vörös rózsza, meténggel kirakva” – gondolta Lavrin, miközben befogta a másik ökröt is.

A lány letört egy ágát a fűzfáról, s messze a vízbe dobta. Az ág lassan úszott a vízen, aztán hirtelen beszaladt a csatornába, majd belepottyant a vízbe, a kerék alá. A lány elmosolyodott, s fehér fogai, mint két gyöngyfűzér, megcsillantak a napfényben. Lavrinra emelte szemét, rágyönyörködött, elszégyellte magát, majd megindult, s mint a kakukk, elröppent Lavrin mellett, rávillantotta barna szemeit, majd befordult az útra.

Lavrin úgy érezte, hogy az egész lelkét beragyogta, beragyogta a fűzfák alatti sűrű árnyat, mint a Nap, s mint egy csillag, úgy szaladt fel a dombra.

„Hol terem az ilyen szépség! – gondolta Lavrin – ilyen selymes szemöldökkel; ha kakukk lennél az erdőben, bizony megfognálak menten”

Lavrin az ökrökre csapott az ostorral, és ahelyett, hogy hazafelé ment volna a töltésen át, jobbra fordult a domboldalnak a lány irányába.

A malomtól vezető út háromfelé ágazott. Körös-körül egymást érték a falvak, ám Lavrin tudni akarta, melyik faluból is való az a lány. A lány a középső úton ment tovább. Lavrin után eredt. Meghajtotta az ökröket, s le sem tudta venni a szemét a lány mellénybe burkolódzó kecses formájáról, napbarnított, vékony nyakáról. Az út két oldalát magas rozs szegélyezte, mint két zöld fal. A lány szorosán e zöld fal tövében haladt, s közben a kék búzakaralászokat tépdeste ki a rozs közül, s azt tűzdelte a füle mögé. Lavrin utána eredt, s utolérte.

A lány ránézett sötét szemeivel, s Lavrinnak úgy tűnt, hogy két csillag ragyog a rozs között.

– Szép jó estét, te leányzó! Messze van még innen a falu? – kérdezte Lavrin.

– Melyik falu? – kérdezte a lány, s úgy zengett a hangja, mintha egy galamb turbékolna a rozs között.

– Az, amelyikből te is jöttél – mondta Lavrin.

– Aki kíváncsi, hamar megöregszik – mondta a lány, s elmosolyodott.

Ránézett Lavrinra.

Lavrin a szekéren ült, lábát a kocsirúdra lógatta, s az ökrök fölött csapkodott az ostorral.

„Milyen szép legény, még ha szőke is, és milyen vidám szemei vannak!” – gondolta a lány, ahogy lopva Lavrinra nézett.

A lány elől ment. Lavrin utána hajtott az ökröket. Azt szerette volna, ha minél lassabban, minél hosszabban mennének, hogy gyönyörködhessen benne.

– Mért sietsz annyira? – kérdezte Lavrin.

– Hogy anyám le ne szidjon – felelte a lány.

– És hol voltál?

– Az urasági céklában kapáltam, a Roszon túl, most pedig hazafelé megyek – mondta a lány, s már mosolyogva nézett Lavrinra. Lelassított, s beszélgetni kezdett Lavrinnal.

– Mondd meg, te lány, melyik faluból vagy, tán Bijevciből, vagy Deskiből?

– Bijevciből – mondta a lány –, mért kérdek?

– Tán nem lehet megkérdezni? Hogy hívnak?

– Melaska. De kíváncsi vagy!

– És édesapád hogy hívják?

– Ohrim Balas. Talán azt is tudni akarod, anyámat hogy hívják? – kérdezte a lány, s elnevette magát. – És te, bijevci vagy?

– Nem. Szemihoriból vagyok. A nevem Lavrin Kajdas.

– Akkor miért Bijevcibe mész a liszttel, s nem Szemihoriba?

– Apám küldött ide... – mondta Lavrin, de nem fejezte be.

Keskeny út vezetett fel a hegyre, átszelve a magas rozst egész az erdőig. A hegyen egy kis erdőt lehetett látni. Az út a kis erdősávba futott, majd hirtelen egy sűrű erdővel benőtt, mély, keskeny árokba ereszkedett le. Lavrin nem hajtotta az ökröket: megfedkezett az ökrökről is, a zsákokról is, és csak Melaskát nézte.

A völgyben, a fák alatt már sűrű árnyék honolt. Az ösvény olyan keskeny volt, hogy a zöld ágak odafent összefonódtak, s eltakarták az eget. A magas vén tölgyek és gyertyánok már félhomályban álltak, ám a szemközti hegyek tetején a fák még az esti napsütésben tündököltek.

Melaska az ösvényen haladt, a habszegfűk és harangvirágok sűrűjében. Fekete haja a pipacoszorúval úgy tűnt, mint egy virág az árokban, a magas fű, a kék harangvirágok és piros habszegfűk között.

Lavrin le sem vette a szemét a lányról. A szépsége elvakította, s annyira elvette az eszét, hogy nem is lánynak tűnt már neki, hanem vízitündérnek.

Melaska dalra fakadt. Szállt a dal az erdőn át, s ezüstös visszhang formájában folyt szét a völgyben.

„Nincs egész Szemihoriban még egy ilyen szép lány” – gondolta Lavrin. Leugrott a szekérről, otthagya az ökröket, s gyalog ment tovább az ösvényen, szorosán Melaska mellett. A lány egy pillanatra ránézett, elpirult, majd leengedte tekintetét.

Különös varázsa volt a zöld ágak alatt szétfolyt sűrű árnyéknak. Melaska most kétszerte olyan szépnek tűnt előtte. A vörös pipacs a hajában elhalványult az ő szépsége mellett.

– Mondd csak, Melaska, hol laksz? Mutasd meg nekem atyád házát!

Melaskának úgy elkezdett zakatolni a szíve, mint ahogy a madár verdes szárnyaival a sűrű ágak között.

– A mi házunk a falu szélén van egy árokban, a Zapadinciben – alig hallhatóan mondta, s a szempilláit is leengedte az arcára.

Az ökrök lassan ballagtak az úton. Lavrin hallgatott, Melaska is hallgatott.

Az erdőben síri csend volt. Úgy tűnt, hogy az erdő már szendereg, kezd álomba merülni, s már csak félálomból néz a megvilágított hegycsúcsokról a Bohuszlav felett lenyugvó napra. A legény és a leány feje felett, egy magas tölgyfán, hirtelen egy madár kezdett csapkodni szárnyaival. Úgy megijesztette őket, hogy el is szaladtak.

– Melaska – szólalt meg halkán Lavrin –, oly üde látvány voltál ott a víz fölött, mint a hűs forrásvíz.

Melaska elpirult, leengedte tekintetét. Hallgatott. A madár a fán elhallgatott, s megint síri csend lett.

– A te szépséged, a fekete szemöldököd – számomra az életet forrása. Ha rád nézek, mintha csak újjá születnék – kezdte ismét Lavrin.

Az úton velük szemben, a hegyről lefelé, jött egy fiatalasszony. Lavrin elhallgatott.

Az erdő véget ért a hegyen. Az erdőn túl kezdődött a hegyek közti mély árkokban elterülő falu. Lavrin felült a szekérre. Melaska félrehúzódott, s a kerítés tövében haladt. Elhagyták a templomot, megint leereszkedtek egy lejtőn a meredek hegyoldalon, s befordultak egy ingujj szélességű árok felé. Lavrin Melaska mögött haladt. Az árok, mint egy kígyó, úgy tekergett minden irányba. A házak szétszórta területek el a hegyek tövében.

– Ez hát a mi Zapadincink, s ímhol fehérlik a mi házunk! – mondta Melaska, s egy kis házikóra mutatott a meredek hegy tövében, a keskeny, szűk völgy végében.

A sor végéről a harmadik ház volt az, s egy meggyes szegélyezte. Kicsi és öreg volt, s szinte már az oldalára dőlt. A ház mellett állt egy csűr és néhány ól. Nyilvánvalóan lehetett látni, hogy Balas szegény ember volt.

– Melaska, eljövök hozzád, az utcátokba. Vagy inkább otthon maradjak? – kérdezte Lavrin.
 – Gyere – mondta Melaska –, de siess haza, mert édesapád leszid.
 – És te kijössz holnap estefelé a malomhoz, a fűzfa alá, ahol az ökrökkel álltam? Holnap ugyanis vasárnap lesz. Elkéredzkedek apámtól, de lehet, hogy nem is szólok.

Melaska elöl ment, s hallgatott. Gondolkodott.

– Kijössz hát, Melaska? Mert én eljövök, még ha apám megkötöz is.

– Kimegyek – épphogy hallotta Lavrin ezt a halk választ.

Lavrin megállította az ökröket, s tekintetével kísérete tovább Melaskát, míg haza nem ért. Ezután visszafordította az ökröket, s elindult haza. Bijevciből egyszerűbben is el lehetett jutni Szemihoriban, de Lavrin azon az úton ment visszafelé, amelyiken Melaska jött. Úgy tűnt neki, mintha Melaska nyomában elhaltak volna a virágok és a csillagok.

Már éjfél volt, mire Lavrin hazaért. Az apja ráhúzta a vizes lepedőt.

– Hol kószáltál ilyen sokáig, mintha Krímbe vitted volna a rozst?

– Olyan sokan voltak a malomban, hogy moccanni is alig lehetett, beesteledett, mire kiálltam a sort – hazugsággal mentegette magát Lavrin.

– Én meg azt gondoltam, hogy időközben összetörted a szekeret – mondta mérgesen az apja.

Melaska belépett a szegényes házikójukba, s kövé meredt. Míg Lavrin mellett ment, úgy érezte, mintha a déli nap fénye sütne rá, de ahogy belépett a házba, mintha a nap leesett volna az égről, s beállt volna hirtelen a sötét éjszaka. Az anyja kiadta neki a munkát – de minden kiesett a kezéből. Kiment a kertbe, lehajtott fejjel megállt a meggyfa alatt, s úgy tűnt neki, hogy egy zöld ligetben sétál Lavrinnal, ám ez a liget sehogy sem akar véget érni... Ím, lejön a hegyről, be a sötét völgybe, a völgyből ismét fel a hegyre, majd Lavrinnal ismét leereszkedek az árokba, a tölgyek alá. Lavrin eközben végig rá néz azokkal a vidám szemekkel, s csak beszél és beszél, mint ahogy a csalógány dalol... A nyugodt, csendes lány egy dalt idézett fel lelkében.

– Te lány, ma megbolondultál, vagy a guta ütött meg? – kiáltotta az anyja.

Melaska egy igazi költőlélek volt, szerető szívvel. Gyakran – akaratlanul is – a beszédét énekek szavaival tűzdelte ki.

A zöld liget, Lavrin és a szemek is – egyszerre mind eltűntek. Melaska nagyot sóhajtott, s bement a házba munkához látni.

Másnap, vasárnap, Lavrin nem tudott estig várni. Még soha nem tűnt neki ilyen hosszúnak a nap. Estefelé Lavrin felkapta ujjasát, kezébe furulyát fogott, s elindult a malomhoz. Úgy érezte, mintha szárnyak röptének, s egész úton hol a furulya játszott, hol meg egy dal csendült fel magától.

Lavrin megérkezett a Roszhoz. Az előtte lévő magas sziklán túl egy völgy terült el: a gát, a Rosz és a malom a Roszon. Az esti nap csakúgy, mint tegnap, fényes sugaraival előntötte az egész völgyet. Csobogott a víz a kerekek alatt... Lavrin a csatorna feletti hídra nézett. Melaska nem volt sehol; a fűzfa alá nézett, ahol tegnap állt a szekérral, de ott se volt.

A Rosz felett, közvetlen a part mentén hosszú sorokban álltak a fűzfák. Az egyik fűzfa alatt, egy kövön ült Melaska. Lavrin meglátta a fején lévő virágkoszorút. A furulya magától felcsipogott, mint a fűjánya. Melaska észrevette Lavrint a gáton, felállt a kőről, s lehajtott fejjel megállt a víz felett.

Lavrin átment a gáton, s átvágta magát a fehér hajnalkával és szederrel benőtt fűzfaágakon.

– Jó estét, Melaska! – halkán szólalt meg Lavrin, s kézen fogta őt.

– Jó egészséget! – felelte még halkabban Melaska, s szemek úgy megteltek könnyekkel, mint vízzel a kút. – Azt gondoltam, nem is jössz. Hol késlekedtél? Tán édesanyád nem engedett, vagy édesapád veszekedett?

– Ülünk le, Melaska, beszéljünk.

Leültek egy hosszú, asztalszerű kőre. A nap a Rosz mögül süttött rájuk, s átdöfte a zöld fűzfákat, a vízből kiálló kő mellett a magas sásbokrokat, a magas nádast a borzos bojtjaival, ami eltakarta őket a malomtól.

– Miért vagy ilyen szomorú, Melaska? A szemöldököd fekete, az arcod fehér: hova tűnt hát arcod pirossága?

– Egész éjjel csak forgolódtam. Mintha végig egy zöld ligetben sétáltam volna veled, s közben virágokat szaggattam; végig téged néztelek – de be nem teltem látványoddal –, veled beszélgettem – de be nem teltem beszédeddel.

Lavrin kikérdezte Melaskát az apjáról, az anyjáról, a nővéreiről, a fivéreiről. Elmesélte, hogy az apja szegény ember, hogy az anyja szereti és félti, hogy sok kistestvére van. Lavrin átölelte vékony derekát, Melaska Lavrin vállára hajtotta pipacsvirággal, vizitormával és mentával díszített fejét. Lavrin arcát beborították a friss pipacsvirágok és az illatos menta, s mint a hús harmat, lehűtötték forró orcáját.

Melaska az apjáról, a falujáról és a szemihori lányokról kezdte kérdezgetni Lavrin. A Rosz vize halkán csordogált, a csatorna zúgott, mint az erdő, a kő mellett a sás és a tündérrózsa halkán ringatózott az áramlatban, mint egy fa a csendes szélben. A nap a Roszon túl, a Bohuszlavi-erdő fölött pihent. A rozs már szinte szunyókált. A fiatal szívekben pedig lángra lobbant a szerelem, miképp a nap is lángra lobbant a nyári reggeleken.

A nap már egészen lement, s szürkülni kezdett. Melaska felállt.

– Már mész is haza? – kérdezte Lavrin.

– Félek, hogy elkések. Az utam a ligeten át vezet hazáig.

– Én, majd elkísérlek – mondta Lavrin.

Mindketten felkeltek a kőről, s elindultak a rozstáblák között a hegyre. Lavrin a faluig kísérté Melaskát. A házakat már látni lehetett. Ideje volt búcsút venni.

– Kedvesem, napsugaram, nincs erőm elválni tőled. Honnan indul a ti utcátok? Menj haza, majd gyere ki az utcára. Ott foglak várni téged.

– A mi utcánk nem messze a templomtól, a füzes mentén, a kút mellett kezdődik. De te hogy mégy haza éjjel? Mit szól majd az édesapád?

– Azzal te ne törődj! Úgy lesz, ahogy az Isten megadja.

Melaska hazament, Lavrin pedig a kúthoz, ahol az utca kezdődik.

Odakünn már szürkület volt. A fűzfák alatt, nem messze a kúttól mozgolódni kezdtek a leányok és a legények. Lavrin egy fűzfa alatt, a kerítés mellett állt. A legények meglátták őt, köszöntötték, s mindjárt észrevették, hogy egy idegen.

– Ki vagy te? – kérdezte Lavrint az egyikük. – Szerintem te nem idevalósi vagy... Miért futkosol a mi lányaink után a mi utcánkba, te zsvány, hogy meg se kérdezel minket?

A legények körülállták Lavrint.

– Nem bivejci vagyok. Nemrég jöttem Bivejcibe. Munkát keresek – felelte Lavrin.

– Ó-hó! Jó munkás! Munkát nem talált, de az utcába vezető utat mindjárt meglelte – kiáltotta egy másik.

– Ha velünk akarsz mulatni és a mi lányaink után járni, áldd ki az áldomást, vagy egy pálcával mutatjuk meg neked a hazavezető utat.

Lavrin ismerte a legényszokást, így az egész legénysereget a kocsmába vitte. Kikérte nekik az áldomást, s máris egyetértésben tértek vissza az utcára.

Melaska nem sokkal ezután ki is szökött az utcába. Lavrin felismerte őt, s különvonult vele a többiektől. Megálltak oldalt, egy fűzfa alatt, egy kerítés mellett, amelyik mögül hatalmas napraforgóvirágok leskelődtek. Lavrin Melaska vállára tette ujjasát, s átölelte derekát.

A csillagok felragyogtak ez égen. A falu elszunnyadt. A lányok énekeltek, s a fiúkkal viccelődtek. Melaska, mint egy galamb, Lavrinhoz bújott. Már lassan mindenki szétszéledt. Az égen már kialudtak a csillagok, de Lavrin még mindig Melaskával álldogált, nem volt ereje elbúcsúzni tőle.

– Mikor jössz megint? – kérdezte Melaska.

– Kész vagyok minden éjjel eljönni hozzád. Ég áldjon, fekete szépség! Ég veled, napsugaram! Kedvesem, meténgből font vörös rózsám, egyedül te vagy az életem értelme – mondta Lavrin.

– Amint meghallom a hangod odakinn, azonnal kirepülök hozzád – mondta Melaska.

– Ha elviszlek magammal, nem lesz honvágyad Szemihoriban? – kérdezte Lavrin.

– Ugyan mi után vágyódnék még te melletted? Ha csak lefekszek aludni, szinte magam előtt látlak. Levéllel fedném be a nyomaidat, csak hogy a szél el ne fújja, s homokkal be ne fedje – mondta Melaska. – Mert lehet, ha most elmész e ligetből, örökre elviszed magaddal a te szerelmes beszéded.

– Ne félj Melaska, nem hagylok el téged! Holnapután gyere ki az utcába. Eljövök, úgy éljek. Ég veled, kedvesem, aranyom, napocskám – mondta Lavrin, s megcsókolta Melaskát, mintha forró ajkaival megégette volna az ő lelkét.

Lavrin már napvilágban ért haza, s a csűrben feküdt le aludni. Már mind felkeltek, de Lavrint nem látták sehhol. A nap már egész magasra hágott. Az apja meglelte Lavrint a csűrben, de nem tudta felébreszteni.

– Hol ténfergett Lavrin egész éjszaka – mondta Kajdas a feleségének. – Úgy tántorog munka közben, mint egy részeg, és menet közben elalszik.

– Kinn az utcán koncsorgott – mondta Kajdasné.

Eltelt egy nap, egy éjszaka, s a második éjjel, csillagos éjnek évadján, Lavrin ismét megszőkött Bijevcibe. Melaska megint kijött hozzá, Lavrin megint csak nappal ért haza, most sem aludta ki magát, s úgy elgyengült, hogy szégyen nem szégyen, ebéd után kiment a csűrbe, lefeküdt a szalmába, s egészen estig aludt.

– Tönkretetted magad, te legény! – mérgelődött Kajdas. – Merre lófrálsz, hol kujtorogsz egész éjjel? – kérdezte Lavrint az apja.

– Ott, ahol maga is kujtorgott, mikor legény volt – mondta Lavrin.

Lavrin minden második nap Bijevcibe járt Melaskához, és teljesen elzüllött. Melaska nélkül számára közömbössé vált a világ. Közömbössé vált az anyja, közömbössé az apja, utálatossá a falu. Ha csak beállt az éjszaka, ha csak megjelentek a csillagok az égen, máris Bijevcibe vágyódott. Le sem vette a szemét azokról a rosztónúli hegyekről és erdőkről, ahol Bijevci volt.

– Asszony, aztán mi lesz, ha megkezdődik az aratás, és Lavrintól munkára nem számíthatunk – beszélt Kajdas a feleségének. – Úgy jár, mintha a saját árnyéka lenne.

– Felőlem nősüljön csak meg! Egyszer csak meg kell házasodnia. De hol is kerítsünk neki menyasszonyt a mi falunkban, mikor már van egy sátánfajzat a házunkban. Ebben a faluban most minden lány, akár az ördög.

– Kerítünk neki, akárhonnán is: talán nincs más falu a világon? – mondta az apja.

Kajdasné kiment a kertbe, ahol az almafa alatt feküdt Lavrin.

– Fiam, mért lettél ilyen szomorú? Tán fáj valahol, vagy a lelked nyomja valami?

Lavrin hallgatott, és csak legyintett. Tekintete a zöld alma- és cseresznyefák sűrűjébe temetkezett.

– Épp most beszéltünk rólad apáddal. Apád meg akar házasítani. Fiam, küldj kérőket Katrja Holovkivnához. Katrja csendes lány, és szép, mint a virágzó bangita.

– Igaz is, úgy virágzik, mint présleány a pad alatt. Nincs nekem párom Szemihoriban.

– Akkor kihez jársz ki az utcára?

– Én, anyám, nem máshova, mint Bijevcibe járok!

– Bijevcibe! – kiáltotta Kajdasné, hogy a két kezét is összecsapta.

– Bijevcibe, anyám! Ott láttam meg én egy lányt! Szemöldöke fekete, szeme barna – jól esik ránézni; az arca, mint a bangitafa, s ha néz, ha nevet, a szívem is elhervad.

– Felőlem Bijevcibe is küldhetsz kérőket... Mégis kinek a lánya?

– Balasé. Melaskának hívják.

– Tudod te mégis, milyen emberek ezek a Balasék? Ismered Melaska természetét? Vigyázz, fiam, nehogy olyat válassz, mint Karpo.

– Ha nem lehet a feleségem, a Roszba vetem magam – mondta Lavrin, s elfordult az anyjától.

– Aztán dolgos lány? És az apjának van mit a tejbé aprítani?

– Mért kérdi? Úgy tűnik Balas jó módú ember, bár a zsebeit nem kutattam át.

– Felőlem küldj akkor kérőket Balasékhoz, én meg apáddal elmegyek lánynézőbe megnézni a kedvesed, és a szüleit.

Lavrin úgy is cselekedett, ahogy az anyja javasolta: kiöltözött, fogott két kérőt, s elment Bijevcibe.

Balas nem várt ilyen hamar kérőket a lányához. Melaska még nagyon fiatal volt. Lassan kezdetét vette az aratás. Melaska kezeire szükség volt otthon. Balas nem tudott mit felelni a kérőknek. Melaska a kemence mellett állt, arca könnybe borult. Az apja megértette, miért járt haza Melaska ilyen későn az utcáról, s beleegyezett az eljegyzésbe. Melaska ingujjával letörölte könnyeit, s odaadta kendőjét a kérőknek.

Vasárnap Kajdas és Kajdasné Bijevcibe készülődött lánynézőbe Balashoz. A vidám és boldog Lavrin hozzálátott befogni az ökröket.

– És szép házuk van Melaskáéknek, fiam? – kérdezte Lavrintól az anyja.

– Ohó! Még milyen szép! Tán az egész faluban sincs annál szebb – mondta Lavrin.

– És dolgos gazdák Balasék? Vannak marháik? – kérdezte az anyja.

– Olyan szorgalmas emberek, hogy nálunk egész Szemihoriban nincsenek olyanok – dicsekedett Lavrin, mert számára Balaséknál nem volt jobb ember a földön.

– Bijevciben ismernek engem: én főztem a papnál, mikor férjhez adta a lányát. Ott a pap udvarában láttam el az egész hromadát. Ott aztán, szívecském, dolgos gazdák vannak. Nálunk Szemihoriban tényleg nincsenek olyanok – mondta Kajdasné.

Kajdasné vékony inget vett fel, fejét szép új kendőbe kötötte, hogy rojtjai a vállát érték, nyakába akasztotta az összes keresztet és dukátot, egy új köntöst, és egy új fehér ujjast öltött magára, lábára pedig sárga csizmát húzott.

„Szépnek kell mutatkozni; engem egész Bijevci ismer” – gondolta Kajdasné, és meghagyta Lavrinnak, hogy terítse le vastagon szénával a szekeret, és még szőnyeggel is fedje le.

Kajdasné befészkelte magát a szekérre, Kajdas előre ült, s megindította az ökröket. Lavrin a szekér mögött gyalogolt. Kajdasné elhaladt a kocsmá mellett, ahol néhány férfi álldogált, büszkén felszegte fejét, s még csak azt se mondta az embereknek, hogy jó napot.

– Ohó! A mi kurátorasszonyunk kis híján az égbe mászott – kezdték a férfiak. – Látni, hogy lánynézőbe megy.

Kajdasné úgy biggyesztette új sárga szattyánbőrscizmáit, hogy azt mindenki észrevegye. A nap fénye játszott a csizmán. Sárga színe az egész utcát beragyogta.

– Nézzenek oda, szándékosan felhúzta térde fölé az ujjasát, és a sárga csizmáit mutogatja – nevettek a férfiak. – Viszi Kajdas a feleségét, mintha a vásárra vinné eladni.

Kajdasék átkeltek a töltésen, felmentek a hegyre, s beértek Bijevcibe. Kajdasné megtörölte fehér kendőjével szattyánbőrscizmáját, és gögösen körülnézett: nézzétek csak, jó emberek, milyen úrinő jön hozzátok vendégségbe.

Jókora házak tűntek elő a kertek sűrűjéből. A templom mellett állt egy hatalmas ház, új ablakokkal.

– Nem itt lakik Balas? – kérdezte Kajdasné a fiát.

– Nem, anyám, ez a kántor háza. Balas egy kicsit messzebb lakik – mondta Lavrin, miközben arra az utcára mutatott, amelyikbe be kellett fordulni.

A szekér befordult a templom mögött. Az egyik kertben egy természetes ház fehérlett, festett ajtóval és félfával.

– Ez lesz Balas háza – szólt Kajdasné.

– Nem, anyám, Balas amott a másik végben lakik, az árokban, a Zapadinciben.

Elhagyták a falut. Házat már alig lehetett látni. Az út egy meredek hegyről ereszkedett alá a mély árokba. Az árokban csak imitt-amott fehérlett pár szegényes ház, mint néhány fehér bárány.

– Anyám, ez itt a Zapadinci – mondta Lavrin, s szeméi vidáman felragyogtak.

Kajdasné komor arcot vágott. A Zapadinciben nem látott egyetlen gazdag, jómódú házat sem.

– Hová vezetsz te minket? Szerintem, már a falut is elhagytuk – kérdezte az anyja.

– Szálljon le, anyám, a szekérről, mert itt nagyon meredek az út – mondta a fia.

Kajdasnénak nem volt ideje leszállni. Az ökrök megindultak a hirtelen meredek lejtőn. Kajdas leugrott a kocsirúdról, az ökrök után eredt, megállította őket, az ostornyéllal a pofájukra ütött, de a nehéz ökrök nem tudták megtartani a szekeret. A szekér meglökte őket, s teljes lendülettel megindultak lefelé. Kajdasné a lajtorejába kapaszkodott, s úgy rázkódott, mintha a láz verdeste volna. A szekér egy buckának ütközött, s felborult. Kajdasné úgy elpattant, mint egy labda. Fejét beborította a széna. Az ökrök egész a völgyig húzták a szekeret.

– Hőhe, Szürke, hőhe, Tarka, hogy vesznétek meg! – kiabálta Kajdas, s az ökrökhöz hasonlóan ő is teljes lendülettel gurult lefelé a hegyről. Az ökrök úgy vágattak hátracsapott fejjel, mint a lovak, és csak a szarvukkal hadonásztak.

– Na, itt a te Zapadincid, hogy pusztulna el! – kiáltotta Kajdasné. – Kis híján, hogy a szilfát ki nem ütöttem.

Kajdasné a szénában és a porban kötött ki, majd felállva csak megrázta magát. A széna beleragadt piros kendője rojtjaiba, becsúszott a gallérja alá, a keblébe, belegabalyodott a nyakában függő keresztekbe és dukátokba. Az orra, a füle, de még a szája is tele volt porral. Széthúzta ujjasát, kirázta a szénát az ingmelléből, s úgy prüsszkölt, mint egy macska, ami erős paprikát szagolt. A lajtorja megkarcolta a szattyánbőröcsizmát, és csikot hagyott a száron és a felsőrészen.

– Inkább süllyedt volna el ez a Zapadinci, minthogy ide kellett jönnöm! – szitkozódott Kajdasné, miközben az ingmelléből és a hajából húzgálta ki a szénaszálakat. – Úgy belém ragadt a széna, mint birkába a bogáncs: ez az átkozott széna úgy szúrja a hátamat, hogy a szoknyám is mindjárt ledobom!

– Itt aztán le is tolhatod a szoknyádat, és szaladgálhatsz! Senki se látja meg, mert itt egy darab ház nincs – mondta Kajdas.

Lavrin felhányta a szénát a szekérré, s ráterítette a szőnyeget. Kajdasné rendbe szedte magát, felült a szekérré, s tovább szidta a Zapadincit.

Az útjuk folytatódott. Az árok szerteszét ágazott. Egyre kevesebb házat láttak. A házak egyre szegényesebbek voltak.

– Úgy tekereg ez az átkozott Zapadinci, hogy már csaknem beleszédültem! – zsörtölődött a szekéren Kajdasné. – Hol van már a te Melaskád háza? – kérdezte Lavrint.

– Amott, a végéről a harmadik – mondta a fia.

A magas, kopár hegyek úgy álltak mindkét oldalon, mint két fal. Odafenn a kék ég egy vékonyka szalagját lehetett csak látni. Az árok végén állt három szegényes házikó.

– Ez valami kaptárba vezetett engem. Ez nem is a Zapadinci, hanem valami ördögzsák. Ez legfeljebb csak arra jó, hogy az ördögök itt verekedjenek, de nem hogy a gazdák átjárjanak. Ezek a te méretes házaid. Itt legfeljebb koldusok laknak, nem gazdák.

A szekér a kapu alá ért. Balas háza kicsi volt és öreg, már düledezett, hátsó falát kidüllesztette, mintha egy öregasszony guggolt volna le megpihenni. A házat a végénél két oszloppal kitámasztották, s fehér agyaggal kikenték. A kis ablakok alig látszottak.

Kajdasné csak ült a szekéren, és nem akart lemászni. Nagyon megharagudott. Lavrin kinyitotta a rozoga, szűk kaput. Úgy recsegett a kezében, mint egy száraz oldalborda. Kajdas behajtotta az ökröket a kapun. A ház mögül előszaladt egy sovány kutya, bozontos volt, mint egy birka, s ráfordult a vendégekre. A házból öt apró gyerek szaladt ki, s mögöttük kijött Balasné is, durva vászoningben, régi, hitvány fejkendőben.

Kajdas és Lavrin köszöntötték Balasné. Balasék pitvarából előbújt Melaska, mint egy virág, fekete szemei ragyogtak, rózsás arca illatozott, majd visszabújt a házba. Lavrinnak a szívverése is elállt.

– Kérem szépen, fáradjon be! – szólt Balasné, s meghajolt Kajdasné előtt.

Kajdasné haragudott a Zapadincire, szinte fújtatott. Kajdasné a térdéig kidugta sárga csizmáit a lajtorján, s megmutatta őket Balasnének.

A pitvarból előjött Balas – még fiatal volt –, köszöntötte a vendégeket, meghajolt a nászéknak, s behívta őket a házba.

Kajdasné az alacsony pitvarajtóban lehajtotta a fejét, s úgy tűnt neki, hogy valami ládába, vagy lyukba mászik befelé. A lakás ajtaja még kisebb volt. Kajdasné meggörnyedt, s mikor büszkén fel akarta kapni a fejét, teljes erőből bevágta feje búbját az ajtófélfába!

Kajdasné érezte, hogy a fejére nőtt egy pukli. A feje búbjához kapott. A púp úgy fáj, mintha izzó vasat nyomtak volna a hajába. Kajdasnének kiszöktek a könnyei, a szíve is belesajdult, de kénytelen volt csendben elviselni.

„Jaj, kiáltok! – gondolta Kajdasné. – Jaj, nem bírom, mindjárt vonítok! Micsoda szégyen! Jaj, mindjárt anyázok, de leszidom Lavrint, és ezeket a szerencsétlen Balasékat is!” – gondolta, s a fogát össze kellett szorítania, hogy a száját tartani bírja.

A gyerekek kuncogni kezdtek. Kajdasné csendben szitkozódott apákra, anyákra, átkozta Bijevcit és Balas házát. Kezével kitapogatta a fejét – a magas főkötő megvetemedett és kidudorodott. Olyan suta lett a feje, mint egy szarvtalan tehénnek.

Balasné helyet kínált Kajdasnének az asztalnál. Kajdasné végignézett a szegény családon, a szegény lakáson, s nem ceremóniázott; egyszerűen bemászott az asztal mögé, s emelt fővel, száját kendőjével törölgetve leült a főhelyre.

A lakás nagyon alacsony volt. A kis ablakokon alig szűrődött be fény. A régi, zöld és piros foltokkal borított ablaküvegen át még az eget se lehetett látni. Az öreg kőheverő úgy düledezett, hogy majd szétcsúszott. A kövek úgy kiálltak belőle, mint egy vékony gebe oldalbordái. A priccsen, a sarokban volt egy régi kis kelengyés ládikó. A mennyezet meggörnyedt, a szoba közepén pedig állt egy vékony fehér oszlop: ez támasztotta alá a mestergerendát.

Kajdasné gőgös szemekkel nézett körbe, majd fejét a képek felé fordította. Piros, magasra kötött kendője megnyomta Szent Borbála térdét a kis képen. Odébb húzódott a képtől, s az ablak elé ült.

A kis gyerekek megálltak a szoba közepén, s Kajdasnéra meresztették szemecskéiket. A gyerekek körül egy csupaszra nyírt macska dörgölődött. Kajdasné ránézett a gyerekekre, ránézett Melaska feketeszemöldökű arcára, s kissé megenyhült a szíve. Szerette a gyerekeket.

– Lavrin, mért nem mondtad, hogy a nászéknál kis gyerekek vannak? Hát, milyen vagy! Hoztam volna nektek ajándékot, gyerekek. Van nekem dióm, mézem, mákom; sütöttem volna mákos kalácsot. Ó, Istenem! – sopánkodott Kajdasné.

A gyerekeknek tátva maradt a szájuk. A szájukban érezték a dió és a mákos kalács ízét. Csak bámultak a gazdag nénire, és csak azt várták, hogy kabátja alól kiszóródik a dió, s az ingmelléből kiugrik a mákos kalács.

– Ó, Istenem! Nem hoztam a gyerekeknek semmit. Nesztek, egy-egy félkopekes.

Kajdasné előhúzott egy kendőt a kabátjából, kibontotta a csombékot, és mindnek adott egy félkopekest. A gyerekek nézték a félkopekest, de nem tudták mire való.

– Anya, meglehet enni ezt csörgőt? – kérdezte az egyik kislány, s megnyalta az érméjét.

– Ne vedd a szádba, szívem, pfuj, köpd ki! – mondta Kajdasné.

– Kakis csörgő! Inkább kalácsot adjál! – mondta egy fiú.

– Anya, mákos kalácsot akarok! – sikoltott fel egy kislány.

– Milyen sárga lába van a néninek, mint a mi pettyes csirkénknek – mondta magában félhangosan egy idősebb fiú.

– Ki tanított így beszélni! Majd adok én neked! Eredj ki az udvarra! – mondta Balasné, és kivezette a gyerekeket a lakásból.

Balas és Kajdas leültek az asztal végébe, s a rozsról, a búzáról, a szénáról és a tavaszi vetésről kezdtek el beszélgetni. Balasné elküldte legidősebb fiát a kocsmába horilkáért.

– Istenem! Ilyen kedves vendégek, s nem tudom, mivel kínáljam magukat. Péter-Pál böjtje igen nehéz időszak – sopánkodott Balasné.

– Dehogynem, anyám, hoztam az erdőből egy tál szamócát – ugrott föl Melaska. – Főzők uzsonnára szamócás derelyét.

– Látod, lányom, igazad van – mondta Balasné. – Szaladj, hozz be friss uborkát, s láss hozzá a derelyéhez, én meg a nászasszonnyal kicsit elcseverészek.

Melaska sürgölődni kezdett a házban: leakasztotta a szögről a teknőt, kivitte a pitvarba, s bement a kamrába lisztért.

Kajdasné le sem vette róla a szemét. Melaska fiatal volt, nem túl magas, de fürge és élénk.

„Na, nem sokra megyek ezzel a menyecskével. Vele is csak eggyel több szájat kell majd etetni” – gondolta Kajdasné.

A fiú hozott egy kvart horilkát. Balasné felvágta a kenyeret. Balas megkínálta a vendégeket horilkával. Kajdas felhajtotta fenéig a poharát. Kajdasné pedig, szokása szerint, csak benedvesítette a száját, majd megtörölközött a kendőjében. Elvett egy szelet kenyeret, hogy megkóstolja. A kenyér ragadós és rossz ízű volt, s olyan fekete, mint a föld. Kajdasné letuszkolt a torkán egy falatot. A kenyér csak úgy nyomta a torkát.

„Ezek az emberek vagy szegények, vagy Balasné nem igazi gazdasszony. Sokáig kell nekem majd Melaskát tanítani – gondolta Kajdasné, és nagyot sóhajtott. – Csak ne legyen olyan sátán, mint Motrja. Motrjának is szép a szemöldöke, de egy ördög bujkál alatta.”

– Rossz maguknál Bijevciben a horilka, mint az író paprikával – mondta Kajdas, s felidézte azt a csodás nedűt a piros paprikával, amit Dovbiséknál ivott a lánynézőben.

– Rossz, mert az az aljas kocsmáros vizezi – szólalt meg Balas. – Olyan halála legyen, mint ez a horilka.

– Ja, épp csak a szaga horilka – mondta Kajdas.

A gazda megkínálta Kajdasnét. Kajdasné sokat beszélt felette, de csak egy keveset ivott.

„Nézzenek oda, milyen gögös a nászasszony! Csak belemártja a száját a pohárba” – gondolta Balasné.

Amíg a szülők beszélgettek és iszogattak, Melaska begyújtott a kemencébe, s föltette a derelyét. Kajdasné le se vette róla a szemét, s fél szemmel folyton a szitán a derelyét figyelte, ami fekete volt, mintha csak rozsából lenne.

Nemsokára megfőtt a derelye. Balasné leszűrte őket, s az asztalra tette.

– Nézzék el nekem ez alkalommal, de a derelyéhez nincs méz – mondta a gazdasszony.

– Megleszünk, szívecském, méz nélkül is. De ez rozsából, vagy búzalisztből készült? – kérdezte Kajdasné.

– Nálunk ilyen búza terem – mondta a gazdasszony –, nem tiszta búza, valami rozskeverék.

Kajdasné megnyalta a derelyét, kiette belőle a szamócát, a tésztát meg a tálba dobta.

Uzsonna közben megbeszéltek, hogy rögtön Péter után az első vasárnap megtartják a lakodalmat. Lavrin kiment a kertbe beszélgetni Melaskával, de nem bírtak betelni egymás szavaival.

– Ha apám nem ad hozzád, én magam vetek véget az életemnek – mondta Melaska Lavrinnak.

– Melaska, nem lesz neked honvágyad távol Bijevcitől? – kérdezte Lavrin.

– Ahol te velem vagy, szívecském, ott én boldog leszek – mondta Melaska.

Balasné kijött, s behívta Lavrint és Melaskát uzsonnázni. Balas saját maga kínálta meg őket, és töltött egy pohárral Kajdasnénak. Kajdasné a kezébe fogta a poharat, s bár mérges volt, mégis türtőztette magát, és mézes-mázos beszédével betöltötte az egész lakást.

– Légy egészséges, mint a hal, leányom; szép, mint a rózsa, vidám, mint a tavasz, dolgos, mint a méh, termő, mint az anyaföld. Segítsen az Úr a fürge munkában; s malasztal teli légy, mint kútban a víz, hogy munkád csendben végezd, és termése bő legyen, mint kalász a mezőn. Adjon Isten füvet-fát, teli kamrát; édes méz és illatos virágok töltsék be a mindennapjaitok.

Kajdasné kiitta a poharat, de olyan savanyú képet vágott, mintha citromba harapott volna. Melaska szépsége úgy megoldotta a nyelvét, hogy egy egész kaptárnyi méz ömlött ki belőle.

Estefelé Kajdasék elbúcsúztak az újdonsült nászéktől, s elindultak hazafelé.

– Gögöseks a nászék, meg kell hagyni – mondta Balasné. – Nem tudom, lányom, jó lesz-e neked egy ilyen flancos anyósnál – szölt Melaskához.

Komótos léptekkel ballagtak végig Kajdasék ökrei a Zapadinciben. Kajdasné magasan ült a szekéren, de ujjasával már eltakarta sárga csizmáit. Lavrin külön ment a szekér mellett.

– Ó, hajtsd már jobban az ökröket! – kiáltott Kajdasné az urára. – Jó lenne még nappal ki-mászni ebből az átkozott kaptárból. Nem fogom elfeledni, mikor a Zapadincibe jöttem. Mézeska-láccsal se csalogatnak ide vissza. Megcsinálták az ajtót, meg kell hagyni! Majdnem otthagytam a fejem, a kendőmbé meg csináltam egy igazi Zapadincit.

– Lehet, hogy a maga fején, édesanyám, kinőtt egy egész Szemihori is. Nagy a fején a pukli, édesanyám? – nevetve kérdezte Lavrin.

– Pukli! A te anyósod egy igazi pukli! Kenyeret se tud rendesen sütni. Mondhatom, meggyült a bajom, míg kitanítottam a gazdag menyecskénket, de ezzel, ezer bajom meg kettő is kevés lesz. Motrja egy megnyírt birkát hajtott az udvarra, a te Melaskád meg, lehet, majd azt a megnyírt macskát hajtja oda.

Kajdasné csak szitkozódott, s közben körbe-körbenézett, nem lát-e valahol ismerős arcokat. Azt gondolta ugyanis, hogy az előjáróval az élen kijön majd elé az egész bijevci hromada.

– Gyerünk már gyorsabban! Lehet, beszaladok egy órácskára a papnéhoz, s rendesen meg-uzsonnázok, s gyümölcslikőrt is bőven iszok. Én az itteni papnénál – mintha csak otthon lennék.

Az ökrök felértek a hegyre. A pap udvara előtt Kajdasné leszállt a szekérről, és bement.

– Ne időzzön soká, édesanyám, ne feküdjön sokáig a pehelypárnán – kiáltotta Lavrin az anyja után.

– Majd meglátjuk, hogy a te Melaskád milyen párnákat hoz magával – válaszolt Kajdasné, s kendőjével megtörölte csizmája szárát.

– Inkább a porban, csak szerelmi mámorban! – mondta Lavrin. – Inkább a földön, csak szép szava költson!

– Majd meglátod, a szépségből nem szelsz kenyeret! Attól a mámortól még éhen maradsz – mondta Kajdasné, s bement az udvarba.

– Mi az ördögöt futkos ezekhez a papnékhoz! Csak a pap kutyáit akarja izgatni! – dörmögte az orra alatt Kajdas.

A nap már lement, odakünn már szürkült, de Kajdasné még mindig a papnéval beszélgetett. Az ökrök lehajtott fejjel álltak. Lavrin a kerítésre támaszkodva gondolataiba temetkezett. Kajdas elnyúlt a szekéren, és elaludt.

Az udvaron felugattak a kutyák. Kajdasné oly vidáman jött ki, mintha csak a templomban lett volna.

– Nem akárki fogadott! És nem úgy, mint Balasné. És, Istenem! azt se tudták, hová ültesse-nek. Teával, horilkával, gyümölcslikőrrel kínált a papné – dicsekedett Kajdasné, s így már kissé megbékült a Zapadincivel.

Egy héttel később Lavrin megesküdtött Melaskával, s hazavitte őt az apja házba.

VI

Melaska egy hétig úgy élt anyósa házában, mint a paradicsomban. A szegényes atyai ház után olyan volt, mintha egy úri lakásba került volna. A Kajdas ház tágas volt, hatalmas, világos ablakokkal, új képekkel, nagy hímzett szövetekkel a falon és a képeken. A zöldellő kert, a kis méhes a kert végében, a kút a körtefa alatt, a mező, a zöld liget a hegyekben, s a Lavrinnal folytatott beszélgetés a méhes alatt – az egész szinte bevirágozta anyósa házát, s jó illattal töltötte be. Úgy eltelt az első hét, mint egy óra.

Melaska mintha nem is vette volna észre, hogy szidja részeg apósa az anyósát, s mintha nem is hallotta volna, hogy anyósa rögtön bántó szavakat szórt a fejére.

Kajdasné az idősebb menyét először mézédesszavakkal fogadta, majd megkóstoltatta vele az ürmöt is. Melaskával másképpen bánt: őt azonnal örömmel kínálta. Nem szerette Melaska szüleit, s valahányszor a feje tetejéhez kapott, eszébe jutott a Zapadinci, és a lánynézés Balaséknál. Melaska fiatal volt, s alkalmatlan a nehéz munkára, de Kajdasnének öregségére már lustálkodni, pihengetni akarózott.

Kajdasné az esküvő után egy hétig hallgatott, s csak sandán nézett Melaskára, miközben kiadta neki a munkát. A második héten már szidta, és gúnyolta is.

Egy napon, még pirkadat előtt, Kajdasné felkeltette Melaskát, s meghagyta neki, hogy gyúrjon kenyeret, ő maga pedig a kemence körül forgolódott. Melaska kezeivel a dézsába mászott, de a tésztát sehogy se tudta meggyúrni az aljáig: a dézsa hatalmas volt, ő meg kistermetű, s kezeivel nem érte el a dézsa fenekét.

– Lavrin, tegyél egy széket a feleséged lába alá, mert látod, hogy a keze még a dézsa feléig se ér le.

Lavrin fogott egy kisszéket, s Melaska lábai alá tette. Melaska felmászott a székre, felgyűrte réklíjét, s mintha a hatalmas tésztával viaskodna, döfködte bele apró ökleit, vékony kezeit. Lavrin le sem vette a szemét Melaskáról, s gyönyörködött, milyen fürgén járnak a kezei, hogy recseg a szék a lába alatt. Melaska homlokára kiült az izzadság.

– Lavrin, töröld le a feleséged homlokát, mert még a tésztába hull a verejtéke – ismét mondta mérgesen Kajdasné.

Lavrin letörölte ingujjával Melaska forró homlokát. Melaska, mint egy gyerek, úgy nézett rá sötét szemével, s elmosolyodott. Anyósa szitkozódásai elszálltak a füle mellett, s nem érték őt szíven.

– Lavrin! – kiáltotta ismét Kajdasné. – Töröld meg az orrát a feleségednek. Nem látod, hogy lóg a füge az orrából – már csúfolódott anyósa, miközben Melaska gyermekded kezeit nézte.

Melaska elmosolyodott, mégis kissé panaszosan nézett Lavrinra, mintha nem is hallaná anyósa szavait, bár megkóstolta azt az ürmöt.

Lavrin hallgatott, és csak az anyjára nézett.

Belépett Kajdas. A munkában megéhezett, s háborogni kezdett, amiért Kajdasné késlekedik a kenyérrel.

– Késlekedek. Hogy is ne késlekednék, amikor a Zapadinciből hoztunk a házba menyecskét. Mikor egy Dovbissal se jutok semmire, hát még egy Balassal... Egész reggel óta csak kínlódik, mint a paszuly hús nélkül.

Kajdasné a dézsába nézett. A tésztát menye egyáltalán nem keverte el: olyan buborékok voltak benne, mint egy dió.

– Eredj, el a dézsától, különben ma nem fogunk ebédelni! – kiáltott Kajdasné Melaskára.

Melaska kihúzta a tésztás kezét a dézsából, leugrott a székről, s megállt a lakás közepén. A homlokán hatalmas verejtékcseppek ragyogtak. Kajdasné a könyökéig megmosta kezét, s olyan méreggel indult meg a dézsának, mint az ellenségének. A dézsában a tészta szinte cuppogott, csámcsogott a keze alatt. Melaska tudta, hogy nem felel meg anyósának, s csak tétlenül állt a szoba közepén, és az összemaszatolt kezeit nézte.

– Miért nézel úgy, mint aki ma került ide? Nézd, egy egész kenyérrevaló tészta maradt a kezeden. Kapard bele a tésztát egy késsel a dézsába, aztán eredj a kemencéhez.

Melaska felsóhajtott. Melaskát ha az édesanyja ütötte, az nem fáj neki, de úgy érezte, hogy anyósa szavai nagyobbat ütnek, mint egy ököl.

Melaska a kezeit mosta, de a tészta nem akart egykönnyen lejönni.

– Mit kínlódsz úgy? Gyorsan mosd meg a kezéd, mert ha az apa másodszor is bejön, elver minket! – már kiabált Kajdasné Melaskára.

Melaska úgy kapkodott kezecskéivel, mint egy kismadár a szárnyaival. Még rendesen le se mosta a tésztát a kezéről, gyorsan megtörölközött egy kendőben, s hozzáfogott bekeverni a lemiskát. Leült, az ölébe vett egy ronggyal körbetekert fazekat, és siettében olyan nagyot kavart a fazékban, hogy a fakanál megakadt a sűrű kásában, megreccsent, és kettétört.

– Büntet az Isten ezzel a szerencsétlennel – kiáltotta Kajdasné Melaskára nézve. – Most aztán felőlem dugd a kezed a kásába, és úgy keverjed.

Melaska lerázta a kezét. Fogott egy kanalat és azzal kezdte felkeverni a lemiskát.

– Az édesanyád talán kanállal keveri a kását, s erre téged is megtanított! – kiáltotta mérgében Kajdasné.

Melaskának gombóc keletkezett a torkában. Sírva fakadt.

Épp hogy kiborította a kenyértésztát Kajdasné, Melaska pedig leült, s behintette egy kanál korpával, az éhes Kajdas ismét belépett, s szidni kezdte a feleségét és a menyét.

– Mi az ördögöt műveltek ti ketten, hogy az ebéd még mindig nincs kész! – üvöltötte Kajdas.

– Menj, Melaska, Motrjához, kérjél tőle kenyeret ebédre.

Épp csak a küszöbre lépett Melaska, Kajdasné olyat kiáltott, mintha forró vízzel öntötték volna le:

– Nehogy kérjél Motrjától kenyeret, mert a lábadat is eltöröm az edényfogóval! Tőle egy marék havat nem várhatsz télen.

A szemközti lakásban, Karpóéknál, az ablak nyitva volt. Motrja mindent hallott.

– Ha csak egyikük is átlépi a küszöböm, mindkettőjük lábát eltöröm ezzel a piszkavassal! – kiáltotta Motrja a küszöbjéről, s a piszkavasat mutogatta. – Ebéd előtt alszanak, és még engem korholnak: korholja Melaskát, de engem hagyjon.

Motrja úgy becsapta az ajtót, hogy még a padlás is beleremegett. Melaska a szomszédba szaladt át, hogy kenyeret kérjen az ebédhez.

Melaska megkapta a kenyeret, s a kerten át jött vissza. A kertben meglátta Lavrint.

– Korhol téged, szívecském, az édesanyám – mondta Lavrin, s kedves szavai szinte megszipítették anyja szitkozódását.

– Nem baj, hogy szid, csak te vigasztalj a szemeiddel – mondta Melaska, Lavrin kék szeméibe nézván.

Mikor elment a kenyérért, úgy érezte, a kert elhervadt, a levelek megsárgultak, ám amint visszatért, s a kedvese szemébe nézett, a kert ismét kivirágzott, zöldbe borult, s a nap kedvesére mosolygott.

Így a Kajdas házban ismét nagy civakodás kezdődött. Kajdasné sokat veszekedett, s igen lobbanékonyra, szitkozódóvá vált. Belekötött Melaskába majdnem minden nap, úgy kóstolgatta, mint víz a követ. Motrja nem szerette Melaskát, s úgy vájta, mint folyó a meredek partot. Melaska egy házban élt Kajdasnéval, így Motrja Kajdasné miatt Melaskával szemben is ellenséges volt.

Megkezdődött az aratás. Kajdasné úgy befogta Melaskát, mint egy ökröt a szekérbe. Melaska már vágyódott Bijevicebe az apjához, az édesanyjához. Kéredzkedett is haza vendégségbe, de anyósa nem engedte. Minden vasárnap hazakéredzkedett, de Kajdasné úgy minden vasárnap talált is neki munkát. Melaska elszomorodott.

– Miért búsulsz, Melaska? Úgy legyengültél – kérdezte a férje.

– Anyámhoz vágyódom. Az aratás már véget ért, de még egyszer sem voltam anyukámnál vendégségben. Az éjjel azt álmodtam, hogy kakukkmadár lettem, s elrepültem Bijevicebe. Elrepültem apám kertjébe, s leszálltam a meggyfára. Édesapám kijön, s behív a házba. Berepülök a házba, körül nézek, s anyukám holtan fekszik a padon, organtinkendőbe tekerve, fekete posztóval lefedve, keze a mellén összekulcsolva, s fájdalmasan néz reám.

– Ha anya nem enged, megkérem apát. Amint learatjuk a tavaszi vetést, talán el is megyünk hozzátok.

– Kérd meg apukád, Lavrin, mert a honvágytól már azt se tudom, hová legyek. Zúg a hegyi lugas, de csak bánatot okoz nekem. Minden este a roszontúli hegyekre nézek, s minden este megszakad a szívem! Ha szárnyam nőne, az én édes anyukámhoz menten elrepülnék. Olyan vágyódás fogott el, hogyha kakukkmadárként repülnék, honvágyammal az erdőket is kiszáritanám, szárnyaimmel a kerteket összetörném, beteg leheletemmel a pusztát felégetném, könnyeimmel a zöld réteket előnteném.

A fiatal menyecske szemei könnybe borultak, mint egy kisgyermeknek. Lavrin megsajnálta fiatal feleségét. Magához ölelte, s kedves szavaival nyugtatgatta.

– Úgy tűnik, mintha az anyukámhoz vezető utat a kökény és szeder tüskéje nőtte volna be – mondta Melaska.

Lavrin így megkérte az apját, az apja pedig beszélt Kajdasnéval. Kajdasné elengedte menyét a családjához, de ő maga otthon maradt. Még a papné puha párnái és gyümölcslikörje sem csábították őt a Zapadincibe. Kajdasné unszolta Kajdast, hogy menjen el a nászékhoz. Kajdas nem akart menni, mert Bijevciben rossz volt a horilka.

– Vidd el ezt a palenicát apádéknak, Melaska, a gyerekeknek meg küldök egy kis ajándékot; nézd csak milyen palenica! A Zapadinciben, nemcsak hogy nem is ettek, de nem is láttak még ilyen palenicát – mondta Kajdasné, és odaadta Melaskának a puha veknit.

Melaska elvette a kenyeret. Anyósa korholásai miatt, a palenica oly nehéznek tűnt neki, mint egy kő.

Lavrin elment Melaskával Bijevcibe.

Amint Melaska átlépte atyja küszöbét, megeredtek apró könnyei, s az anyja kebelébe vetette magát.

– Már azt gondoltam, lányom, hogy meg is feledkeztél rólunk. Egy ideig még vártalak téged, folyton az ablakon át bámultam kifelé.

– Nem engedett minket apám, nem engedett anyám sem – mondta Lavrin –, sok munka volt aratáskor.

– Miért sírsz ennyire, leányom? Tán, ennyire vágyódsz Bijevcibe hozzánk – kérdezte az anyja –, szokj hozzá, lányom, az idegen faluhoz és az új szülőkhöz. Az ember valahogy csak megszokja. Nem hiába mondják: a lány – mint a fűzfa: ahová ülteted, ott megszokja.

– Nem olyan könnyű megszokni, édesanyám – szölt Melaska –, ha forró homokba ültetnek.

Az anyja elgondolkodott: kitalálta, milyen lehet az a forró homok.

– Olyan voltál, mint egy virágzó rózsaszál, de mostanra teljesen elhervadál – mondta Balasné lányának a dal szavaival. – Miért vagy olyan sápadt, mintha por lepne be? A hangod is olyan halk és szomorú lett.

– Nincs nekem mitől viragoznom. Ha Lavrin nem lenne, én bizony visszajönnék magukhoz.

– Nem lehet, lányom! Bekötötted a fejedet, azt már soha nem bontod meg – könnyek közt, mosolyogva mondta Balasné.

Az anyja úgy érezte, hogy Melaska visszavágyik Bijevcibe, hogy még nagyon fiatal, és sajnálja leányos szépségét, s fekete copfjait. Azt nem is gondolta volna, hogy Melaskának milyen nehéz az anyósánál.

– Szokj hozzá, szívem! Mikor én hozzamentem apádhoz, én is sírtam, de később megszoktam. Ilyen az asszonyors.

Melaska megcsókolgatta kistestvéreit, s kicsomagolta a kendőből az ajándékot. A gyerekek ellepték a kendőt, mint méhek a mézet, mivel volt abban mindenféle jó: dió, magvak, körte, alma, mézeskalács. A gyerekek tapsoltak, és telezsibongták a házat.

Balasné leterített egy abroszt az asztalra, s rátett egy üveg horilkát. Balas vendégül látta vejét, Melaska pedig az anyjával kiment a kertbe, elpanaszolta minden baját apósáról, anyósáról, kisírta az összes könnyét, ami az aratás alatt gyűlt össze benne, s megöntözte vele az anyai kertet. Az anyja a meggyfa alatt állt, s ő maga is sírt.

– Még egy hetet sem voltam anyósomnál, s már könnyekben úsztam – kezdte Melaska. – Ha Lavrin ki nem áll értem, biztosan megesznek. A pitvar túloldalán lakik Karpo felesége, Motrja, akár egy tűzokádó sárkány, anyósom miatt engem se szeret. Széttépnek, szétszaggatnak engem, édesanyám, mint éhes ölyvek a kiscalambot.

– Így hát, lányom, ne engedj az anyósodnak. Ha Motrja nem hagyja magát, úgy te se.

– Mikor körülöttem csupa idegen ember, idegen család, idegen falu? Egyedül vagyok, mint egy palánta a mezőn, ők meg úgy fűjnek rám, mint a szél erre a palántára.

Kisírta magát Melaska az anyjával a kertben, bement a házba, leült uzsonnázni, de egy falatot sem evett.

„Ha áthívnák ide Lavrint, örökre itt maradnék édesanyámnál!” – gondolta Melaska, ahogy körülnézett a szegényes házban.

Melaska estig az apjáéknál ült, majd átment a szomszédba, találkozott a szomszédokkal, elbeszélgettek, s már szürkült, amikor búcsút vett a családjától. Kifelé menet a kapuba könnyeivel végiglocsolta az udvart. Hazafelé menet lépten-nyomon visszatekintett az atyai házra; felment a hegyre, s még egyszer visszanézett a meggyesre.

„Ég veletek édesapám, édesanyám, én virágzó leánypártám!” – gondolta Melaska, ahogy a falun át ment hazafelé Lavrinnal.

Késő este értek haza.

„Megállj, Motrja, kisöpörtem a pitvart, kivittem a te szemeted is, de holnap már nem fogom – felidézvén anyja tanácsát gondolta Melaska – hadd szidjon csak anyám, és még ő is kiabáljon.”

Másnap Melaska kiséperte a lakásukat, majd a pitvar felét, mintha spárgával mérte volna ki.

– Milyen egyenesen söpörtél ki! Csak nem az öveddel mérted ki? – kérdezte Motrja Melaskát.

– És ha az övemmel is, mi közöd hozzá! Nem söpröm ki a te részed, és nem viszem ki a te szemeted – mondta Melaska.

– Na, és te nem spárgával mérted ki, mikor a padlót és a pitvart kikented? – szólt Kajdasné. – Mérjétek csak, ha még titeket ki nem mért a nyomorúság!

Attól kezdve Melaskának eggyel több ellensége akadt. Motrja nem engedte, hogy átlépje a pitvar: mérges volt Melaskára a miatt az átkozott szemét miatt. Attól fogva a házban anyósa marta Melaskát, a pitvarban és odakinn Motrja leselkedett rá.

Beköszöntött a tél, Melaskára nehéz idők vártak. Kajdasné úgy rátelepedett Melaskára, mint a lepra: ő maga jó sokat aludt, s könnyű munkákat végzett, a nehéz munkát meg Melaskára bízta, mintha a cselédje lett volna. A fiatal, idegenbe vetett Melaska, idegen emberek közt nem mondhatott semmit anyósa ellen, így csendben csinálta, amit anyósa parancsolt neki. Csak akkor volt boldog, ha hazamehetett látogatóba, ám ez csak nagyon ritkán fordult elő. Az öreg Kajdas a kocsmában ivott, részegen járt haza, s menyére több mérget borított, mint feleségére. Motrja nem engedte át Melaskát a pitvaron, s csípős szavakkal csipkedte. Lavrin kiállt mellette, de többet ő sem tehetett.

Eljött a nagyhét. Nagyhétfőn eljött Kajdasékhoz Szolovejné Palazska asszony. Nagyon istenfélő volt, minden évben elment Kijevbe, a Lavrába pászkát enni. Most is Kijevbe készülődött, ám egyedül unalmas lett volna Kijevben, s ráadásul kicsit félt is egyedül ilyen hosszú útra kelni. Kajdast akarta rábeszélteni, mert egy asszonynak egy férfival mégiscsak biztonságosabb.

– Isten áldjon benneteket nagyhétfő napján – szólalt meg Palazska.

– Köszönjük, áldjon meg téged is – felelte Kajdasné –, foglalj helyet nálunk, Palazska.

Palazska leült a padra, s hétrét görnyedt. Nagyböjt idején úgy böjtölt, hogy épp csak csillogtak a szemei.

– Idén még Kijevbe, Palazska? – kérdezte Kajdasné.

– Ha az Isten is úgy akarja, miért is ne mennék. Már húsz pászkát megettem Kijevben, s ha az Isten megsegít, a huszonegyediket is megeszem. Az öreg Holovacsné szívesen eljönne velem, s lehet, közületek is valaki velünk tartana, mert ha csak egy valaki eljön a háztól Kijevbe pászkát enni, úgy az Isten az egész családot megáldja, s kenyeret is bőven ad. És aki minden évben eszik pászkát Kijevben, és még a nagyhéten meghal, az egyenest a mennybe megy, mert nagyhéten a királyi ajtó nyitva van a templomban is, és a mennyekben is; a lélek a királyi ajtón át egyenest a mennybe repül.

Palazska Kajdashoz fordult. Tudta, hogy ő istenfélő.

– És aki tizenkét pénteket böjtöl egy évben, az is egyenest a mennybe megy? Nem hallottál erről valamit a barlangokban vagy a Lavrában, Palazska? – kérdezte Kajdas.

– Nem – felelte Palazska –, aki annyi pénteken át böjtöl, s szűzanya-kököröcsint hord magánál, az nem fog vízbe fúlni, tűzben megégni, s hirtelen halállal meghalni, de attól még nem jut a menybe. De aki elmegy Jeruzsálembe, vagy minden évben Kijevbe pászkát enni, vagy épp a nagyhéten hal meg, akkor annak a lelkét az angyalok egyenest az Úrhoz viszik.

Melaska hallgatta, s még a munkával is megállt.

– Kijevben a nagyhéten gyónni kell, nagycsütörtökön áldozni, hálaadó imát kell kérni a barlangokban, kell adni misepénzt a halotti imára, egy-egy félkopekest a szent ereklyékre tenni, akkor talán az Úr irgalmaz nekünk – felemelt ujjal tanította Palazska asszony. – És aki a szent koponyából való krizmát, vagy Szent Borbála lámpásából való olajat vesz, s bekeni azzal a szemét és a homlokát, annak soha nem fog fájni se a szeme, se a feje. Én ismerem Kijevben az összes relikviát, az összes templomot. Járom a barlangokat, templomokat, a nyomomban meg emberek százai, s mindnek megmutatom melyik templomban, milyen relikvia van, megmutatom, hol látható Gábrriel arkangyal tollazata az apácakolostorban, hol a Szűzanya teje, s hol nyomta a falhoz Szent Miklós képe azt a tolvajt, aki épp a templomot akarta kifosztani.

– Tényleg odanyomta? – tágra nyílt szemekkel kérdezte Melaska.

– Ahogy mondom, még a kezével is megfogta, s addig tartotta, míg Kijev összes szerzetese oda nem tódult. A képből pedig az egész templomot betöltő fényár támad, mintha csak nappal lenne. A szerzetesek meg azt hitték, hogy tűz van, s összeszaladtak. Mikor meglátták e csodát, felkapták a miseruhát, azonnal meghúzták a harangokat, gyertyákkal a kezükben összegyűltek, s ott a szent előtt misézni, imádkozni kezdtek. Erre a kép elengedte a tolvajt. A tolvaj azonnal benyiratkozott, és szent is lett.

A házban mindenki Palazska beszédét hallgatta. Az asszonyok összekulcsolták kezüket, s nagyokat sóhajtozva mondogatták:

– Ó, Istenünk, Istenünk!

– Ahogy odamegyek ehhez a képhez, s elkezdek mesélni, az emberek körülállnak, és hallgatnak engem, még a sapkáikat is leveszik, s keresztet vetnek. Tudom, hol kell a pénzt a képek mellett hagyni, hol kell az apácáknak, szerzeteseknek egyenest a kezébe adni. Az emberek sorokban kígyóznak utánam, én meg csak vezetem őket a Vojennij Mikolaj templomból a Deszjatinnij Mikolajba, a Deszjatinnij Mikolajból a Dobrijba, a Dobrijból a Malijba, aztán tovább a Mokrij Mikolajba, s végül a Pritiszkij Mikolajba.

– Ó, engedjen el, anyuka, Kijevbe! – kéredzkedett Melaska. – Már felnöttem, de Kijevben még nem voltam. Ha el nem megyek, azt az Isten meg nem bocsátja nekem a másvilágon.

– Az összes templomnak ott aranyteteje van. A barlangban fekszik a húsz testvér, akik a harangtornyot építették. Úgy tartják, amikor építették, folyton lesüllyedt a földbe, ám egyik éjjel egészben nőtt ki a földből. Erre mindnyájan benyiratkoztak szerzetesnek. Istenem, hány embert vezettem már a torony tetejére a nagy harangokhoz.

– Ó, engedjen el, édesanyám! Meghalok, ha nem mehetek Kijevbe. Hát az igaz, hogy van ott egy oroszlán, aminek a szájából víz folyik?

– Hát persze: az oroszlánon ül Szent Sámson, amint az állat állkapcsát húzza szét. Ahogy elkapta Podolban a Dnyeper mellett, és széthúzta az állkapcsát, azonnal kővé vált ő is, az oroszlán is, és az oroszlán szájából megindult a víz. Aztán mennyi csoda van ott! Ha mindet elmesélnék, nem egy nap, egy hét is kevés lenne! – mondta Palazska, felnézett a szentképre, felemelte mindkét kezét, s még az ujjait is széttárta. – Ott, az Andrijivsza hegyen, a trón alatt van egy forrás, amibe minden évben beletömnek egy szekér gyapjút. Hacsak megjelenik odafent a harmat, rögtön beletömnek megint egy szekér gyapjút, különben kiönt a forrásvíz, s elárasztja az egész világot. Magam hallottam, amint az angyalok kavarrják a vizet a trónus alatt. Ó, Istenem, könyörülj rajtunk, bűnösökön!

– mondta Palazska, s hatalmasat sóhajtott.

Az öreg Kajdas lehajtott fejjel ült, Melaska pedig sírt.

– Elmegyek a nénivel Kijevbe, és megáldozok a Lavrában. Ha nem engednek, meghalok – mondta Melaska.

– Ugyan, Maruszja, engedd el a menyed, mert ha nem engeded, megbüntet az Isten – a szentképre mutogatva magyarázta Palazska.

– Mikor a nagyhéten oly sok munka van? – felelte Kajdasné.

– Kész vagyok, anyám, hogy éjt nappallá téve megcsináljak mindent, csak hogy elmehessek – könnyeit törölgetve mondta Melaska.

– Felőlem mehetsz, csak értünk is dobjál be pénzt – mondta Kajdas. – Én is mennék, de vár a férfimunka a mezőn.

– Ha akarsz jönni, lányom, süss magadnak szent pászkát, kalácsot, tégy a tarisznyádba húsvéti tojást, egy szál kolbászt, egy darab szalonnát a böjt utáni napokra a Lavra papjainak, akkor az Úr megbocsát, és megkönyörül rajtad – oktatta Palazska. – Én meg gond nélkül elvezetlek mindenhová. Engem a világ összes zarándoka ismer, mindet útbaigazítom Kijevben. Úgy jönnek utánam Kijevben, mint juhok a pásztor után.

Palazska asszony elbúcsúzott, és elment. Kajdasné tésztát keltett, és kis pászkát sütött Melaskának. Palazska asszony összeszedett a faluból tíz asszonyt, s másnap eljött Melaskáért. Palazska batyujában volt pászka, egy méretes kalács, szalonna, só és persze néhány húsvéti tojás is. Mindenkinek meghajolt a házban, s kérte, hogy bocsássák meg a bűneit. A zarándokok elindultak Kijevbe.

– Aztán igyekezz, lányom, mielőbb hazatérni! – a kapuból kiáltotta menyének Kajdasné.

– Ha az Úr magához nem szólít, visszajövünk – mondta Palazska, miközben szinte földig meghajolt a harangtorony felé.

A faluból menet Palazska betért néhány házba, hogy bocsánatot kérjen az asszonyoktól, akikkel veszekedett; ám mivel az egész faluval veszekedett, úgy majdhogy egyetlen házat se hagyhatott ki, úgy járt házról házra, mint a pap a kereszttel.

A zarándokok nappal mentek, éjszakára bekéredzkedtek egy faluba, jó emberekhez, s reggel indultak is tovább. Melaska, mintha újjá született volna: itt nem piszkálta sem anyósa, sem apósa, sem Motrja. Az út mentén fiatal rozsmezők zöldelltek, fölöttük távoli hegyek, sírhalmok kéklettek. Meleg, derült idő volt. Melaska új erőre kapott a szabadság érzetétől.

Már elmúlt dél. Az út egyik oldalán volt egy hatalmas hegy, a hegyen egy sír. Palazska asszony a sírhoz vezette a többieket. A sírtól már látni lehetett Kijevet a templomokkal és harangtoronyokkal. Ezeket a sírokat soha egy zarándok sem kerülte volna el.

Palazska felment a sírhoz, térdre esett, és imádkozni kezdett. A hegyen, a sírtól látni lehetett a magas harangtoronyokat, az aranykupolás templomokat. A Kijev melletti völgyben egy sűrű erdő zöldellt, távolabb, a Dnyeperen túl, egy galambszürke ködbe burkolódzott fenyves kéklött, amiben a fenyőfák között imitt-amott a megáradt Dnyeper vize ragyogott. Mintha a fenyvesre drágaköveket szórtak volna, úgy ragyogtak a kolostorok aranykeresztjei. A nap a kijevi hegyekre tűzött; az aranykupolák csillogtak, szinte már égtek. Palazska asszony arccal a földre borult, s mögötte a többiek is mélyen meghajoltak.

Palazska felállt, felemelte a kezét, s a zarándokokhoz szólt:

– Az ott a Lavra nagy harangtornya, mellette meg maga a Lavra, ott, távolabb, a Szent Szófia és a Szent Borbála – mondta.

Az asszonyok szemükkel követték az ujját, Melaska meg úgy állt, mint egy kő. Az aranykupolák, a fehér tornyok számára olyanok voltak, mint egy tündérmese. Először ment Kijevbe. Átkeltek a fenyvesen, s egy kapuhoz értek. A kapunál egy apáca állt, s őket hívogatta:

– Békesség, jó emberek! Az Úr áldja meg magukat! Menjenek a mi kolostorunkba, a podoli Szent Frol és Laurba áldozni. Nálunk több ereklye van, mint akárhol; egy Heródes által megöletett gyermek testrésze, Jézus köntöse, Krisztus sebe vére, Gabriel arkangyal tollai, a Szűzanya teje.

Százával jöttek a zarándokok a kapuhoz. Az apáca rábeszélte, becsalogatta őket a kolostorba. A zarándokok követték. A többi kapunál is álltak apácák, akik ugyancsak a búcsújárókat csalogatták.

Palazska asszony nem hallgatott az apácára. Büszkén mesélte, hogy ő már a huszonegyedik pászkát eszi Kijevben, s az összes templomot és kolostort ismeri.

Estefelé Palazska elvitte a zárándokokat a Lavrába.

– Itt van az oroszlán, amelyiknek a szájából víz folyik? – kérdezte Melaska.

– Oroszlán?! – mondta lenézően Palazska – megmutatom az oroszlánt is, de nézd, ez a nagy harangtorony, ez meg a Lavra; itt hevernek Szent Teodosziusz ereklyéi...

Melaska felnézett a toronyra, s majdnem elkiáltotta magát. Úgy tűnt neki, hogy a torony mindjárt rádől, és összenyomja.

Bementek a templomba. A Lavrában szertartás volt. Épp az úrvacsora emlékezetét tartották. A hatalmas templom gyertyafényben úszott, s tömve volt emberekkel. A templomot elöntötte a fényár, befolyt minden sarokba, az oszlopok közé, felfutott a falra, föl a nagy ikonosztázra, egész a kupoláig, szétfolyt az ikonosztáz színarany felszínén, majd tüzes cseppek formájában a kupolák alatti gyertyacsillárookra csöppent. Minden evangélium után megkondultak a harangok. A szerzetesek kimentek a templom közepére, félkörbe álltak, és passiók énekeket énekeltek.

Palazska és Melaska meggyújtották a gyertyáikat, és letérdeltek. A negyven szerzetes fekete süvegekben olyan szomorú énekeket énekelt, mintha így akarta volna kisírni a nép egyetemes bánatát. Nem sajnálkozás, siránkozás volt ez, hanem valami könnyes kiáltás, egy könnytenger, ami ezer éve folydogált, s most énekszóként folyt egybe a lelkek mélyéből. Mintegy ebbe a könnytengerbe folytak a nép szenvedésének folyói egész a világ kezdetétől, a szenvedés a hidegtől és az éhségtől, a kardtól, a tüztől, a tatártól, a cároktól, az uraktól, a zsidóktól, a gazdagoktól, a vadállatoktól...

Valami különös bánat folyt szét ezekből a több száz éves kolostori énekekből... Palazskát is, Melaskát is szíven ütötték. Mintha az énekükben könnyeik folyója hömpölygött volna, a könny a nyomortól, a jobbágyságtól, az orosz és lengyel elnyomástól, a régi lengyel igától, a zsidó kizsákmányolástól... Palazska sírt, szinte zokogott, Melaska meg az énekekben mintha meghallotta, felismerte volna saját nyomorú sorsát anyósa házában, és sírva fakadt.

– Ments meg, Istenem! Ments meg, mert én, fiatalasszony, elveszek! – Palazska mellett térdelve, könnyek között imádkozott Melaska.

Kimentek a templomból. Kinn már sötét éjszaka volt. A templomból megindult a tömeg. A Lavra mellett csak az urak részére volt fogadó. A nép szorosan egymás mellé a templom előtti kövezetre feködött le. A gazdag Lavra nem tudott a nép számára fogadót emelni, bár az ő pénzén gazdagodott meg.

Az égen előbújtak a csillagok. Melaska nem tudott elaludni. Szinte a feje felett lógott a torony, aminek az ablakából nézelődtek a hatalmas harangok. Csodálkozott is, félt is ezektől a harangoktól, s egyre Palazskát faggatta a barlangokról, a bennük élt szentekről, az oroszlánról s Gabriel arkangyal tollairól. Úgy szerette volna megnézni az összes csodát, hogy ügyet se vetett rá, hogy fáj a lába, hogy sajog a térde.

Másnap Palazska körbevezette az asszonyokat a templomokban. Még ötven asszony csatlakozott hozzá. Úgy mentek utána, mint vakok a vezető után. Palazska úgy vezette őket az egyik templomból a másikba, hogy a zárándokok már a számát se tudták. A Szófiához értek. A templom közepén, az ambón állt a metropolita bársonyszéke. Az egyik harangozó a székre tett egy képet, egy ólomtányért, meghajolt, a tányérra meg egy félkopekest tett. Palazska maga is meghajolt háromszor a szék előtt, megcsókolta a képet, s a tányérba dobott egy félkopekest. Mögötte jöttek az asszonyok. Teleszórták ötkopekessel a tányért. A harangozó elvette a tányérról a pénzt, és zsebre vágta.

– Szent ül ezen a széken! Jöjjenek, csókolják meg a képet, s tegyenek rá egy félkopekest – szólt Palazska az asszonyokhoz.

A Szófiából Palazska a Mihajlo székesegyházba vezette a zárándokokat, ahol hálaadó misét kért Szent Borbála tiszteletére. Az ő mintájára más asszonyok is adtak misepénzt. A Borbálától a Szent Andrijba vezette őket, onnan pedig Podolba, a Szent Frol apácakolostorba.

– Kérjenek misét Szent Flornak és Szent Laurnak! – suttogta az apáca az asszonyoknak. – Áldozzanak a szent ereklyékre, a pénzt meg adják a kezembe.

Néhány asszony adott pénzt az apácának. Az apáca fogta, s a fekete reverendája alá dugta.

– Megmutatják Jézus köntösét és Gabriel arkangyal tollait? – kérdezte Palazska asszony.

– A kulcs a tollakhoz a tartományfőnök asszonyánál van. Azt ma nem tudják megnézni, de a köntöst megmutatom.

Az apáca bevezette őket az oszlopok mögé, és elővett egy piros pokrócot az egyik ereklyékkel teli ezüstkoporsóból. Alatta volt egy másik – drága, az egész aranyból, arany bojtokkal.

– Békesség! Hajoljanak ide az Úr köntöséhez! – mondta az apáca siránkozó hangon. – Ebben a köntösben kínozták Krisztust a zsidók.

Palazska asszony térdre ereszkedett, sírva fakadt, s megcsókolta az aranypokróc szegélyét. Melaskát félelem fogta el, mikor ajkaival az aranyhoz és a bársonyhoz ért.

Úgy érezte, hogy magát Krisztust látja, s az ő ruháját csókolja. Mindannyian sírtak, törölgettek a könnyeiket, az apáca meg siránkozó hangon elmesélte, hogy kínozták a zsidók Krisztust, hogy tettek a fejére tövisszörűt, hogy ostromozták meg, s hogyan feszítették keresztre. A zarándokok pénzt tetettek a köntösre, az apáca meg fogta, reverendája alá dugta, s egyre az ajtót figyelte, hogy idővel nem jön-e meg a tartományfőnök asszony.

Nagypénteken Palazska elvitte a zarándokokat Podolba. A Bratszkij kolostorban éjszakáztak. A reggeli imaórát hajnal háromkor kellett kezdeni. A búcsújárók összegyűltek a szerzetesi cellákkal szemben a hársfa alá, és szorosán egymás mellé lefeküdtek aludni. Az egyik cellából a búcsújárókat figyelte egy fiatal, nagydarab, teltarcú, hosszú fekete szakállas szerzetes. A templomban felfigyelt Melaskára. Szépsége annyira hatalmába kerítette, hogy le sem tudta róla venni a szemét. Kijött utána a templomból, kileste, ahogy a hársfák alá leül uzsonnázni a búcsújárókkal. Ő maga végig az ajtóban állt, míg szürkülni nem kezdett, és a búcsújárók le nem feküdtek egy sorban a fűre. Kileste, hogy Melaska a széléről a második, majd bement a cellájába.

Melaska mellett, a szélen feküdt Palazska, mint a jó pásztor, aki nyáját őrzi. De egy szemihori asszony valahol lemaradt, s mikor megérkezett, lefeküdt Palazska mellé a legszélére, és feje alá tette tarisznyáját. Így most Palazska asszony lett a végéről a második.

Később, mikor az összes búcsújáró olyan mélyen aludt, hogy még a Lavra harangjai sem ébresztették volna fel őket, a szerzetes előjött a cellájából, megkereste Melaska sorát, és ahogy kinézte magának, odalopakodott a végéről a másodikhoz, s egyenesen Palazska asszonyhoz jutott.

Épp ekkor Palazska asszony azt álmodta, hogy felment a harangtoronyba, s megállt a nagy harang alatt. A harang leszakadt, és ráesett. Teljes erejéből felkiáltott, de a súlyos harangnyelv betömte a száját. Ekkor felkel, s érzi, hogy egy hatalmas szakáll, egy száj úgy betömik a száját, hogy sehogy sem tudja azt kinyitni. Fel akarta emelni a kezét, de valaki fogta, s mint egy nehéz vasdarab, a földhöz szorította. El akarta fordítani a fejét, de az arcába egy szőrös szakáll nyomódott, s egy pár telt ajak annyira csókolta, hogy ajkai egész a fogainak nyomódtak.

Palazska asszony megijedt. Úgy tűnt neki, hogy tényleg ráesett a harang, s az nem álom volt, hanem valóság. De valahogy elfordította a fejét, s olyat rikoltott, hogy az összes búcsújárót felébresztette. Nagy riadalom támadt. A búcsújárók felriadtak, mozgolódni kezdtek, ám a telt ajkak csak csókolgatták Palazska asszony arcát, szemöldökét, szemét, majd valami feketeség felpattant, s mint a puskagolyó, elsuhant a hársfák közé.

„Mi ez? – gondolta a szerzetes. – Ilyen szép menyecske, de az arca olyan kemény, mint egy lyukas fazék; az ajakam is fáj!”

– Mi az! Rablók, vagy mi? – kérdezték félálomból a búcsújárók.

– Palazska, téged valaki vagy megcsókolt, vagy megpróbált kirabolni – szólt a szélső asszony.

– Itt futott valami! – kiáltották az asszonyok, s a tarisznyáikat kezdték tapogatni a fejük alatt.

– Milyen gyalázat ért – mondta Palazska. – Ez engem harapdál, pedig már meggyóntam, és holnap kéne áldoznom. Ó, Istenem, milyen szégyen. Húsz pászkat megettem már Kijevben, és a huszonegyediknél ilyen szégyen ér. Ez a mocskos megnyalta az arcom, a szám. Pfuj, sátánfajzat.

– Most futott be egy novícius a cellájába – mondta egy férfi.

– Ehe! Szép novícius! Ez, már elnézést, de egy ördög! A frász verje ki az ilyen novíciusokat! Holnap megint gyónhatok. Már áldoztam is. Istenem, milyen szégyen ért ettől a nyaldosótól – nyafogta Palazska asszony.

– Tényleg az lehetett, ugyanis hallottam, ahogy csókolgatja magát – mondta együgyűen Melaska.

– Mit ki nem találsz – mondta Palazska asszony. – Hát ilyen szerzetesek lennének a kolostorokban? Mintha először lennék Kijevben. Csak fecseg össze-vissza. Kürtöld is szét Szemihoriban, ha hazaérsz.

Palazska asszony nagyon megharagudott. Úgy érezte, hogy Melaska aláásta a tekintélyét, s úgy érezte, hogy a többiek azt gondolják, az ördögök szemet vetettek rá, s csókjaikkal, bókjaikkal környékezik őt.

Palazska asszony nem mert ottmaradni éjszakára a kolostorban, így elvitte a zárandokokat egy podoli templomhoz az Andrijivszka-hegy alá. Egy idős pap volt itt. Közvetlen a temető mellé épített a zárandokoknak egy hosszú kamrát közfalakkal, de ablakok nélkül, s ide engedte be őket éjszakára. Ezzel a kamrával búcsújárók nagy tömegét vonzotta magához, s jó pénzt keresett vele. A kolostorokban ugyanis nem építettek ilyeneket a falusiaknak.

Palazska asszony bevitte a zárandokokat a kamrába. Ott lerakták pútyerkáikat, s bezárták az ajtót. Nagyszombat reggelén a zárandokok elmentek a templomba áldozni.

Az öreg pap épp gyóntatott. Búcsújárók százai álltak körülötte, és vártak. Palazska intett az övéinek, s elindult kifelé, mert félt, hogy nem kerül sorra. A bűn ugyanis úgy emésztette a szegény asszonyt, mint a pokol tüze.

Alighogy a szemihoriak csizmái megkoppantak a vaspadlón, a pap otthagya az asszonyt, akit épp gyóntatott, megfordult, kezével Palazska felé intett, s utána kiáltott:

– Hová-hová! Jöjjenek ide gyónni! Nálam fél kopekkel olcsóbb, mint a Mokrij Mikolajban. Jöjjenek vissza! A gyónás fél kopekkel olcsóbb, az elégtétel viszont több.

Palazska asszony intett az övéinek, az egész csapat visszafordult, s megint kopogni kezdtek csizmáikkal a vaspadlón.

Amíg Palazska asszony gyónt, Melaska kiment a templomból, s leült az asszonyok hosszú sorai közé a lépcsőre, az oszlopok alá. Oldalt, nem messze tőle ült egy prozsfórasütő, aki prozsfórát árult.

Melaska elgondolkodott. Melaska már harmadnapja élt Kijevben, mintha a paradicsomban lenne. Eszébe jutott, hogy egy nap múlva haza kell térnie, s egy nagyot sóhajtott. Szeméből kicsordultak a könnyek. Kijevben nem látta se anyósát, se apósát, se Motrját, senkitől nem hallott egy rossz szót sem. Senki nem zaklatta.

A prozsfórasütő meghallotta ezt a mély sóhajást, a fiatalasszonyra nézett, s elcsodálkozott.

– Miért sóhajtozol így, leányom? – kérdezte Melaskát.

– Istenem, milyen szép itt Kijevben! De ha arra gondolok, hogy egy nap múlva haza kell mennem, úgy érzem, menten meghalok.

Melaska elmondta neki minden bánatát. A jószívű prozsfórasütő meghallgatta, és megsajnálta. Melaskának különös gondolata támadt. Hirtelen arra gondolt, hogy Kijevben marad. A város, a templomok és a kolostorok szépsége még Lavrinról is elterelték gondolatait.

– Fogadjon fel cselédnek, jó anyám! Itt maradok.

– Ha akarod, hát jöhetsz havi bérbe. Csak egy dolog van: minden nap prozsfórát sütni – mondta a prozsfórasütő.

A prozsfórasütőnek megtetszett Melaska, s amúgy is épp akkor ment el a cselédje.

– Itt vannak a templomban a falumbéliek, rejtse el a lakásában, jó anyám, míg haza nem mennek.

A prozsfórasütő hazavitte Melaskát. A lakása rögtön a templom mellett, a temetőben, egy nagy házban, a földszinten volt, a lakása bejárata viszont a kapun túl, a másik udvaron volt. A prozsfórasütő bevitte Melaskát a sütödébe. A sütőde nem volt nagy, de magas, s volt egy hatalmas

vasrácsos ablaka. Az ablak alatt egy faltól falig érő hosszú asztal állott. A kisebb-nagyobb proszfórák az egész asztalt betérítették. A kemence mellett, a fehér lepedővel letakart ágyon és párnákon vekni méretű proszfórák heverték. A cseléd feladata volt a proszfórák pecsételése.

A proszfórasütő meghagyta Melaskának, hogy mosson kezet, majd az asztal végéhez állította proszfórákat készíteni. Melaska miközben a tésztát nyújtotta, folyton az ajtót nézte. Félt, hogy esetleg Palazska asszony kileste őt.

A hatalmas kemencét már begyújtották, már égett benne a tűz. Az ajtóval szemben egy szobát lehetett látni, ahol a proszfórasütő lakott. Olyan tiszta volt ott minden, mint a frissen esett hó. Az ágyon patyolatfehér párnák heverték. Az ablakban, a zöld lombok között kínai rózsza piroslott. A széles aranykeretes képek mellett egy lámpás égett. Olyan nyugalomban érezte magát Melaska a lakásban, mint egy nyári nap a mezőn, mikor lágy szellő fújdogál. Nyújtotta a proszfórákat, de gondolatai Szemihoriban, Lavrin körül jártak. Könnyei kicsordultak a szeméből. Ingujjával törölte le őket.

„Nem megyek haza, itt maradok, ha az Isten adja, aztán lesz, ahogyan lesz” – gondolta Melaska, miközben könnyeit törölte.

Ezalatt Palazska asszony végighallgatta a misét, megáldozott, s kivezette az asszonyokat a templomból. A barlangokba akarta elvinni őket, de körülnézett a temetőben, s észrevette, hogy Melaska nincs sehol.

– Hová tűnt Melaska? – körülnézvéen kérdezte Palazska. – Tán a templomban maradt?

Palazska a templomajtó felé fordult; a sekrestyés becsukta az ajtót, s lezárta lakattal.

– Hová mehetett? Talán a templom mögött van valahol? – mondták az asszonyok.

Palazska körbejárta az asszonyokkal a templomot, benézett a kamrába, átkutatta az egész udvart – de Melaskának nyoma se volt.

– Istenem! Hol késlekedik már? – sopánkodtak az asszonyok, s leültek a lépcsőre az oszlopok tövébe.

Ültek, üldögéltek, hosszasan vártak, de Melaska nem jött.

– Hová az ördögbe tűnt? – kezdett szitkozódni Palazska. – Lehet, hogy másokhoz csatlakozott. Minek is váránk őt?

– Igaz is, menjünk, mert még elkésünk a barlangokból.

Az asszonyok felszedelődzködtek, s gyorsan továbbálltak.

Este az asszonyok visszajöttek a Lavrából Melaskáért. De Melaska nem jött meg. Palazskának megint vissza kellett mennie a Lavrába, az Apostolok Cselekedetei felolvasására, hogy pászkát ehessen, de Melaskát mintha a föld nyelte volna el. Az asszonyok elmentek a Lavrába a pászkaszentelésre, megáldoztak, majd ismét visszamentek Podolba, de Melaska csak nem került elő. Idegeskedni és sopánkodni kezdtek, majd elindultak a kolostorokba, hogy megkeressék Melaskát. Mindenütt kérdezték a zarándokokat, de semmit sem tudtak meg. Még egy fél napot töltöttek Kijevben, aztán elindultak Szemihoriba.

Mikor Palazska Szemihoriba ért, félt elmenni Kajdasékhoz beszámolni Melaskáról, így hazament, és leült. Ám a faluban olyan szóbeszéd indult útjára, hogy Melaska valahol lemaradt az övétől, s nem tért haza. Ez a szóbeszéd Kajdasékhoz is eljutott: Paraszka Hrisáné asszony adta hírül, Palazska ádáz ellensége, az egész faluban jól ismert hazug nőszemély.

– Krisztus feltámadott! Kellemes ünnepeket! – mondta Paraszka, miközben átlépte Kajdasék küszöbét. – Aztán tudjátok ti, hol van Melaska? Ez a mi Palazskánk szanaszét hagyta a nyáját Kijevben. Vezette, vezette, míg jól el nem vezette. Melaska Kijevben maradt, Kijevből meg, lehet, hogy elment dolgozni külhonba, vagy Besszarábiába. Így igaz! Palazskának csak vak koldusokat lenne szabad a faluban vezetnie, nem pedig embereket Kijevbe.

– Én ezt már hallottam az emberektől a faluban – mondta Kajdasné –, Palazska elvezette Melaskát valahová a habok közé vagy egy örvénybe, aztán most behúzza fülét-farkát.

– Na, és azt tudod-e, mért megy minden évben Kijevbe pászkát enni? Ugyanis a Bratszkij kolostorban egész éjjel a szerzetesekkel, vagy nem is tudom, tán az ördögökkel ölelkezett és csóko-

lózott. Ismeri ő ott a dörgést. Csodálkoznék, ha nem hozna még egy fattyat Kijevből a kabátja alatt, ugyanis egy már van neki; s még a te menyed is megtanítja a jóra.

Paraszka elmesélte Kajdaséknak az egész nagypénteki komédiát Palazska asszonyról a Bratszkiej kolostorban.

– Te, Kajdasné, ne engedd el veled többé Melaskát Kijevbe, ha még egyáltalán Melaska hazajön. Most már tudom, hogy áldozik ő Kijevben – mondta Paraszka asszony.

Lavrin félholtan állt. A kezei is leestek.

– Istenem! Mihez kezdünk most? Hol keressük Melaskát? Elvezette ez a vénasszony, hogy vezetnék őt is egy szakadékba – mondta Kajdasné.

– Menj a járásbírószágra, hogy küldjék el Kijevbe megkeresni Melaskát. Tanulja meg, hogyan vezetgessen máskor – uszította Paraszka –, menj, képeld föl, és vágd jól nyakon. Kár, hogy nem az én menyemet vitte el. Megmutatnám én neki Kijevet.

– Anyám, tudja, Melaska maga miatt hagyott el minket – szólalt meg Lavrin.

– Persze, hogy miattam! Még ezt találod ki! Tán én üldöztem el őt Kijevbe, vagy mi? – mondta Kajdasné.

– Mert maga csak rágta, rágta, míg teljesen szét nem rágta. Ha Melaska elveszik, azt én soha nem bocsátom meg magának – halálsápadtan mondta Lavrin. – Azt az öreg boszorkányt meg a hajánál fogva húzom el Kijevbe, hogy megkeresse nekem Melaskát.

– Még hogy a hajánál fogva, ostorral is üsd hátulról! – uszította Paraszka. – Mit ültök itt? Mért nem mentek el hozzá? Azt gondoljátok, hogy ő maga jön ide? Menjetek el hozzá, vallassátok ki, lép-jetek rá, térdeljete rá, és mindjárt elmondja, hol hagyta Melaskát. Biztos egy kolostorba adta.

– Tényleg, jól mondod, Paraszka – mondta Kajdasné –, menjünk, zargassuk meg azt a sarlatánt, talán tudja, hol van Melaska, csak nem akarja bevallani.

– Menjetek csak mindannyian, üljete rá, s azt is bevallja, hogy az öregeket hová vezette – uszította őket Paraszka.

Kajdas, Kajdasné és Lavrin Paraszka asszonnal elmentek Palazskához.

Palazska a ház tövében a tornácon ült, s a tavaszi napfényben sűtkérezett. Meglátta Kajdasékat Paraszka asszonnal a kapuban, kitalálta, miért is jönnek hozzá, s kicsit megjajedt.

– Krisztus feltámadott, Palazska! – mondta Paraszka. – Nézd, vendégeket hoztam, s én magam is vendégségbe jöttem.

Paraszka asszony kinyitotta a kaput, beengedte Kajdasékat, majd visszazárta, két kézzel a kapura könyökölt, fejét a kezére tette, s vidám szürke szemekkel nézett Palazskára. Úgy mosolygott, mintha valaki friss mézzel kente volna be ajkait. Már alig várta a komédiát.

Palazska asszony nem reagált a köszöntésre. Mindössze Parazskára villantotta haragos kis fekete szemeit. Kajdasék körülállták Palazskát.

– Na, Palazska, addig-addig vezetted a mi Melaskánkat, míg el nem vesztetted – mondta Kajdasné. – Hol van a mi kis menyecskénk?

– Hát tudom én, hol van? Podolban, a templomnál maradt le, még ő okozott nekünk kalamajkát. Miatta még két egész napot töltöttünk Kijevben, s a kolostorokban és a templomokban futkostunk utána.

– Mért nem jöttél el, és mondtad meg nekünk? – kérdezte Kajdas.

– Hová tüntette Melaskát, öreganyám? – kiáltotta Lavrin. – Hová vitte el? Minek hagyta ott Kijevben?

– Kegyelmes Istenem! Talán az ingmellemben tettem, vagy megettem, vagy mi? Elveszett, hát elveszett... Talán Melaska kisgyerek, hogy kézen fogva vezessem!

– Miért beszélte rá, hogy Kijevbe menjen? Miért tolakodott hozzánk a hazugságaival, s hantázott mindenféle csodáról? Mért csábította el a feleségem? – karjait a mellén összekulcsolva kiáltott Lavrin.

– Milyen hazugságokról hadoválsz? Én csodákról meséltem, nem hazugságokról. De hogy is értenéd azokat, még fiatal vagy. Nem azért megyek minden évben Kijevbe, hogy hazudozzak. Neked, Lavrin, a tej még ott van a szád szélén, s te nevezel hazugnak egy tisztességes asszonyt.

– Menjen, öreganyám, Kijevbe, keresse meg Melaskát, mert ha nem megy, akkor erővel cibálom oda – mondta Lavrin.

– Úgy bizony, húzzad a hajánál fogva, és még ostorral is üssed! – kiáltotta a kerítés mögül Paraszka asszony.

– Hát te, mit akarsz? Azért jöttél, hogy bemocskold a kapumat? Úgy csorog a nyála, mint a veszett kutyának! – kiáltotta a tornácról Palazska asszony.

– Megyek a járásra, és bepanaszolom. A bíró majd kényszeríti, hogy elmenjen Kijevbe Melaska után.

– Gyepelővel hajtsad, úgy vezessed! Mit nézel úgy rá, mintha szent, vagy isten lenne? – kiáltotta a kapuból Paraszka. – Addig csókolózott Kijevben a szerzetesekkel meg az ördögökkel, míg el nem vesztette az övéit.

– Ki? Én? – kiáltotta Palazska, s leugrott a tornácról.

– Na, ugyan ki? Nem is én. Szépen megáldoztál, mondhatom – mondta Paraszka.

– Gyere velünk, Palazska a járási bíróhoz – mondta Kajdas –, ezt nem úszod meg. Adj számot a hromada előtt.

– Hová tüntette a feleségem? Hová vitte? – kiáltotta Lavrin.

– A kolostorba vitte a szerzetesekhez! – kiáltotta Paraszka a kapuból.

– Kelj fel, és gyere velünk! Ezt nem úszod meg. Menj vissza Kijevbe Lavrinnal, s mutasd meg, hol hagytad el a menyemet – szólt Kajdas.

– Ha még egyszer Kijevbe mégy, ne csókolózz a szerzetesekkel! – kiáltotta Paraszka, hogy az egész utca meghallja.

– Ki? Én? Ilyet fognál rám? – kiáltotta Palazska, s megragadta a gereblyét – majd adok én neked szerzetest, meg ördögöt, te vén banya.

Palazska átvágta magát Kajdasék között, a kapuhoz szaladt, s rávágott a kerítésre a gereblyével. Paraszka elugrott. A gereblye kettétört. Az egyik fele átrepült a kerítésen, és megütötte Paraszka kezét. Paraszka megfogta a nyéldarabot, s nekivágta Palazskának. Palazska meg a markolatot dobta Paraszka után az utcára. Paraszka a kapuhoz szaladt, beköpött az udvarra, majd tovább állt.

– A guta üssön meg, a görcs álljon beléd. Úgy jön nekem, mintha az ő menyét hagytam volna el – fejét fogva könnyek között óbégatott Palazska. – Ez a Melaska még a vesztemet okozza. Ha Melaska Kijevben maradt, az csakis miattad lehetett, Kajdasné. Úgyhogy elmehetsz Kijevbe, vagy külhonba, s megkeresheted őt te magad – mondta Palazska Kajdasnének.

– Miket beszélsz? Miattam hagyott el minket Melaska? Ideje lenne már lenyugodnod, Palazska, össze-vissza hazudozol! Térjél észhez! Mit fecsegsz? Ő jár házról-házra, csalja magával az embereket, és még rám kenné a dolgot.

– Márpedig miattad. Azt hiszed, nem beszélnek rólad a faluban? Talán nem tudjuk, hogy mardosod a menyed? Épp úgy, mint ez a vén banya, Paraszka, engem, hogy miatta már nincs nyugalásom.

– Palazska, ne hazudozz vénségedre. Nem félsz a hazugságtól? – mondta Kajdasné.

– Én nem hazudok! Te hazudsz! – kiáltotta Palazska, s megindult Kajdasné felé, mint a kakas egy másik kakas felé.

– Márpedig hazudsz! Mi közöd van hozzám és a menyemhez? Mi közöd hozzá, hogy mi folyik nálunk? Minek ütöd bele az orrod a mások dolgába?

Kajdasné kiabált, és az öklével Palazskára hadonászott. Palazska megindult Kajdasné felé, s az ökleit verte. Úgy kerülgették egymást, mint két kakas, amik mindjárt egymásnak esnek.

– Nesze neked, ebbe üsd az orrod! – mondta Kajdasné, és egy olyan fület csavart Palazska orra alá, hogy Palazska a fejét is hátracsapta.

– Ne, neked meg itt van kettő!

Palazska mutatott két fület, megtekerte az egyiket a másik körül, s mindkettőt Kajdasné orra alá nyomta.

Kajdas látta, hogy ennek már a fele se tréfa, s szétszedte az asszonyokat.

– Nézzétek micsoda úrinő! Kérem, kérem, Kurátor asszonyom – gúnyolta Palazska Kajdasnét.

– A fület is úri módra mutatod; de tőled ez várható!

– Nem a te dolgod, hogy úri módra, vagy sem! Gyere, megyünk a járásbírószágra! – rikácsolta Kajdasné.

– Megyek is! Azt hiszed, félek tőled? Megyek is. Menj, előbb húzzál sárga csizmát meg piros kalárist, Kurátor asszonyom, ha engem el akarsz vinni a bíróságra beperelni.

– Nem hogy sárgát, de piros csizmát húzok, s úgy küldelek börtönbe – kiabálta Kajdasné, s úgy forgott körbe-körbe, mintha kozacsokot járna.

Kajdas és Lavrin maguk is bekapcsolódtak a civakodásba, kiabáltak, veszekedtek az asszonyokkal együtt, s olyan zajt csaptak, hogy az utcában az emberek kiszaladtak a házakból. Paraszka visszajött, a kerítésre támaszkodott, s szürke szemével kárörvendően nevetni kezdett.

Kajdasék így elrángatták Palazskát a járásbírószágra. Paraszka kicsit lemaradva követte őket. Palazska szinte a sarkában érezte lihegését, megfordult, felfogott egy marék földet, s hozzávágta.

– A jó apád dobáljad, te örült! – kiáltotta távolról Paraszka.

– Gyere, cu-cu! Gyere, ne-ne! – kiáltotta Palazska, s megint Paraszkára dobott egy marékkal.

– Vidd haza a férjednek, meg a lányodnak uzsonnára! – kiáltotta Paraszka, de továbbra is csak ott kullogott Kajdasék mögött a bíróságig.

Kajdasék és Palazska megérkeztek a bíróságra. A bíró meghallgatta az ügyüket, megszigta Palazskát, de nem kötelezte, hogy Kijevbe menjen Melaska keresésére. Azt mondta, Melaska már nem kislány, megvan a magához való esze, hogy Kijevben maradjon.

Palazska kijött Kajdasékkal a bíróságról, az orruk alá csavart két fület, majd hazament. Lavrin leengedte tekintetét, leszegte fejét, s Palazska után kiáltott:

– Ha nem lelem meg Melaskát, én magát agyonütöm, vagy felakasztom!

– Akaszd fel az anyád a gerenda szegére, s húzzál még rá piros csizmát is! – felelte Palazska, s eliszkolt haza. Távolról követte Paraszka. Szürke szemei elhalványultak: Palazskát nem ültették hűvösre.

Lavrin egyedül akart Kijevbe menni Melaska után. Bejárta a falut, s kikérdezte azokat az asszonyokat, akik Melaskával együtt voltak Kijevben. Mindegyik azt mondta, hogy Melaska egy templomnál hagyta ott őket, amelyik Podolban, az Andrijivsza-hegy lábánál áll, de hogy mi a neve annak a templomnak – azt egyikük se tudta. S bizony, nem egy templom van Podolban annak a hegynek a lábánál.

Lavrin végig azt gondolta, hogy Melaska majdcsak hazaér már, de csak nem jött. Kijevből sok zarándok érkezett, és sorra mesélték, milyen csodák történnek közöttük. Egy asszony elmesélte, hogy ő maga hallotta az emberektől, akik azt mondták, hogy a saját szemükkel láttak egy férfit a Lavra körül, akinek a kezei az anyja hajához nőttek. Fia és anyja így járták a kijevi templomokat, kolostorokat, hogy az Isten megbocsássa bűnüket. Egy másik asszony olyan hírt hozott, hogy egy fiatalasszony kószál Kijevben a barlangkolostor körül, s folyton elváltozott hangon kiabál. Azt beszéltek, hogy kiátkozta őt az apja, az anyja, az egész családja, s attól kezdve járkal Kijevben a kolostorok körül egyetlen ingben, mezítláb, hajadonfőn, csapzottan, nem eszik, nem iszik, nem beszél, egyre csak az Úrhoz szól darumadár- és bagolyhangon, hol nyávog, mint egy macska, hol bóg, mint egy tehén. Kajdasék csak álltak az asszony körül lehajtott fejjel, és sóhajtoztak. Kajdasné úgy gondolta, hogy az az asszony Melaska. Félt, hogy átkozódása balsorsként sújtott le Melaskára, belátta saját bűnét, s csak halkan sírdogált.

Pár nap múlva Kijevből jövet Szemihoriba ért néhány ember, akik elmondták, hogy egy Kijev melletti fenyvesben holtan találtak egy fiatalasszonyt. A szóbeszéd bejárta a falut. Paraszka asszony vitte a hírt Kajdaséknak. Kajdasné nagyon megijedt. Szíve megenyhült, s szörnyen megbánta, hogy rosszul bánt menyével.

Ezalatt a szóbeszéd Melaskáról bejárta a közeli falvakat, s eljutott Bijevcibe. Bijevciben is beszéltek a fiúról, akinek a keze az anyja hajához nőtt, a kiátkozott leányról és a fenyvesben talált halotról is. Melaska szülei elsiettek Kajdasékhoz Szemihoriba. Megtudták, hogy Melaska tényleg elveszett valahol Kijevben.

Szegény Balasné jajgatott; Balas maga is sírt; Kajdasné zokogott, mert bűnösnek érezte magát; Lavrin a küszöbnél állt, s ő is sírt. Karpo és Motrja, feledve a vitát anyjukkal, szintén átjöttek, s fejüket támogatva meredtek. Mintha ott feküdt volna előttük holtan a padon Melaska, mintha a temetésére gyűlt volna össze a család.

– Kegyelmes Istenem! – jajgatott Melaska anyja. – Nem volna ilyen nagy a bánatom, ha Melaska otthon halt volna meg; ha tudnám, hogy meghalt; ha rendesen elsirathatnám, de így lehet, hogy az állatok már széthordták a testét az erdőben. Mindez maga miatt, nászasszony. Vagy nem jött el hozzám Melaska, hogy kisírja magát?

Kajdasné ingujjával letörölte könnyeit. Nem kevésbé szenvedett, mint Balasné. A váratlan csapás úgy érte, mint a mennykő. Hosszasan sírdogáltak Kajdasék Balasékkal együtt. Kajdasné, Balasné és Lavrin elhatározták, hogy elmennek Kijevbe megkeresni Melaskát. Balasné hazasietett Bijevcibe, míg összekapta a ruháját meg egy kis élelmet az útra, s így hárman még aznap el is indultak Kijevbe.

Ez idő alatt Melaska Kijevben a prozsfórasütőnél szolgált. Az első hetet olyan békességben töltötte el, mint a paradicsomban. Az anyósánál végzett robot után nem volt nehéz dolga a prozsfórasütőnél. Jó kosztot kapott. A prozsfórasütő kedves asszony volt, nem szidta, szapulta reggeltől estig Melaskát, mint ahogy anyósa. Az első hét nyugalomban telt. De a második héten, tamásvasárnap után, Melaska vágyakozni kezdett Lavrin után. Miközben a prozsfórákat készítette, gondolatai Szemihoriban, a kedvese körül jártak. Azon ábrándozott, hogy Lavrinnal a kertben ül a cseresznyefa alatt, beszélget vele, a szemébe néz. Lavrin megfeddi, mivel úgy szerette őt, mint saját magát, óvta, mint anya a gyermekét, s ő mégis elhagyta. Ekkor könnyeket lát meg Lavrin szemében: könnyei kicsordulnak kék szeméből, s piros arcáról a före hullanak.

Melaska úgy elkezdte a sírást, hogy a könnyei pataokban folytak ki a szeméből. Alig bírta ingujjával elfojtani őket.

– Miért sírsz, Melaska? – kérdezte a prozsfórasütő. – Hiányzik a falud, az édesanyád vagy a férjed?

– Nem hiányzik sem a falu, sem a család, csak a férjem hiányzik. Biztosan szenved miattam, mert hirtelen úgy elöntötték lelkemet a könnyek.

– Akkor menj haza, ha hiányzik neked – mondta a prozsfórasütő.

– Nem megyek, jó anyám, mert úgy érzem, a pokolba mennék vissza, ha csak apósomra vagy anyósomra gondolok.

– Ha idehívhatnám Lavrint, halálomig se mennék vissza Szemihoriba – kisvártatva mondta Melaska. Berakta a prozsfórákat a kemencébe, kiment az udvarra, s megállt a kapuban. A kapu a temetőbe nyílt; a kapun keresztül látni lehetett a templom magas oszlopait, vaslépcsőjét. A lépcsőn zarándokok várakoztak. A templomban vecsernyét tartottak. Melaska végignézett a zarándokokon, és szemihori asszonyokat vett észre. Úgy megörült, hogy felkiáltott, s Lavrinról akarta kérdezni őket, de észbe kapott, és a kapu mögé húzódott. A kapu mögül nézte a falubelieket, s látni vélte Lavrint és az édesanyját.

A vecsernye véget ért. Az emberek szétszéledtek; elmentek a temetőből a szemihori asszonyok is. Melaska figyelte őket, míg be nem mentek a vasrácsok mögé. Az asszonyok megfordultak, észrevették, de olyan gyorsan beugrott a kapu mögé, hogy az asszonyok azt hitték, csak egy Melaskára hasonló ábrándot láttak.

Szürkülni kezdett. Melaska kiment a temetőbe, megállt a hársfa alatt, s a mellén összekulcsolta karjait. Csak Lavrinra gondolt, hogy sajnálhatja, hogy sír utána, s a könnyei kicsordultak.

A temetőben síri csend volt. A meleg szélben lengedeztek a hárs- és jegenyefák, Melaska meg egy szemihori kertről álmodott; a kert fölött, a hegyen a szemihori templom, a templom mellett egy tó; a kertbe kijön hozzá beszélgetni Lavrin, s kézen fogja.

– Istenem! Vedd magadhoz a lelkem – mondta a szegény asszony –, jobb nekem köveket cipelni, mint ilyen bánatot viselni. Átrepülnék az erdőn, a pusztán, csakhogy a kedvesemre nézhessek. Bűn az, hogy őt is, magamat is kínzom!

Szinte a temető felett ült a magas, hegyes Andrijivszka-hegy, aminek a csúcsán úgy ágaskodott az Andrijivszka templom, mintha felült volna a tiszta, sötétkék égre, mely csillogott a naplementében. Vékony felhők úsztak az égen. Melaska elcsodálkozott a hegy és a templom láttán; úgy tűnt neki, nem is a felhők úsznak az égen, hanem a templom szélső, vékony oszlopokon álló kupolái mozdultak meg, hogy maga a templom kezdett el ringatózni a hegycsúcson. Félelem fogta el. Még egyszer felnézett, s úgy tűnt, hogy a templom keresztjei lengedeznek, ingadoznak, hogy az egész hegy ringatózik, s mindjárt reá esik. Hanyatt-homlok futott be a temetőből a házba.

A proszforasütő leültette Melaskát vacsorázni – a kanalát se kente össze. Lefeküdt aludni, de nem fogta el az álom. Keserű bánat és vágy nyomta a szívét. Amint elaludt, azt álmodta, hogy Lavrinnal sétál egy zöld bijevci ligetben, a fűben virágok öléen, aztán kiér vele az útra, két zöld rozsfal közé, elér a malomhoz, leül vele a Rosz mellé egy köre, átöleli, s megcirógatja. Ahogy a Roszra néz, Lavrin a folyóban úszik, fuldokol. A gyors víz elsodorja. Lavrin hol elmerül, hol felbukkan, felemeli a kezét, és feléje kapkod. Be akar ugrani a vízbe, hogy megmentse, de lábai odanőttek a kőhöz, mint a fűzfagyökerek. A víz csobog, buzog, s egyre messzebb viszi Lavrint az éles kövek felé, ahol a víz úgy bömböl, dübörög, akárcsak koratavasszal. Melaska felkiáltott, de alig volt az hangozabb a levélsuhogásnál. A Roszon túl, Szemihoriban félrehúzzák a harangot, s a csendes visszhang végigfut a vízen, az avaron, a ligeteken.

Melaska felébredt. A toronyban a reggeli imaórára harangoztak. Felkelt az ágyból, s keresztet vetett. Odakünn virradni kezdett.

„Istenem! Miattam szenved! Nagy bűn szárad a lelkemen” – gondolta Melaska.

Eltelt a második hét. Melaska kezdett lassan hozzászokni az új helyhez: sütötte a proszforát, járta a templomokat, kolostorokat, s már maga se tudta igazán, hazamenjen-e vagy sem.

Ezalatt Melaska anyja, Lavrin és Kajdasné Kijevbe tartottak, ha útközben találkoztak egy csapat zarándokkal megkérdezték, nem láttak-e egy fiatalasszonyt, aki lemaradt a csoportjától, nem hallottak-e valamit Kijevben a zarándokok közt egy ilyen asszonyról? Kijev alá egy fenyvesbe értek, mindhárman azonnal elsírták magukat, s az útról folyton a fák között kémlelték: úgy gondolták, Melaska valahol az erdőben fekszik holtan. A fenyves panaszosan zümmögött a lágy szélben, mint méhek a hatalmas méhesben, mintha csak nekik akarna bánatot okozni.

Megérkeztek Kijevbe, elmentek a Lavrába. A Lavrához a világ minden tájáról érkeztek emberek, s csak úgy nyüzsögtek körülötte. Járkáltak, és kérdezősködtek, nem hallottak-e, láttak-e egy sötéthajú fiatalasszonyt, nem kereste-e, kérdezősködött-e az övéi felől. A zarándokok elmondták, hogy nemrégiben egy asszony elszakadt az övéitől, s kereste őket a barlangokban, kolostorokban, de az szöke volt és már nem éppen fiatal.

Lavrin az anyjával és anyósával elment az új Jonijivszkij kolostorba. A búcsújárók között járkált egy apát fekete selyemreverendában. Megkérdezte őket, mit keresnek, s elkezdte rábeszélni Lavrint, hogy maradjon ott dolgozni a kolostorban egy vagy két évig a lelki üdvéért, amíg nem talál magának feleséget Kijevben. A szerzetes azzal ijesztgette, hogy az Isten bünteti őt így, ha nem a saját, akkor az apja, vagy az anyja bűne miatt. Lavrin már majd hogy nem ottmaradt, de meg akarta keresni Melaskát.

Elindultak mindhárman, hogy megkeressék azt a templomot Podolban, ami az Andrijivszka hegy alatt állt, ám ilyen templom volt bőven. Mentek, kérdezősködtek, s eljutottak ahhoz a temetőhöz, ahol Melaska élt.

A templomnál Lavrin az anyjával leült a lépcsőre, az oszlopok alá.

A proszforasütő a legalsó lépcsőn ült, és árulta a proszforát. Ekkor Melaska kiszaladt a sütdéből, s oda akart futni a proszforasütőhöz, hogy megkérdezzen valamit. A kapuban felnézett, s a zarándokokat kezdte fürkészni. Végignézett a lépcsőn, de senki ismerőst nem látott. A nép

úgy nyüzsgött a templom körül, mint méhek a kaptár előtt. Ekkor felfigyelt! – a prozsfórasütő mellett ül egy fiatalember, teljesen olyan, mint Lavrin. Oldalt ült neki, de Melaska felismerte Lavrin szőke göndör haját, egyenes homlokát, vékony egyenes orrát. De mért lett ilyen sápadt, ilyen szomorú?

„Ez Lavrin, vagy nem? – gondolta Melaska. – Hová tűnt arca pirossága? Mitől ilyen halálsápadt, s elgyötört, mint egy beteg?”

Az esti nap a magas fehér oszlopokra, az emberekre sütött, akik úgy lézengtek, nyüzsögtek a napfényben, mint a legyek. A nap fénye Lavrin arcára vetült.

– Ez ő! – mondta magában Melaska, és a szívéhez kapott. Megszédült; felkiáltott, és majdnem összeesett.

– Az meg édesanyám! – szisszent fel Melaska, mikor észrevette az anyját egy vastag fehér oszlop mellett. – Amaz meg anyósom...

Mintha hideg vizet öntöttek volna Melaskára. Visszabújt a kapu mögé, s hirtelen nem tudta, odafusson-e hozzájuk, vagy visszaszaladjon a sütődébe. De Lavrin arccal feléje fordult. Melaska Lavrin csillogó szeméibe nézett, elpityeredett, mint egy kisgyerek, és ahogy ott állt egy szál ingben, megindult, átverekedve magát a tömegben, egyenesen Lavrin felé.

Lavrin észrevette, s csak szomorúan, szemrehányóan nézett rá.

Melaska ahogy odafutott hozzá, felverte az egész temetőt.

Az anyja meg az anyósa észrevették, és sírva szaladtak oda hozzá.

A tömeg körülállta őket.

– Ó, Istenem! Miért kínoz így minket, leányom! – kezdte Melaska anyja. – Tudod te, milyen bánatot okoztál nekünk?

– Már azt hittük, hogy odaát vagy – mondta Lavrin –, úgy sirattunk, mint egy halottat.

Melaska csak állt, és szipogott, mint egy kisgyerek. Egy szót sem tudott szólani. A könnyektől, a gyötrődéstől, az örömtől, alig kapott levegőt.

– Hol élsz itt, édes lányom? – kérdezte zokogva Kajdasné Melaskát.

– Jó embereknél szolgállok, ehhez az asszonyhoz álltam cselédnek – nagy nehezen mondta Melaska, s a prozsfórasütőre mutatott.

– Melaska, csak nem a szüleid jöttek éretted? – kérdezte a prozsfórasütő. – Nagy kár ez énnékem. Még soha nem volt ilyen jó, dolgos cselédem, mint te.

– Magunkkal visszük Melaskát, tisztelendő anyám – szólt az anyja. – Istenem, mit összeszenvedtünk, míg megtaláltuk. Hál' Istennek, hogy mégis meglett.

A tömeg mozgolódott, zajongott, kérdezősködött. A kíváncsi asszonyok körülállták Melaskát, az anyját és anyósát. A prozsfórasütő behívta Melaska családját a lakásába.

– Jöjj haza, lányom; senki egy rossz szót nem fog szólani – nyájas szavakkal hízelgett anyósa.

– Visszamegyek, nincs hol maradásom. Ha maguk meg nem találják, lehet, magamtól vissza nem megyek.

Másnap Melaska a családjával elhagyta Kijevet. Szomorúan, leverten mentek az erdőben. A fenyves a legkisebb széltől is úgy zúgott, mint tenger a viharban, hogy zúgásával boldog-boldogtalant elszomorított.

Melaska hazaért, s anyósa állta a szavát; attól kezdve megint édes mézzel öntözte Melaskát, az ürmöt meg a kamra mélyére dugta Motrjának. Kajdasné félt, nehogy Melaska ismét megszökjön, ezúttal Besszarábiába, vagy külhonba. A könnyek és a váratlan ijedtség tanulsága olyan megnyugvást hozott, mint a mindenkit örökre megnyugtató halál.

Hazatérve, Kajdasné elment Bohuszlavba a vásárra, hozott Melaskának szoknyára és kötényre valót, vett egy szép nagy kendőt és egy új, piros virágos, sárga főkötőt. Két héttel később Melaska gyermeket szült: egy kisfiút.

VII

A Kajdas házra béke szállott: Kajdasné megbékült menyével. Ám odakinn, a régi és az új gazda között megborult a rend. Lavrin már magát tekintette gazdának. Ő volt az apja fiatalabbik fia, s az ukrán szokás szerint apja minden vagyona a fiatalabb fiút illette. Lavrin tudta, hogy az apja háza, az ökrei, a szekerei, apja minden vagyona – mind az ő tulajdona. Már nem hallgatott az apjára, ám az apja meg még parancsolni akart a portáján. Kajdas megöregedett, s még gyakrabban látogatta a kocsmát, hogy eligya a régi jobbágsors keserűségét. Az öreg Kajdas az összes pénzt, amit az uraknál és a parasztoknál a szekereken, ekéken és boronákon megkeresett, elitta a kocsmában.

A pénzt nem adta oda Lavrinnak, így Lavrinnak nehezőre esett megalázkodni ingerlékeny, perlekedő apja előtt.

Péter-Pál böjtjével megkezdődött a kaszálás és a szénagyűjtés, s idővel az őszi árpa is beérett.

Az öreg Kajdas előző este meghagyta Kajdasnénak és Melaskának, hogy gyűjtse be a szénát, Lavrinnak meg, hogy kaszáljon árpát. Másnap Melaska gyermekét a karjába fogta, a bölcsőt és hozzá a háromlábút a hátára kötözte; Kajdasné fogta a gereblyét, egy tömlő vizet, s elindultak a mezőre.

Az öreg Kajdas a csűrben épp a saját mesterségét gyakorolta. Ahogy felnéz, látja, hogy az udvar közepén Lavrin az ökröket fogja be, a kasza meg a tornácon hever.

– Miért nem mégy már a mezőre, Lavrin? Hisz nem látod, hogy a nap mindjárt delelőre hág? – kérdezte Kajdas. – És minek fogod be az ökröket?

– A malomba megyek. Anya mondta, hogy nincsen liszt – mondta Lavrin, amint az ökröket a szekérhez hajtotta.

– Nem azt mondtam, hogy menj árpát kaszálni?

– Ráér az még holnap is, nem szalad el.

– Tudod, hogy az árpa teljesen érett: most pereg.

– Az árpa még nem elég érett, még két vagy három napot ráér – felelte Lavrin. – Hőhe, Tarka! Csakó állj! – kiáltott az ökrökre.

– Azt mondtam, menj ki kaszálni! Ha a malomba kell menni, majd én elmegyek.

– Én is tudom az utat. Menjen, apám, a csűrbe, csinálja a szekeret.

A fiú nem hallgatott az apjára.

Az öreg Kajdas köpött egyet, s bement a csűrbe, Lavrin meg elkezdte befogni az ökröket.

„Hamar a kemencére ültetnek a fiacskáim engem” – gondolta az öreg Kajdas a csűrben ülve.

Másnap Lavrin fogta a kaszát, és Melaskával meg az anyjával elment az árpaföldre. Az apja hallgatott, s csak ránézett Lavrinra.

– A mezőre mész, hogy meg sem kérdezel? – kérdezte Lavrint az apja.

– Tán Karpo elkéredzkedik, ha a mezőre megy? Mivel különb ő énnálam? – szólt Lavrin, miközben a vállára vette a kaszát és a kévekötelet.

– És majd ha a föld- vagy fejadót kell fizetni, akkor sem kérdezel? – kérdezte Kajdas.

– Ha elteszi magának a pénzt, akkor fizessen is. Adjon nekem is pénzt, úgy én is fizetek – mondta Lavrin.

– Talán azt akarod, hogy neked is kimérjem a részed a földből, mint Karpónak?

– Minek? A maga része – az én részem is; ma még maga a gazda, de holnap már én – mondta Lavrin.

– Így tiszteled az öregapád! Megbüntet ezért azt Isten, ha nem téged, akkor gyermekeidet – mondta az apja.

– Ne az öreget kérdezd, hanem a tapasztaltat! – mondta Lavrin. – Büntették maguk Motrját, büntették már Melaskát az Úr nélkül is; lesz már bőven a büntetésből.

Attól kezdve Lavrin a saját kezébe vette a gazdaságot. Az apja kénytelen volt hallgatni, s csak ritkán avatkozott be a dolgokba. Inkább csak bognárkodott, pénzt keresett, böjtölt minden pénteken, s bánatában majd minden este részegen tért haza a kocsmából. Haja megőszült, szinte fehér lett, csak szemöldöke feketéllett a széles sápadt arcán, s csak sötét szeme csillogott mély szemgödörében a szemöldöke alatt.

Egyszer a Nagybaldogasszony előtti böjt idején az öreg Kajdas elment egy szombat a ve-
csernyére. A nap az erdő felett ült. A templom üres volt. Egyetlen egy asszony állt az asszonysa-
rokban. Kajdas letérdelt, és meghajolt. A kántor panaszos egyházi éneket énekelt. Ahogy hallgatja
Kajdas, egy vékony hang a kántor mögül egyre hívogatja. A hang ezüstként úszott szét felülről.
Felemelte a szemét, és az ikonosztázra nézett. Fent az ikonosztázon volt egy hatalmas aranykereszt,
tövisszorosúval a keresztfán, s mellette két oldalt két aranyozott angyal térdepelt. Kajdas ránézett
az angyalokra, azok tátoztak, és a kántorral együtt vékony hangon énekeltek. Kajdas megrémült,
s elkapta tekintetét. A szentek képeire nézett, azok énekeltek, s velük együtt az összes kép is éne-
kelt a templomban... Kajdas megijedt, és felállt. Csak hallgat és álmélkodik. Kajdas körbefordult:
minden kép énekelt. Szent Borbála képére néz. Borbálának megmozdultak az ujjai, elfordultak a
szemei; a ruha meglibbent rajta. Szent Paraszkéva képén, a szent díszes, vállra engedett, virágokkal
díszített haján, a virágok lengedeztek, mintha a szél fújta volna azokat. Szent Paraszkéva ránézett,
mintha életre kelt volna.

Kajdas megijedt, és kiment a templomból. Az előcsarnokban a falon egy utolsó ítélet kép füg-
gött. Kajdas félszeggel rápillantott; a kép alján, a pokolban egy hatalmas lófej volt, hegyes fehér
fogakkal; a fej rá vigyorgott. A láng a szájában meglebbent, mint gyertya a szélben. A bűnösök és
az ördögök tömkelege hemzsegett a szájában, mint a rovarok. Az apró farkincás, kisszarvas ördög-
fiókák öltögették rá nyelvüket.

Kajdas megrettent, elkapta tekintetét a rémisztő képről, és kiment. Leült a lépcsőre, s lehaj-
totta fejét. Odakinn síri csönd volt. A nap közelebb ereszkedett az erdőhöz, és sugaraival átdöfte
a sztyeppe fűvét idéző zöld lombokat. Az erdő felett a napból mintha hosszú, fényből és aranyból
szótt pántlikák és szalagok nyúltak volna ki. A tiszta nyugati égbolton egyetlen egy felhő volt: egy
színarany, vörös szegéllyel.

Kajdas szomorú, sápadt arca rózsaszín fényben tündökölt, mint egy halotté. Felemelte ragyo-
gó szemeit, az erdőre nézett, s meglátta, hogy az erdő közepén, épp a hegycsúcs felett, a felhőn áll
egy férfi – átlátszó, mint a köd –, s kezével feléje int, mintha hívná őt.

Kajdas felállt, s lement a hegyről. Leért, rátért az útra, ám az a jelenés a felhőn távolabb
húzódott tőle, az erdő mögé. Felment a hegyre, a falu mögé. A hegyről látni lehetett a hegyekkel
körülvevett, erdővel borított széles völgyet; a völgyben a Rosz vize csillogott.

Kajdas nem tudja miért, felment a gátra. A malomkerék forgott, a víz csobogott, s a hangja
szétterült az egész völgyben. A malom körül szekerek álltak, emberek lézengtek. Kajdas mellett
előbb egy férfi ment el szekérével, majd egy úr száguldott el szilaj lovaival, aki kis híján elütötte.

Kajdas a gát szélére lépett, és majdnem a vízbe esett. Összeszedte minden erejét, félreugrott,
s észhez tért.

– Istenem! Hol vagyok? Miért jöttem ide a gátra? A malomba akartam menni, vagy Bijevcibe?
– kérdezte magától Kajdas. Töprengett, töprengett, de semmi sem jutott az eszébe, visszafordult
Szemihoriba, és csak akkor jutott eszébe, hogy a templomban volt, s hogy ott valami csoda történt vele.

Kajdas már szürkületben ért haza. A család már megvacsorázott, s lefeküdt aludni. Felment az
ajtóhoz, és kopogni akart. Mikor felnéz – a házsarok mögül egy kutya veti rá magát, hatalmas, mint
egy meghízott disznó, s lófeje, szarvai, rémisztő, csillogó szemei vannak. Hátralépett, s kezével
feléje intett. Akkor látja, hogy csak a szürke Barbosz dörgölődzik hozzá.

Kajdas bement a házba. Kajdasné meggyújtotta a lámpást, azt gondolta, hogy a kocsmában
volt, és mindjárt elkezd cirkuszolni. De csak halálsápadtan leült az asztal végéhez, és elgondolkodott.

„Istenem, mi történt velem? – gondolta Kajdas. – Talán az Isten ver a bűnömért, vagy a sze-
retetét mutatja az igazságért?”

– Hol lófráltál? Miért vagy olyan sárga, mint a viasz? – kérdezte Kajdast a felesége.

Kajdas legyintett, megágyazott a padon, s lefeküdt. Másnap, egész vasárnap Kajdas búskomor
és gondterhelt volt. Hétfőn kiment a mezőre kaszálni, de a bánat úgy nyomta a lelkét, mint egy kő.

A mezőről jövet, a kocsmá mellett szóba elegyedett a férfiakkal, bement velük a kocsmába, s megivott fél kvart horilkát. A gáton, a fűzfák között ment, amikor lenézett a vízre, erre a gát mögül kiugrott egy fekete kisember, kis szarvacskákkal, hatalmas fejjel, s a nyomába eredt. Kajdas megszaporázta lépteit, de a fekete kis emberke utána futott, s minden lépésére kiabálta: „Topp, topp, topp, topp!” Kajdas megfordult, és a kaszájával rálegyintett. A kisembert mintha a föld nyelte volna el. Kajdas átkelt a hídon, mire körüléz: a kisember fut utána a hídon, s egyre csak kiabálja: „topp, topp.” Kajdas letért a tó felé vezető ösvényre, erre a partról több száz kis ördög ugrott elő, s mint a békák, hol lebuhtak a víz alá, hol előbújtak, és nyelvüket nyújtogatták rá.

Kajdas hazaért. Bement az udvarra, a sarokba néz, ahol a sűrű tövises nőnek, ám a tövisesből kis ördögök nőttek ki, apró, szegre emlékeztető szarvakkal. Suhintott egyet a kaszájával, s úgy tűnt neki, hogy a kis ördögök rendre kidőltek, s már csak kis lábacskaik rugdalóznak. Mire lekaszált az összes tövist, látja a kerítés mögött, hogy ott is, a csalánból és a lapuból is ördögök nőnek. Kajdas neki esik kaszájával a csalánnak. A házból kijönnek fiai és menyei. Karpo az apjára kiált:

– Mit csinál, apám? Nincs jobb dolga, hogy az úton a csalánt kaszálja?

– Ehe, csalán! Szép kis csalán! Talán nem látod, mennyi ördög nőtt ki, hogy a ménkő csapna beléjük! Nesztek, átkozottak, mindet lekaszálok!

A fiai és menyei látták, hogy az apjuk ittas, s gúnyolódni kezdtek rajta. Kajdasné kijött a házból, s szidni kezdte.

Épp akkor jött a mezőről a csorda. Kajdasnak úgy tűnt, hogy minden disznó hátán ül egy-egy ördög. Az ördögök a földön vonszolták hosszú farkukat, lábaikkal a disznók oldalát bökdösték, és máktörővel, piszkavassal hajtották őket. A disznók dobálták magukat, mint a szilaj lovak, az ördögök meg ugráltak rajtuk, s a kezüket lengették.

– Asszony! Látod, mik jönnek ott a disznók hátán? – kiáltotta Kajdas a feleségének.

– Térj észhez, te részeg, megbolondultál, elment az eszed! Lefogadom, megint behorilkáztál!

– Még hogy megbolondultam! Nézd! Disznóháton jönnek az ördögök. A ménkő csapna beléjük! A Szentlélek irgalmazzon nekünk! Milyen beles, dülleddszemű, nagyszarvú ül amott az úri bikán! Ilyen gültű, ilyen kövéret még az urak között se láttam. A kereszt szakadjon rájuk! Hát amott, mennyi a birkák közé keveredett.

– Gyere már be, vacsorázni! – kiáltotta Kajdasra a felesége. – És töröld csak meg azt a részeg szemedet!

Kajdas bement a házba. A kürtön egy üveg nélküli lámpás pislákkolt, de inkább füstölt, mint világított. Kajdas az asztal mögé néz: a főhelyen egy csumák ül, akivel még Krímben találkozott legénykorában, mikor az apjával járt szekerészni. A férfi mellett Kajdas megboldogult apja ül, s a csumákkal beszélget. Kajdas rácsodálkozott a két alakra, felismerte a csumákat és az apját, leült az asztal végébe, s szóba elegyedett velük.

A lakásban mindenki megrémült. Ezen már nem nevettek. Kajdasné sem szitkozódott már.

– Omeljko, kelj fel, imádkozzál! Mi történik veled?

– Hát nem látod, apám jött hozzám vendégségbe egy herszoni csumákkal – szólt Kajdas.

Az asszonyok megijedtek. Melaska átfutott a szomszédba, hogy szóljon néhány férfinak. A férfiak átjöttek, és megpróbálták rávenni Kajdast, hogy térjen nyugovóra, s előtte imádkozzon. Kajdas a szentkép elé állt, s mint egy kisgyerek, elkezdett hangosan imádkozni. Kajdasné egy késsel keresztet vetett az ajtóra és az ablakokra, mert egy korsó szenteltvizet, s odaadta Kajdasnak, hogy igya meg. Motrja elfutott Palazska asszonyért. Ő volt a falu javasasszonya. Kajdasné ez időre elásta a csatabárdot Palazskával.

Kinyílt az ajtó; a sötét pitvarból csendben, méltóságteljesen belépett Palazska asszony, fehér köntösben, fekete kendőben. Az arca olyan feketére égett aratáskor, hogy a fehér kabátban úgy nézett ki, mintha korommal kenték volna be. Apró fekete szemei úgy csillogtak, mint a tűz.

„Fekete, mint maga az ördög – gondolta Kajdasné –, még megijeszti az uramat”.

Palazska átlépte a küszöböt, s azonnal imádkozni, kuruzsolni kezdett. Úgy lépett a házba, mint egy pap a kereszttel.

– Nézd Palazska fején az ördögzarvakat! – mondta Kajdas.

– Hű szolgád, Palazska, kérlek Uram, mindenható Isten, múljék ki az gonosz hű Omeljko szolgád éltiből, az sárga csontjaiból, az vörös vériből, az hetvenhét ízületiből, az ősz hajából, az fejből, az homlokából, az szeméből, az vállából. Távozzatok az távoli mocsarakba, nádasokba, ahol Isten szava nem hallatszik, hol kovászos kenyérral se élnek.

Kajdas a szoba közepén állt, és hangosan imádkozott. Mindenki kiment a házból, csak Palazska és Kajdasné maradtak odabenn Kajdassal.

Palazska a korsóból egy tálba vizet öntött, beletöltött egy kevés szenteltvizet, a vízbe zsarát-nokot és egy darab kemenceagyagot dobott, kezébe fogott egy orsót, a vízbe mártotta, egy gombostűvel keresztet karcolt a tál peremére; azután fogott egy kést, a vízbe mártotta, s azzal is ugyanúgy megkarcolta a tálat, és kuruzslásba kezdett:

– Elindulék vala régös-regös úton nádasokba, mocsarakba, s egy magas hegyhez érék vala; ott az hegyen, az Oszijanszka-hegyen áll vala egy templom, mézeskalácsból kirakva. Evék vala az kalácsból, evék az mézből, s bemenék vala az templomba. Szentlélek Úristen, mennyei király! Bódogságos Szűz Mária, áldott szent fiával, fehér fátyolával! Mokrina, Marina, Ahapit, Alipij, Ivan, Demjan és te, csodatévő Szent Mikolaj! Emlékezzél meg, Uram, Omeljko szolgádról és azon könyvekről, miket az templomban olvasnak: dicsőség Istennek, Atyának, Fiúnak és a Szentléleknek. Örvendezz Ohrimka, Parhimka, s te, menyecske, szent és engedelmes, ki az Lavrában vala remete. Fogék az egy kendő lelket, s rád, Omeljko, öntém én azt. Áldd meg uram ez lelkedet, teremtett testedet, oldalát, csontját, bordáját, ekevasát, marháját. Kereszt nekem, kereszt neked, kereszt nektek száz számár szőrível. Irgalmazz néki csontnélküli Márk, száraz Nikon, vizös Mikolaj! Új hold, új király, vidd el ezt a nyavalyát! Ámen fusson, ámen zúzzon, ámen elűzzön!

Palazska három keresztet fűjt a vízre, majd megitta Kajdassal. Ezután kihívta Kajdasnét a pitvarba, s meghagyta, hogy fojtson horilkába egy kutyakölyköt, majd három napig áztasson benne heringet, s ezt adja Kajdasnak a másnaposságra. Kajdasné előhúzott aládájából egy darab vásznat, egy erszény pénzt, és Palazskának adta a szolgálataiért.

Kajdasné úgy tett, ahogyan Palazska javasolta. Kajdas mit sem sejtve, három napon át itta a kutyakölyköt, heringet áztatott csodahorilkát. Kajdasné csak legyintett, s elküldte őt a paphoz. Kajdas elmesélte a történeteket, hálaadó imádságot kért Jézus, akathisztoszt a Szentszülő tiszteletére, s eljárt áldozni a bohuszlavi kolostorba. Arra az időre felhagyott az ivással, és a látomásai is abbamaradtak.

– A halál a nyakamon van, ha már megboldogult édesapám is eljött hozzám – mondta Kajdas.

– Ha nem áll le az ivással, persze, hogy elviszi a halál – szólt Lavrin.

Attól kezdve Lavrin maga vette kézbe az ökröket, a szekereket, az egész gazdaságot. A gyerekek a kemencére ültették apjukat.

– Egykor én voltam a nagy Kajdas, de már csak egy kis Kajdaska vagyok – mondta Kajdas a kocsmában egy pohár horilka mellett.

Küzdött Kajdas, de nem bírta soká: megint elkezdett a kocsmába járni.

Holdfényes éjszaka volt. Kajdas a padon aludt. Hallja, hogy nyikorog az ajtó, s bejön a szobába egykori ismerőse – a herszoni csumák. Kajdas felkelt, s beszélgetni kezdett a csumákkal. Kicsit elbeszélgettek, majd Kajdas kiment vele az udvarra, és a kapuhoz kísérte. Ekkor kimentek az utcára, mintha a kocsmába mennének, de átmentek a gáton, elhagyták a falut, ám csak nem a kocsmába mentek. Az úton mennek és beszélgetnek. Már leértek a hegyről, odaértek a Roszhoz, átkeltek rajta a gáton, de a kocsmá sehol. Immár az erdőhöz érnek. A mező felett a hold világít, az erdő pedig sűrű árnyékba borul. Kajdas bement a sötétbe, és eltévedt. Körülnéz, de a csumák sehol, csak a vastag tölgyek és hársfák vannak körülötte. Fent az ágak között beszűrődött a holdfény, s

imitt-amott a földön úgy ragyogtak sugarai, mint a fűben szétszórt sárga kendők, vagy mint a földön szétdobált aranyalmák. Kajdas lenézett, s maga előtt egy halom hatalmas, térdig érő gomba nőtt, tüzesen ragyogó kalappal. A gombák megmozdultak, kis nyulak ugráltak elő mögülük, s egymáson át kezdtek ugrándozni. A nyulak, mint a kisgyerekek, nevetgélmi kezdtek, ekkor följük emelkedett egy szépséges páfránybokor, s szikrázó virágokba borult. A virágok szétpattogtak, mint kemencéből a parázs, majd a bokorból kinőtt egy hatalmas, tál nagyságú virág, izzó színaranyból, tűzzel a közepében. A virágból kikelt egy tűzmadár, és egy fára röppent. Kajdas felkapta fejét, beütötte homlokát egy tölgyfaágba, majd... felébredt.

– Istenem! Hol vagyok? – kérdezte magától Kajdas.

A sűrű erdő közepén állt egy szál ingben. Az ágak közt az erdő felett, az égen ragyogott a telihold. A tölgy- és hársfák vastag törzsei vékony ködbe burkolóztak, de a fehér nyírfák nagy fehér gyertyaként világítottak. Kajdas hátrafordult, s a fák között megpillantotta a holdfényben úszó mezőt. Kijött az erdőből, szétnézett a mezőn, s meglátta az utat. Idegen volt számára ez a hely. Az úton lement a hegyről, és a Roszhoz ért. A malomkerekek felzúgtak, s magukra vonták Kajdas figyelmét. Mikor Kajdas a malomhoz ért, csak akkor jött rá, hová is keveredett.

Kajdast félelem fogta el. Úgy érezte, hogy a gonosz erők vezetik. Mintha parazsat szórtak volna a hátára: a haja égnek állt. Mikor a malomhoz ért, embereket vett észre; az emberek járkáltak, beszélgettek, a zsákokat rakták a szekerekre. Kajdasnak jobb kedve kerekedett. Egy férfi átment a gáton a szekérével. Kajdas utána eredt, szóba elegyedtek, s egész a faluig ment vele.

Már a második kakasszó is elhangzott, mikor Kajdas hazaért, és felköltött mindenkit. Melaska fényt gyújtott, Kajdasra nézett, és megrémült: sárga volt, mint a viasz; a szemei égtek és tüzeltek, mint a gyertyaláng.

– Hová mentél, hol kujtorogtál? – förmedt rá a férjére Kajdasné: azt hitte, hogy egész éjjel a kocsmában ivott.

– Hová mentem... Hová mentem ... Nem magamtól mentem, vezettek engem – szólalt meg nagy nehezen Kajdas, s a kezére hajtotta fejét. – A gonosz erők egész a Bohuszlavi-erdőig vezettek.

Kajdasné nem hitt neki: azt hitte, hogy részeg. Kajdas felemelte szemét, a kürtő nyakára nézett, s a kürtő nyaka alatt, a kemencén meglátott egy lyukat. Ahogy nézi Kajdas, előugrik abból a lyukból egy ördög, akkora, mint egy macska, majd visszabújik. Kajdas le sem tudta venni a szemét, s immár két ördög ugrott elő, kinyújtották a nyelvüket, majd ismét visszabújtak. Kajdast elöntötte a méreg, fogta a máktörőt, nekiesett a kürtőnek, s olyat rávert, hogy az agyag felrepedt, s darabjai a földre hulltak.

– Omeljko! Megbolondultál, elment az eszed? – kiáltotta Kajdasné.

– Ehe, megbolondultam! Nem látod: a lyukból ördögök ugrálnak elő.

– Ó, szentséges ég! Vess keresztet! Hol vannak azok az ördögök? – mondta Kajdasné. – Beiszik a kocsmában, és csak bolondozik.

Kajdas hátrafordul, s amint az asztal alá néz, látja, az asztal alatt egy ördög fekszik – hatalmas, mint egy disznó, és bozontos –, rémisztő vörös pofával, szarvakkal, fülig érő szájjal, nagy fehér fogaival. Kajdas megijed, s leül a padra. Ekkor a priccse néz, majd a padra: a priccse sorra ülnek a hatalmas ördögök, és csattogtatják fogaikat, mint a farkasok. Mindegyik égő parazsat tart a szájában: a tűz ég a fogaik között, a pofáik csak úgy izzanak. Az egyik ördög a pad alá, a fejszére mutat, és ezt suttogja: „Fogd a fejszét, és vágd a fejedbe!” A másik a bikakötélre mutat, és ezt suttogja: „Menj a csűrbe és akaszd fel magad!” A harmadik ezt mondja: „Menj ki a tóra, és fojtsd bele magad!”

– Asszony, hát nem látod, mennyi ördög ül a padon? – reszketve mondta Kajdas, hogy még a foga is vacogott.

– Irgalmas Istenem! Miért sújtasz minket – mondta Kajdasné.

Melaska dermedten állt a kemence mellett. Lavrin kiugrott az ágyból.

– Vigyetek ki! A ház már tele van ördögökkel, s hatalmas legyek repkednek, fekete hollók csapkodnak közöttük – mondta Kajdas.

Lavrin kézen fogta az apját, és az udvarra vitte. Melaska megrémült, s utánuk futott. Kajdasnének remegett a lába a félelemtől. Kajdasné fogta a szenteltvizet, széthintette a lakásban, és meggyújtotta a húsvéti gyertyát a szentképek előtt.

Kajdas kiszellőztette a fejét. Lavrin bevezette a házba. A rémképek eltűntek.

– Gyónnom kell – mondta Kajdas –, a halál már a nyakamon van.

Kajdasné és Lavrin nagy nehezen rábírták, hogy feküdjön le. Ahogy felmászott a priccsre, hogy lefeküdjön, úgy látta, hogy hatalmas rákok és fekete pókok másznak az ágyon. A kisliba méretű ürge pókok ráugrottak, mint a kutyák. Felugrott, s elkezdte rázni a ruháját.

– Hogy kerültek ide ezek a férgek! – kiáltotta Kajdas, miközben az ingjét rázta. – Lavrin! Fogd a söprút, és söpörd le a nyavalyásokat.

Lavrin fogta a söprút, és úgy tett, mintha valamit lesöpörne az ágyról. Akkor Kajdas felmászott az ágyra, és elaludt.

Másnap Kajdas elment a paphoz gyónni, de mindez mit sem segített. Odaszokott hozzá a herszoni csumák, minden éjjel járt hozzá, s folyton a sűrű erdő mélyére akarta vezetni.

Egy héttel később a csumák megint a gátra vitte Kajdast, s reggel a vízben, a csatornánál találták meg. A molnár lement, hogy felnyissa a gátzárát, s meglátta a vízben az élettelen testet. A malomban épp szemihori emberek örültek, akik felismerték Kajdast.

A bíró őrseget rendelt a holttest mellé. Három napig feküdt egy fűzfa alatt, egy régi ujjassal lefedve, míg megérkezett a kerületi rendőrfőnök, s meghagyta a fiaknak, hogy vigyék el apjukat, és temessék el.

– Tizenkét pénteket böjtölt, hogy meg ne haljon hirtelen, vagy vízbe ne fúljon, s mégis megfulladt. A sok péntek semmit nem segített – mondta Karpo. – Megérte kínozni magát egész évben.

VIII

Nagy tiszteletadással temették el fiai Kajdast, elhívták a papot, hogy a templomba vigyék apjukat; ahogy mentek, majdnem minden háznál megálltak evangéliumot olvasni; a temetés után pedig nagy tort rendeztek. Kajdasné alamizsnát adott a szegényeknek, és pénzt a papnak a negyvennapos imára.

Temetés után a negyedik napon Karpo és Lavrin osztozkodni kezdtek az atyai örökségen.

– És, Lavrin – mondta Karpo –, megfelezzük most a portát, mert apánk annyit mért ki nekem, mintha lopta volna.

– Akkor hát megfelezzük – mondta Lavrin. – Menjünk a bíróhoz, vagy megegyezünk nélküle?

– Minek az nekünk! Kimérjük a veteményes meg a gyümölcsös felét, aztán annyi – mondta Karpo. – Talán mi magunk nem tudjuk megoldani?

– Felőlem mérjük ki mi magunk – mondta Lavrin.

Karpo fogott egy hosszú egyenes mogyoróvesszőt, s elkezdte Lavrinnal megmérni a kertet hosszában és keresztben. Miután lemérték, hosszában megfelezték, s a mezsgyére cölöpöket vertek.

– És, Lavrin, emeljünk kerítést, vagy kerítés nélkül is megleszünk? – mondta Karpo.

– Minek kéne kerítés? Hiszen a ház körül az udvar is közös, meg aztán a csűr és a karám is mindkettőnké – mondta Lavrin.

– Tőlem maradjon hát így – mondta Karpo.

– Már csak azt nem tudom, mit fognak szólni az asszonyaink – az anyját már nem is említve, mondta Lavrin.

– Tán nincs meg a magamhoz való eszem, hogy az asszonyokra hallgassak? – mondta Karpo.

Épp csak lemérték a veteményest és a gyümölcsöst, a házból kirohan Motrja. Kiment a veteményesbe, szemével végigmérte a dombtetőről az aljáig, majd alulról a tetejéig, aztán föl ment a végébe, s szemügyre vette a telket még egyszer. Lavrin része nagyobbnak tűnt, de biztos csak azért, mert a más kenyere is mindig nagyobbnak tűnik. Levette az övét, és nekiállt lemérni a kertet először

keresztben: Lavrin része egy övvel hosszabbnak jött ki. Lemérte még egyszer – ördög és pokol! Lavrin része két egész övvel volt nagyobb.

– A rosseb mérjen ki benneteket úgy, ahogy ezt kimértétek – gondolta magában, s nekilátott hosszában is kimérni a portát: jaj, ne! Lavrin része hosszabb lett egy egész övvel, s ráadásul a csücskével kilógott az útra a bodzabokorig.

– Megállj csak! – torkaszakadtából kiáltotta Motrja. – Biztos, anyósom segített nekik kimérni! Hosszabbra csalta magának egy övvel, szélesebbre kettővel, és még a csücsökben a bodzát is belevette.

Motrja hanyatt-homlok futott a házhoz kezében az övvel, s közben rikácsolt. A házvégben ott volt az a gally, amivel Lavrin és Karpo kimérték a kertet. Motrja fogta a gallyat, s mint a puska golyó, berohant vele a házba.

– Látom, jól kimértétek anyáttal a kertet, hogy az a jó mérjen ki titeket – kiáltotta Motrja a küszöbről, hogy egyszerre mindkét lakás ajtaja kinyílt, s mindnyájan kiszaladtak: Karpo, Lavrin, Kajdasné és Melaska is. Motrjára meresztették a szemüket.

– Mit düllesztitek úgy a szemeket, mintha nem látnátok engem? Hogy mértétek ki a kertet? Az ördög süsse meg úgy, ahogy kimértétek – magán kívül kiáltotta Motrja, s úgy földhöz vágta a vesszőt, hogy az behorkant.

– Hrr! – tréfálkozva utánozta Lavrin. – Mit kiabálsz úgy, mint ahogy otthon tanultad?

– A saját anyádra kiabálj! Ha akarod, rajtad is megcsörgethetem ezt a mogyoróvesszőt. Hogy mértétek ki a kertet, mikor Lavrin része hosszában is, keresztben is nagyobb!

– A te eszedre nem hagyatkoztunk, mert amint látom, nincs is – megsértődve mondta Lavrin.

– Nincs igazad, Motrja – hátratett kézzel, nyugodtan mondta Karpo.

– De igen! Épp most mértem le! Menj a bíróságra, a bíró ossza fel, ne pedig anyósom – rikácsolt Motrja.

– Szállj le rólam, te sátán! Itthon se voltam, amikor mérték. Egy igazi szőrszálhasogató! – mondta Kajdasné. – Elveszi, ami az enyém, és még szitkozódik.

– Menjete, mérjétek ki a szemem előtt, ha nem, a karóitokat kidobálom az udvarról, de nem hagyom magam – kiáltotta Motrja.

Motrja kifutott a pitvarból és a kertbe rohant; mögötte jött Kajdasné Melaskával, az asszonyok mögött meg a férfiak. Motrja levette az övét, s elkezdte lemérni a kertet: Lavrin része keresztben két övvel hosszabb lett.

– Na, kinek van igaza?

– Hogy méred te? Verd át, aki hagyja magát, de ne engem – kiáltotta Kajdasné –, a magad részén úgy megfeszítetted az övet, hogy az majd szétszakadt, a Lavrinén meg olyan rövidre fogtad, hogy szinte kunkorodik. Eridj, te vacak! Majd én lemérem Melaskával.

Kajdasné lemérte keresztben az egész kertet – és a két rész megint egyenlő lett.

– És most kinek van igaza! – mondta Kajdasné. – Ha a magadét méred, megfeszíted, ha a másét, lazára fogod. Hogy nem szégyelled magad! Te csak ülnél a boltban a zsidó asszonyokkal, és a népet lopnád meg a vászonnal.

– Milyen női ölt talált ki Motrja, hogy egyszer összehúzódik, egyszer kinyúlik, épp akinek kell – kuncogva mondta Lavrin.

– És azt a csücsköt, ami a bodzára lóg ki, milyen öllel fogod mérni? Ne törődj vele, inkább add nekem! – mondta Motrja.

– Felőlem meg is eheted! De mit csináljunk vele, ha már egyszer kilóg az útra? – mondta Melaska.

Motrja mérges volt, mert nem úgy lett, ahogy ő akarta. Fúrni kezdte Lavrint az atyai örökség miatt.

– A méhest miért nem osztottátok fel? – mondta. – Az is az övé volt! Jó, hogy nem mindent magatoknak akartok! A gyümölcsösben meg Lavrin részén kettővel több körte- és eggyel több almafa van.

– Máris megszámoltad? – kérdezte Lavrin.

– Persze, hogy megszámláltam, és nem hagyom. A gyümölcsös nem a tiéd, hanem apádé volt – mondta Motrja.

– Akkor ültesd át a te részedre! – kiáltotta Lavrin.

– Ültesse át az ördög! Megszakadsz, mire átülteted – mondta Motrja.

– Ó, megszakadsz, Motrja, ha Karpo nem segít – nevetve mondta Lavrin.

– Akár megszakadok, akár nem, de nem hagyom magam – kiáltotta Motrja, s az öklét verte –, gyerünk csak a bíróságra, majd ossza fel a bíró, ne pedig te meg anyósom. Adjátok ide a méhes felét, ha nem, fogd a fejszét, Karpo, és vágd ki a körtefát. Nem hagyom, ami az enyém – kiáltott, csaknem sivított Motrja.

– Nézd csak, a te részedben van az összes öreg körte, az enyémen meg – csupa oltvány! – mondta Lavrin.

– Motrja igazat szól: adjátok ide nekünk a méhes, a birkák és a disznók felét – mondta Karpo.

– Hoppá, milyen igaz! Vidd a macskák és a kutyák felét is! – kiáltotta Kajdasné. – És ki vágta mellbe az apját? Lavrin nem verte az apját.

– Én se verem, csak nem engedtem! – mondta nyugodtan Karpo.

– És azt elfelejtetted, hogy még én is itt vagyok? Nekem is van valami jogom az atyai vagyona. Kész lennél élve a földbe temetni! – mondta Kajdasné. – Te és Motrja engem, szegény árvát sanyargatnátok? Nem, Karpo, döntsön felettünk a hromada!

– Ha a hromada, akkor a hromada! Menjünk a bíróságra, mert én az enyémből nem engedek – mondta Karpo.

Karpo Lavrinnal és Kajdasnéval bementek a járásbíróságra, Motrja és Melaska kinn maradtak a bíróság előtt az udvaron.

A bíróság Lavrinnak és az anyjának ítélte az apai örökséget, mert Karpo már elvette a részét, még amikor az apja élt. Mikor ezt Motrja meghallotta, kis híján becsavarodott, s hatalmas lármát csapott a bíróság előtt.

Attól kezdve a Kajdas fiúk és feleségeik között nem volt béke és egyetértés. Karpo és Motrja összekaptak Lavrinnal és Kajdasnéval, s ezután már nem is jártak át hozzájuk.

– Na, mit nyertél, Motrja? Boldogulj azzal, amit a bíróság neked ítél – ingerelte Motrját az idős Kajdasné.

– Ingereljen csak, mint egy kutyát – mondta Motrja, s majdnem sírt a dühtől.

A két család úgy egymásnak feszült, mint két kakas, ami mindjárt összecsap. Elég lett volna egyetlen szikra is, hogy lángba boruljanak. Ez a szikra nemsokára ki is pattant, egyenest a szemébe.

Egy reggel Melaska kisöpörte a pitvar felét, felsöpörte saját tornácukat, a szemetet a küszöbhöz söpörte, majd bement a lakásba egy lenvászonnért, hogy kivigye a szemetet a szemetesbe. Épp ekkor szaladt ki Motrja a pitvarból, s meglátta a szemetet a küszöb mellett. A szemét átlógott Motrjáék tornácára.

– Meddig fogok még szenvedni ettől az átkozott Melaskától! – kiáltott fel Motrja; fogta a cirokseprőt, és átsöpörte Lavrinék tornáca alá.

Melaska kijött a lakásból a lenvászonnal. Meglátja, hogy a szemét ott van a tornácon széthányva.

– Ki hánytá szét a szemetet? – kérdezte Motrját Melaska.

– Én voltam: ne söpörd a szemetedet az én tornácom alá, mert még beléd tömöm – mondta dühösen Motrja.

– Még mit nem! Majd te fogsz engem szeméttel etetni. Etesd vele az uradat – mondta Melaska, s elkezdte összesöpörni a szemetet egy kupacba a küszöbhöz.

– Ne söpörd a küszöbhöz, mert én azon keresztül járok – pattogott Motrja.

– Igenis, nagyságos asszony! Még összekezeni, felség, az aranypatkóját – mondta Melaska.

– Ne söpörd a küszöbhöz, mert nyakon ragadlak, mint egy macskát, és belenyomom a képed a szemébe, hogy még egyszer ne csináld – mondta Motrja.

Motrja szavai nagyon sértőek voltak. Melaska a szégyenétől lángra lobbant.

– Te, utálatos! Azt hiszed, jogod van így beszélned velem? Talán az anyósom vagy? Azt hiszed, eltűröm neked? – tört ki Melaska. – Tanígtatsz, mint egy kisgyereket? Ezt neked, nesze!

Melaska a cirokseprővel Motrja tornácára söpörte a szemetet, hogy a falra és az ablakokra is jutott, s még az ablaktábla is megkondult, ami pedig nedves volt, az odatapad a falra.

Motrjának a szája is tátva maradt. Nem várt ilyen karakán viselkedést Melaskától, s először azt se tudta mit szóljon.

– Nézd má’! Te vagy az, aki az anyósától megszökött?

– Te nem vagy az anyósom, én meg nem vagyok a menyed. Előled nem futok el, és nem hagyom magam. Itt van, nesze neked!

Melaska kezeiben a cirokseprő úgy sivített, mint héja a levegőben, s még az ablaktábla is megkondult. Motrja Melaskára ugrott, hogy kitépje a seprőt a kezéből. Melaska gyengébb volt, így elengedte azt. Motrja rálegyintett a seprővel. Karpo a lakásban ült, s meghallotta, hogy valami az ablakra szemel. Azt gondolta, hogy jégeső veri.

„Mi a csoda! Az ég tiszta, az ablakot meg veri a jég” – gondolta.

– Segítség! Segítség! – kiabálta Melaska. – Mi az ördögöt kötözködsz velem, te sátánfajzat?!

Kajdasné kifutott a házból egyenest a kemence mellől, piszkavassal a kezében. Látja, hogy Motrja mindjárt agyonüti Melaskát, erre rásuhint a piszkavassal. Motrja félreugrott, a piszkavas meg eltalálta az ablakukat. A tábla megkondult, az üvegdarabok pedig a tornácra szóródtak.

– Vágd ketté a házad! Nem fogok itt élni magukkal szemben, mert beleőrülök! – jajveszékelt Motrja. – Fogj egy fejszét, Karpo, és vágd ketté a házat, mert ha te nem, akkor én magam fogok hozzá.

– Elment az eszetek, megőrültetek? – mondta Karpo. – Ki törte be az ablakot?

– Az édesanyád! Ez már Péter napja óta a levegőben van! Az egyik a falat keni össze, a másik az ablakot töri be. Nesze neked, ezt neked! – kiáltotta Motrja, egy pocsolyából iszapot markolt fel, és azzal kezdte Melaskáék falát dobálni. A fehér fal olyan pettyes lett, mintha bogarak és böglyök lepték volna el.

– A ménkö csapjon beléd! Ne dobálj, mert ledugom a torkodon a piszkavasat – kiáltotta Kajdasné és megindult Motrja felé. Motrja a ház végére futott, kinézett a sarok mögül, kiáltozott és Kajdasnét szidta.

– Lavrin! Vágd le a lakásukat. Motrja felőlem az ördögök közt, vagy a híd alatt is lakhat; nem fogok halálomig vele lakni egy fedél alatt – kiáltotta Kajdasné.

– Karpo! Vágd le a lakásukat, különben felgyújtom őket is, magamat is, és megyek Szibériába – kiáltotta Motrja.

– Lavrin! Vágd le a lakásukat, mert én kész vagyok a szomszédba is elköltözni. Most elmegyek a bíróságra, üljön össze a hromada, és válassza le őket – kiáltotta Kajdasné.

Ezekkel a szavakkal vette magára Kajdasné az ujjasát, majd elfutott a bíróságra, hogy bepanaszolja Motrját és Karpót. A bíró beidézte Karpót. Karpo elmondta, hogy nem akar különválni, csak az asszonyok marakodtak, veszekedtek. A bíró kizavarta Kajdasnét. Kajdasné nyomában megérkezett a bíróságra Motrja is, és elmesélte a történetet a szeméttől kezdve. A bíró hallgatta, hallgatta, majd köpött egyet.

– Menjenek a jó édes anyjukba, aztán felőlem verjék ki egymás szemét is, ne csak az ablakot – mondta a bíró, bement a szobájába, és még az ajtót is bezárta.

Aznap este Kajdasné, miután a gyerekekkel megvacsorázott, már lefeküdni készülődött, mikor hallja, hogy a padláson kotkodálni kezdenek a tyúkok, kotkodálnak és leugranak az ülőről.

– Görény van a padon! – mondta Kajdasné.

– Vagy tolvaj – mondta Lavrin.

Kajdasné fogta a lámpást, és kiszaladt a pitvarba; a nyomában Lavrin és Melaska.

A pitvarban világos volt. Valaki lámpással mászott fel a padlásra.

– Ki van ott? – kiáltotta Lavrin.

A padlásról senki nem felelt, csak egy tyúk kotkodált torkaszakadtából, mintha fojtogatnák. Lavrin felugrott a létrára, és felnézett a padlásra. Motrja volt ott egy tyúkkal a kezében.

– Mi a frásznak ijesztgeted a csirkéinket! – kiáltotta Lavrin a létráról.

– Talán nem látod? Az én tyúkom a ti ülötökön volt.

– Talán mi csalogattuk a te tyúkot a mi ülőnkre? – kiáltotta Lavrin. – Vagy a kalapunkat emelgettük előtte, vagy mi?

– Add vissza a tojásaimat, mert az én fekete tyúkom már régóta ül a padlásodon.

Motrja a padláson a fészkekből összeszedte a tojásokat. A megriadt, vak tyúkok szétszaladtak a padláson, és leestek a pitvarba a fényre.

– Ó! Istenem! Ez nem is Motrja, hanem a benderi pestis. A világból kiűzne engem! – mondta Kajdasné. – Még felgyújtja a házat a lámpással. Veled büntet az Úr, csak azt nem tudom, miért!

– Talán a maga jósága miatt – felelte Motrja a padlásról, s a létra fokára engedte hatalmas lábát, vaskos vádliját.

Az egyik tyúk leesett a padlásról, és eloltotta a lámpást. A pitvarban sötétség lett. Lavrin a létrára ágaskodva állt. Motrja a sarkával megrúgta a fogát. Lavrin köpött egyet. Másik sarkát az orrába gyúrte. Vaskos vádlija betérite az arcát. Motrja képes lett volna akár a fejére is ülni.

– Hova mászol az én fejemre! – kiáltotta Lavrin, és elkezdte rázni a létrát. – Ne mássz rám, mert lerázlak a létráról, te, hogy az a...

Lavrin leugrott, és elkezdte rázni a létrát. A létra a falhoz verődött.

– Rázd le a létráról, hogy arról kolduljon, hogy megtanulja, ne másszon a padlásunkra – kiáltotta a sötét pitvarban Kajdasné.

Lavrin elvette a létrát. Motrja a falon lógott. Motrja egyik fele a falon libegett, másik fele a gerendába kapaszkodott, mint egy macska, bal kezével és a jobb könyökével. Motrja a kezében fogta a tyúkot, és nem akarta elengedni, az ingmellében pedig tojások voltak – nagyon finom portéka. Motrja félt, hogy a gelebében rántotta lesz a tojásokból. A gerendába kapaszkodott, és sehogy sem tudott visszamászni a padlásra. Az alsótete visszahúzta.

– Jaj nekem, leesek, jaj, segítség...! – magán kívül sikoltott fel Motrja.

A zajra már Karpo is felpattant, s kiszaladt a pitvarba egy lámpással. Lavrin a létrával a pitvar közepén állt. Motrja a falon csüngött, mint egy pók a hálójában.

– Csapd agyon a létrával! – kiáltotta Kajdasné. – Ne gyűjtögesse a tojásokat a mi padlásunkon!

Kajdasné a létráért nyúlt, s tényleg meg is kínálta volna vele Motrja alsó fertályát, de Karpo kitépte azt Lavrin kezéből, az anyját meg úgy meglökte, hogy majdnem elesett. Motrja alá tette a létrát, Motrja pedig a tyúkkal a kezében lemászott.

– Add vissza a tojásokat, te tolvaj! Minek lopsz meg minket? – sipákkolt Melaska.

– Ezt az én tyúkom tojta – mondta Motrja, miközben befutott a lakásukba.

– És a tyúkod talán megjelölte őket, vagy mi? Ha nem adod vissza, megyek a bíróságra – mondta Kajdasné.

– Felőlem mehet a kormányzóhoz is – kiáltotta Motrja a lakásukból, amint az ingmellében a tojásokat törölgette.

Melaska fényt gyűjtött a pitvarban, összefogdosta a tyúkjait, s feldobálta őket a padlásra. A két lakásban még sokáig lehetett hallani a kiáltozást. A kiáltozás fokozatosan elcsendesült, mint vízen a hullám, mígnem teljesen megszűnt.

– Vágd le a lakást ettől a rontástól! – mondta Motrja a lakásukban Karpónak.

– Megbolondultál, vagy mi? Talán oly könnyű egy lakást levágni, mint egy szelet kenyeret szegni? Tudod, mibe fog ez kerülni?

– Akármennyibe is kerüljön, vágd le, ha nem, majd én levágom – mondta Motrja.

– Na, próbáld meg! Tiszta örültség, amit kitaláltál!

Nem sokkal ezután Karpo maga is megtapasztalhatta, hogy amit Motrja mondott, az nem is olyan örültség.

Másnap Kajdasné felkerekedett, és elment a paphoz, hogy Motrjára panaszkodjon. Elmondta az egész történetet, de nem is a papnak, hanem inkább a feleségének. A papné cukros tarkedlit és peracet adott Kajdasné unokáinak. Kajdasné hazavitte az ajándékot, s szétosztotta Melaska gyermekei között. Motrja gyermekei megéreztek a sütemény illatát, s kiszaladtak a pitvarba. Kajdasné nekik is adott egy-egy peracet.

– Ne vegyétek el a süteményt a mamától, mert egy tolvaj – kiáltotta Motrja odabentről.

A gyerekek elvették az ajándékot, s kezeckéikkel nagyanyjukra kezdtek mutogatni, s egyre azokkal a szavakkal illették, amiket már nem egyszer hallottak az anyjuktól.

– A mama undok, a mama tolvaj! – kántálták a gyerekek.

– Az ajándékot elveszitek a mamától, és cserébe leszidjátok – mondta Kajdasné, és sírva fakadt.

Motrja kiszaladt a lakásból, elvette a gyerekektől a peracet, és a kutyák elé dobta.

– Te nem is ember vagy, hanem állat – a könnyeit törölgetve mondta Kajdasné.

Még aznap Motrja idősebbik fia megivott egy korsó vizet Melaska dézsája mellől, ugyanis a pitvarban két dézsa állott: az egyik Motrjáék, a másik Melaskáék felől. A fiú, mivel nem volt tisztában az anyja tulajdonjogra vonatkozó nézeteivel, megfogta Melaska korsóját, ami hozzá közelebb esett, de nem sikerült azt rendesen megtartania, leejtette, és összetört.

Kajdasné kiszaladt a lakásból, és nagy perpatvart csapott.

– Nézd meg, te nyavalyás, a gyerekeid szitkozódni meg nekem kárt okozni tanítod – kiáltotta Kajdasné Motrjának az ajtón át –, gyere csak ide, és nézd meg!

Motrja kiszaladt a lakásból, és körülnézett. Szanaszét heverték a cserépdarabok, a fiúcska meg az ujjait harapdálva állt, lehorgasztott bűnös fejjel.

Kajdasné nem sokat teketóriázott, megragadta Motrja korsóját, és – földhöz vágta.

– Ki az ördög látott még ilyet! Öregségére, mint egy gyerek! Magának teljesen elment az esze. Mit vétett magának ez a gyerek? – kiáltotta Motrja.

– A gyerekeid épp olyan kígyók, mint te! Ha már egyszer farkaskölyköket nemzettél, legalább ne engedd őket az én dézsámhoz.

– Akkor dugja a dézsát a szoknyája alá, de nekem vegyen egy korsót, mert maga már nem gyerek – mondta Motrja.

– Persze! Olyanok a kölykei, mint a földikutyák. Azt várhatod – mondta Kajdasné.

– Így állunk? Hát visszakapja! – kiáltotta Motrja.

Ezekkel a szavakkal futott be Lavrin lakásába, ahol levett a polcról egy fazekat, és a földhöz vágta. Melaska és Lavrin csak tátották a szájukat.

Motrja kiszaladt a lakásból. A nyomában Melaska.

– Ha harc, hát legyen harc – kiáltott fel Kajdasné, berontott Motrja lakásába, megragadta a legnagyobb fazekat, és – földhöz vágta.

Karpo felugrott a padról. Azt hitte, az anyja megőrült.

– Száz ördögöt magának Melaskával együtt. Tudom is, hogy fizessenek meg egy ilyen fazékért! – kiáltott fel Motrja, s olyan sárga lett, mint a viasz. Beszaladt Lavrinék lakásába, fogta a szénvonót, és végighúzta azt a padon száradó fazekakon. A fazekak felnyögtek; a szilánkok szétszóródtak a padlón.

Kajdasné nem sokat teketóriázott, fogta a piszkavasat, Melaska az edényfogót, s uzsgyi Motrja lakásába! Kajdasné a piszkavassal a fazekakat egyelte, Melaska meg a kredencben lévő tálakat kínálhatta. A fazekak úgy potyogtak a polcról, mint az alma a fáról, mikor a föld remeg. A Kajdas testvérek úgy elcsodálkoztak, hogy azt hitték, az asszonyok megvesztek. Lavrinnak az jutott eszébe, nem harapta-e meg az anyát valamikor egy veszett kutya. Karpónak is ugyanez volt a gondolata. Arra gondolt, hogy már Motrját is megfertőzhette. De látták, hogy szálingóznak a polcról a fazekak, és a kredencből a tálak, így odarohantak, hogy megvédjék a polcot és a kredencet. Karpo nagy nehezen lefogta az anyját, és elvette tőle a piszkavasat. Lavrin kitépte Melaska kezéből az edényfogót, és megmentette három mélytányér életét.

Az asszonyok alig kaptak levegőt. Mindhárman sikoltoztak, rikácsoltak, káromkodtak. A lakásban akkora volta a ricsaj, hogy semmit sem lehetett kivenni belőle.

– Te mérges kígyó vagy, nem ember! – kiabált Motrja. – Az ördög lánya legyek, ha szét nem verem a fejed a pizskavassal.

– Ki? te? nekem? az anyádnak? – sipákkolt Kajdasné. – Karpo! hallod, mit mond a te kis Motrjád? Ilyet mondasz nekem, a saját anyádnak? Karpo, fogd a kötelet, és akaszd fel a pitvarban a gerendára, de ha te nem, majd én végzek veled.

– Karpo, fogd a bikakötelet, s kötd ki három napra az anyád a közlegelőre egy oszlophoz, mint egy veszett kutyát, hadd ugassák a kutyák három napig, hadd köpködjön a nép három napig. Vagy megmérgezem engem, vagy kettéhasít – sikoltozta Motrja.

– Mit beszélsz? Hogy engem az én fiam, a vérem, kikötözzön bikakötéssel a közlegelőre, szégyenszemre? – sipákkolt Kajdasné. – Fogok egy zsákot, és a fejedre húzom, mint egy veszett kutyának, mert mindnyájunkat megharapsz.

Kajdasné előhúzott a pad alól egy üres zsákot, és megindult Motrja felé.

Karpo csak a szeméit meresztette, nem tudta kire hallgasson: felakassza a feleségét, vagy az anyját kötözzön meg bikakötéssel.

– Te, tolvaj! Elloptad a tojásainkat! – kiabálta Kajdasné, és a zsákkal a kezében Motrja felé indult.

– Hazudsz, nincs rá bizonyítékod! Te vagy a tolvaj, te loptál meg engem a munkában, egész évben. Úgy robotoltam neked, mint jobbágy az urának – kiabálta Motrja.

– Aztán miért nem hagytál itt, ha olyan rossz volt neked? – visított Kajdasné. – Miért is nem vittek el az ördögök Besszarábiába vagy a külhonba?

– Hű, e miatt az ocsmányság miatt futottam volna el külhonba! Eridj te az örvénybe, vagy a gát alá! – kiáltott Motrja. – Te tolvaj, te boszorkány!

– Ki? Én boszorkány? Tolvaj? – sipákkolt Kajdasné. – Nesze neked!

Kajdasné egy füget mutatott Motrjának, de nem találta el az orrát, sem a szemét. Motrja fogta a cirokseprőt, és a nyelét egyenesen Kajdasné szeme közé nyomta.

– Ó, jaj nekem! Ez az átkozott kígyó kiszúrta a szemem! – sírt föl Kajdasné, és a jobb szeméhez kapott.

A szeméből eleredt a vér. Lavrin és Melaska meglátták a vért, és dühbe gurultak. Az anyjuk védelmére siettek.

Lavrin ellökte Motrját. Motrja lefejelte a padot. Karpo Motrja védelmébe kelt, és ellökte Lavrint. Lavrin a kredencnek esett. A három mélytányér, amit megmentett a hirtelen haláltól, a fejére esett.

– Vágd le a lakást, Karpo, mert itt hagylak téged az átkozott anyáddal és az egész családdal! – jajveszékelt Motrja.

– A törvény elé ezt a zsványt! A börtönbe vele! Vágd le a lakásukat, Lavrin, különben én magam mászok fel és vágom szét a zsúpokat.

Lavrin tényleg felbőszült. Fogta a létrát, nekítámasztotta a tetőnek, felugrott rá, s vágni kezdte a zsúpot Karpo lakásáról. A zsúpok potyogtak a földre. A lakásban, mint száraz bordák, villantak ki a szaru- és szelemenfák.

Eközben Kajdasné szándékosan szétkente a vért az egész arcán, a mellén, a főkötője alatt megtépázta a haját, és elfutott a paphoz, majd a járásbírószágra, ahol nagy lármát csapott.

– Ó, Istenem! Húzzák meg az összes harangot! Karpo és Motrja megölték Lavrint, megölték Melaskát, és engem is megöltek! Mentsen meg, aki hisz Istent! – magán kívül kiáltozta Kajdasné a bíróságon. – Hívják össze a hromadát, most, rögtön!

A bíró és a jegyző, ahogy meglátták a vérző Kajdasnét, megijedtek, s elrohantak Kajdasékhoz. Mögöttük futott Kajdasné, és felverte az egész falut. A bíró és a jegyző beszaladtak az udvarra, s meglátták az élő Lavrint, amint a háztetőn ült, és a zsúpokat vágta. A lakásból kifutott Melaska, épen és egészségesen, mögötte pedig Motrja.

– Mentsenek meg! – jajveszékelt Motrja. – Ha engem fejszével a fejemben találnak, tudni fogja az egész hromada, hogy azt anyósom vágta belém! Mentsen meg, aki hisz Istent!

– Miért kiabálsz, te balga – kérdezte az előljáró. – Hiszen te élsz.

– Mentsenek meg, már megölt engem! – jajveszékelt Kajdasné.

– Maguk megvesztek, vagy mi? – mondta a jegyző. – Futkos az udvaron, és azt ordítozza, hogy már megölték. Mi történt itt?

– Ez történt! – meresztette az ujját a szemére Kajdasné.

– És te mit csinálsz ott fenn a tetőn? – kiáltott az előljáró Lavrinra. – Mássz le nekem rögtön, és adj nekünk magyarázatot.

– Nem mászok, míg le nem vágom Karpo lakását – mondta Lavrin, és a bíró fejéhez vágott egy zsúpot.

– Mi a frászt dobálózol a zsúppal? Mássz le rögtön, vagy én megyek fel, és cibállak le, s húzok rád száz botütést – kiáltotta a bíró.

Lavrin kissé lehiggadt, miután levágott félszáz zsúpot, így lemászott. A bíró és a jegyző bementek a lakásba: Lavrin és Karpo lakásában halomra heverték a cserepek.

A lakásból kiszaladtak a gyerekek, meglátták a nagyanyjuk csurom véres arcát, és sikoltozni kezdtek. A kutyák ugattak, szinte vonítottak a jegyzőre és a bíróra. A faluból lassan összefutottak az emberek. A bíró a jegyzővel és néhány testületi taggal bevitte a Kajdas fivéreket, a feleségeiket és Kajdasné a járásbírószágra. Nagy nehezen kibogozták az ügyet, és kötelezték Karpót, hogy válassza le a lakását, és építse fel külön a saját kertjében, mert Lavrinnak, mint fiatalabb fiúnak, joga volt az atyai házban maradni, de ezért haláláig gondoskodnia kellett az anyjáról. A hromada úgy határozott, hogy a portát fel kell osztani fele-fele arányban a Kajdas fivérek között.

A bíró Kajdasné szeme miatt Motrját hűvösre ültette két napra.

A verekedés után Kajdasné lebetegedett. A szeme akkorára dagadt, mint egy tyúktojás. Később összement, de attól kezdve megvakult a jobb szemére.

– Uram! Mitől támadt civakodás a családban? – mondta Kajdasné. – Nem hiába: biztos, a mesterek nem a nyugodt életre, hanem civakodásra építették a házat.

Kajdasné kitalálta, hogy elmegy a paphoz, hogy megkérje, szentelje meg a lakásukat. Kajdasné nem mondta el se Lavrinnak, se Karpónak, nehogy tiltakozzanak, elfutott a paphoz, és megkérte, hogy szentelje meg a lakásukat.

Közeledett a szemihori búcsú, így az asszonyok hozzáfogtak kimeszolni a házakat. Motrja rögtön aznap bemászott a kemencébe, hogy kimeszelje azt.

Kajdasné hazaért a pappal, akivel jött a kántor és a sekrestyés is.

A pap behintette szenteltvízzel a lakást és a pitvart. Kajdasné megkérte, hogy Karpo házát is szentelje meg: mégis csak sajnálta a fiát.

Kajdasné kinyitotta Karpo lakásának ajtaját: a kemencepadkán két láb himbálódzott sarokkal felfelé, ujjakkal lefelé. A két vastag lábikra úgy meredezett, mint két fahasáb. A kemencében Motrja feküdt.

A pap behintette Karpo lakását.

– Anyám, miért szentelteti fel a mi lakásunkat? Talán megkértük, vagy mi? – mondta az anyjának Karpo.

– Azért, hogy a te feleséged ne dobáljon fazekakat, és ne verjen ki szemeket – mondta Kajdasné. – A mi házunkat a te Motrjádra építették.

– Akkor először szenteltesse meg magát, mert maga se ártatlan: ketten Melaskával több fazekat törtek össze, mint Motrja – mondta Karpo.

– Ne pimaszkodj, fiam! Még fiatal vagy. Emlékezz: gyerekeid, jószágaid vannak. Nézd csak...

– Szentelik, vagy sem, de én levágom a lakásom, és felépítem, de nem a civakodásra – mondta Karpo, és azonnal hozzáfogott, hogy levágja a lakását, és felépítse a saját telkén.

Az udvar nem volt nagy, és ahogy megosztották, szemmel láthatóan még kisebb lett mindkét rész. A régi ház oldalával az utca felé állt, mivel a faluban a házak ablakait, ajtóit dél felé tájolták,

és dél nem az utca felé esett. Karpo nem messze a Lavrinétól húzta fel a saját házát, ami Lavrinék ajtajának háttal állt. Motrja erősködött, hogy Karpo építsen egy olyan magas kerítést, hogy még a madár se tudjon átrepülni rajta. Karpo kénytelen volt elkeríteni az udvart, és a veteményest is.

– Ha ezt már korábban megcsináltad volna, Karpo, a fazekak is egyben lennének, és az anyád szeme se folyt volna ki – mondta Motrja.

A Kajdas fivérek külön udvaron töltötték a telet, s a két család kezdett kibékülni. Először a gyerekek kezdtek átszaladozni egyik házból a másikba. Ők nem sokat törődtek a szüleik civakodásaival. A gyerekek után az apák kezdtek el egymáshoz átrohangálni gazdasági ügyeik miatt: hol a bárdért, hol a fűrőért, hol a fejszéért, először a csűrbe, aztán már a házba is, majd utánuk, a kerítésen keresztül, az asszonyok is szép lassan beszélgetésbe elegyedtek. Csak Kajdasné nem járt Motrjához: a vak szeme örökre elvágta a hozzá vezető utat. Az egykori Kajdas hajlékra béke szállott. Hogy ne a kerítés körül rohangáljanak, Karpo és Lavrin csináltak a kerítésre egy átjárót.

A gazdasági ügyek és a közös haszon reménye csak erősítette a két fivér békéjét.

Miután Karpo különvált az apjától, sok időbe telt, míg összeszedte gazdaságát, és lábra tudott állni. Büszke és csökönyös ember volt, nem szeretett senkinek megalázkodni, főleg nem a saját apjának. Csak egy pár ökre volt, s ha össze kellett fogni valakivel, soha nem az apjához ment ökrökért, hanem idegenek közt keresett társszántót. Lavrinra apja két ökre maradt. Karpo összefogott Lavrinnal, s közösen szántottak, először Karpo földjét, majd Lavrinét. Karpo ment az eke mögött, Lavrin meg a hajcsár volt. A közös haszon ösztönözte őket, hogy segítsenek egymásnak a szántásban, a vetésben, a boronálásban és a betakarításban is.

Éppen ekkor ért a kijevei vasút Szemihori közelébe. A parasztok lótartásba kezdtek, s fogatokkal szállították a vasúthoz a cukrot a közeli cukorgyárakból, a lisztet az úri és a zsidó malmokból. Karpo és Lavrin is vettek egy-egy kancát. S mivel egy lóval nem jutsz messzire, és sok árut nem szállíthatsz, ezért egy fogatba fogták a lovakat, és a nyereségen fele-fele arányban megosztottak.

Az adók nagyok voltak, a földért sokat kellett fizetni: Karpo és Lavrin felismerték azt a tényt, hogy a föld nem terem eleget az adóra, így megélhetést kell találniuk az őszi és a téli munkamentes időszakra is.

A járási hromada Karpót választotta meg tizedesnek.

– Karpo büszke és kegyetlen férfi, jó pribék lesz belőle, tőle lehet, hogy fognak félni az asszonyok és a menyecskék – mondta a gyűlés.

– Lehetne, Tisztelt Hromada, hogy Motrját válasszuk tizedesnek? – szólt közbe egy viccelődő férfi.

– Nem lehet, még kiszúrja az összes asszony szemét – nevetve kiabálták a többiek.

Megjött a járási parancs, hogy az utakat le kell garaszolni, a hidakat meg kell javítani, a mocsarakat fel kell tölteni. Karpo kiadta a munkát az embereknek, s először mindenkit a kertjük végében lévő hegyre vezényelt, hogy garaszolják le azt a lejtőt, amin az apja már egy tucat szekerét összetörte.

– Na, Lavrin, fogj egy ásót, és eredj a munkába – parancsolat Karpo a testvérenek.

– A te Motrjátad hajtsd ki dolgozni – szólalt meg az öreg Kajdasné.

– Motrját is kihajtom. Azt hiszi, kivételezek? – mondta Karpo.

Tényleg ki kellett küldenie a munkába a feleségét is. Az emberek felásták a lejtőt keresztben, úgy ahogy azt egykor a megboldogult öreg Kajdas javasolta, s az asszonyok még el is hordták a földet a kabátszárnyukban Karpo kerítése alá.

Jó néhány év eltelt már a jobbágyság óta. A hromada kezdett éledezni, hogy kiálljon az érdekeiért és a jogaiért.

A hromada a dolgot egy zsidóval kezdte. Egy gazdag kisvárosi zsidó jó pénzt fizetett az úrnak, hogy az úri földre kocsmákat építhessen. A kocsmáival négy oldalról körbefonta a falut, és olcsóbb áron mérte a horilkát, mint a falusi kocsmáé. Az emberek így a zsidó kocsmákba jártak. A falusi kocsmáé üresen állt, még csak feléje se néztek.

A bíró összehívta a hromadát. A Kajdas fivérek kiabálni kezdtek a gyűlésen.

– Tisztelt Hromada! – szolt Karpo. – Senki a faluból ne vegyen horilkát a zsidó kocsmáiból. Fogjuk körül tízesével, százásával a kocsmákat, és ha kell, karókkal kergessük ki az embereket.

– Én magam is karót ragadok, és kihajtom, ha kell, még a saját anyámat is! – kiáltotta Lavrin. – Üljenek csak tétlenül a zsidók egész nyáron a hordóikon. Üljenek, és menjenek.

– Jól mondják a Kajdas fivérek! – zúgott fel a hromada. – Állítsunk őrséget, és ne engedjünk senkit a zsidó kocsmáiba.

A hromada megvitatta az ügyeit, majd feloszlott.

A zsidó látta, hogy ennek már a fele se tréfa, fogott egy vödör horilkát, elvitte a bírónak, egy másikat a jegyzőnek, behívta a kocsmába a tíz férfit, akit a hromada rendelt oda, s elébük is egy egész vödör horilkát tett.

– Mit akarnak – szolt a ravasz zsidó –, miért szorongatnak engem? Mindannyian jól járhatunk. Felemelem az árakat a kocsmáimban olyanra, mint a magukéban, s ráadásul még negyven rubel váltságdíjat is fizetek a járásnak.

– És most rögtön fizetsz? – kiáltották a férfiak.

– Na, ugyan miért ne fizetnék a jó embereknek; azt hiszik, mert zsidó vagyok, már lelkem sincs? Kész vagyok a templomnak is adni. De mit szaporítsuk a szót! Nézzék, egy kereszt, ha nekem nem hisznek!

És a zsidó keresztény módra keresztet vetett.

– Látjátok! Egy zsidó keresztet vet! – zúgolódtak az emberek.

– Azt hiszik, én nem tiszteltem a maguk vallását? Kész vagyok úgy élni magukkal, mint testvéreimmel – hízelgett a zsidó. – Tessék, még egy vödör horilka. Szura! Hozz a vendégeknek heringet és palenicát! – kiáltott a zsidó a feleségének.

Szura felsóhajtott, mert nagyon sajnálta a heringet, de előhozta, és az emberek elé tette az asztalra.

– Egyenek, jó emberek! Azt hiszik, hogy sajnálom maguktól? – mondta Szura. – Óh, weh mir, óh! – már halkán tette hozzá, kifelé menet a helységből.

Az emberek ettek-ittak, és csak hallgatták Berkot, mintha csak cimbalmon játszott volna nekik azokkal a hízelgő szavaival.

Az egykori jobbágyok hegyezték fülüket, és hallgatták Berkot. A horilkával édesített, heringgel fűszerezett szavai el is jutottak a szívekhez. Nem tudták, hogy a zsidó azt a negyven rubelt, valamint a heringre és a horilkára valót is, amit ingyen isznak nála, végső soron az ő zsebükből húzza ki – hol a lecsalt römpölyökkel, hol a vizezett horilkával, hol a magasabb árakkal.

Az emberek úgy elolvadtak, mint a viasz, és dicsérni kezdték a zsidót. Némelyek már teljesen részegek voltak.

– Nos, Uraim, igen tisztelt Uraim! Ki most az úr maguk között! Maga, Hricko, most úr! De még milyen! Amit csak akar, azt tehet a járásban! Maga, Petro, most a falu gazdája, mint egy fejedelem! Most maguk az urak, a régi uraknak már leáldozott – hízelgett a parasztnak Berko. – Így hát, uraim, megkérlek a hromadát, hogy adja el nekem a maguk kocsmáját is, és hogy engedjék be az embereket a kocsmáimba? Negyven rubelt adok a járásnak, és a maguk kocsmájáért is rögtön leteszem az asztalra a pénzt.

– Derék zsidó! – kiáltotta az egyik részeg paraszt – még a pénzt is rögtön ideadja. Kiállunk az érdekében!

– Hogyne segítenénk, még a templomnak is ad!

Éppen ekkor jött a vásárról Karpo Kajdas, meglátta az úri kocsmát körül a nagy tömeget, és megállt. Berko tudta, hogy Karpo nem szereti a horilkát, és hogy a hromada előtt ellene fog majd szólni. Elbújt a szobába.

– Egészség, Karpo! – kiáltotta Hricko, és ölelgetni, csókolgatni kezdte Karpót. Hricko szúrós, borostás arca úgy szurkálta Karpo arcát, mint ezer tű.

– Egészség... – arcát elfordítva szolt Karpo – elég már!

– Egészség, sólyomfi! Gyere be a kocsmába, és igyál meg velünk egy pohárával! – makogta Hricko, megint elkapta Karpo nyakát, és az arcába cuppogott.

Hricko szakálla úgy megkarcolta Karpo arcát, hogy a vére is kicsordult.

– Szállj már le rólam, az anyád keservit! Majd csokolózok én teveled! Még a vérem is kicsordult!

– Szívem! galambocskám! már nem is iszol velünk, csak egy kupicát, egy fél kupicát! Olyan derék zsidó van itt, hogy csak, na! Azt ki se lehet mondani!

Hricko ismét kitérte a karjait, és már csücsörítette az ajkait.

– Maradj már magadnak! Menj, ölelgesd és csokolgasd a kancámat, ha csokolózni támadt kedved – mondta Karpo. – És minek isztok horilkát a zsidó kocsmájában? – kérdezte Karpo.

– Azt ki se lehet mondani – mondta Hricko –, olyan derék zsidó van itt, de olyan, az ördög tudja hol terem az ilyen derék. Adakozik az Istennek, az összes szentnek, és a templomnak is ád. Ez aztán a ritkaság!

– És azt már elfelejtettétek, hogy épp ti miben állapototok meg a gyűlésen?

– Szívem, galambocskám, fehér hattyúcskám! – mondta a részeg Hricko, miközben Karpo orrához dörgölte túhegyes szakállát. – Ne idegenkedj a mi kenyérünktől meg a sónktól.

Karpo észrevette, hogy részegekkel van dolga – csak az idejét vesztegeti, s ostorával rávert a lovára. Szekerével tovább állt.

– Karpo! Karpo! Gyere be, csak egy cseppre, egy fél cseppre! – a szekér mögött futva, hátulról kiabálta Hricko.

Másnap összeült a hromada. Karpo is eljött, és leesett az álla.

A hromada már más nótát fűjt; a bíró és a jegyző a hromadához húztak, és egyre csak azt kiáltották, ne csak hogy engedjék be a zsidó kocsmáiba az embereket inni, de még a falusi kocsmát is adják el Berkonak... mert Berko azonnal fizet...

– Tisztelt Hromada! Rossz ötlet a maguké, én nem támogatom! – mondta komoran Karpo, és félrehúzódott.

A hromada eladta Berkonak a falusi kocsmát, bár Berko nem adott pénzt a templomnak, csak a részeg parasztokat bolondította.

Drágán megfizetett aztán a hromada a ravasz zsidónak...

Berko nem csak gabonát fogadott el a horilkáért, de még lopott szénát és szalmát is. Az emberek zsákszámra hordták a gabonát Berko kamrájába, Berko pedig csak simogatta a szakállát fehér kezével, nézte, hogy hemperegnek a részeg parasztok a kocsmái előtt, s azon nyomban méreg drága árat szabott ki a horilkára az összes kocsmában.

IX

Egész télen és tavasszal a Kajdas család összhangban élt. Kajdasné, akit a falu már félszemű kurátoraszonynak csúfolt, ugyan haragudott Motrjára, de a két menyecske erre ügyet sem vetett, békében éltek egymás mellett. Lavrin szerette Melaskát: soha meg nem ütötte, egy ujjal sem bántotta, s még csak nem is szidalmazta. Motrja gyakran rágta Karpo fülét, de Karpo nem szeretett vitatkozni, inkább hallgatott.

De beköszöntött a tavasz. A két Kajdas ház nagyon közel állt egymáshoz, és a két udvar is csak egy rozoga kerítéssel volt elkerítve.

Melaska uborkát ültetett közvetlen a kerítés mellé. Az uborkák úgy összenőttek, mint valami zöld gyapjú. Megjelentek az első szemek. Motrja kakasa átugrott a kerítésen, és nekiesett Melaska uborkáinak. A kakas felkukorékolt, és áthívta a tyúkokat is. Motrja összes tyúkjá átrepült a kerítésen, egyenest az uborkára. A tyúkok mögött a csibék is átmásztak a kerítésen. A kotlós egy lyukat kapart az uborkabokrok kellős közepébe.

Az öreg Kajdasné kijött a kertbe, meglátta ezt a borzalmat, és a fejéhez kapott. Kitapogatott egy botot a lába alatt, és a tyúkok közé vágta. A bot eltalálta a kakast; a kakas felkiáltott, és átvonzolta törött lábát a kerítésen. Két tyúk a helyszínen elpusztult.

Motrja kiszaladt, és meglátta a kakasát. A kakas a földön húzta a lábát.

– Mama, maga törte el a kakasom lábát? – kiáltott Motrja a kerítésen át Kajdasnéra.

– Na, mégis ki? És ha még egyszer a te tyúkjaid átjönnek a mi uborkánkra, megsütöm és meg is eszem őket.

– Akkor ki is fizeti! Talán nincs bíró a faluban? – mondta Motrja. – Nem volt elég hely a kertben az uborkának; közvetlen az átjáró mellé kellett ültetni. Karpo, látod, mi folyik itt?

– Na, mi? A kakas húzza a lábát – szólt nyugodtan Karpo.

– Karpo! Menj át az anyádhoz, és mondd meg neki, agyon ne merje ütni még egyszer a tyúk-jaimat – erősködött Motrja.

– Hmm! – hümmögött Karpo, a ház mellett állva.

– Karpo! Hallasz, vagy megsüketültél? – kiabált Motrja.

Karpo csak állt és a kakast nézte.

– Karpo, süket vagy, netán az örületbe akarsz kergetni? Menj át, és szidd le az anyádat.

– Menj te, s felőlem szitkozódjál egészen estig – halálos nyugalommal mondta Karpo.

– Megyek, bizony, átmegek. Jól van! Az anyja agyonüti két tyúkomat, eltöri a kakas lábát...

– Szórd be, szórd be paprikával – hamiskás mosollyal mondta Karpo.

– Szaladj, fizesse meg Lavrin a kakast! – kiáltotta Motrja Karpo fülébe.

– Na, még hangosabban, nem hallom! Sórd meg a paprikát, mert már rég nem ettek belőle.

– Menj, szórjál te az anyád orrába és szájába paprikát – sikoltzott Motrja.

– De harapós vagy te Motrja, bár egykor épp e paprika miatt szerettelek. De ez már túl csípős!

– A ménkö csapjon beléd, te naplopó! – kiáltotta Motrja, Karpo felé indulva.

– Hagyj békén, mert úgy fellöklek, hogy fejre állsz! – szólalt meg nyugodtan Karpo, sandán Motrjára nézett, s összehúzta szemöldökét.

Motrja félreállt.

Épp aznap este Lavrin malaca orrával kifeszítette a kerítést, és átszökött Motrja krumplijába. Ahogy ezt Motrja meglátta, felkapott egy vesszőt, s rávágott a malac hátára. A kismalac felvisított, s a két hátsó lábára lebénult. Motrja a lábánál fogva átdobta a kerítésen Lavrin udvarára. Az öreg Kajdasné kiszaladt a házból, meglátta a kismalacot, s hatalmas botrányt csapott.

– Ki törte el a malacunk hátát?

– Én voltam! – kiáltott fel Motrja a házuk sarka mögül. – Ne mászkáljon az én kertemben. Ezt kapták a kakasért!

Motrja a házuk mögött állt, és szándékosan Kajdasnét figyelte. Éles hangon rákiáltott Kajdasnéra, megfordult, és befutott a házba.

– Lavrin! Melaska! Emberek! Fussatok ide! Látjátok, mit csinált a mi kis Motrjánk?

Lavrin és Melaska kifutottak a házból, és a szerencsétlen kismalacra néztek. Sajnálat és bosszúság fogta el őket.

– Már tényleg nem lehet tudni, mit ki nem talál – szólt megdöbbenve Lavrin.

Motrja a ház mögött állt, és éppen erre várt. Úgy kiugrott a ház mögül, mint kozák a mákból.

– Itt vagyok! Hallom ám, hogy átkoztok! Ezt nektek, a kakasoméért! És a tyúkokért, amiket anyósom agyonütött. Most pereljetek be!

Motrja, amennyire csak bírt, áthajolt a kerítésen Lavrin udvarára, s összecsapta ökleit, mintha Kajdasnét akarta volna elérni; aztán megfordult, s úgy eltűnt a ház mögött, mint a kámfor.

– Megállj, te szuka! Kitekerem a kakasod nyakát! – mondta Kajdasné.

Kajdasné fogta a kócot, és leült a ház mögé fonnai, és egyre az uborkát figyelte. Egyszer csak Motrja kakasa felrepül a kerítésre; csapkodni kezd a szárnyaival, felkukorékol, és – zsupsz, Lavrin uborkái közé. Kajdasné felpattant a helyéről, és a kakashoz osont a kóccal. A kakas csipkedi az uborkát, és csak: kot-kot-kot-kot! mintha Kajdasnét heccelné. Kajdasné hozzávágta a kócot, és fejbe kólintotta. A kakas megkergült. Kajdasné elkapta, kitekerte a nyakát, aztán levágta, leforrázta, megkopsztotta és beletette a borscsba.

De éppen akkor jöttek át Motrja gyerekei Melaska gyerekeihez játszani. Az idősebb fiú meg is látta a törött kakaslábat, amint a fazékból ágaskodott kifelé. Azonnal átrohant az anyjához, és beszámolt róla.

Motrja átfutott Lavrin házába, a kemencére nézett, hogy azt se mondta, jó napot. Ó, borzalom! szörnyűség! valóban ott ágaskodott egy hatalmas törött kakasláb, dudorral a közepén, levágott karmokkal. Motrja szó nélkül megragadta a lábánál a kakast, kihúzta a borscsból, és kiszaladt a házból.

– Ó, mama! – kiáltotta az egyik gyerek az öreg Kajdasnének. – Kiszaladt a kakas a fazékból, és csak egy csíkot hagyott maga után a kemencén.

A mama csak felfújta az arcát, és hallgatott. Melaskának kellemetlenül esett. Lavrin elmosolyodott. Motrja kezében a kakással beszaladt a házába, és Karpo elé állt.

– Látod mit művel az anyád? Nesze neked, itt a sózott paprika. Menj, szórd tele a száját paprikával, és még a vak szemét is hintsd meg. Teljesen megkerült, paprika nélkül is. Vagy ez tán nem a mi kakasunk? – mondta Motrja.

– A mienk. Minek vágta le?

– A te anyád tekerte ki a nyakát, és már a borscsba is beledobta. Menj, szúrd ki az anyád másik szemét is! Milyen gazda vagy te? Semmit nem mondasz neki? Az anyád egy boszorkány; nemsokára a gyerekeket is levágja, és a borscsba dobja. Menj, és szaggasd meg a haját.

Karpónak nagy veszteség volt a kakas. Az okozott kár miatt megharagudott az anyjára, ezért átment leszidni az anyját és Lavrint.

Visszajött, ám ezalatt Motrja megparancsolta a gyerekeknek, hogy fogják meg Melaska fekete kakasát, és hozzák be a házba. A fiúknak csak ennyi kellett. Átrohantak Lavrin kertjébe, megfogták a fekete kakast, és elhozták anyjuknak. Motrja bevágta az ólba.

Ekkorra a két udvar közti rozoga kerítés teljesen elkopott. Árok nem volt, így a disznók is kezdtek átszökösni a kerítésen. Másnap Karpo udvarába átugrott Lavrin pettyes kandisznója, és a krumpliban kezdett el tevékenykedni.

Motrja meglátta a kandisznót, és nagy lármát csapott. Ő edényfogót, a gyerekek piszkavasat ragadtak, és így, csapatban mentek a disznónak. A gyerekek mögött jöttek a kutyák is. Motrja és a gyerekek behajtották a disznót a saját istállójukba, és bezárták.

Lavrin a kerítésen át kiáltozott, hogy Karpo engedje ki a disznóját.

– Hogyisne! A disznót lefoglaltuk. Fizesd ki, akkor viheted – a kerítés mögül kiáltotta Motrja –, ha nem fizetsz, adj nekem fél zsák krumplit.

Lavrin megvakarta a tarkóját, és bement a házba. Kajdasné csak a fogait kocogtatta.

Ugyanazon a napon Karpót és Motrját elhívta a komájuk a kocsmába, hogy megigyák a keresztelő utáni áldomást. Karpo kancája az udvaron a kocsizhoz kötve álldogált, s épp szénát evett. Karpo gyerekei eloldozták a lovat, és az udvaron kezdtek rajta lovagolni. A ló hirtelen kirántotta a kantárt, örömeiben rúgott egyet a hátsó lábaival, és átugrott a kerítésen Lavrin kertjébe. A rozoga kerítés, úgy megingott a ló patái alatt, mint egy darab vászon, és a veteményesre dőlt. A ló nekilátott Lavrin cékláját legelni.

Lavrin gyerekei befutottak a házba, és tudtul adták a nagyanyjuknak és az apjuknak. Mindnyájan kiszaladtak a házból, karót ragadtak, és a ló után eredtek. Melaska és Kajdasné két oldalról megfogták a sörényét, bevezették az istállóba, és bezárták.

Karpo gyerekei mindezt végignézték az udvarról. Elszaladtak a kocsmába, és elmesélték, hogy a lovuk a nagyanyjuknál van fogságban, az istállóba zárva.

Karpo és Motrja már kissé ittasak voltak, s hazaszaladtak.

– Micsoda? lehetséges ez? A rühes disznajukért cserébe el merték venni a lovunkat? – hazafelé menet kiabálta Motrja.

– Megmutatom én nekik, hogy az én lovam nem ugyanaz, mint az ő kakasuk – mondta mérgesen Karpo.

Karpo és Motrja hazaértek. Az öreg Kajdasné a ház körül járkált: várta Motrját. Az ajkai már szitokra álltak, de nem volt kivel veszekedni. Ahogy meglátta Motrját, megrázta magát.

– Miért fogták be a lovunkat, mama? – kiáltott Motrja Kajdasnéra.

– Húztam volna át az ostoba lovadat a kerítésen? Azért zártam be, hogy ne ugráljon át a mi kertünkbe – szólt Kajdasné.

Nem egy fekete felhő volt az, ami a kék tenger felől úszik, hanem Motrja és Karpo jött a házból a kerítés felé. Nem egy szürke felhő szállt fel a liget fölé, hanem a csalfa szemű Kajdasné közeledett a kerítéshez, mögötte Melaska Lavrinnal, ő utánuk pedig a gyerekek. A két család komoran és leverten közeledett egymáshoz, mint két fekete felhő. Motrja a kerítés mellett állt: nagy és magas volt, akkora, mint Karpo, széles homlokkal, megnyúlt arccal, tüzesen izzó, apró, fekete szemekkel. Egy szál inget és egy szűk kötényt viselt. Takarékos, de fukar módon vágta le, hogy éppen csak körülérje. A szűk kötény ráfeszült a derekára. A főkötőben, ami akkora volt, mint egy lábas, egy hosszú, nagyfejű bújtatófára hasonlított. Motrja mögött állt Karpo, egy rövid, szűk ujjú ingben, széles fehér durva vászonnadrágban. Mögöttük álltak Karpo gyerekei, szűk nadrágban, rövid ujjú ingben, térdszoknyában.

A kerítés túloldalán állt Kajdasné, aki magas és sovány volt, mint egy kötőtű, katrincában, bő, hófehér ingben, hatalmas kendővel a fején. Vak szeme úgy fehérlett, mintha egy tű fokán készülne cérnát átfűzni. Kajdasné mögött állt Melaska, fehér ingben, zöld és kék virágmintás, új, piros kötényben, és egy bő zöld szövetsoknyában. Melaska mellett állt Lavrin, bő, fehér csíkos, sötétkék nadrágban, csizmában. Melaska kivirult, az arca kikerekedett. A szeme, vékony szemöldöke ragyogott a napfényben, az arca a halántékától az álláig vörös pírban égett. A tüzes nap beömlött az udvarra, az emberekre, tetőtől talpig előntötte őket. A hatalmas fekete kendő úgy virított Kajdasnén, mint egy magas cölöpre felakasztott fazék.

Melaska úgy ragyogott, mint az udvar közepére ültetett bangitabokor. A szikrázó napsütés előntötte mindnyájukat, vibrált, körülfolyta az asszonyok és a gyerekek fejét, mintha valami aranyfolyó csordogálna közöttük, mintha egy vékony, aranszálas láncfonal tekeregne az emberek, a házak, az egész kert körül. A kutyák a házak mellett álltak, a farkukat csóválták, és az emberekre bámultak. Azt várták, mikor hívják őket, és uszítják rá valakire.

– Minek oldozták el a lovunkat, és zárták be az istállójukba? – kiáltotta Motrja. – Mert nem a szentek szálltak alá az égből, és oldozták el!

– Nyugodj le, te sátán! Ki oldozta el? A te gyerekeid lovagoltak az udvaron, és engedték el azt – kiáltotta Kajdasné.

– Anya, a mama oldozta el a lovat, és engedte el az udvaron! – a ház mögött meghúzódva, hazudták Motrja gyerekei.

– Nem, nem a mama! Vaszil oldozta el, és lovagolt rajta, míg el nem engedte, a ló meg rúgott egyet a hátsó lábaival, és átugrott a mi kertünkbe! – kiáltotta Lavrin fia.

– Nézd csak a kerítést, te szuka! Ezt a te lovad döntötte fel. Fizess három rubelt, és add vissza a disznónkat, akkor elviheted a lovadat – kiáltozott Kajdasné.

– Hogy mi? A hitvány, tetves malacuk miatt vették el a mi lovunkat? – arcát az égre emelve jajveszékelt Motrja.

– A ti lovatok a tetves és a férges, nem a mi disznónk – kiáltozott Melaska anyósa válla mögül.

– Na, még ez is beleszól! Hallgass inkább, ne ugass – kiáltotta Motrja Melaskának.

– Adjál nekünk három rubelt, ha nem, elmegyünk a bíróságra beperelni téged – szólt Melaska.

– Még ő menne a bíróhoz! Töröld meg először azt a taknyos orrod, s aztán menj a bíróhoz – kiáltotta Motrja.

– Ne gúnyolódj, mert szembe köplek – mondta Kajdasné.

Az asszonyok az egész falut felverték a kiáltozásukkal. Korholásaik úgy kongtak, mint a harangok a toronyban, bezengették az egész árkot, az összes ligetet. Az utcabeliek összefutottak,

a kapun, és a kerítésen át bámészkodtak. Egyes szomszédok megpróbálták beavatkozni, békítgették őket, csitítgatták Motrját.

– Ilyenek ezek az átkozott Balasék! Vagy tán nem ismerik őket? – kiáltotta Motrja az embereknek.

– Ilyenek ezek az átkozott Dovbisék! Vagy tán nem ismerik őket? – jajgatott Kajdasné. – Ez meg itt azoknak az ördögfarkú farkasfattya.

– Elég a káromkodásból! – kiáltott egy férfi a kerítés mögül.

– Hogyne lenne már elég! Ezek a senkiházi, semmirekellő Balasék! Talán nem ismerik őket? Ezek azok a bivejci naplopók, akik az öregeket becsapják a vásárban! – kiabált Motrja. – Ez úgy kicsípte magát, mintha húsvét lenne, az apja meg batyuval járja a falut.

– Úgy hazudsz, mint a vízfolyás! De nem jól tudsz ám hazudni! Nincs hozzá elég eszed, se tehetséged – kiabált Melaska.

– Na, neked meg annyi eszed van, mint egy lyukas fazéknak; csakúgy, mint az anyósodnak! – kiabált Motrja, fogott két karót, és megindult Lavrin udvarára.

– Mit vétettem én neked, hogy így gúnyolódsz? – kiáltotta Kajdasné, és olyan gyorsan a kerítéshez szaladt, hogy Motrja eldobta a karókat, és ellépett a kerítéstől.

– Adja vissza a lovamat! – kiáltotta erre Karpo. – Mert ha nem, én magam hozom vissza!

– Dehogy viszed! Előbb add vissza a kanomat, és még fizess is – vágta rá Lavrin.

– És mire fizessek neked? A te malacaid az én kertembe ugráltak át, az én lovam, meg a tiédbe. Add vissza a lovam, vagy feltöröm az istállót egy karóval – kiáltotta Karpo.

– Nem adom! Felőlem mehetsz a bíróhoz pereskedni – kiáltott Lavrin.

Karpo halálsápadt lett. A fejében kissé zúgott a horilka. Felkapott egy karót, átugrott a kerítésen, és az istállóhoz szaladt. Az istállóból az ajtó feletti lyukon át leskelődött a nyugodt ló a hatalmas szemeivel. Mindannyian csak álltak, és csendben nézték Karpót; nem merték lefogni, mert tudták, hogy úgysem enged, ha megharagszik. Egyedül Kajdasné futott az istállóhoz, és állta el az ajtót.

Karpo a vállán ragadta az anyját, teljes erejéből az istállónak nyomta, és rákiáltott, mint aki megőrült:

– Na, egyen meg, vagy én eszem meg magát!

Karpo úgy megrázta az anyját, hogy a rozoga istálló teljesen beleremegett. Az öregasszony felkiáltott, kiszabadult, s kirohant az udvarról. Karpo utána eredt a karóval. De az öregasszony fűrge volt, s úgy elszaladt, mint egy kislány. A természetes Karpo a nehéz csizmájában sehogy se tudta utolérni.

– Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon! Szúrd ki a másik szemét is! – kiabált az udvarból Motrja.

Lavrin Melaskával Karpo után futott, hogy megvédje az anyját.

Kajdasné lefutott a hegyről, és elszaladt a tóig. Karpo már csaknem utolérte. Kajdasné már a feje fölött érezte a karót, és az ijedtségtől beugrott a tóba, hogy a szoknyáját se húzta fel. Karpo a vízhez ért, és megállt.

– Nem ér annyit az anyám, mint a csizmám! – kiáltotta Karpo a partról.

– Segítség! Mentsen meg, aki hisz Istent! Jaj, mindjárt megfojt – térdig a vízben állva kiáltotta Kajdasné.

– Nem fullad meg, öreganyám, még az öreg békának is csak térdig ér a víz – mondta egy férfi, aki épp az ökreit itatta.

Karpo a vízbe köpött, hazament, és lefeküdt a csűrbe aludni. Kajdasné csurom vizesen, a füle tövéig maszatosan kimászott a vízből, és egyenest a paphoz futott. Végigment a falun, rikácsolt, a fiára és Motrjára panaszkodott az embereknek.

Lavrin, Melaska, a gyerekei, és egy egész tömeg – mindnyájan végigkísérték Kajdasnét a falun. Kajdasné megérkezett a paphoz, és siránkozni kezdett, Karpóra és Motrjára panaszkodott.

– Atyám! Egyedül maradtam, nincs aki megvédne engem. Motrja kiverte a szemem, ma meg Karpo kis híján megfojtott.

A pap elküldte Kajdasnét a bíróságra. El is ment a bíróhoz. Az emberek és a gyerekek követték őt. A bíróság úgy határozott, hogy vagy adnak Karpónak tíz botütést, vagy Karpo fizet az anyjának öt rubelt, hacsak bocsánatot nem kér tőle, és ki nem békül vele.

Karpo estére kialudta magát. Beidéztek a bíróságra, és bár tizedes volt, a deresre akarták húzni, és ráverni tíz botot.

Nagy szégyen érte Karpót. Ő nem járt úrdolgára, az urak se verték. Bocsánatot kért az anyjától, és a két Kajdas fivér ismét kibékült. Hogy a malacok ne ugráljanak át, ősszel körbevették árokkal az atyai kertet, és még borsófával is körbeültették.

Kezdett visszaállni az összhang a Kajdas fivérek között. Először megint a gyerekek szaladoztak át egymáshoz játszani; utánuk a két testvér kezdett átjárni egymáshoz, végül az asszonyok is megbékéltek, bár elsősorban tőlük indult az egész veszekedés. A két testvér teljesen kibékült, hogy még a kereszt alá is Lavrin tartotta Karpo gyerekét.

Elmúlt a tél. Ismét beköszöntött a nyár. Az aranyló nyár vizályt hozott magával a Kajdas fivérek közé. Ez a vizály most egy körtefa miatt kezdődött.

Ahogy a hromada felosztotta a két testvér között az öreg Kajdas kertjét, Karpo részére jutott egy körtefa. A kerítés a körtefa mögött egy rőfnyire húzódott. Az a körtefa Lavriné volt. Lavrin még legénykorában a két kezével oltotta be a vén fatönköt. A körte úgy megindult felfelé, mint egy fűzfa. Az apja ajándékozta Lavrinnak azt a körtefát karácsonyra akkor, mikor Lavrin a vacsora közben tüsszentett. A családban mindenki Lavrinénak tekintette azt a körtefát. Az utcában is mindenki tudott erről.

A körte magasra és terebélyesre nőtt, de sokáig nem hozott termést. Lavrin nem egyszer, nem kétszer megjegyezte Karpónak, hogy az udvara magába foglalja a körtefát. De amíg a fa nem hozott termést, addig gond se volt.

Szerencsétlenségükre, azon a nyáron a körtefa épp hozott termést, de még milyen. A körték ökölnyi nagyok voltak, és olyan édesek, mint a méz. Ilyen körte az egész faluban nem volt. Olyan bőséges termés lett, hogy a fa ágai majd leszakadtak.

Lavrin gyerekei megtudták, hogy a körtefa, bár a nagybátyjuk kertjében van, nem az övé, hanem az apjuké. A nagyanyjuk részletesen elmesélt nekik mindent, és rábeszélte őket, hogy mászszanak át a kerítésen, és rázzák le a körtét.

A gyerekek csak erre vártak. A fiúk felmásztak a fára, és rázni kezdték, a lányok meg felkapkodták az ingmellükbe. Ám ekkor kiszaladt a házból Motrja néni.

– Mit rázzátok a mi fánkat! – kiáltott Motrja az unokaöccseire, unokahúgaira.

– Ehe! ez nem is a maguk fája. A mama mondta, hogy ez apa fája, és nem a nagybácsié – mondták a gyerekek, és szedték tovább a körtét.

– Majd adok én nektek körtét! Azonnal rázzátok ki a gelebetekből a körtét, mert letépek egy csalánt, s úgy elverem a szoknyátokat, hogy azt se tudjátok hova fussatok.

Motrja a csalánbokorhoz szaladt. A gyerekek felvisítottak, és felugrottak a kerítésre, mint a kismacsák. A kiáltásukra kifutott a házból Melaska.

– Miért vered az én gyerekeimet, Motrja? – kérdezte Motrját Melaska.

– Azért, hogy ne lopkodják a körtéimet – vágott vissza a kerítés mögül Motrja.

– Az talán a te körtéd? Az a mi körténk; talán nem tudod, vagy mi? – mondta Melaska.

– Még azt találd ki! Hogy a mi kertünkben van, és még a ti körtétek! Biztos, az anyósod tömkölte tele a buta kis fejcskédet ilyen zagyvaságokkal – mondta Motrja.

Kijött a házból Lavrin, és a gyerekek védelmére kelt. Rákiáltott Motrjára, hogy a körte az övé, s erről még az egész falu is tud, hogy a gyerekeinek joga van lerázni a körtét, ha úgy akarják. Kajdasné is kiszaladt a házból, és már szidta is Motrját torkaszakadtából.

– Menjetek, gyerekek, és rázzátok csak bátran azt a körtét! Az a mi körténk – mondta a gyerekeknek Kajdasné.

– Másszanak csak át még egyszer az én kertembe, eltöröm a lábukat egy bottal! – kiáltotta Motrja.

Akkora körték lógtak a fán, mint a fazék, s olyan sárgák, mint a viasz. A gyerekek szívesen megritkították volna, habár más portáján volt, ugyanakkor az anyjuk és a nagyanyjuk is azt mondta, hogy lehet, sőt le is kell szedniük.

A gyerekek titokban megint felmásztak a fára. Motrja kiszaladt egy pálcával, és a végigvágott a gyerekek hátán.

Lavrin udvarán nagy lárma kerekedett. Már nem az asszonyok szitkozódtak a kerítésen át, hanem a férfiak. Lavrin azzal érvelt, hogy a körte az övé, mert ő oltotta be, neki ajándékozta oda az apja, Karpo pedig azzal, hogy az övé, mert az ő kertjében van.

– Ha már egyszer így alakult, akkor is a körte feléhez jogom van, mert a fa az enyém. Ha nem teszik, elmehetsz és beperelhetsz – mondta Lavrin.

– Nem adom a felét se, mert a fa az én földemen van. És nem érdekel, mit mondott egykor apa – mondta Karpo.

A gyerekek folyton átmásztak nagybátyjuk kertjébe, Motrja meg folyton bottal fogadta őket. A testvéreknek a bírósághoz kellett fordulniuk. A bíróságon úgy határoztak, hogy Karpo minden évben adja oda Lavrinnak a termés felét, vagy csatolják a körtét a földdel együtt Lavrin kertjéhez két rőf szélesen, és adja oda a földet Lavrinnak örökre.

– Még mit nem! hogy odaadjak két rőföt a kertemből! – kiáltotta Karpo. – Nekem Lavrin körtéje nem kell, de a földet nem adom. Felőlem fogja, és vigye át a körtét a saját udvarára – mondta Karpo.

– De, ember, a fát nem lehet átrakni – mondta az előljáró –, kivágni meg bűn lenne egy ilyen jó fát. Add oda minden évben Lavrinnak a termés felét, aztán menjetek isten hírével.

Lavrin és Karpo kijöttek a bíróságról, és kissé megbékéltek. Karpo ráállt, hogy odaadja Lavrinnak a körte felét.

Hazaértek. Karpo felesége azonban más nótát fűjt.

– Minek adnánk nekik a felét? Meg lehet ilyet csinálni? Legközelebb azt akarják, hogy adjuk oda a krumpli és a cékla felét. Minderre az anyósom beszélte rá a bírót.

Motrja továbbra is bottal kergette el Lavrin gyerekeit a kertből, míg a körtét teljesen le nem szedték, hol Motrja, hol Lavrin gyerekei.

Eltelt a tél, megint beköszöntött a nyár. Az a nyavalyás körte, mintha direkt csinálná, még magasabbra, még szélesebbre nőtt, s megint olyan bő termést hozott, hogy a fa majd összeroskadt. Három zsák körte termett, ha nem több. A körte egészséges volt, és sokat ért a piacon. Ez már értékes rubelekkel kecsegtetett, ami a falusi ember számára bizony nem volt tréfadolog.

Kezdetét vette ugyanaz a komédia. A körte még be se érett, de Lavrin gyerekei már úgy ellepték, mint a méhek. Motrja kiszaladt a szénvonóval, elhúzta a gyerekek nótáját, s még a körtét is elszedte tőlük. Melaska emiatt megharagudott, s mint egy felbőszült anyafarkas átrohant Motrjához, és kis híján a főköttöt is leverte róla. Karpo és Lavrin elmentek a paphoz. A pap azt tanácsolta nekik, tegyenek úgy, ahogy legutóbb a bíróság is javasolta.

– Te, Karpo, fizess Lavrinnak három rubelt elégtételül, és legyen a fa örökre a tied. Te, Lavrin, beleegyezel ebbe? – kérdezte a pap.

– Hogy egyeznék bele? – mondta Lavrin. – Én minden évben három rubelért adom el a körtét, s most vegyek el érte egyszer három rubelt, és kész. Inkább csatolja hozzám Karpo a fát két rőf széles földdel együtt. Na, ebbe belemegyek.

– Még mit nem! az én kertem így is kisebb, inkább még ő engedjen át nekem két rőffel. Úgy-hogy ebbe nem megyek bele – mondta Karpo. – Felőlem, Lavrin, fogd a fát, és ültesd át a kertedbe.

– Inkább felezzétek meg minden évben a termést – mondta a pap.

– Mikor, atyám, Lavrin gyerekei bemásznak a kertbe, és már elnézést, de mint a disznók, letiporják a veteményt, és a nagyanyjuk még uszítja is őket – mondta Karpo.

– Mert a te feleséged, már megbocsásson, atyám, de egy kígyó. A feleségedet inkább egy kalitkába kéne zárni, és pénzért mutogatni a vásárban, mint egy vadállatot. Atyám, az meggyötörte az anyánkat, kiverte a szemét, és a gyerekeimet úgy ütötte, ahogy csak érte – panaszkodott Lavrin.

– Na, akkor hogy legyen? – kérdezte a pap.

– Legyen úgy, atyám, ahogy maga mondja. Ahogy most maga eldönti, úgy legyen! – mondták a testvérek.

– Azt mondom akkor, hogy Karpo fizessen neked három vagy négy rubelt, legyen az övé a fa, és vita többé ne legyen köztetek – mondta megint a pap.

– Ebbe soha nem megyek bele! – mondta Lavrin. – Ugyanis, atyám, a körték, már elnézést kérek, de akkorák, mint a maga ökle. Minden évben két-három zsákkal adok el, zsákját három-négy rubelért.

– Na, akkor te, Karpo, mérj ki neki egy parcellát a fával együtt.

– Tán megvesztem, vagy elment az eszem, hogy kimérjek neki egy parcellát – mondta Karpo.

– Akkor menjetek, és felőlem belefulladások abba a sok körtébe a feleségeitekkel együtt – szólt a pap, bement a szobájába, és bezárta az ajtót.

Karpónak és Lavrinnak még szája is tátva maradt. Elindultak haza, és továbbra is veszekedtek. Lavrin azt kiáltozta, hogy fog egy baltát, és kivágja a körtefát. Mikor hazaértek, a körtefa körül civakodást találtak: Motrja a szénvonóval egyelte Lavrin gyerekeit, Melaska meg anyósa Motrjával acsarkodtak, mint amikor a kutyák a kerítésen át ugatnak egymásra. Az utcabeliek lassan mind odagyültek. Odafutott Szolovejné Palazska, és Hricsané Paraszka is.

– Ó, Uram! Ha fogná valaki Lavrin házát, és odébb rakná – mondta a bölcs Palazska asszony –, el, messzire, fel a hegyre, vagy a hegyen túlra, Karpo házát meg jó messzire, a tó mögé, vagy ki a ligetbe, akkor talán megbékélnének.

– Úgy, majd te mondd meg! Milyen bölcs lettél! – nem hagyta annyiban Paraszka asszony. – Te csak nézzél magadba! Ha valaki a te uradat az erdőbe, a lányod a Roszba, téged meg a pokolba vetne, akkor talán köztünk is béke lenne.

Az úgy a körtefával váratlan véget ért. A fa kiszáradt, és a két család kibékült egymással. A két birtokon csend és béke lett úrrá.

1878

IVAN FRANKO

*HIMNUSZ¹**(Гімн)*

Fordította: Képes Géza

Előszó helyett

Az örök forradalmár
 Harcba hív a gonosz ellen,
 Győzhetetlen hősi szellem,
 Szabadságért lángra gyújt.
 Papi fejedelmek átka,
 Cári börtön kőpárnája,
 Zsandárszurony villogása,
 Spicli vádja – mit sem ér:
 A titán még mindig él.

Nem dőlt sírba, de nem ám!
 Ezer éve, hogy született,
 Feltámadt a világ felett,
 Megedződött száz csatán.
 Útba ejt ő minden tájat,
 Hol a virradatra várnak;
 Hangja: kürtszó, messze harsog,
 Hirdeti a hősi harcot
 S hangjára a bátrak, jók
 Felébrednek – milliók.

Hangját hallják mindenütt:
 Kunyhók koldus-nyomorában,
 Gyári gépek robajában,
 Hol a bánat szíven üt.
 S engedve az ő szavának
 Földünkről elszáll a bánat
 S erő születik, remény, dac,
 Alázat helyett: kemény harc.
 Rátekint és lázban ég
 A serdülő nemzedék.

Az örök forradalmár –
 Tudás, szellem és szabadság,
 Ezekért forgatja kardját,
 El nem csügged sohasem.
 Elsöpörte már a gátat
 S nincs a földnek oly hatalma,
 Amitől már megtorpanna.
 Tűnik az éj, kél a nap:
 Lángol fenn a virradat!

¹ Ukrán költők. Karig Sára (szerk.). Budapest–Uzsgorod: Magvető Kiadó – Kárpáti Kiadó, 1971. 186-187.

IVAN FRANKO

*MIÉRT CSAK ÁLMAIM...¹**(Чого являється мені у сні)*

Fordította: Majtényi Zoltán

Miért csak álmaim leped Te meg?
Miért csak ott borong enyémbe
Csodás szép, tiszta, bús, hideg szemed,
Mint kutak jégbelepte mélye?
És ajka néma lett?
Milyen megrovást, kint keservet,
Nem teljesült óhajt derengtet.
Mely mint pitymallat ébredése
Felpirkad s újra a sötétbe Lebeg?
Miért csak álmaim leped Te meg?
Az életben halálra sértve
Tetted tönkre a szívemet,
Zokogva tört ki szenvedése:
Ezek
Az el-el-csukló énekek.
Az utcán előlem kitérve,
Meg sem ismeresz, a köszöntésre
Szemed soha rám sem veted,
Meg sem biccented a fejed,
Bár tudod, jól tudod, mit érsz te,
S hogy én vak tébolyban szeretlek,
Bennem sok éj fájdalma reszket,
S ahogy a nyarak leperegnek,
Dalt, bánatot, gyötrelmeket
Szívem mélyébe kergetek.
Ne tedd!
Csillogtasd csöpp csillagtüzed
Legalább álmaim felett,
Hisz életemre még remény se nevet.
Hát szívemet, mit sárba vertek,
S ott gyöngyszemként fakulva senyved,
Elherdálódik s eleped -
Legalább álmomban igézzé
Arcod szabad gyönyörre végre,
S az aranycsodás, rettegett,
Boldog ifjonti üdvöket
E szörnyű bűnt ismerje meg Veled!

¹ Ukrán költők. Karig Sára (szerk.). Budapest–Uzgorod: Magvető Kiadó – Kárpáti Kiadó, 1971. 196–198.

IVAN FRANKO

MÓZES¹*(Moŭceŭ)*

Fordította: Grigássy Éva

Népem, szegényem, ó, te porba roskadt,
Mint keresztúton isten nyomorultja,
Kit tennen csúfod tett meg ótvarosnak!

Mi vár reád? lelkem ez tépi, dúlja,
S a szégyen, mely jövő nemzedékek
Arcába süt, nem hagy aludni újra.

Hát ércablába róva az ítélet,
Hogy szomszédoknak légy a ringye-rongya,
Igásbarma a mások szekerének?

Hát holtiglan törvényedül kimondva
A kushadó harag s hazúg alázat,
Mely sorsod mindig ahhoz köti-fonja,

Ki vasra ver, ki szádba zabolát ad?
Hát csak te vagy, ki méltatlan a tette,
Roppant erőd teljévé sose árad?

Hiába lángolt annyi szív repesve
Teérted szent és tiszta szenvedéllyel,
Hát hasztalan volt test-lélek keresztje?

A hősök vére nyomtalan enyész el
E hon rögén? Ki nem zsendül virítva,
Szabadságban, szépségben, ép-egésszel?

Hiú káprázat szavadban a szikra,
Erő, gyöngédség, szellem s mindaz benne,
A lélek szárnyát mi egekbe nyitja?

Pocsékba csordul nótáid keserve,
Szerelmes vígság, síró szomorúság,
Remény, öröm, mely felcsillan derengve?
Ó nem! Nem szegheti a sorsod útját
Könny s bú csupán! Hiszek virtusodban,
S felzeng, hiszem, húsvéti hallelujád!

¹ Ivan Franko Királysas. Válogatott művek. Budapest–Uzsgorod: Európa Könyvkiadó – Kárpáti Könyvkiadó, 1970. 113–169.

Ó, bár születne ihlet, szóra szomjan,
S születne ige, mely az áldott ihlet
Hevén beérik s lelkes lánggra lobban.

O, bár születne dal, tűzzel telített,
Mely milliókat szárnyalásra ajzva,
A megváltáshoz sodrán elrepíthet!
Ó, bár!... De mi, kiket megtört a hajsza,
Kétség kínzott és szégyen meggyalázott,
El nem kísérünk téged már e harcba.

Ám kél a nap, s te tündökölve állsz ott
Koszorújában szabad nemzeteknek,
Beszkidre hágsz s a Kaukázust megrázod.

Fekete tengerrel zúgod győzelmed,
S féltőn vigyázod, mint törődő gazda,
Házad táján s határodon a rendet.

Vedd hát e dalt, bár búbánat ringatta,
Hittel teli s szabad, akárhogy fáj még,
Jövendőd záloga a könny is rajta,

Géniuszodnak menyegzős ajándék.

I

Negyven évig vándorolt Mózes
A nagy arab pusztán át,
Míglen népével elérte
Palesztina határát.

Rőt a homok itt, mint a rozsdá,
Moáb sziklái zordak,
De túl a Jordán vize kéklik,
Tölgyfák, tanyák honolnak.

Moáb tar völgyein kalandoz
Izrael népe egyre,
De ama zordon sziklaormon
Átkelni semmi kedve.
Szakadt sátrukban pilledeznek
Az elfáradt nomádok,
S szamarak, ökrök rágicsálják
A gyér füvet, bogáncsot.

Hogy a mesés ígéret Földje,
S zafir, smaragd csodája
Amott, a hegy tulján dereng,
Ki senki sem találja.

A prófétaszó negyven évig
Oly fennen, szépen zengi
E beígért hon ékességét,
S ímhol a puszta semmi.

Jordán zafírja s a mesés völgy
Negyven esztendőn által
Hajtotta, hívta, hitegette,
Mint játszi délibábbal.

S hitehagyottan mond' a nép:
„Itt állunk, lám, becsapva,
Pusztában élünk s pusztulunk.
Meddig várjunk? S mi haszna?”

Nem is vártak, folytatni utjuk
Többé nem áhítottak,
Rozsda sziklák mögé futárok
Nem mentek s hirt se hoztak.

Szakadékos moábi síkon
A tűző nap hevébe'
Szakadt sátrakban szundikálgat
Izrael férfinépe.

A fehérszín fon, gidahust főz,
Tetézve a bográcsok,
S szamarak, ökrök rágicsálják
A gyér füvet, bogáncsot.

A gyerekhad meg pusztaszerié
Fura játékba kezdett,
Csatázik, városfalakat húz,
Kerítget csöppnyi kertet.
Fejüket csóválják gyakorta
Bóbiskoló atyáik.
„Honnan tanulhatták, de honnan?”
Kérdik maguktól váltig.

„Tőlünk ilyesmit sose láttak,
Pusztán nem volt eféle,
A prófétaszót tán bévette
A gyermek lelke, vére?”

II

Egy férfiú nem szunnyadoz csak
A sátor hús homályán,
S száll túlfelén a hegy magosnak
Bús gondolatja szárnyán.

Mózes, az agg próféta ez, ki
Feledve régesrégen,
Se nyáj, se nő, körötte senki,
Már éldegél csak éppen.

Amije volt, a szent eszményért
Mindenét odaadta,
Lángolt, világolt, sok vihart ért,
S megszenvedett miatta.

Miszraim fogságából népét
Feretegként kitepte,
Fal-útvesztőkből kivezette
Térés, szabad vidékre.

Lelköknek lévén szószólója,
Fel-felcsapongott lelke
A rajongás szent mámorában
A legmesszibb egekbe.

És lelkök hánykolódó árján,
Hogy jött a próbatétel,
Együtt bukott velük a mélybe
Szárnyatlan kétkedéssel.

De oda már az égi mámor,
Üresen kong a hangja,
S szavát utódló nemzedéke
Többé már meg se hallja.
A magasztalt Ígéret Földje
Gyermekded mese nékik,
Csak hús, csak vaj, csak sajt kerüljön!
A gyönyört ezzel mérik.

Hogy Miszraimból ősz atyáik
Útra keltek repesve,
Szemükben bűn és balgaság csak,
A nemzet vége-veszte.

A hatalmat Abiron s Dátán
Kezükbe kerítették,
S próféta szóra így felelnek:
„Éhen vesznek a kecskék!”

Ha parancsolna harci útra:
„Patkótlanok a ménék!”
Ha említ dicső diadalmat:
„Az ellenség vitézebb!”

Új földet lelmi ha sugallna:
 „Jó még a régi róna!”
 S az isten ujját emlegetve:
 „Elhallgass, vén csalója!”

S hogy Jehova haragját ujfent
 Fejökre emlegette,
 Káromkodással vágott vissza
 Aviron fenekedve.

És hódolat adatván Bálnak
 Izrael nagytanácsán,
 Imé, ily végzést hírnökölt ki
 A harsánytorku Dátán:

„Ki magát prófétának téve
 Hallat bolond beszédet,
 Isten dühéről, szerelméről
 Papol a dőre népnek, –

Ki zendülésre szít s nem áthat
 Uszítani árulásra,
 S a hegyen túlra csábít, ezzel
 Mindnyájunk sírját ásva –
 Okulásul az esztelennek,
 Hogy el ne érje veszte,
 Köpessék le eme gazember
 Es légyen megkövezve!”

III

Estére járt. Enyhült a nappal
 Tikkasztó forrósága,
 A hegy fölött lángolt az égbolt,
 Akár a messzi máglya.

És mennyei aranyesőként
 Kél hívese a légnek,
 S a pusztajárók sátra táján
 Éledni kezd az élet.

S lebegő, lenge lépteikkel
 A kövek kaptatóját
 Éjfél szemü menyecskék, lányok,
 Agyagkorsóval rójják.

Fejükön korsó, a hegy lábhoz
 Forrásra ekként mennek,
 Kezükből borsajtár a habzó,
 A frissen fejt juh-tejnek.

Növendék lurkók játszadoznak
A sikon, mint nyulacsákák,
Versenyt szaladnak, ordibálnak,
Nyilaik surrogatják.

A sátrakból sóhajtás hallszik
S kacaj os csitri-móka,
Busongó nóta száll, akárha
Az éji puszta szólna.

Sátruk elébe ki-kiállnak
Az apák és apókák,
A mezőt pásztázzák szemükkel
S a hegy setétlő ormát.

A sárga ködben nyargalászva
Nem látható-e ellen?
Dél ördöge nem hempergéz-e
A homokfergetegben?

Nem, nyugalom! Így hát szövődtek
Szokott szomszédbeszéddek:
„Mind gyatrábban tejel a birka,
A barik csenevészek.

A szárnak bogáncs se jut már
Idestova semennyi.
Biza, menni kék valamerre,
Hol vóna mit legelni.”

Abiron Mádiánnak földjét,
Dátán messzebb javallja.
„Hát Mózes? ő tán meg se mukkan
Ama végzéstől tartva.”

Ám hirtelen bolydul a tábor,
S a fejvesztett zsinatra
Ponyvák alól tolongva tódul
A nép apraja, nagyja.

Mi történt? Ellenség viharzik,
Vagy vad zuhant verembe?
Nem, Mózes az! Ni, sátorából
Jó, mindennel szembe.

Bár hétrét görnyesztik az évek
S a gond is vélök párba,
Miként villám a fellegekben
Két vén szemének lángja.

Akár a hó haja-sörénye
Agg koponyáján éppen,
Homlokán ám a kettős dudor
Mint két szarv, döfni készen.

Tart egyenest a széles térre,
Hol a szövetség sátra,
Mégfujja ő négyszarvu kürtjét
Sorra, a négy égtájba.

E sátorban egy vaskos láda,
Veresrézből kiverve,
Az Úr parancsa, szabadultuk
S győztük jelvénye benne.

Nem mer senki immáron régen
E szent sátorhoz lépni,
Rémület őrzi nappal-éjjel,
Mint küszöbét eb védi.

Amott a sátornyílás, melyet
Nagy, szürke kő szegélyez,
Szokás szerint eminnen szoktak
Szót intézni a néphez.

E kötömbhöz lép oda Mózes,
A népben hül a vér is,
Csak nem prófétálásra nyílik
Az ajka csakazértis?

És szét kell zúzni pozdorjára,
Mint fatuskót, ha korhadt,
Azt, kit apáik, nagyapáik
A nép atyjának mondtak.

Abiron vörös, mint a pulyka
A nemesekkel állván
S közemberek közt sugdolózik
A sátánlelkü Dátán.

IV

„Atyámfiái, hiba történt
A tegnapi gyűlésen,
Ezt akarom most szóvá tenni
Mindennek elejében.

Kimondva lőn, hogy szívem és szám
Némultan lakat zárja,

Mégis beszélni kell ma nékem
E tilalom dacára.

Értsétek meg, ti elvakultak,
És észbe jól véssétek:
Ha a lelket elnémítjátok,
Majd a kövek beszélnek.

Fogadást tettetek, hogy szómra
Fületek befogjátok,
Holott nem én sárból lett ajkam,
Jehova szól hozzátok.

Vigyázzatok, mert úgy, mint senki
Szólalhat haragudván
És százszorta félelmesebb lesz,
Mint égzengés a pusztán.

A hegyek is beléremegnek,
Roggyan a föld szavától,
S szívetek alél üszkösül, mint
A falevél, ha lángol.

Lázadásra felesküvétek,
Átkot szórva hiába,
Hiszen szívetek esküvéstek
Ellen szít lázadásra.

Mert Jehova az emberszívbe,
Mint kovászt a kenyérbe,
Teremtő lázt adott, mi űzi
Ő kijelölt helyére.

Kimondtátok, hogy nyugalom kell,
Hogy boldogságra vágytok.
De elmétek kért-e, kapott-e
Az istentől tanácsot?

Ur városából és Háránból
Tán nyugodni segélte
Ábrahámot és nemzetségét
Kánaán mezejére?

Nyugalomért járatta vélük
A Jordán völgyes táját,
S hajtotta hét szűk esztendővel,
A Nílust míg meglátták?

Hogyha nyugodni rendelt volna,
Akár holtat a sírban,
Igát húztok, mint szürke ökrök,
Még ma is Egyiptomban.
Ezért hatalmas szóval szólok,
A magamé bár semmi,
Ám lássátok, hogy nem tanácsos
Az istennel perelni.

Mivel vagyon Jehova íja,
S vagyon pattantig ajzva,
Repülni kész a nyílvevő is,
S e nyíl – ti vagytok rajta.

És ha a nyíl már célra szegzett,
Ha már harcra hegyezték,
Való-e mondani a nyílnak:
Én nyugodni szeretnék?

Esküdtetek asszony módra,
Hogy nem kell az ígéret,
Meg se halljátok dörgedelmem
S a próféta-igéket.

Éppen ezért ennek okáért
Szólok most tihozzátok,
Ígérem, mi teljesülendő,
Dörgök és prófétálok.

S végighallgattok, bizony mondom,
Ha bele is gebedtek,
S azt a kezet szeretném látni,
Mit rám emelni mertek!

V
Nem akarjátok, hogy Jehova
Szerelméről beszéljek,
Ezért, mint oktalan pulyáknak,
Egy mesét mondok néktek.

Történt vala, egy szép, nagy réten
A fák hogy összejöttek.
„Válasszuk meg a fák királyát,
Királynak jószánt jöttét.”

S leszen oltalmunk, büszkeségünk,
Éltet s betölti éltünk,
Leszen urunk, leszen szolgánk is,
Célunk s igaz ösvényünk.

S mondták a fák: „Válasszunk, rajta,
Hisz ezért jöttünk össze,
Legyen a libanoni cédrus
Királyunk mindörökre.”

És odajárulván, a cédrust
Kérlelik epekedve:
„Hagyd ott a dölyfös magasságot,
Uralkodónknak jer le.”

De rá nem állt a cédrus, mondván:
„Még mit nem kívánnátok!
Hogy kedvetekre odahagyjam
A sziklás hegy világot!

Kedvetekre napfényes táját
Hagyjam a szabadságnak,
S szabadságomból szolgájak
Alantosoknak szálljak?

Koronát hoztatok énnékem?
Mi szükségem van rája?
Igy is dísze vagyok a földnek,
S Libanon koronája.”

A fáknak népe visszafordult
És most a pálmát kérte:
„Köztünk tenyészél, testvérünk vagy,
A fák királya légy te.”

És szólt a pálma: „Jóbarátok,
Mi jutott eszetekbe?
Uralkodni, rendet csinálni
Épp az én dolgom lenne?

S hogy köztetek rendet teremtsék,
Vajjon jogomban állhat
Megtágadni tarka virágom
S mézédés datolyámat?

Nem elég, hogy a nap emészti
Nedveim napról napra,
Gyümölcsöm eztán ember-állat
Hasztalanul kutassa?

Királykodjon, ki arra termett,
Nekem a trónus nem kell,
Árnyat adok mindnyájatoknak,
Enyhülést lételemmel.”

Gondjuk terhe alatt szegény fák
A földig meghajoltak,
Hogy trónusukról cédrus, pálma,
Egymás után lemondtak.

„Hijjuk a rózsát. Hódolattal
Tekint minden feléje,
Virágkirálynő koronátlan,
A jóistennek éke.

Hijjuk a tölgyet. Lám, a tölgyfa,
Akár a tisztos gazda,
Termete, gyökere, bozontja,
S makkgazdasága haszna!

Hijjuk a nyirt! e kiskisasszonyt
Talpig fehér selyemben,
Haja fonatát bontogatva
Mélán mereng a szentem.”

Mig kotnyelesen szól az egyik,
Csak úgy tréfának szánva:
„Kérdezzük meg a csipkebokrot,
Talán még rá is állna.”

S bólítottak a fák sorjában,
E szóra felfigyelve,
És megkérték a csipkebokrot,
Hogy a királyuk lenne!

Igy szólt a csipke: „Ráhibázott
E jótanács adója,
Szempillantást se tétovázok,
És felülök a trónra.

Nem vagyok sudár, mint a cédrus,
Se mint a pálma, áldott,
Nem leszek, mint a tölgy, rátarti,
Méla nyírré se válók.

De foglalok széles mezőket,
Nem önmagamnak, néktek,
Én lenn tanyázok majd, az aljban,
S ti szökjetek az égnek.

Világotok szűrő tüskéssel
Vigyázva békerítem,
S a vadont rózsaszín virággal
Véges-végig terítem.

Leszek fészkévé réti nyúlnak,
Madarak menedéke,
S porban halok, hogy koronátok
Nőjön felhők fölébe.”,

VI

Latolgatják szavai súlyát
A zsidók fülmeresztve ...
„Eddig a mese – mondta Mózes –,
És ímhol jön a lecke.

A fák – e föld megannyi népe.
És a fáknak királya
A választott, aki Uratyját
Hű fiúként szolgálja.

Jehova, népeket teremtén,
Mint mezők sarját, sorra
Lelkökbe nézett s látván látta,
Mi végre szánta sorsa.

S lelkökbe látván, számba vette,
Ki mért küzd s célt hogy érnek?
Es kereste, ugyan melyikük
Válassza gyermekének.

S nem kellett az öntelt, a dölyfös,
Ki az egekbe törtet
És lendültében fejbe rúgja
Az alatta levőket.
Nem kellett a mohó, a gazdag,
A kincs kit dúlni késztet,
Ki magának más aranyából
Kovácsol síremléket.

Nem kellett a rajongó délceg,
Akárhogy peng a lantja,
Talentumát bár mindörökre
Márványba rójja s dalba.

Felmért minden pompát, hatalmat,
Fel minden földi éket,
Minden tapodt mezőt és minden
Könyvbéli bölcsességet.

S akárha fák tövén a csipke
Szerényen meghúzódik,

S meg nem illeti rang, tisztesség
Virágát, sem bogyóit,

Akként az Úr választott népe
Lón nemzetek szegénye,
S amerre hír, dicsőség járja,
Őnéki nincs ösvénye.

Bölcs nem lehet bölcsek körében,
Hősként harcban se győzhet,
Vendég csupán ennen hónában
És vándora a földnek.

Ám szívébe rejtette kincsét
A szívek ismerője,
Hogy világoljon a setétben,
Igéjét tündökölje.

S a véghetetlen vándorúton
Segedelmül, vigaszra,
Bizalmát és ígérését
Kenyérként odaadta.

Csakhogy irigy Jehova isten,
S villám haraggal telve,
Kit ő szeret, szeretni senki
Emberfia ne merje.
Szerelme köntösét teríté
Kiválasztott népére,
Mely éppolyan szúrós, riasztó,
Mint a bokor tüskéje.

Mint csalánfű, tévé olyanná,
Amely csíp-mar taszítva,
Jóillatát más rajta kívül
Nehogy keblére szíjjá.

S az útra roppant izenetet
Ád, hétpecsétet, véle:
Vigye, véreitől gyűlölve,
Jövendő messzeségbe.

Jaj ama hűtelen futárnak,
Ki rest álomba bókol,
Avagy feltöri a pecsétet,
Nem félve isten-szótól!

Majd jó; a roppant izenetet
Ki markából kilopja,

Inai s helyette célba toppan,
Koronásan ragyogva.

Boldog futár, ki a levéllel
Híven, sebesen ér el,
Az úr koszorúval fogadja,
S zengő dicséretével.

Ó, Izrael, te vagy e hírnök,
S lész a világ királya!
E tisztesség, e küldetésed
Miért nem lendít szárnyra?

Nem e föld a te birodalmad,
Dicsőséget se látsz itt!
De jaj neked, a rög világa
Ha gyarlóságra csábít.

Ahelyett, hogy a sója lennél,
Hamuja lész a földnek,
Hogy a szeretet szállna tőled,
Mindnyáján meggyűlölnek.
Inkább vetnél kinnak, hívságnak
És félelemnek véget,
Hogysem az út porában légy, mint
Tiprott, veszendő féreg.”

VII

És szólt Abiron metsző gúnnyal:
Kegyess urunk, ó, Mózes,
Kétségbe ejtesz kis meséddel,
Biz elszomorító ez!

Nemzetek közt mint szűrő tüske!
E nagy kitüntetésért
Jehová méltán megérdemli,
Hogy őt tisztelve féljék.

A futárság sem épp utolsó,
És a vak végtelenbe
Loholni pecsétetes levéllel –
Ez mindennek a telje.

Ama számár sorsa, mely hátán
Bekötött zsákban hordja
A gabonát, jómaga éhen,
Hogy másnak teljen gyomra.

Ám a zsidók fejre nem estek,
S bizony, különbül élnek,
Nem koldusmódra, meghódolván
Báznak és Astartének.

Jehova Sina sziklaormán
Csak harsogjon magának,
Nekünk hatalmat, gazdagságot
Új, nagy hazánkban Bál ad.

Halmazza el csak a tüskéket
Jehova a kegyével,
Rózsák s mirtusz közt visz az útunk,
Ha Astarte vezérel.

Fiaink földje Szennár, Hárán,
S fordulván, napkeletnek,
Kánaánod felé nyugatra
Egy tapodtat se tesznek.

Ez tiszta sor s erről vitázni
Kár is, értelme semmi.
De mit kell a minapi döntés
Után most véled tenni?

Megkövezzünk? Fölös vesződség!
Egy ilyen rozzant vénség!
Ezzel-azzal szolgálhatná még
Talán Izráel népét.

Jól tud mesélni, s eregetni
A szappanbugyborékot,
Tegyük dajkának, hadd csodálják
Az esztelen porontyok.”

Szava nyomán hahota harsant,
S együtt a hahotával
Mordult az ég, mintha setétlő
Felleg vonulna által.

S felelte Mózes nyugalommal:
“Szavad ám teljesedjék!
Mi fennre hivatott, tenger sem
Okozza annak vesztét.

Két szemed Kánaánnak földjét
S keletet meg nem látja,
E helyről fél lépést se moccansz,
Se előre, se hátra.”

Az emberek hallgatva állnak,
A szó ajkukra dermed.
Abiron borzadva sápad,
Vártán az égi jelnek.

De jel sehol! Kacag Abiron,
Csupán e kacagással
Mordul az ég, mintha setétlő
Felleg vonulna által.

VIII

És felcsattant nagy hetykén Dátán:
“Hiába átkozódol,
Bezzeg ha én beszélni kezdek,
Eleged lesz a szóból!

Valid be, nem-é arra neveltek
Egyiptom földjén téged,
Hogy felnővén vasláncra verjed
Szabad és büszke néped?

Valid be: a sok tanácsülésre
Nem-é avégett jártál,
Hogy a bölcsekkel és papokkal
Izrael ellen áskálj?

Valid be: egy régi-régi jóslat
Nyiltan nem-é kimondta:
Egy tölgyfa lön, tizenkét ággal,
S Egyiptomot lerontja?

Tudta a fáraó s a papság,
E tölgy s tizenkét ága
Népünk tizenkét nemzedéke,
Kit szült a Nilus tája.

S megrémültek, hogy lám, a hajsza,
Inség és kín — hiába,
Női, egyre női Izrael népe,
Miként a Nilus árja.

S tudták: ha zsidó anya éltet
Ád első gyermekének,
Elsőszülött egyiptombélit
Hágy aznap el az élet.

És nem talált rá gyógyírt senki,
Segedelmet se látott,
Csak te hulltál a fáraónak
Lába elé, te átok!

És mondtad: “Hadd vezessem őket
A pusztába, megengedd!
Meg is töröm, ki is tikkasztom
S tanítok engedelmet!”

S szavad beváltva kivezettél,
Mint holmi balga nyájat
A homokra! örül királyod,
Minket meg tép a bánat.

Hányan pusztultak el, de hányan!
E kő, e homoktenger
Izráel fiai sorából
Száz ezret temetett el!

S most, hogy seregünk maradéka
Romokban áll emitten,
S Izráel roppant erejének
Lassacskán nyoma sincsen,

Vitézségünk oly sápatag lett,
Mint a csenevész gyermek,
A virtus latyakos agyaggá,
Melyet vízzel keverték,

Bennünket, mint farkasverembe, V
ezetsz e Kánaánba.
Hisz a fáraó itt a gazda,
A királyok királya.

Téboly! Fejünket önként dugjuk
A fenevad torkába?
Egyiptom hadait megverjük?
Hódoljunk, kegyre várva?”

“Dátán fiam – felelte Mózes –
Magadat ne gyötörjed!
Kánaánt te meg úgyse látod,
És hátad meg nem görbed!

Szavam hozzád, Dátán, szegény te,
Több sincs immár, csak ennyi:
Halálodkor talpad alatt föld
Nem lesz egy talpalatnyi.”

“Hé, zsidók! – rikkantotta Dátán –,
Felesküdtetek Bálra!
Mít végzésbe foglaltunk tegnap,
Ma már senki sem állja?!

Követ ragadj! Gúnyt űz belőlünk,
S eddig mindenki hagyta!
Inkább vesszen ő egymagában,
Mint mi, szálíg, miatta.”

“Vesszen! – süvöltött körös-körbe. –
Nosza, számoljunk véle!”
De ni! kezük – csodák csudája –
A követ el nem érte.

Dátán esze ám fürgén váltott: “
Hordd el magad, de rögtön,
Nehogy véred az éj setétjén
Itt száradjon kezünkön!”

A sokaság tombolva zúgta:
“Takarodj még ma, hallod?”
S üvöltése, mint széles rónán
Söprő vihar morajlott,

IX

Megdördült akkor Mózes hangja
A harag ihletében,
S szava mennydörgésként robajlott
A sík mezőn eképpen:

“Jaj néktek, balga szolganépség,
Kiket a gőg megrontott,
S kiket sodrukkal elragadtak
Bitang csalók s bolondok!

Jaj néktek, jaj, lázongó elmék,
Kik Egyiptomtól kezdve
Tulajdon idvességtek ellen
Lázadoztok csak egyre!

Jaj néktek, zabolátlan fajzat,
Telve konok, vad hévvel!
E konokság majdan belülről,
Ék módján roppant széjjel.

Csalánként martok a kezébe,
Ki dajkál, mint virágot,
S pásztorotok, ki füvest hajszol,
Mint bikák, felszurjátok!

Jaj néktek, hogy isten, mint senkit,
Megáldott jókedvében,
Mert rajtatok ez istenáldás
Keserves átok lészen!

Mikor az úristen szerelme
Felétek fénnel árad,
Kővel várjátok a követként
Elküldött prófétákat.

Szolgái szent hevét és vérét
Bizonnyal számon tartva,
Vigyázzatok, ükunokástól
Elér Jehova karja!

Addig mér maid csapást csapásra,
Hogy búban elepedtek,
S ő egyigaz akaratáról
Amíglén vallást tesztek.

De sorsotok mihelyest enyhül,
Megmakacsodtok újra,
Gonoszság, véték, nyomorúság
Visz újfent hamis útra.

Jaj néktek, sok száz esztendőig
Ez léssen oskolátok,
Isten könyvét olvasni végül
Amíg megtanuljátok!

S látom: miként pásztor a bükkről
Leszaggatván a kérget,
Vízben puhítja, szárongatja,
Majd fogja a botvéget,

S üti-veri, amíg megtörve
Erőre kap a rostja,
Mikéntha pattintott kovától
Serkenne lángos lobra –

E háncs te vagy, Izráel! Isten
Ekként tilol majd téged,
Hogy befogadhadd, dőlyföd vesztve,
Szikráját igéjének.

Célod felé igás ökörként
Haladsz, búsan dőcögve ...
Jaj annak, akire ledördül
Jehova sújtó ökle!

Kalandozol a múlt hónapban,
Jövendők messzijében,
De megbotlasz az úradón nőtt
Burjánban és gyökérben.

Mint bokros mént, tátongó mélyek
Felé repít a vágta,
Jaj, koronádat elcseréled
Még egykoron – igára!

Vigyázz, Jehova meg ne bontsa
A drága szövetséget,
Dacod miatt szavát ne szegje
Első izben tenéked!

És el ne vessen, hogy vesztedtől
Minden más nemzet féljen,
Akár a széttaposott kígyót,
Mely vész az árokszélen.”

Áll a sok ember görnyedezve,
Sötéten áll és hallgat,
Csak kebelében bujkál holmi
Vihart jósló fuvallat.

X

Elért a nap a hegytetőre,
Nagy volt s lángolt a pírja,
Mint hős, ki birkózik az árral,
S már nem sokáig bírja.

Ott fenn, az ég felhőtlen kékjén
Mélabú fátyla lengett,
Sakálüvöltés hasgatott, mint
A seb, ha nem lel enyhet.

És lágy, esendő érzés bolydult
A vén prófétaszívben,
S egy percre szárnyas gondolatja
Szánón időzött itt lenn.

Hát csak ostora, fenyítője
Ő már az embereknek?
S valami felsírt a keblében,
Mint éhes, beteg gyermek.

“Ó, Izráel! Ha sejténéd azt,
Mit a szívemben rejtek!
Ó, hogy szeretlek! Hogyha tudnád!
Mily végtelen szeretlek!

Családom vagy te, magzatom vagy,
Kincsem és büszkeségem,
Lelkem, jövődöm, birodalmam
És ékességem nékem.

Erőm, életem érted adtam,
Szüntelenül lobogva,
Pecsétemet viszed magaddal
A messzi századokba.

De nem! Nem csak magamnak mását
Szeretem én tebenned,
Átplántálok lelkedbe mindent,
Mi bennem legtöbb, legszebb.

Ó, Izráel! E káromló szót
Ne halld, mit ejtek itten:
Igazabbul, jobban szeretlek,
Mint Jehova, az isten!

Millió gyermeke van néki,
Kit ápol és szeretget,
De te nekem egyetlenem vagy,
Egyedül ádva teljet.

S amikor e millióból
Elhívott szolgáltságba,
Szolgáddá lettem én hívatlan,
Téged szeretve, szánva.
S amikor ő számonkéri
Verejtéked, erődet,
Ládd, Izráel, önnönmagamnak
Semmit se kérek tőled.

Amikor neki tömjénfüst,
Zsolozsma, hódolat kell,
En beérem hálátlansággal,
Szitokszóval, sebekkel.

Mert kedves te az én lelkemnek
Nem a jóságért vagy csak,
Vétkeiddel együtt szeretlek,
Ha sírok is miattad.

Szeretlek esztelen dacoddal,
És lelkedben a göggel,
Amely tévútra tántorítva
Fordít az istentől el.

Együtt ajkad hamisságával,
A becsvággal, mi sarkall,
A földi jussot fagyökrként
Ölve sóvár karral.

Lányaiddal, buja hevükkel
És fetrengéseikkel,
Szokásaiddal, úgy, ahogy vagy,
Minden lélegzeteddel.

O, Izráel! Én szálló füstöm!
Saddáj legyen tevéled,
Én, bárha végtelen szeretlek,
Magadra hagylak téged.

Mert útban már a végső óra,
El is érkezik lassan,
Indulnom kell, hogy Kánaánnak
Határát megláthassam.

Hogy vágyakoztam harsonával
Véletek együtt menni!
Jaj, de megvert engem az isten,
Még el sem kísér senki.
Be jó lenne holtan lerogyni
A Jordánpart rögére,
Vén, szúvadt csontom az ígéret
Földjét hogy épp elérje.

Ott fekszem én majd, s nézem ormát
A moábi hegyeknek,
Amíg mindannyian követtek,
Miként anyját a gyermek.

S vágyódva epedek felétek,
E messzi mezőségre,
Akár gazdáját az eb híjjá
A vadnak rejtekére.

S tudom, tavaszi áradásként
Bolydulva jó én népem!
Ám dicső vonulástok útján
Ne gondoljatok vélem.

Siessetek sebes folyóként,
Zúdulva, hömpölyögve,
Ó, Izráel, ó, életem, te,
Légy boldog mindörökre!”

XI

A táborból a síkra érvén
Lángoltak még a sziklák,
Bíbor ösvényei a messzi,
Nagy útra híva-hítták.

A buckák közt már köd tanyázott
S megülte lenn a rétet,
És a száműzött szíve felsírt:
"Vissza már sose térek."

Pusztán rajcsúrozó gyereknép
Fut feléje zihálva,
Körbeseregli Mózes, karját
És köntösét cibálja.

"Hé, nagyapó! Hová mész éjjel?
Maradj velünk, apóka.
Nézd, milyen falat építettünk,
Kapuja van meg tornya!"

"Jól van, kicsik, építetek csak,
Nincs ám időm semennyi,
Élet s halál falát megyek most
Nagymessze megkeresni."

"Jaj, apó! Ott, a szakadéokban
Egy skorpiót megöltünk!
S e három nyuszkó a bozótban
Ott ugrált épp előttünk."

"Jól van, kicsik! Pusztítsátok csak
A skorpiókat sorba,
Igaztalan bár, ám hiába,
Ilyen az élet sorja.

Igaztalan, hisz ő is élni
Szeretne, rusnya férge,
És bűne-é, hogy ártalomra
Ítélté farka mérge?

Hanem a nyuszókat vigyétek
Ama bozótos helyre,
Mamácskájuk siratja őket,
Nem gondoltatok erre?

Irgalom legyen szívetekben,
Élvén, az élőt szánva,
Mert bizony mondom, kincs az élet,
Mi lenne drágább nála?"

"Várj még, ne siess úgy, apóka,
Közibénk telepedj le,
Mesélj, mesélj, s mi hallgatunk majd,
Szavaid szomjan lesve.

Mondd el, mi volt legénykorodban,
Csodáid hogy s mint járták,
Hóreb hegyén hogy pásztoroltad
Apósuradnak nyáját.

Hogy láttad meg a csipkebokrot,
Mely lángolt, el nem égve,
S hogy szólt a hang e tűzbozontból
Szívednek félelmére?”

“Nincs most idő, én cselédkéim,
Mulatni régmúltakkal,
Lám, ködjével közéig az éjjel,
Szemét hunyja a nappal.

Eljő a perc, eljő bizonynal
Mindőtök életében,
S megjelenik az égő cserje,
Mint Hóreb hegyén nékem.

Templomi áhítat száll rátok,
E százszor áldott percbe,
S a lángokból hatalmas szózat
Harsan felétek zengve:

“Lépj mellém, kötelékét oldva
Gondjaid sarujának,
Mert végeztem én tefelőled
S nagy küldetésre szánlak.”

Csak a szent tűz ki ne aludjon,
S a szót ha meghalljátok,
Tiszta szívből felelhessétek:
“Imé, uram, itt állok!”

A gyermekek az agg beszédén
Sokáig eltűnődtek,
S ő maga csendben nekivágott
A setétnek, az éjnek.

Hallgat a gyermekhad, mélézó
Bánat gubbaszt fölötte,
Mózes árnyékká vált alakja
Míg belevész a ködbe.

XII

“Magány ölel, miként a tenger
Sík végtelenje engem,
S leheletét, mint a vitorla,
Issza-issza a lelkem.

Ö, ismerem gyámolítását,
Ismerni megtanultam,
Pusztában, emberek közt, mindig,
Magányos vándor voltam.

Suhanok, mint eltévedt bolygó,
A mély, rejtelmes térben.
Elhagyott minden, már csak isten
Illet kezével — érzem.

Csend mindenütt. Az ajkak némák,
A szót pecsét vigyázza,
Te szólsz csupán, Jehova, halkán,
Szívem mélyén tanyázva.

Téged keres e szív, csak téged,
Vigaszra áhítózván,
Csak egyszer, egyszer szólj még vélem,
Mint egykor, Hóreb ormán.

Ládd, atyám, útam végigjártam,
Amiként kijelölted,
S színed előtt, mint akkor álltam,
Ím, itt állok előtted.

Negyven éven át fáradoztam,
Felolvadván tebenned,
Hogy szolgálkából, mert úgy akartad,
Szabad népet neveljek.

Kovácsoltam elméjük-lelkük
Át negyven hosszú éven,
S félvén köveik, káromlásuk,
Földönfutóként végzem.

Épp most, midőn már int felénk az
ígéret drága földje!...
Mindentudóm, sejtetted-é, szólj,
Hogy ez leend belőle?

Szívemet önvád marcangolja:
Lehet hogy én hibáztam?
Megcsaltam hűtlenül bizalmad
Az égi megbízásban?
Ó, Jehova, kértelek sírva:
Gyarló vagyok és gyenge,
Igéd irtóztató hatalmát,
Jaj, más kezébe tedd le!

A lelkemben kiáltó kétség,
Gyöngyözik veritékem,
Szólj hát, mindenható úristen,
Elégedett vagy vélem?”

Miközben útját róta Mózes,
Ekként kérlelt, esengett,
De hallgatott a néma puszta,
S a csillagok remegtek.

XIII

De ha! a közvetlen közelben
Halk nevetgélést észlel,
Mintha valaki oldalánál
Haladna, néma lépttel.

Majd susogásnak nesze hallszik,
Mint kígyó hogyha szisszen:
“A balgaságnak más gyümölcse,
Mint kín és tüske nincsen.

S alkalmasint e termés súlyát
Ki egymaga sokallja,
Legjobb, ha terhét mindenestül
Isten vállára rakja.”

Mózes

Valaki szól! Tán csüggedésem
Kapott vón hangra bennem?
Vagy holmi démon csúfolódik
Kárörvendőn felettem?

A hang

Újító hited, buzgóságod
Hogyhogy csak most veszett el?
Negyven évig bizton sűrögtél,
Bárha vakon, de mersszel.

Mózes

Valaki szól! Homlokom mérthogy
Merő hideg verejték?
Félnék? Kanóc futótüzéhez
Hasonló, mi itt benn ég.

A hang

Határtalan gögödben néped
Sorsának útját álltad,

Hogy olyanná tedd, mint kívántad.
Nem késő most a bánat?

Mózes

Ki vagy, te furcsa lény? Nem látlak,
De el se űzhetnélek,
Érzem tekinteted, mely áthat,
És a lelkembe mélyed.

A hang

Fontos, ki volnék? Ki a tengert
Szavával megigézte,
Nem azt lesi, hogy ki, hanem mit,
És igazat beszél-e?

Mózes

Nem, nem igaz, hogy amit tettem,
Tenni kevélység hajtott,
Sajgott a szívem, látva népem
Igában, mint a barmot.

A hang

Mert tudtad: szolgák vére vagy, s ez
Pironkodásra készített,
S szerettél volna fabrikálni
Hízalgőbb testvérséget.

Mózes

Igen! Setét, rémséges mélyből
Magamhoz hogy kiváltsam,
S lehessünk együtt, a szabadság
Sugaras magasában.

A hang

Bezzeg, ki őket mélybe küldte,
Mit sem kérdeztél attól,
Csak most szólongatod, hogy téged
Kisegítsen a bajból.

Mózes

Nem, hiszen ő volt, ihletével
Ki egykoron megáldott,
Lelkem homályán Hóreb lángja
Gyújtott fényes világot.

A hang

Megállj! S ha Hóreb lelkes lángja
Hóreb hegyén nem égett,

Csupán szívednek gerjedelme
Kápráztatott el téged?

Ha a szózat, mely felbuzdított
E szerencsétlen útra,
Nem égő cserje hangja volt az,
Csak tennen bensőd súgta?

A szenvedély, bizony, vakká tesz,
S a vágy varázslatára
Teremt világot, istenséget,
Mint puszták délibábja.

Sakálként üvöltött a vágyad,
S ládd, ennek volt a hangja,
Mi lelked egykor prófétának
S vezérnek elragadta.

Mózes
Ö, jaj, e szó magányosságom
Csak százszorossá tette!
Ki vagy, te ellenség?

A hang
Azázél,
A puszta bolygó lelke.

XIV

Csillagok gyultak s a sötétben V
ilágot ők vetettek,
Szelíd derengésükben Mózes
Ment, egyre fel, a hegynek.

Ösvény sehol. Az árnyak útján
Csak egy-egy hang vezette:
Kővackán felsír a hiéna,
Kigyó setten sziszegve,

Ment, meg nem állva, mint a végső
Viadalra a bajnok,
S a legkeményebb harc szívében,
Önnönmagával zajlott.

“Káprázat volt – kiáltott benne –,
Kint s szégyent termő képzet,
Az égő cserje, mely enyéim
Szabaddá tenni készített?”

Káprázat volt lobogó lángja
És az erő hevében,
Amely istenadta parancsot
S istent teremtett nékem?

Káprázat volt a jó szándék is,
Hogy testvérkönny ne folyjon?
Bűn, melyért most száműzetéssel
S halállal kell lakolnom?

Nem, nem! Vigyázz, hogy öncsalásod
Ne ejtsen törbe téged!
Szent volt a cél, ámde kígyóként
Nem fonta bé a vétkek?

Nem voltál-é uruk, vezérük,
Test-lélek fejedelme?
S szent szándékodban nem voltál-é
Ten-hatalmaddal telve?

Nem voltál-é új fáraójuk,
Zsarnokabb, mint a régi,
Hiszen szemed, szívükbe látva,
Rezzelésük se véti.

Veszedelmes a természetnek
Útját, folyását állni,
Könnyű ember-akaratunkat
Az istenre ruházni!

S ha negyven évig ekként voltál,
S nem istentől megszállott,
S gyarló kis álmaid tukmáltad,
Mint fenkölt isten-álmot?

Lehet, hogy Egyiptom hónapban,
Kínok között megedzve,
Erőre kap, a birodalmat
Hogy birtokul szerezze.

Talajukból kitépve őket
S a pusztába vezetvén,
Gondoltam-é: rosszat cselekszem,
Hogy bárha meg se tenném?

Mit ér a beigért szabadság
A hazáját vesztettnek?
Ki mint a tölgy, melyet kivágván
A víz sodrára vetnek.

Nem igazságot szólt-é Dátán:
Oda a régi fészek,
S újat lelmi se kedv, se virtus,
Többé semmi se késztet!

Adj jelt, ó, Jehova és mondd meg:
A küldetést megálltam,
Vagy sérelmeim, vaksiságom
Játékszerévé váltam?

Adj jelt, ó, Jehova, és mondd meg:
Csak vérünk buzdulása,
Szent mámorunk, révséges álmunk
Csikarhat szólalásra?”

Jehova hallgat. Baljós hangok
Riognak csak helyette:
Kővackán felsír a hiéna,
Kígyó setten neszezve.

XV

Emelkedik puszták egére
A nap bíbor korongja,
Sugárnyalábját a sötétben
Tüzes nyilakként ontja.

Nébó hegye, mint egy királynő
E bíborló pompában,
Pártája minden csúcs fölében
Magaslik, égre tártan.

S e hegy legfentebb nyúló ormán,
Ott, a kőszál-magasban,
Áll – mint ősidők óriása –
Valaki mozdulatlan.

Fölötte földi gyarlóságnak,
Zaj, viszály nem zavarja,
Csak áll, s az égbolt távolába
Sóváran tárul karja.

A tündöklő hajnali égen,
Biborszín ragyogásban,
Látják alakját pusztaszerte,
Sötéten, óriásán.

Zsidók sátrából pillantások
Szállnak felé szorongva,

Futár gyanánt a fényes hegyre,
Hol áll az órjas szobra.

“Mózes! Ez ő!” – zúgva morajlik
Végig a sátornépen,
Csak azt, csak azt nem mondja senki,
Mi felsajdul szívében.

Istennel társalkodni állt ki
Mózes a sziklarögre,
Imájával, mint csonka szarvval,
Az ég boltjába döfve.

És bárha ajka összezárul
angtalan némaságba,
Szája helyett beszél a szíve,
Jehovához kiáltva.

Felkel a nap, az égnek síkját
Lánglobogás borítja,
És Mózes imába merülve
Csak áll; miként a szikla.

Hevét vesztvén, a déli démon
A pusztát már elhagyja,
De Mózes ott fenn mintha egy kéz
Tartaná támogatva.

Ereszkedik a nap korongja
Fászga orma fölébe,
S terül a szirtről roppant árnyék,
Alá, a mezőségre.

És elvetődik legutolszor
Mózes hatalmas árnya
A zsidó sátrak messzijébe,
Atyai búcsúzásra.

Rémülettől boly dül a tábor:
“Jaj, istenem, csak el ne
Átkozzon most próféta szóval,
Mert átka szörnyű lenne!

Jaj, mert átkától megremegnek
Alapjai a földnek,
Szikla viaszként máll, s Jehova
Trónusa összedőlhet!

Jaj, ha minket ő most megátkoz,
S ha lőn a napnak nyugta,
Vízözön sem kell, s még ez éjjel
Elpusztul ember, pusztá.”

XVI

Mózes csatázott, lánggal égett,
Nagy célja felé törve,
S a hegyre hogy az éj leszállóit,
Aléltan hullt a földre.

Alatta hintázott a szikla,
A sok orom, s mint hajdan
Anyja ringatta bölcsőjében,
Csak feküdt öntudatlan.

Szomorkás dallam csendült halkán,
Mélán úszott felette,
Egy kéz ringatta, hófehér volt
S lágy, mint a madár pelyhe.

S csendes, szelíd szó kélt az éjben:
“Fiacskám, te szegényem,
Jaj, mit mívelt veled az élet
E tapodtnyi ösvényen!

Hisz tegnap im még dajkád voltam
És vezettelek kézen,
Azért szültelek a világra,
Hogy ennyi bánat érjen?

Homlokodon mennyi barázda!
Tested erőtlén, vénhedt,
S hajad, mit annyit simogattam,
Mint a hó, oly fehér lett!

Elszöktél egykoron melőlem,
Csatázni vitt a vágyad,
S látod, mire jutottál! Szíved
Hány sebet hord, mondd, hányat!

Szegény, szerelmes gyermekem, te,
De sokat kell szenvedned!
Ma is ... tűző napon egész nap!
Hát mi értelme ennek?

Imádkoztál! Eligazitni
Imádkozással véled

Népednek múltját és jövőjét,
Ö, te oktondi lélek!

Ládd, egy követ a mélybe ejtek,
S nekiszilajlik nyomban,
Szirt szirt után, árokra árok,
Ugrabugrálva koppan!

Mígnem egy szögletnek ütődvény
Széthull sokadmagára,
Néhány követ útján kibillent
Magával mélybe rántva.

Emitt gurul egyik göröngye,
Másik meg ott, dübögve,
S ki tudja, melyikük hol áll meg,
Ha véget ér a röpte?

Bizony mondom: még az isten se,
S könyörögj ámha térden,
Ahová esni kell a kőnek,
Oda esik az éppen!

Mert benne pályája, hatalma,
S az erő is sajátja,
Mi helyét lelni hajtja, úzi,
S mi által megtalálja.

S bár ursága nagy Jehovádnak,
Nem segít semmiképpen:
Egyetlenegy piciny kavicskát
Meg nem állít röptében!

Lám, ott a porszem: alig látod,
Csak sejtéd reszketését,
S Jehova sem vonhatja vissza
Tőle porszemnyi létét.

S nem adhat néki oly parancsot,
Hogy másfelé haladna,
Mint önnön törvénye amerre
Öröktől fogva hajtja.

S ez csak egy porszem! Mit szóljak hát
Az ezerlelkű népre,
Kinek lendültében ott lüktet
Ki-ki lendülte, léte.

Hallottad, mint szól Orion, vak
Óriásról egy ének,
Ki vándorútra kelt a naphoz
A szeme fénye végett?
Daljás vállán – útmutatója,
Egy imposztor fiucska,
Aki vezérlé óriásunk
Óránként más-más útra.
“Igazítsál a naphoz, öcskös!”

S ő napnyugtán keletre,
Északra déltájt, setét éjjel
Nyugat felé vezette.
És Orion megy mendegélve,

Erőt mervén hitébül,
Hajtván a fény utáni vágytól,
Mely feldereng majd végül.

Órjas léptekkel megy csak egyre
Hegyen, vizen előre,
Nem sejdítvén, vállán a lurkó
Hogy csúfot üz belőle.

Ilyen Orion minden ember,
Munkál benne erő, hit,
S hajszolja láthatatlan célért
Lankadatlan erőit.

Rajong azért, mit el nem érhet,
Hiszi, mit sose látott,
S mit lel, mit ismer, eltapossa,
Hogy úzzön csalfa álmot.

Tervez, de mértéket nem ismer,
És mértékén túl tenne,
De megtréfálja mint a lurkó
Folyvást a dolgok rendje.

És éppen mint ama derék vak,
Ki hisz a más szemének,
Nem oda ér, ahova indul,
S nem hiszi, hova téved.

S te esdekelsz! Ó, szegény gyermek
Hol van erőd, hatalmad?
Hogy a folyót állni parancsold,
Rimánkodszt – tajtékhabnak!”

XVII

Olyan volt e szó eleinte,
Mint tiszta forrás kortya,
S belőle mintha újulás és
Jó híves áradt volna.

De jaj, eltikkadt, mint a puszta,
Ha számum szántja végig,
S félelmes, mint az éj, midőn
A gyermekre setétlik.

Megrémült Mózes, és fektéből
Üggyel-bajjal felállott:
“Mért kínozol, mikor a sírban
Már-már nyugtot találok?”

Nem vagy anyám! Nem, nem neszeltem
Szavadban szeretette,
Nem anyám vagy, de vagy Azázél,
A csüggedésnek lelke.

Távozz tőlem! Sújtson az átkom
Ama négybetűs névvel!
Nem hiszek néked! Halhatatlan
Lehetsz, ám szavad — métely.”

És szólt a hang szelíden újra:
“Ö, esztelen szegény, te!
Azzal veretsz, ki részem által
Önnönmaga egésze.

Mit számít nékem a te átkod!
Hisz szörnyethalnál menten,
Ha századrésznyit láthatnád csak
A titkaim fedetlen.

Átkozódsz, mert éjeden átüt
Ama tűz fénye gyéren,
Amelyben én s az isten élünk,
Túl az időn és téren.

Szemed megnyitom még szemernyit,
Hadd táguljon a távlat:
Ímé a föld, mit isten ígért
Ős Ábrahám atyádnak!”

Fénybe borult nyugat határa
És Palesztina képe

Mózes elé tárult a hegyről,
Hogy végig betekintse.

S mutatja láthatatlan társa,
Szólván halk nyugalommal:
“Látod lenn a fekete tükröt?
A Holt-tenger az ottan.

Emitt, hol a hegyeknek orma
Az égmagasba hágott,
E meredő szirtek sorában
Kármel szikláit látod.

Északon Sión terebélye,
Jebezeusok sátra,
S rákurjanthatsz a hegytetőről,
Ládd, az ammonitákra.

Holt-tengerbe merül a Jordán
Színezüst pántlikája,
És a vándort, a torkolatban,
Imé, Jerikó várja.

Magányos völgy a Jordán mentén,
S odasimul melléje,
Egyik partján az ammoniták,
S túl, Kánaánnak népe.

Amott, nyugat felé hegyhátak,
Nagy, zöldellő tisztások,
Kicsiny tavacska észak táján,
S megint hegyeket látsz ott.

Ez Palesztina mindenestül,
S a juh meg árpa benne,
Kádestől Karmelig elférne
Szinte a tenyeredbe.

Széles utak rajta semerre,
A tengert el nem éred,
Hogy éljen, nőjön, sokasodjon
E földparányon néped?”

S felelte Mózes eltűnődve:
“Ha szomjat olthat szikla,
Ki ezt tévé, népének földjét
Édenné alakítja.”

XVIII

S halk nevetés hallatszik újra.
“A hit hegyeket mozgat!
Lásd hát a másik képsort s rajta
Titkát a holnapoknak!

Nézd, néped mint nyomul előre,
A Jordánt általlépve,
Beveszi Jerikót, s bokáig
Gázol kiontott vérbe.

Palesztina e morzsájáért
Századok óta ölnek Ammoniták,
filiszteusok, Hettita, héber törzsek.

S áll a zsidó királyság! Keltét
Mi könny, mi vér fizette!
Habár a föld testén csak annyi,
Mint ökrön a legyecské.

Ámde virágba nem borulhat,
Széthullik darabokra,
És elnyeli majd apródonként
Mohó szomszédok torka.

Figyeld, Gálaád és Damaszkusz
Felől gomolyg a felleg.
Jön az asszír! Pusztulást, romlást
Hozván a hébereknek.

Nézd, a mezők pirosra váltak
És hulla hátán hulla,
Feltámadt szörnyű Babilon, hogy
Átala vesszen Júda.

Lángol Jehova temploma ...Se zsongás ..
Mint szúnyogra] a réten.
Vasra verve ezrek vonulnak,
Kik megmaradtak épen.

Hallod a sírást? Romokon rí
A bölcseszű egyetlen,
Ki tanácsolta hódolásuk,
Hogy annyi vér ne vesszen!

Bűzlik a föld! De lám, a hajnal
Az éjhomályt felissza ...
S kik hömpölyögve útra keltek,
Csak szállingóznak vissza.

Csenevész mozgás támad, táján
A salemi falaknak.
Oj nép, új isten, istenháza,
Új látatlan hatalmak.

És női és vergődik kínjában,
Karmát a földbe vésve,
Mint a bogáncs, szívós, alantas,
S kész bármi zendülésre.

Fejök fölött a nagyvilágban
Viharok járnak táncot,
Trónok kélnek, trónok omolnak,
Mint lázas látomások.

És ő töretlen hős-erényét
Rejti csöppke zugába,
S csak a gyűlölet él már benne,
Örökkön sújtó átka.

S minden gyűlölet gyűlöletje
A más isten miatti,
Nézd, már a templom küszöbénél
Tombol, s rajt át fog csapni.

S a gyűlölet gyűlöletet szül,
Lásd, a zsarnok nevébe,
Jő már a had, hogy néped újra
és tövestül kitépje.

Hallod e dobogást? Vaslépte
Vonuló légióknak,
Júda mezőit letiporja,
S elpusztít nyáját, ólat.

Hallod e csobogást? Ontják a kardok
Özönjeit a vérnek.
Hallod e jajt? Júda leányit
Vonszolják bokros mének.

Egy éhező anya tulajdon
Gyermeke húsát rágja,
És ezrek halnak a kereszten,
Néped színe-virága.

Jehova temploma megint ég,
S már rom marad örökké,
Mert ama kéz amit lerombol,
Már fel nem támad többé.

És újra mennek, hömpölyögnek,
Mint bős folyó, rab-útnak,
De már se házuk, se hazájuk,
S már vissza sose jutnak.

Izráel csillaga kialszik,
És többé fel se fénylik,
Csak templomszülte gyűlöletjük
Csordul a földön végig.

Kétkedsz? Nem hiszel szavamnak?
Bizony, bizony, hiszel te.
Ily éden vár az ígéretnék
Hónában nemzetedre.

Mi végett fáradtál? Ő, mondd meg,
Miért hullt verítéked?
Meghallgatásért könyörögni
Van értelme, úgy érzed?”

Mózes feje mélyen lecsüggedt:
“Jaj nékem, nyomorultja,
Hát nemzetem rabságos jármát
Széttörni sose tudja?”
És leborult arccal a földre:
“Isten, becsaptad néped!”
S kacajjal felelt fájdalmára,
Mint visszhang, a kísértet.

XIX

Dördült az ég. És megremegtek
Gyökerei a hegynek,
S Jehova harsány hírmondói
Sorjában útra keltek.

Földig ereszkedett a mennybolt
Fekete felhő-fallal,
Mint Éj-anya, ha elsetétül
Fenyegető haraggal.

És megvillogtatta a ködben
Tüzes szemesugárát,
S mordult, miként az anya szidja
Mihaszna, lusta lányát.

Mózes figyel: villám – setétség
Egymást mint szölongatják.
De nem! A szíve meg nem hallja
Benne Jehova hangját.

Hegyek fölött bődül az égbolt,
És Mózes kebelében
Eláll a szív, és jéggé dermed ...
Nem, nem Jehova mégsem.

Sziklák között szelek zokognak,
Lelkébe mar e jajnak Gyötrő, vajúdó vijjogása ...
Ámde Jehova hallgat.

Jég esik, majd szakad az eső,
Vacogó hideg támad,
Miként az ernyedt lélek enged
Akármi nyavalyának.

Már csak a víz cseperész, mintha
Valaki sirdogálna,
S mandulaillatot lebegtet
A lanyha szellő szárnya.
Mintha beszélne e lehelet
Áldott sejtelmű szóval,
És Mózes reáeszmél szívében,
Hogy ím, Jehova szólal.

“Becsaptalak? Hát egyezséget
Kötöttem véled? Tánha
Alá is írtad, meg is ittrad
Az áldomást utána?

Láttad tán terveim, s olvastad
Írott könyvét a sorsnak?
Végigböngészted, s meggyőződted,
Hogy megszegtem a szómat?

Ó, csepphetü! hisz meg sem ülte
Az anyád még a nászát,
Lélegzeted már megszámláltam,
És minden hajad szálát.

Ábrahám Ur földjén nem járt még,
Sem Hárán mezőségén,
S felőle én ivadékostól
Végnapjokig bevégzém.

Hogy szűk, hogy kicsi új országtok?
A gazdagság fel nem vet?
Minden nagy kis bölcsőben ringott
Valaha – elfeledted?

Majd jó a nap, és kivezetlek
Nehéz próbára, harcra,
Mint az anya, kisgyermekét ki
Melléről leválasztja.

E sivár, ösztövért talajban,
Mint sivatag tüskéje,
E nagy, e döntő fordulóhoz
Edződjetek keményre.

A hasatok vitt Egyiptomban
Hajdanta szolgáskorba,
Emlékezhettek most már holtig
E pecsenyéző torra.
De hogy kitörtetek e földről
S az okulásnak vége,
Kincseivel és zamatával
Világuraság kéne.

Ezért a földi gazdagságra
Mondok kegyetlen átkot,
Szálljon véle kincsörző kígyó
Gyanánt a gond is rátok.

Ki a föld kincsét mind megszerzi,
S mindenén túl imádja,
Rontsa meg azt a kincs szerelme
És legyen rabszolgája.

S rabként legyen ura a kincsnek,
Minek könny s vér az ára,
S hogy gyarapítsa, mindenestül
Maga tapossa sárba.

S mint pióca, ki más vérén él,
Szomja teltébe halva,
Ekként vesszettek, sose vessen
Az arany árja partra.

S arany-óceán közepében
Bizonytalán éhen vesztek,
Arany-kenyeretek nem ad majd
Inségeteknek enyhét.

És lesztek ékes bizonyosságul
E széles nagyvilágnak,
Hogy választottammá csak lélek
Gondviselője válhat.

Ki ápol bennetek kenyérrel,
Elvetem kenyérével,
De ki lélekkel istápol meg,
Borítom fényességgel.

Nálam vagy az ígért hajlák,
A mezsgyéden, a legszebb,
S te kapujáig népem nyáját
Vak pásztorként vezetted.
Nálam vagy a fényes hajlák,
Itt tündököl előtted,
Palesztina hozzája képest
Csupán csekély előleg.

Ám ez emlék lesz néktek, álom,
A lélek vágy a-telje,
S ezt keresvén leszen én népem
E földnek fejedelme.

De te, mert tápláltál irántam,
Bár percre is, kétséget,
A fény hajlákát meg nem látod,
Küszöbét át nem léped.

Emitt porladnak csontjaid szét,
Hogy bárki látva lássa:
Ki holtiglan célját kereste,
Vesztett az ut porába.”

XX

Kopár hegyet a méla bánat,
Mint köd a pusztát járja,
Bús gondolatját, sajnó vágyát
Végesteien szitálja.

Mereng a fonnyatag, a sárga
Virágszirmon, levélen,
Múltaknak hangját felidézi,
Bár elnémultak régen.

Ami tegnap még édesmindegy,
Azért ma esdve esdnek,
Amit tegnap még megtiportak,
Ma kikiáltják szentnek.

A táborban telt-múlt az éjjel,
Zsidóknak nyugta nincsen,

Futnak, lesik, mihelyt pitymallik
Áll-é Mózes a szirten?

Nincs már sehol! S e “nincs” olyan volt,
Mint a fagyos lehellet.
Érezték mind: valami eltűnt
S nélküle nem élhetnek.

Mit nem lát, nem tapint az ember,
De mégis köztük égett,
Értelmet adott napjaiknak,
Melegített és fénylett.

Határtalan szomorúság ült
A büszke marconákra,
S a tábor, mintegy megigézve,
Merült bús tompaságba.

S egymás sápadt arcát úgy nézték,
Mint akik szörnyűt tettek,
Mint akik álmukban megölték,
Kit legjobban szerettek.

Vad dobogás! Vihar morajlik,
Vagy jele kélt az égnek?
Nem, Józsué lovasvezér az,
S mögötte a legények.

Hajtják a nyáját nagy sietve,
Tán ellenség jó dülva?
Vak félelem kergeti őket,
Kergeti isten ujja.

A lélek szomja, egyedülség,
A múlt setét kútfülje ...
Harsog Józsué érces hangja:
“Fegyverbe mind! Előre!”

Egy perc, s a tompa dermedésből
Mindenki buzdul, éled,
S nem tudta senki, hogy mi történt,
Hogy benne fel mi fénylett?

Egy perc — és Józsué parancsát
Ujrázzák százak, ezrek,
E perc rest sátrasok hadából
Egy hős népet teremtett.

Harsog a kürt... És homok helyett
Sár borítja a pusztát,
Kövezik Abiront halálra
És Dátánt fára húzzák.

Hegyek fölött madárként szállnak,
Vizét szórják Jordánnak,
S trombitaszótól Jerikónak
Falai szertemállnak.

S vesznek századok messzijébe,
Bú s félelmek hónába,
A lélek útjait keresve,
Rogyva az út porába ...

1905

IVAN FRANKO
ZAHAR BERKUT¹
(Зажар Беркут)

Fordította: Koltai Sándor

Regény

1.

1241-ben történt. A tuhljai hegyekben tombolt a tavasz. Egy csodaszép napon Zelemeny erdős halmainak csendjét vadászkiáltások harsogása és vadászok kiáltása verte fel. Nagyvadra folyt a hajsza.

Tugar Volk, az új tuhljai báró ünnepelte új lakhelyét. Danila kormányzó ugyanis Tuholscsinában óriási hegyilegelőket és a Zelemeny hegység egy egész halmát ajándékozta neki. Tugar Volk ideköltözött a hegyekbe. Gyönyörű házat építtetett magának és most tartja az első ünnepséget. Most ismerkedik meg a környék földesuraival. A lakoma után mindannyian vadászatra indultak a tuhljai erdőkbe.

Vadállatra vadászni nem mulatság: súlyos harc ez, véres és igen gyakran életre-halálra menő harc. A vadbikák, medvék, vadkanok félelmetes ellenfelek. Ilyen ellenfelet még kevés embernek sikerült az ijábol kilőtt nyílvezzővel vagy a vad támadása esetén, feléje hajított vadászlándzsával leteríteni. Döntő fegyver csak a nehéz harcilándzsa volt, melyet teljes lendületből kellett a vad szívébe verni. Sikertelen csapás – és a vadász életét óriási veszedelem fenyegette –, ha nem sikerült még a kellő időben megfelelő fedezékbe ugrania és kardját, vagy nehéz fejszóját előkapnia.

Hát nem volt azon semmi csodálkozni való, ha Tugar és összes vendége úgy felszerelték magukat, mintha háborúba indulnának. Rengeteg tartalék nyílvezzővel, vadászlándzsával és számtalan szolgáló kíséretében indultak útnak. Nagymennyiségű ételt cipeltek magukkal, sőt kíséretükben még kuruzsló is akadt, aki betegre ráolvasni, sebeket gyógyítani tudott. Az sem volt csodálatos, hogy Tugar és vendégei teljes lovagi öltözékben pompáztak, csak pácélt nem viseltek. A pácél akadályozta volna őket a mozgásban.

Csodálatos csak az volt, hogy Miroszlava, Tugar leánya is a vendégekkel tartott. Sudár pálmára emlékeztetett, vén, zömök tölgyek között, amint délcegen megülve paripáját, a vendégek sorában lovagolt. A tuhljaiak lobogó szemmel kísérték:

– Ez aztán leány! Férfinak is beillene! Ha fiú lenne, apján is túltenne.

Nagy dicséret volt ez! Tugar Volk igazi férfi volt. Kemény és erős, akár a tölgyek. Vállas, izmos, határozott arcú, fekete, sörtehajú. Azokra a vérszomjas tuhljai medvékre hasonlított, amelyek ellen most seregével harcba indult.

Leánya, Miroszlava is páratlan teremtés. Gyönyörű alakja, finom szépsége, gyengéd szíve volt, de ebben talán sok hasonlókorú leány versenyre kelhetett volna vele. Azonban páratlan és egyedülálló: mozdulatainak élénksége, hihetetlen testi ereje, bátor és határozott jelleme. Ezek a tulajdonságok csak azoknál a férfiaknál lelhetők fel, akik súlyos akadályok leküzdésében és kemény harcokban edződnek acéllá.

Az embernek első pillanatban szemébe ötlött, hogy Miroszlava szabadon nőtt fel. Férfias nevelésben részesült.

Már messziről látszott, hogy ebben a gyönyörű arcú, pompás termetű lányban kiváló jellem, határozottság és erős lelkület lakozik.

¹ Ivan Franko Zahar Berkut. Regény. Magyar-Szovjet Társaság Kiadója – Új Magyar Könyvkiadó. Budapest, 1950.

Miroszlava apjának egyetlen gyermeke volt. Anyja csak élete árán tudta világra hozni gyermekét. Dadája – vén parasztasszony – már csöppke korában munkára szoktatta őt. Mikor pedig megnőtt a leányka, apja, hogy enyhítse magányát, mindenüvé magával vitte. Felismerve lángoló, harcias természetét, megtanította őt a lovagi fegyverek forgatására. Megtanította arra, hogyan kell a hideget, fáradságot viselni, szembenézni a veszedelmekkel. Minél nehezebb akadály tornyosult Miroszlava elé, annál nagyobb kedvvel látott a dolognak, annál ragyogóbban mutatkozott meg testi ereje, tündökölt határozott, egyenes jelleme.

De Miroszlava pillanatra sem feledkezett meg női mivoltáról. Finom, jólelkű kislány volt, szerény és szégyenlős mosollyal arcocskáján. Mindeme vonások olyan elbájoló összhangban éltek benne, hogy az, aki egyszer látta vagy hallotta őt, holtáig nem tudta elfelejteni.

Már harmadik napja folyt a vadászat. Számtalan szarvast és feketesörényű vadbikát terítettek le a bárói nyilak és lándzsák. Zöldellő erdei tisztáson, viharos, habzó patak mellett verték fel a vadászsátrakat. Fellobbantak az óriási tábortüzek. Vaskampókon üstök lógtak, forogtak a nyársak, sült-főtt a szarvas és vadbika húsa. A mai napot, a vadászat utolsó napját a legfontosabb, de a legveszedelmesebb ügynek – a medvevadászatnak – szentelték.

Meredek halmon, melyet a többiektől hatalmas szakadék választott el – és, mint sűrű takaró borította fenyő és tölgyeserdő – volt időtlen idők óta a medvék tanyája.

Maxim Berkut, a fiatal hegyilakó, tuhljai vezető is megerősítette, hogy itt van a medvék tanyája, ahonnan a környék egész lakosságát rémítgetik. Jóllehet, bátor pásztorok gyakran ejtettek el nyíllal és fejszéssel egy-egy medvét, vagy sikerült az oszlophoz csalogatni azt, ahol a fentről lehulló mázsás súly kettétörte a gerincét, mindez kevés volt ahhoz, hogy a féktelen vadállatoktól fenyegetett lakosság biztonságban érezze magát.

Igy hát, amikor az itt letelepedett Tugar Volk báró közölte a tuhljaiakkal, hogy nagy hajtóvadászatot rendez medvére és néhány vezetőt kért tőlük, a tuhljaiak nemcsak a környék legkiválóbb fiatalemberét, a híres szónoknak, Zahar Berkutnak a fiát, Maxim Berkutot küldték el hozzá, hanem kérés nélkül egész csapat fiatal vadászt küldtek íjakkal és lándzsákkal felszerelve, az összegyülekezett bárók segítségére. Ennek a kis hadseregnek feladata az volt, hogy felkutassa a medvék búvóhelyét és egyszer s mindenkorra megtisztítsa azt a vérengző fenevadaktól.

Még magasan állt a hajnali csillag, amikor a tábor már mozgolódni kezdett. A bárói szolgák már éjfélkor felkeltek, hogy a vendégeknek egész napra való ételmezt készítsenek, mézzel és alma-borral töltsék meg az útipalackokat.

A tuhljai ifjak csapata is készülődni kezdett: késeiket, szekerceiket élesítették, felhúzták erős, bölénybőrből készült csizmáikat. Tarisznyáikba puhított húst, kenyeret, sajtot raktak, holmikat, amik az egész napot igénybe vevő, súlyos hadjárathoz csak szükségesek lehettek. Maxim Berkut csak most – amikor a nehéz és fontos dologra készült – érezte igazán teljhatalmú gazdának magát. Gazdának, aki kis hadseregével rendelkezik. Veszületett hadvezéri méltósággal osztogatta a parancsokat. Nagyszerű ítélőképessége volt, semmiről sem feledkezett meg. Nem sietett esztelenül, de nem is halogatott semmit. Vezetése mellett mindent időben végrehajtottak, minden a helyén volt. Fejetlenség, kapkodás nem kísérte a készülődést; mindenütt megteremtette a szükséges rendet.

Bajtársaikkal, a bárókkal és azok szolgálóival Maxim Berkut teljesen egyformán viselkedett, nyugodtan, szabadon, mint egyenrangú fél. Bajtársai szintén szabadon és fesztelenül érintkeztek vele, nevettek, tréfálkoztak, minden rendelkezését azonban olyan gyorsan és pontosan hajtották végre, mintha azok nélkül is éppen azt csinálták volna. A bárói szolga távolról sem ilyen szabad viselkedésű. Megszokta, hogy lenézze, megvesse alantasait és földig hajoljon urai előtt. A báró cselédei mégis tisztelettel bántak Maxim Berkuttal. Nyugodtsága, kiváló ítélőképessége – jóllehet tréfálkoztak és gúnyolódtak neve felett – engedelmisségre szorította őket.

A bárók is – akik pedig nagyrésztben gögös katonasereg, vitézek voltak és nem túrtak meg maguk között „pórt” –, aki még hozzá egyenrangúnak is tartja magát velük – még ők sem mutatták ki nyíltan ellenszenvüket és engedelmeskedtek a fiatal vezető utasításainak. Többször meggyőződtek arról, hogy szükségesek és helyesek azok.

Már piroslott az ég, a napkeltéig nem sok idő volt hátra. A vadászok útnak indultak. A hegyeket mély csend ülte meg. Az éjszaka árnyai még ott lapultak a lombfenyők szívében. Az útilapú széles levelein harmatcsepp csillogott. A járást erősen akadályozta a kifordult gyökerekbe gabalyodó zöld folyondár, mely áthághatatlan bozóttá sűrűsödött. A folyondár szúrós vadrózsabokrokkal ölekezett és elveszett a hajlongó, vékony szárú erdei növényzet között. A feneketlen, sűrűn benőtt fekete szakadékokból, szürke köd gomolygott elő, bizonyítva azt, hogy a szakadékok mélyén kis erdei patakok csörgedeznek.

Az erdő levegője páratelt volt és gyantától illatozott: ez fojtogatta a torkot és összeszorította az ember mellét.

A vadászó csoport hangtalanul hatolt át a félelmetes, vihar tépte, vihar döntötte évezredes fák között. Az örökös félhomályban nem volt ember taposta ösvény. Elöl Maxim Berkut haladt. Tugar Volk és a többi báró utána. Tugar oldalán leánya, Miroszlava. A menetet a tuhljai pásztorok zárták be. A sötétséget fürkészve bandukoltak és figyelmesen hallgatóztak.

Az erdő lassan ébredezni kezdett. Megkezdte mindennapos életét. Tarkatollú madár cserregett a lombosfenyők koronáján, zöldharkály tapadt a fa törzséhez és az alatta elhaladókat figyelemre sem méltatva, bőszen kopogtatta vaskemény csőrével a fakérget. A távoli cserjékből vadbikák bőgését és a farkas üvöltését hozta el a szél. Valahol a vihar dúlta erdő mélyén jóllakottan heverésztek a medvék. Az erdő mélyéből vaddisznócsorda horkantása hallatszott, mely a hűs homokban fetrengett.

Már egy jó órája haladt a csapat járatlan, fáradságos útján. Mindnyájan nehezen lélegeztek és egyre gyakrabban törülgették homlokukról a verejték kövér gyöngyeit.

Maxim időnként körülnézett. Kezdetől fogva ellene volt, hogy a férfiakkal együtt ilyen fáradságos, nehéz és veszedelmes úton nő is velük tartson. Miroszlava kitartott a magáé mellett. Életében először vett részt ilyen érdekes vadászon és nem volt olyan akadály, mely a legérdekesebb szakaszban való részvételtől visszaretenthetette volna.

Maxim hiába erősítette, hogy járhatatlanok az utak, hogy szörnyű veszedelem fenyegeti az embert. Hiába beszélt a vadállat hihetetlen erejéről és féktelen vérszomjáról, a leányt semmi sem tudta meggyőzni.

– Annál jobb! Annál jobb! – válaszolta és bátran a fiú szemébe nézett, olyan rabulejtő mosollyal, hogy az elragadtatott Maxim elhallgatott.

Atyja eleinte azt tanácsolta Miroszslavának, hogy maradjon a táborban. De végül is engedni volt kénytelen.

Maxim őszinte csodálattal nézett erre a csodálatos leányra, aki a férfiakkal együtt gyűrte le a kimerítő út minden nehézségét. Könnyedén átugrotta a ledőlt, korhadó faóriásokat, biztos léptekkel haladt a szakadékok szélén és kapaszkodott fel a sziklákon, bujt át a kifordult gyökérszövet között. Mindezt olyan kecsesen csinálta, hogy Maximnak úgy tűnt, mintha láthatatlan szárnyakon repülne. Nézte és nem tudott betelni nézésével.

– Csodálatraméltó leány! – gondolta. – Ilyet még sohasem láttam!

Végre céljukhoz értek. Magas, csak a déli oldalról megközelíthető domb volt ez, melyet sűrű fenyő- és bükkerdő borított. Szanaszét gyökerestől kitépett évszázados faóriások hevertek. Északról, keletről és nyugatról meredek sziklafalak zárták el a kijáratot. Mintha a Zelemany-óriásról gigantikus fejszével lemetszette és néhány száz öllel arrébb tolt volna valaki a dombot. Lent, a falak tövében kavargott, habzott, gőzölgött a hegyipatak.

Ez megkönnyítette a vadászok dolgát. Mindössze északi oldalt kellett bekeríteniük és így lassan a domb felé közeledni. Mivel a vad más kiutat nem talál, lándzsák hegyébe szalad.

Mikor megérkeztek, erre a fontos és igen veszélyes helyre, Maxim Berkut rövid pihenőt rendelt a csapatnak, hogy kissé kifújja magát és összeszedje erőit.

Az égen parázslott már a nap, de a sűrű lombsátor és a környező dombok még eltakarták a vadászok szeme előtt. Rövid pihenő után Maxim munkához látott: két sorban felállította a vadászokat úgy, hogy az egész terepet elfoglalják.

Ahol elszűkült a terep, a vadászok láncot képezve állottak fel, ötlépésnyire egymástól. Távolabb, ahol a terep kiszélesedett és kissé le tisztást képzett, elszórva foglaltak helyet.

De Maximot erősen nyugtalanította Miroszlava. Mit csináljon vele? Mit mondjon Miroszlvának, aki határozottan megtagadta, hogy a vadászat ideje alatt, atyja mellett maradjon és külön részt követel magának?

– Hogyan, én talán kevesebbet érek a te bajtársaidnál? – szolt Maximhoz és elpirult, mint a rózsza. – Őket egyenként állítod fel, engem pedig nem akarsz... Nem, nem így lesz! Apám is szégyenlené, ha kettesben állanánk egy helyen... Igaz, atyám?

Tugar Volk nem tudott ellentmondani a lányának. Maxim megtett mindent, hogy a veszedelmek nagyságát ecsetelje, beszélt a feldühödött vadállat szörnyű erejéről, vérengző kedvéről, de Miroszlava oda sem hallgatott.

– Talán nem vagyok elég erős? Vagy nincs íjam, lándzsám és szekercém? Nos, álljon ki egy barátod megívni velem, meglátjuk, hogy ki az erősebb!

Maxim végül is elhallgatott és kényszeredetten visszavonult. Hogyan is ellenkezhetett volna egy ilyen csodálatos leánnyal? Maxim legalább aránylag veszélytelen helyet próbált Miroszlvának kiválasztani. De ez sajnos, lehetetlen volt. Itt minden hely egyformán veszélyes volt.

Mikor Maxim elhelyezte a csapatot, így szolt a vadászokhoz:

– Most pedig fohászkodjék mindenki ahhoz az erőhöz, amelyben hisz, azután fújjuk meg mindannyian kürtjeinket. Ez lesz az első jel, ami felzavarja a vadakat. Ezután fölfelé indulunk, addig, ahol kiszélesedik a terep. Bajtársaim ott lemaradnak őrsegül, nehogy egyetlen vadállat is keresztüljusson láncunkon. Ti pedig bárók, előre, egyenesen a medvetanya felé!

A következő percben az erdők és síkságok fölött, mint madárraj csapott föl a vadászkürtök rekedt hangja. Hatalmas hangáradat ömlött végig az erdők sűrűjén. Elhalt, majd kétszeres erővel támadt fel, a visszhangban és minden apró szakadékot és hasadékot betöltött zúgva. Az erdő felriadt. Keselyű vijjogott a fenyők csúcsa közelében hatalmas kőszálas emelkedett a levegőbe, ijedten tárva ki óriási szárnyait. A száraz avar ropogni kezdett a menedéket kereső vadak lábai alatt.

A kürtök hirtelen elhallgattak. A vadászok elindultak a lejtős tisztás felé. A mellkas fészében vadul vert a szív, ismeretlen veszedelmekre várva. A vadászok óvatosan közeledtek a medvetanya felé. Elöl a bárók, utánuk a fiatal tuhljai pásztorok haladtak. Maxim a többiek előtt ment, a legcsekélyebb zajra is felfigyelve. De az erdő ura, a medve, még nem mutatkozott.

A vadászok már a tisztás legkeskenyebb részéhez értek. Maxim parancsára itt megállapodtak. Ismét felharsantak a kürtök, most még erősebben, rémületet okozva a rejtekük mélyén megbúvó medvék között.

– Vigyázat! – kiáltott Maxim. – Vadállat közeledik!

Alighogy elhangzottak a szavai, két óriás fa között hatalmas, lompos fej bukkant elő, két szürke szem tekintett kíváncsian és ijedten Tugar Volkra, aki a hasadéktól mintegy tíz lépésnyire állott.

Tugar edzett, harcos. tapasztalt vadász volt. Nem ismerte a félelmet! Szó nélkül kapott tegezéhez és hatalmas vasnyílveesszót illesztve ijába, meghúzta a húrt.

– A szemébe célozz, báró! – suttopta gyorsan a háta mögött álló Maxim.

Egy másodpercnyi félelmetes csend – majd süvöltve szállt a nyílveessző és a vad megtántorodva, felbódult. Eltűnt a kidöntött fák halmaza között, de bömbölése nem hallgatott el. Sőt a vadállat dühöngése fokozódott.

– Előre! – kiáltott Tugar Volk és a hasadék felé vetette magát, amelyben a medve eltűnt.

A két báró, akinek időközben sikerült áthatolni a rothadó fatörmeléken, felemelt lándzsákkal várták a pillanatot, amikor azokat teljes erővel vethetik a medve szívébe. Hogy egyetlen dobással végezzenek vele.

A hasadékban Tugar Volk a második nyílveesszót is a vadállat testébe eresztette. A vad most még félelmetesebben bömbölt és futni kezdett. De szemeit elöntötte a vér és így saját véréből vakon

dülöngélt, ingadozva nekiütődött a fatörzseknek, nem talált kiutat. Az egyik lándzsa bordái között hatolt testébe, de nem volt halálos. Az óriási dög percről percre jobban bömbölt, hátsó lábaira állt és mellső lábával vérrel döntött szeméit törölgette. A környező bokrokat és ágakat tördelte vadul, de eredménytelenül. Egyik szeme kifolyt, a másikat elborította kiömlő vére.

A megvakult medve ismét Tugar Volk felé közeledett. A báró eldobta íját és egy kidőlt fa mögé rejtőzve, mindkét kezével erősen megragadta szekercéjének nyelét. Abban a pillanatban, amikor a medve tapogatózva a báró rejtekéhez ért, Tugar hatalmas erejét beleadva a csapásba, lesújtott. Mint az érett dinnye, vált ketté a szekercecsapás alatt a medvekoponya.

A vadállat hangtalanul zuhant a földre. A bárók kürtjei örvendezve fölharsantak az első elejtett vad tiszteletére.

A medve tetemét kivonszolták az ágak és rothadó fák tömkelegéből. Bőrét lenyúzták. A bárók ezután tovább indultak a félelmetes erdő méhe felé. Már magasan járt a nap, ferde sugarai aranyfó-nálként szőtték át az ágak közeit s a lombok alatti félhomályt. A vadászok most már vidámabban és merészebben haladtak, mintegy bátorságukat és erejüket fitogtatva.

– Jóllehet, csak farkas vagyok, apró vadállat, mégis megküzdök a tuhljai medvével! – szólalt meg Tugar Volk izgatott, örömteli hangon.

Maxim Berkut hallotta ezt a dicsekvő beszédet – és maga sem tudta miért – sajnálni kezdte a tuhljai medvéket.

– Az lehet – válaszolta. – Ostoba állat a medve, egyedül kódorog. Ki tudja, ha összetartának, csapatostul támadnának, lehet, hogy egész farkascorda sem tudna végezni velük!

Tugar dühös pillantást vetett a fiatal vadászra, de egy szót sem szólt. A vadászok folytatták az óvatos előre nyomulást. Átkúsztak a kidőlt fák között, rönköket ugrottak át, néha övig süppedtek egy-egy elpenészedett fatörzs korhadt belsejébe.

A fenséges erdő komor útvesztőiben itt-ott medvecsapások húzódtak. A medvék időtlen-idők óta taposták ezeket a keskeny ösvényeket, melyeket fehéredő bárány, őz és egyéb állati csontok tarkítottak. Maxim most hátul haladt, figyelmesen vizsgálta a nyomokat, hogy megállapíthassa, öregek vagy frissek-e azok. Bátorította a kimerülteket, segített nekik, ő maga azonban a fáradtság legcsekélyebb jelét sem mutatta. Miroszlava csodálattal eltelve nézte őt. Sok erős és bátor fiatalembert látott már életében, de olyannal, mint Maxim, akiben egyesül a fáradhatatlan munkás, lovag és parancsnok, még sohasem találkozott.

Hirtelen zörögni kezdett a cserje, és szemben a vadászokkal egy dühöngő medve ugrott elő. Négylábon szaladt, de mikor észrevette maga előtt az ellenséget, hirtelen a két hátsó lábára emelkedett. Mellső lábával egy letört bükkfaágot ragadott meg és hadonászni kezdett vele, miközben hívásszerű, dühös hangokat hallatott rövid időközökben egymásután.

A medve előtt közvetlenül két fiatal báró állott. Azok közül, akik a legjobban dicsekedtek „vadászhostetteikkel”. Mikor azonban szemben találták magukat a félelmetes ellenféllel, elsápadtak, remegni kezdtek. Mőd nem volt menekülésre, szembe kellett nézni a veszedelemmel! Lesz, ami lesz! Két nyílveaszó röppent el egyszerre a két íjról: az egyik elszállott a medve füle mellett, a másik pedig oldalába hatolt. A lövés komolyabb sebet nem okozott, egyedüli eredménye az volt, hogy a medve még jobban kezdett dühöngeni.

A medve óriási ugrással a bárók közelében termett, közben egyikőjük felé hajtotta lándzsáját, a bükkfaágot, mely félelmetes robajjal pattant le egy fatörzsről. Időt sem hagyva ellenfeleinek, rávetette magát arra, aki a medvecsapáson útjában állott. A báró reszkető kezében fölillant a lándzsa, éppen el akarta vetni azt.

– Ne dobd! – kiáltott oda rémulten Maxim, aki Tugar Volkkal és még egy báróval segítségére sietett. – Ne dobd! Állj féloldalt, szegezd neki a lándzsát és védekezz!

A báró nem engedelmeskedett: elvetette a lándzsát. A dobás gyenge volt, a báró keze reszketett, a medve sem volt már öt lépésnél távolabb és így nem csodálatos, hogy a lándzsa csak

könnyedén sértette fel a medve lapockáját. A medve mancsai közé fogta a tölgyfarudat, egyetlen roppantással kettétörte és kegyetlen ordítással ellenfelére vetette magát. A fiatal báró már kezében tartotta egyszerű kétélű kardját, melyet medveölőnek neveztek és ellenfele mellkasába akarta meríteni. A penge megcsúszott a csonton, elakadt a lapockán. A következő másodpercben a vadállat már halálos öleléssel szorította a bárót.

A szerencsétlen áldozat szörnyű sikolyt hallatott. A medve agyarái között emberi csontok ropogtak.

Mindez olyan váratlanul történt, hogy mire Maxim odaért, a báró már önkívületben fetrengett a földön. Föléje tornyosult a vérrel borított medve s hatalmas állkapcsait széttárva, üvöltötte végig fájdalmát az erdőn.

A bárók hatra tántorodtak és rémülettől megdermedve bámulták az eseményt. Maxim nem vesztette el a lélekjelenlétét, vesszőt illesztett ijába, két lépést tett még a medve felé és eleresztve a hűrt, halálos biztonsággal küldte a vesszőt a vadállat szívébe. Mintha késsel metszették volna el, a medve bömbölése elhalt és a hatalmas ragadozó élettelenül hullott áldozata tetemére.

Ezt a győzelmet nem kísérték boldog kiáltások és kürt harsogása. A bárók csoportba gyűltek a szerencsétlenség színhelyén. Bármennyire harcedzettek voltak és bármennyire hozzászórtak a halál gondolatához, a szétmarcangolt, vérrel borított, kegyetlenül megcsönkített emberi test látványa rémült, borzadt hangokat sajtolt ki belőlük.

Miroszlava kezét keblére szorította és elfordult. Nem tudott a félelmetes képre pillantani. A tuhljai pásztorok ágakból hordágyat fontak, ráfektették a tetemet és elvitték. Nyomában a leölt medvét cipelték.

A csapat elcsüggedt, hallgatott. A napsugárban megcsillanó vérfolt, a néhány perccel ezelőtt még élő emberre emlékeztette őket, akiből most csak egy elformátlanodott véres hústömeg maradt. A bárók vadászkedve alaposan lelohadt.

– Ördög vigye ezeket az átkozott medvéket! – mondták egyesek. – Hadd éljenek itt, hadd pusztuljanak, minek zavarjuk fel őket, életünk kockára téve?

Tugar Volk, Miroszlava és Maxim erősítették, hogy a megkezdett munkát be is kell fejezni. Végül is a bárók beleegyeztek, de már nem szívesen tértek vissza helyeikre.

– Engedelmet bárók, hadd szóljak egy szót – fordult hozzájuk Maxim. – Tuhljai bajtársaim elzárták a kijáratot, egyetlen vadállatot sem engednek ki innen. Ezért nincs szükség arra, hogy túlságosan eltávolodjunk tőlük. Úgy vélem, legjobb lesz, ha két csoportra oszlunk és a szakadék szélein hatolunk előre, mindkét oldalról. Akkor kikergetjük a vadakat középre, és a tuhljaiakkal együtt szoros gyűrűbe zárva, egytől-egyig lenyilazzuk őket.

– Helyes, nagyon helyes! Így lesz a legjobb! – kiáltott valaki a bárók közül és nem vette észre, hogy hangoskodása gúnyos mosolyt csalt Maxim ajkára. A vadászok két csoportra oszlottak. Egyiket Tugar Volk, a másikat Maxim vezette. Miroszlava, saját kívánságára, a második csoporthoz csatlakozott. Maga sem tudta miért cselekedett így. Úgy látszik, szándékosan kereste a veszedelmet. Maxim ugyanis kijelentette, hogy a második csoport útja sokkal veszedelmesebb.

A kürtök újra megharsantak, és a két csoport elindult útjára. A vadászok egyesével, párosával haladtak, szétváltak, majd az utat keresve, ismét összetalálkoztak. Csoportban haladni lehetetlen volt. A vadászok nemsokára elérték a domb kopár tetejét. Nem sokkal alább kidőlt fáktól és szikladaraboktól borított szakadék húzódott. Ez volt az út legnehezebb és legveszedelmesebb része.

Egy helyen a törmelék bátyaszerűen feltorlódott. Úgy látszott, hogy a rengeteg vihar döntötte fa, gyökerek, sziklatörmelék és az évezredek óta odahordott levelek halmaza áthatolhatatlan akadályt képez. S így nem tudják megközelíteni ezt a természetes erődöt. Maxim – az itt-ott tengődő növényekbe kapaszkodva – elkúszott egészen a szakadék pereméig. Átjárót keresett. A bárók, akik nem szokták meg az ilyen fáradságos és életveszélyes utat, elindultak, hogy megkerüljék a szakadékot, hátha találnak valami hasadéktjárót.

Miroslava maradt. Valami Maxim mellett tartotta őt. Fürkészve tekintett az előtte tornyosuló halmazra és valami átjárót keresett. Rövid szemlélődés után a sziklákon és az átjárót elzáró fatörzseken kapaszkodva keresztül elérte a csúcsot és körültekintett. A bárók már meglehetősen messzire jutottak. Maximot nem látta sehol. Előtte ott tornyosult az alakatlan sziklahalmaz, a ledöntött fák tömege, melyen úgy látszott, nem lehet átjutni. Nem! Nem messze tőle egy évszázados fenyő íveli át a szakadékot, mintegy természetes hidat alkotva. Nyugodtan át lehet sétálni rajta a csúcsig. Miroslava nem sokáig töprengett, elindult a fenyő felé. Mikor rátette lábát, még egyszer büszkén körülnézett és örömeiben ajkához illesztette finoman csiszolt kürtjét. Belefűjt. A visszhang messzire vitte a hangot. A kürtöcske hangja elröppent az erdők, a rétek felett, felkutatta a mély szakadékokat, az erdők rejtett sűrűjét, majd elhalkult lassan és elült. Elsőnek apja fűjta meg válaszképpen kürtjét, majd sorban a többi báró.

Miroslava ott állott a magas fárönkön és egy pillanatig ingadozott. A fenyő nagyon öreg volt már, a közepe rothadt. A szakadék homályából mintha nyávogást, halk zörejt hallott volna Miroslava. Figyelmesen hallgatózott – nem, csak képzelődött!... Bátran nekivágott a veszedelmes hídnak. Még öt lépést sem tett Miroslava, mikor a rothadt fenyő recsegni kezdett a lába alatt, majd kettétörve lezúdult. A bátor leány a fenyő szétmálló darabjaival együtt a mélybe zuhant.

Talpra esett. Fegyverét egy pillanatra sem engedve ki kezéből, körülnézett. Keményen szorongatta ezüstveretű lándzsáját, hátán ott lógott a feszes, messzehordó íj, tegze nyílvezzőkkel tele. Pompásan díszített öve mögé pedig csontnyelű vadászkés és éles szekerce volt dugva.

A bátor leány váratlanul egy sírboltszerű gödör mélyén találta magát. De pillanatig sem érzett félelmet. Figyelmesen körülnézve kiutat keresett. Eleinte nem tudott tájékozódni. Mikor szemei már az itt uralkodó félhomályhoz szoktak, olyan látvány tárult Miroslava elé, ami a legbátrabb vitézt is reszketésre készítette volna. Alig öt lépésnyire tőle, hatalmas anyamedve hevert bocsáival. Vérekes mérges-zöld szemeivel mereven bámult a hivatlan vendégre. A lány nem tudott határozni. Mit csináljon? Megvívjon a félelmetes vadállattal? Vagy keresse tovább a kijáratot, hívjon segítséget?

De kijáratot nem egykönnyen talált. Körül éles sziklák, hatalmas ágak és fatörmelék. Nagy erőfeszítéssel talán át tudna vergődni rajtuk, de semmiesetre sem az anyamedve szeme láttára.

Miroslava nem akarta felingerelni a vadállatot. Ha az mégis támadna, akkor ügyis védekeznie kell. Kürtjébe fűjt, vészjelet adott le, segítséget hívott. Azonban alig harsant fel a kürtszó, az anyamedve felugrott és vad üvöltéssel Miroslava felé vetette magát. Az anyamedve túlságosan közel volt, íjat nem használhatott a leány. Miroslava lándzsáját erősen tartva, a háta mögött lévő sziklakiszögelésnek támaszkodott. A lándzsát egyenesen a medve szíve felé irányította. A medve, mikor megpillantotta a hidegen csillogó fémhegyet, megtorpant. Az ellenfelek egy másodpercig mereven nézték egymást, szemük sem rebbent. Miroslava nem akart elsőnek támadni, a medve pedig azt kémlelte, melyik oldalról támadjon ellenfelére. Hirtelen hatalmas követ ragadva mellső lábai közé, a hátsó lábaira emelkedett, s a leány felé akarta azt hajítani. Miroslava most villámgyors mozdulattal dőfte a nehéz lándzsát a vad két mellsőlába közé.

A medve rémisztő hangot hallatott és az erős lökéstől a hátára zuhant. Elöntötte a vér. De a seb nem volt halálos. A következő pillanatban újból talpra ugrott. Melléből patakozott a vér, bömbölt a fájdalomtól és újból a leány felé vetette magát. Félelmetes pillanat volt ez. A féktelenül őrjöngő fenevad már közvetlenül a leány közelében tátotta szét rettenetes állkapcsait. Egyetlen menekvése volt csak: a támasztékul szolgáló sziklára felugrani. Miroslava szempillantás alatt a sziklán termett. Megkönnyebbülten sóhajtott fel, – helyzete már nem volt olyan reménytelen. Ha a vadállat újra támadni próbál, innen, fentről könnyebben mérhet rá halálos csapást. Alighogy végig gondolta ezt, a sziklán – közvetlen a leány közelében, vértől borított, hatalmas, tátott állkapcsaival –, megjelent a medve.

Hideg harmat verte ki Miroslava homlokát. Elérkezett a döntő pillanat! Ez a keskeny szikla lesz az életre-halálra menő harc utolsó csatateré! A győzelem azé lesz, aki ezen a sziklán tud maradni, és ellenfelét a mélybe taszítja.

A medve mar közvetlen közelében volt. Miroszlava védekezni próbált és lándzsáját a medvének szögezte. De a medve kirántotta a leány kezéből a lándzsát olyan erővel, hogy az majdnem ledöntötte a szikláról. A lándzsa a szakadék mélyére zuhant...

„Ez a vég!” – mint a villám hasított Miroszlava agyába a tudat. Mégsem esett kétségbe. Mindkét kezével erősen szorította szekercéjét és felkészült az utolsó összecsapásra. A fenevad már szorosan előtte állott, és Miroszlavát megcsapta a torkából türemlő forró lehelet, a hegyes karmokkal felfegyverzett, szőrös mancs a leány keblei felé közeledett... Egyetlen szempillantás és a leány vérbeborultan, ízekre tépve feküdt volna a medve lábainál... a szekerce ugyanis sokkal rövidebb volt, mint a vadállat mancsai.

– Segítség! – kiáltott Miroszlava halálos rettegésben.

E pillanatban lándzsa csillant meg a feje felett és remegve a medve torkába fúródott. A fenevad lezuhant a szikláról.

Miroszlava feje fölött, a kő törmelékek közötti hasadékban, Maxim Berkut ragyogó arca jelent meg. A megmentett leány hálatalt pillantása átjárta egész lényét. Azonban egy szót sem váltottak egymással. Nem volt idejük rá – a medve még élt.

Szörnyű ordítás szakadt ki a vadállatból és egyetlen ugrással kölykei mellett termett. Azok, tudomást sem vettek a lejátszódott eseményekről és hancúrozásukat tovább folytatva, egyik oldalukról a másikra hempergöztek. Körül szaglászta őket és ismét Miroszlavának rontott. A leány készen várta a fenevad támadását: szekercéje egyetlen biztos csapásával bezúzta a medve koponyáját. A medvét előntötte a vér, majd hatalmas testét néhányszor ide-oda dobva, mozdulatlanul elnyúlt a földön.

Maxim időközben áttörte magát a szikla és fatörmelékdombokokon és Miroszlava mellé lépett. A leány szeméből két gyöngyszem-cseppecske buggyant ki s ült a pilláira. Forrón megszorította megmentője kezét. Maxim zavarba jött és elpirult. Szemeit lesütötte, szíve torkában vert, mikor suttozta:

– Meghallottam vészjeledet... de nem tudtam hol vagy... Jó, hogy idejében érkeztem...

Miroszlava még mindig ugyanabban a helyzetben állott. Kezében tartotta a délceg fiatalember kezét, pillantását nem tudta levenni annak tiszta, nyílt, becsületes, napsütötte arcáról. E pillanatban a leány nem érzett mást iránta, mint hálát, hogy megmentette őt.

S hogy Maxim magára eszmélt és megszorította a lány finom – mégis oly erős – kezét, Miroszlava úgy érezte, hogy valami furcsa, édes, valami ismeretlen öröm járja át a szívét. Orcái lángolni kezdtek, mint a rózsa, két szemét lesütötte és nem tudta kimondani, amit annyira akart: megköszönni Maxim bátorságát. Szemei azonban csodálatos fényben égtek az először fellobbanó szerelem tüzeiben.

Maxim hamarabb tért magához, mint a leány. Tiszta, aranyhoz hasonló lelkében csodálatos álm született, amely azonnal szilárd elhatározássá változott. Ez visszaadta nyugalma és régi önbi-zalmát. Mosolyogva kürtjébe fűjt, a vidám kürtszó elűzte az erdők csendjét.

A győzelmi kürtjelre Tugar Volk és kíséretének kürtjei feleltek a meredek fala mögül.

Miroszlava, mint egy mókus, könnyedén arra a halomra kapaszkodott, melyről a szakadékba zuhant. A halom tetejéről mesélte el élményeit a körülötte tolongó báróknak.

Tugar Volk nehézkesen mászott fel a lányához. A többiek követték. Tugar sokáig szorongatta karjai között leányát. Mikor észrevette öltözékén a véryomokat, megremegett.

– Te, te, leányom, ilyen szernyű veszedelemben voltál?

Újra és újra magához szorította Miroszlavát, mintha félne, hogy elveszítheti őt.

Aztán leereszkedett Maximhoz, aki a megölt medve és bocsok körül foglalatoskodott. Azok nem tekintették az embert ellenségüknek, vidáman hancúroztak és brummogtak fészükben. Tűrték, hogy megsimogassák selymes hátukat. Nem féltek az emberektől. Maxim karjaiba emelte őket és Tugar és Miroszlava elé állva így szólt:

– A ti zsákmányotok. – Azt hiszem, szívesen fogadjátok házatokba ezeket a vendégeket...

A bárók nevetgélve, kíváncsian szemlélgettek a medvebocsokat, annál nagyobb félelemmel tekintettek azonban a leölt anyamedvére. Sebeit nézegették, csodálták Miroszlava erejét és bátorságát. Sopánkodtak és sápióztak, hogy ilyen félelmetes fenevaddal mert megküzdeni.

– Nem, nem, nincs igazuk! – válaszolta nevetve Miroszlava –, ennek a derék fiatalembernek a segítségével én hevernék itt vérbe fagyva, mint most ez a medve. Végtelen hálával tartozom neki.

Tugar Volk komoran hallgatta leánya szavait. Igaz, határtalanul szerette leányát, szíve boldogan vert, hogy megmenekült, de szívesebben vette volna, ha megmentője nem ez az egyszerű tuhljai vadász, ez a „pór”, hanem valamelyik fiatal báró. Érdekes, ez a „pór” megtetszett Tugarnak. A kormányzói udvarban oly nagy tiszteletet élvező, büszke bárónak mégis nehezebbre esett nyilvánosan köszönetet mondani ennek az egyszerű férfinak. De mást nem tehetett... Karon fogta Maximot és előre vezette.

– Derék fiatalember – szólt hozzá –, leányom, egyetlen gyermekem azt mondja, szörnyű szerencsétlenségtől óvtad meg őt: megmentetted az életét. Nem kételkedhetem leányom szavaiban. Fogadd jótettedért egy hálás apa köszönetét, kinek egész életét és boldogságát, egyetlen gyermekét mentetted meg a haláltól. Nem tudom, mivel hálálhatnám meg neked ezt, de biztos lehetsz, ha szükséged lesz rá, – Tugar báró mindent megtesz, ami erejéből telik. Sohasem felejt el, mivel tartozik neked.

Maxim parazsakon állt. Nem volt dicséretkező szokva, nem is áhítozott azokra. Zavarba jött, nem tudta, illik-e felelni erre, vagy sem? Végül is egész egyszerűen válaszolt:

– Báró, nem jár köszönet ezért! Azt tettem csak, amit helyemben akárki megtett volna, – mire jó itt a hálálkodás? Nem érdemeltem ki én ezt a dicséretet. Sokáig éljen, erőben, egészségben a leányod!

Szavait befejezve, tuhljai bajtársaihoz lépett.

Gyorsan megnyúzták a medvét, a bocsokat pedig a gyülekezőhelyre vitték, ahonnan a bárók, a vadászat befejeztével, a táborba térnek majd vissza.

A nap már a delelőn állott és a tuhljai hegyekre ontotta arany sugarait. Az erdőben erősebben illatozott a gyanta. Az éj üveges kékjét csak néha rezgette meg egy méltóságteljesen lebbenő sólyom hatalmas szárnya. Mérheterlen csend ült a természetben.

A hajtóvadászat befejeződött. A sereg a tábor felé indult. Elöl a tuhljai pásztorok mentek, hatalmas rudakon három medvebőrt cipelve. A medvebocsok zsákokban kaptak helyet. A csapat mögött pedig, a báró szolgálai vitték hordágyon a szerencsétlenül járt báró földi maradványait.

A vadászcsoporthat Maxim vezetésével hamarosan elérte a tábor.

A bárók ebéd után azonnal haza akartak térni házaikba. Az út hosszú, Maxim azonban vállalta, hogy az erdőn át – rövidebb úton Tuhljáig vezeti őket, onnan pedig Tugar Volk birtokáig.

A tuhljai pásztorok elfogyasztották ebédjüket, hazamentek. Maxim a bárókkal maradt, amíg a szolgák felszedték a sátrakat, elrakták a vadászfelszerelést és a konyhaeszközöket. A csoport elindult hazafelé.

2.

A régi Tuhlja nagy hegyi falu volt, amely két-három népes telepéből alakult ki. Körülbelül másfélezer lelket számlált. A települések és maga a falu sem azon a helyen állottak, ahol a mai Tuhlja. Sokkal magasabban, fent a hegyek között, a völgy hosszában messzire nyúlva, melyet most körülbenőtt az erdő és „Elöntött völgy”-nek neveznek. Annakidején az „Elöntött völgyet” nem nötte be még az erdő, hanem kitűnően megdolgozott termőföldek voltak ott. A földek bőségesen ellátták birtokosaikat gabonával. A fővényes talajú, félmérföld hosszúságú és néhol negyedmérföld szélességű völgyet körül meredek, szaggatott sziklafal övezte. A fal néhol három-négy ölnyi magas is volt. Mintha az egész völgy egy nagy kőcsésze lenne, melyből kifolyt a víz. Valószínűleg így is történt.

Kelet felől, másfélöles magasságból zuhant alá a tajtékzó, porzó hegyipatak és utat tört magának a szűk gránittömbök között. Kígyózva futott végig a völgyön és ugyanolyan szűk nyíláson hagyta el nyugaton azt. Milliárdnyi apró vízcseppe bomolva csapódott a sziklafalnak és számtalan habzó kis patakra szakadva folytatta útját. Vízesegek harmatfüggönyeként hullott alá, míg negyedmérföldnyivel lejjebb az Oporba torkollott.

A tuhljai katlan meredek sziklafalait sűrű fenyveserdő borította. Ez segítette a völgykatlan csendjét még feneketlenebbé tenni. Az ember azt hitte, hogy a völgy teljesen el van zárva a lélegző, mozgó külvilágtól.

Valóban, ez a völgy egy csodálatos, természet alkotta menedékhely volt, melyet jóformán egyetlen oldalról sem lehetett megközelíteni. Igaz ugyan, hogy azokban a háborúkkal, támadásokkal és polgárháborúkkal terhes időkben, minden hegyi település megközelíthetetlen bástya volt. Különbözők ezek sem tudták volna megőrizni tovább ősi orosz közösségi formájukat, mint például a völgyben fekvő falvak.

A tuhljai lakosság főleg állattenyésztéssel foglalkozott. Csak a falu mellett, közvetlenül a völgyben elterülő földeket művelték meg, vetették be. Ezek a földek minden esztendőben bő termést adtak és így a lakosság bőven el volt látva kölessel, árpával és zabbal. A környező legelők, erdők, mind a tuhljai közösség tulajdonát képezték. A zsiros hegyi legelőkön óriási juhnyájak legeltek. Ezek képezték a tuhljaiak gazdagságának alapját. A juhok bőrt, öltözetet, élelmet, zsírt és húst adtak a lakosoknak.

A közeli erdőkben legeltek a tehenek és bikák. A hegyes, sziklás vidéken azonban lehetetlen volt a szarvasmarha nagybani tenyésztése.

A tuhljaiak jólétének másik forrása az erdő volt. A fáról, mely a tüzelőt és épületanyagot adta, nem is beszélünk. Az erdők adták a tuhljaiaknak a prémet, vadat, erdei gyümölcsöket és a mézet. Igaz, a mérhetetlen hegyek és erdők között élni állandó harcot jelentett a természettel: harcot az áradás, a hófúvás, vadállatok, a járhatatlan utak ellen. Ez a harc azonban kifejlesztette az emberekben az erőt, bátorságot, vadásztehetséget, alapja és rugója volt a szabad, egészséges közösségi rendnek.

Már régen elmúlt dél, amikor a magas hegyek felől, a tuhljai völgy felé ereszkedett a már ismerős vadásztársaság. A társaságot Maxim Berkut vezette. Tugar Volk, leánya és Maxim haladtak elől: a többi vadász távolabb követte őket. A vadászok kisebb csoportokra oszolva kicserélték tapasztalataikat és élénken vitatkoztak a vadászat különböző eseményein.

Mint egy arany sugarakban fürdő zöld tó, melyen apró fekete szigetecskék vannak, terült a vadászok szeme elé a tuhljai völgy. A völgyet magas, szikla alkotta kerítés vette körül, melyen itt-ott vadrózsaindák futottak és mogyoróbokrok zöldeltek.

Közvetlenül a völgy bejáratánál dörgött a vízesés, amelynek lehulló vízsugara, mint ezüstös függöny csipkezápora porladtak szét a sziklán. A vízesés mellett keskeny átjáró volt a sziklába vágva, mely fölfelé vezetett. Eleinte a hegyipatak mentén haladt, majd a legelőkön keresztül, egyenesen az Ugor földig² vezetett. Ez volt a híres tuhljai hágó, mely a duklai hágó után a legkényelmesebb és legbiztonságosabb volt. A környék tíz közössége – galíciai és ugor oldalon egyaránt – több, mint két esztendeig dolgozott a hágó megépítésén. A tuhljaiak lényegesen több munkát áldoztak, mint a többiek és felettébb büszkék voltak azért kezük munkájára.

– Nézd, báró, – szólalt meg Maxim és megállt a vízesésnél, ahol a hágó meredeken, magas sziklába vágva vette kezdetét. Úgy nézd ezt, báró, hogy ez a tuhljai közösség kezemunkája! Arra, messze, a Beszkideken át húzódik az első út ezekben a hegyekben. Atyám maga jelölte ki az út irányát öt mérföldön keresztül. Minden híd, minden kanyarodó, minden emelkedő ezen az útszakaszon, az ő utasításai szerint készült.

A báró mintha kedvetlenül tekintett volna felfelé, amerre a sziklák között, kígyózva, kanyarogva tűnt el a hágó, majd lenézett a hágó végére és bólintott.

– Atyádnak nagy hatalma van a közösség felett? – kérdezte.

– Hatalma? Báró? – válaszolta elámulva Maxim. A mi közösségünk felett nincs senkinek hatalma! A hatalom a közösségé, senki másé, báró! Atyám tapasztalt ember és mindig kész szolgálni a közösséget. A nagy tanácson senki sem tud úgy beszélni, ahogyan ő. A közösség követi atyám tanácsait, de hatalma nincs az én atyámnak, nem is keresi ő azt.

Maxim szemei büszkén, lelkesülten lobogtak, amikor atyjáról beszélt. Tugar Volk lehajtott fejjel, elgondolkodva hallgatta. Miroslava le nem vette pillantását Maximról. Ahogy hallgatta a fiút, úgy érezte, Maxim atyja olyan nagy helyet foglal el a szívében, mintha egész életét az ő atyai gyámkodása alatt élte volna le.

² Ugor föld: Magyarország keleti kárpátaljai határ-területe.

De Tugar Volk egyre komorabbá vált. Homlokán ráncok gyülekeztek, a régen visszafojtott megcsillant, Maximra szegezett tekintetében.

– Így, tehát az atyád bujtotta fel ellenem és a kormányzó ellen a tuhljaiakat? – kérdezte váratlanul izgatott, dühös hangon.

Mintha láng csapta volna meg a kezét. Miroszlava úgy rezzent össze atyja szavaira. Elsápadt és hol atyjára, hol pedig Maximra tekintett. Maxim cseppet sem jött zavarba. Nyugodtan válaszolt:

– Felbujtotta a tuhljai közösséget? Nem, báró, hazudtak neked. Az egész közösség, egy emberként haragszik rád, mert eltulajdonítod a közösség erdőit és legelőit, anélkül, hogy megkérdeznéd, vajjon beleegyeznek-e abba a közösség, vagy sem.

– Nézd csak! Méghogy a ti közösségeket kell megkérdeznem! A kormányzó nekem ajándékozta ezt az erdőt és a hozzá tartozó földeket! Mászt pedig nem fogok megkérdezni!

– Ugyanezt mondja a közösség is, atyám is. Atyám csitítgatja az embereket, azt tanácsolja, hogy várják meg a közösségi bíraskodás ülését, ott majd tisztázódik a dolog.

– Közösségi bíraskodás? – kiáltott fel Tugar Volk. – Hogy én ez elé álljak?!

Tugar Volk remegve elfordult. Tovább lépdelt a sziklába vajt átjárón, amely kígyózva siklott lefelé, hogy ellensúlyozza a meredek lejtő veszélyét. Maxim hátul haladt és tekintetét pillanatig sem vette le Miroszlaváról. De arca már nem volt olyan ragyogó, boldog, mint előbb. Minél komorabb lett Tugar Volk arca, Maxim annál jobban látta az a szakadékot, amely Miroszlava és közötté tátong. Maxim a hegyek gyermeke volt, nem ismerte a bárói világot, így nem tudta felfogni a szakadék igazi mélységét, nem is sejtette, hogy a valóságban milyen rettenetes az.

A völgybe értek. A vízesés alatt, széles, nyugodt, áttetsző tavacska képződött. Partjain ezüstszínnű sistergő habsapkák lebegtek. A tavacska fenekét kisebb-nagyobb szikladarabok lepték el, melyek között apró sügérek cikáztak. Gyöngyszínű testük, rózsaszín oldaluk megvillant itt-ott a kőcsipkék között, aztán eltűnt újra. Közvetlenül előttük zuhant alá a vízesés, mint egy felülről lefelé szakadó ezüst oszlop. Perzselt a nap, az izzó ragyogásban a vízkéve a szivárvány minden színében játszott.

– Milyen csodálatos, milyen szép hely ez! – kiáltott fel Miroszlava önfeledten, a tavacska mélyén heverő szikladarabokra és a tó tiszta felületén tükröződő erdőkre tekintve.

– Ez a mi Tuholscsinánk, ez a mi vidékünk! – mondotta Maxim és szemével átölelte a hegyeket és a vízesést. Büszke pillantása akár egy fejedelemé, mikor megtekinti birodalmát.

– Csakhogy ti megmérgezték az életemet ezen a gyönyörű vidéken, – szólalt meg a báró.

A báró szavai válasz nélkül maradtak. Az utat hallgatagon folytatták tovább. Közeledtek a szélesen elnyúló faluhoz. Zsindelytetős, takaros, tiszta kis házak állottak itt egyenes sorokban. Mögöttük fűzfákkal és gyümölcsfákkal beültetett kertek terültek.

A falu népe a mezőn dolgozott. A faluban csak az öreg, a tiszteletreméltó, hószakállú vénnek tartózkodtak. Ezek a házak körül tevénykedtek. Hurkot fontak, hálót kötöttek, faragcsáltak s végül megtárgyalták egymás között a világ eseményeit.

Maxim mosolyogva hangosan köszönt feléjük. Köszöntését meghajlással kísérte. Miroszlava is meghajlással üdvözölte az útjukba kerülő öregeket. Tugar Volk komoran, szótlánul lépkedett mellettük. Nem óhajtott még pillantást sem vetni ezekre a „pórákra”, akik ellenszegülni mertek a kormányzó parancsának.

A falu közepén furcsa menettel találkoztak. Három, ünneplőbe öltözött öreg, finoman faragott, ezüstveretes rudat vitt magasra tartva. Egy darabból kifaragott, ezüst díszítésű lánc függött a rúdon. A különleges dísz felett, ezüsttel kivarrott, vérvörös zászló lobogott. Az öregek lassú méltósággal lépdelték. Minden kapu előtt megálltak. Hangosan nevének szólították a ház tulajdonosát. Amikor a gazda vagy valaki a ház lakói közül válaszolt a hívásra, így fordultak hozzá:

– Holnap tanács! – s ezzel folytatták útjukat.

– Miféle csoda ez? – kérdezte Tugar Volk, amikor az öregek a közelükbe értek.

– Hát te még sohasem láttál ilyet? – kérdezte Maxim csodálkozva.

– Nem láttam. Nálunk, Halics közelében, nem divatos az ilyesmi.
– Tanácsra hívják össze az embereket, közösségi tanácsra.
– Én azt hittem, hogy ezek papok a szent zászlóval, – vetette oda gúnyosan Tugar. – Nálunk, ha tanácsra hívják össze az embereket, azt csendben végzik. Egyik házból a másikba adják a közösség zászlaját.

– Nálunk a kikiáltók hordják végig a közösség zászlaját a faluban. Mindenkit név szerint kötelesek szólítani a tanácskozásra. Téged is felszólítanak, báró.

– Hadd szólítsanak, úgysem jövök el. Érdekel is engem a ti tanácskozásotok! Én a kormányzó akaratából vagyok itt és ha szükségét érzem, magam hívatom össze a tanácsot!

– Te magad... tanácsot hívatsz össze? – kérdezte Maxim ámulva. – Kikiáltók nélkül? Zászlónk nélkül?

– Nekem saját kikiáltóim vannak, saját zászlóm.

– Hiszen akkor a te tanácskozásodra falvaink lakói közül egy sem megy el. Közösségünkben minden úgy történik, ahogy azt tanácsunk eldönti.

– Majd meglátjuk, – válaszolt dühösen, makacsul Tugar Volk.

Közben az öregek közelébe érkeztek. Mikor az öregek észrevették a bárót, leállították a földre a zászlót. Az egyik megszólalt:

– Tugar Volk báró!

– Én vagyok, – válaszolt ridegen a báró.

– Holnap tanács!

– Minek?

De a kikiáltók nem válaszoltak. Tovább mentek.

– Nem az ő dolguk, báró, hogy feleljenek neked, – világosította fel a bárót Maxim, aki mindenáron szerette volna csökkenteni a bárónak a közösségi tanács iránt érzett ellenszenvét.

Sokáig hallgattak. A falunk haladtak át, Maxim most újra megszólalt:

– Báró, engedd meg nekem, fiatal és tapasztalatlan embernek, hogy egy szót szólhassak.

– Beszélj, – felelte a báró.

– Gyere el holnap a tanácskozásra!

– Én a ti rabszolgatörvényszéketeknek vessem alá magam?

– Igen, báró... a tuhljai bírák igazságosan ítélnének. Az igazságos bíráskodásnak pedig még neked sem szégyen alávetni magadat!

– Atyám – avatkozott Miroszlava a beszélgetésbe –, tégy úgy, ahogy Maxim kívánja! Igazat beszél. Megmentette az életemet, nem akar neked bolond tanácsot adni. Maxim jól ismeri az itteni szokásokat.

Ez az igazán asszonyi logika önkéntelenül is mosolyra készítette Tugar Volkot. De arca hirtelen megint elkomorodott.

– Már egészen tele zümmögőd fületem ezzel a Maximmal! – vetette oda. – Igaz, megmentette az életemet. Ezért hálás is vagyok neki és ha akarod, egy pár bikát ajándékozok Maximnak. Itt azonban olyan dolgokról van szó, amiben sem te, sem Maxim nem szólhattok bele!

– Nem – szólalt meg Maxim –, bár te valószínűleg nem akarsz engem fizetéssel megszégyeníteni jelentéktelen cselekedetemért. Sem én, sem pedig atyám ilyen fizetséget nem fogadunk el. A holnapi tanácskozásra pedig őszintén jóindulatból hívlak. Szeretném, ha te, báró és a tuhljai közösség teljesen megértenétek egymást.

– Nos, legyen, – egyezett bele végül Tugar Volk. – Elmegyek holnap a tanácskozásotokra, nem mintha engedelmeskedni akarnék neki, csak kíváncsi vagyok, hogy milyen is az.

– Báró, gyere el! – kiáltott fel örömmel Maxim. – Meglátod, hogy a tuhljai közösség nem vét az igazságosság törvénye ellen.

Tugar Volk szavai után egyszerre könnyű lett Maxim szíve. Vidáman beszélni kezdett és hol jobbra, hol balra fordulva, mutatott valami érdekeset Miroszlavának. Itt körül tényleg sok megfigyelni, csodálni való akadt. A társaság a falu közepén, a tuhljai völgy kellős közepén volt. Körben a meredek sziklafalak, mint márvány, csillogtak a napfényben. A patak az út mentén, a falu közepén csörgedezett. Locsogva-csevegve tört meg a medrét képező köveken és csillanó, tajtékos háta kellemes hűvösséget árasztott szerte a völgyben. A meglehetősen magas patakparton – a patak ugyanis mélyen beásta magát az ősi tó fővényes fenekébe –, vastag fenyőtörzsekből, kövekből és rönkökből összerótt gát vonult, amely megvédte a falut az áradástól. Itt-ott kényelmes, karfákkal ellátott hidacsák ívelték át a patakot. Közvetlenül a gát mögött hatalmas veteményeskertek terültek el. Zöldborsó- és babágyak, melyeknek felfutó indái a földbeszúrt pálcikák köré csavarodtak; répa- és káposztaágyak, távolabb, messze a házak mögé elnyúló, zöld levélű kölesföldek terjedtek. A takaros kis házakat kerítés választotta el egymástól. A finoman gyalult, gerendákból összerakott házfalakat nem kenték be agyaggal, hanem évente kétszer alaposan lemosták és folyami homokkal dörzsölték le. Csak a gerendák közötti rések voltak betömve agyaggal. A betömött részeket pedig mésszel festették át. A zöldellő fák közül tisztán, ápoltan villantak elő a fehércsíkos házikók. Minden udvar előtt két nyárfa állott, ezeken függtek a gyönyörűen díszített, fonott kapuk.

Majdnem minden kapu felett rúdhoz szögezett, kitömött madár függött: bagoly, szarka, varjú, keselyű vagy sas. Szélesre kitért szárnyakkal, fejfelé lógtak: ezek jelképezték a ház védőszellemeit.

A házak mögött az istállók és egyéb gazdasági épületek voltak. Mindmegannyi fatetős, finoman gyalult gerendákból ácsolt építmény. Egyedül a négylábos álló védőtetők voltak szalmával fedve. Itt-ott aranysárga fűrtjeiket lengette a szél.

– Ez atyám udvara, – mutatott Maxim egy, a többitől semmiben sem különböző udvarra.

A ház előtt senki sem tartózkodott, a pitvarajtók mégis tárva-nyitva állottak. A déli falon két négyzetalakú nyílás volt. Ezek egész nyáron nyitva állottak, esetleg félig átlátszó gipszlapokat toltak eléjük; télen deszkalapokkal szögezték be azokat. Ilyenek voltak az akkori ablakok.

Miroszlava érdeklődve pillantott a Berkutok fészkébe. A kapu felett nemrégien elejtett hatalmas kőszáli sas³ függött kitömve. A sas még most is fenyegetően meregette acélkemény karmait és fekete hajlott csőrét. A házból tisztaság és kényelem levegője áradt. Az úttól a patak választotta el a házikót, melyhez kényelmes hidacska vezetett. A patak kis habokat fodrozva futkosott medrében. A habok visszaverődtek a kőgát oldaláról. Tugar Volk benézett az udvarba.

– Úgy, lám, hol fészkel a tuhljai kényúr! Örülök, hogy megismerkedhetem vele. Meglátjuk, miféle madár az!

Maxim búcsúzni akart a bárótól és leányától, házukba akart betérni, de valami visszatartotta, valami húzta, hogy tovább kísérje őket útjukon. Miroszlava, úgy látszik, megérezte ezt.

– Már hazamégy? – kérdezte és elfordult, hogy zavarát leplezze.

Akartam, de meggondoltam mégis. Elkísérlek benneteket a birtokotokhoz vezető szakadékon át.

Miroszlava felvidult és maga sem tudta miért? Ismét együtt mentek a falun keresztül, élénken beszélgetve, ide-oda nézelődve, gyönyörködve egymásban. Egymás közelségétől megrészesülve mentek és megfeledkeztek mindenről: a közösségről, a báróról. Egyet szóval sem adtak kifejezést érzelmüknek, kívánságuknak vagy reményüknek. Azonban a legközönségesebb odavetett mondatban is ott reszketett első szerelmük lángja, fiatal szívük lobogása, megnyilatkozott az a titokzatos erő, mely két szép fiatal, és egészséges embert egymáshoz vonz. Két fiatal lényt, akik tisztaságukban, romlatlanságukban, ártatlanságukban nem is gyanítják azokat a félelmetes akadályokat, mely-lyel csírázó szerelmük szembekerül.

Még Tugar Volk sem, aki komor gondolataiba merülve ment mellettük s azon gondolkozott, hogy holnap ragyogó, teljes pompában fog megjelenni ezek előtt a pórok előtt, hogy megmutassa

³ Kőszáli sas = Berkut.

nekik hatalmát és erejét, – még ő sem vett észre semmit. Egyedül az ingerelte csak, hogy ennek a fiatalembernek volt bátorsága ahhoz, hogy őt és leányát magával egyenrangúnak tekintse és úgy viselkedjék szemben. Egyelőre még nem jött el az ideje annak, hogy kiöntse dühét.

Már elhagyták a falut, ahhoz a ponthoz közeledtek, ahol a tuhljai völgykatlan bezárul és a patakot keskeny sziklahasadékon engedi tovább a mélyebben fekvő völgy felé. A lenyugvó nap már az erdő felett állott, ferde sugarait a patakban fürdetve. A völgy bejárata előtti sziklák, melyek elszűkítették a patak medrét, már hosszú árnyékot vetettek. A hasadéokban félhomály uralkodott. Hűvös levegő áramlott, az út síkos volt. Lent tombolt a víz. Hatalmas oszlopokban ezüst taréjjal csapódott föl az útjába eső sziklákról. A magasban óriás bükkfák és fenyők susogtak. A patak mindkét partján kényelmes ösvények voltak a sziklába vágva, ez szintén a tuhljaiak kezemunkája volt.

Remegés futott keresztül Miroszlava testén, mikor ebbe a csodálatos „Kőszakadékba” léptek. Talán az itt uralkodó hideg, vagy a nedvesség, vagy a jó ég tudja mi miatt, hirtelen szorosan átfogta apja kezét és hozzásimult.

– Milyen félelmetes hely! – suttogetta és megállva körülnézett.

Valóban, a hely fenségében, vadságában csodálatos volt. A szakadék mintegy háromölnyi széles lehetett. A gránitszikla oldalait csapkodó-rohanó hegyipatak pej simára koptatta le, hogy ha idegen látta azt, esküdni mert volna rá, hogy emberi kéz csiszolta fényesre.

A szakadék bejáratánál hullámmosta, hatalmas kőoszlop meredt az égnek. Lent egészen vékony, fölfelé emberi fej formájúvá szélesedő szikla, melynek tetejét útilapú és törpe nyír nőtte be. Az emberek „Őrsziklának” nevezték ezt a sziklát. Szinte a tuhljai völgykatlan bejáratát őrizte és kész volt mindenkire – aki ezt a csendes, boldog sarkot ellenséges szándékkal közelítené meg –, rázúdítani hatalmas sziklatömegét.

Még Tugar Volknak is végigfutott a hátán a hideg, mikor erre a félelmetes őrszemre esett a pillantása.

– Pfüj, micsoda kőszörnyeteg! Veszedelmes egy szikla! – biggyesztette le a szájaszélét. Úgy függ ott az átjáró felett, hogy csak ha ránéz az ember, máris lezuhan!

– Báró, szent szikla ez! – szólt tiszteletteljesen Maxim. – Tavasszal tűzvirágból koszorút fonnak neki. Ez a mi tuhljai Őrsziklánk.

– Eh, minden a tiétek, nálatok minden szent, minden tuhljai nektek, unom már ezt a fecsegést! – csattant fel Tugar Volk mérgesen. – Mintha a ti Tuhlicsinátokon kívül semmi sem létezne a világon!

– Számunkra valóban nincs – válaszolt Maxim. – Mi a legjobban a mi kis vidékünket szeretjük az egész világon. Ha mindenki úgy szeretné saját földjét, mint mi, az emberek akkor nyugodtan és boldogan élhetnének a földön.

Az őszinte Maximnak eszébe sem jutott, hogy szavai milyen mély sebet hasítottak a báró szívében. Tugar Volk haragos pillantását se vette észre. Maxim Miroszlavához fordult és nyugodt, álmodozó hangon folytatta beszédét:

– Az Őrszikláról mondok egy történetet nektek, valamikor atyámtól hallottam...

– Valaha réges-régen, még abban az időben történt ez az eset, amikor hegyeinkben óriások éltek. Ott, ahol most Tuhlja terül el házaival, kertjeivel, hatalmas tó hullámmozott. A völgykatlan akkor még körül zárt volt és egész a tetejéig ellépte a víz. Elvárásolt tó volt ez. Élőlény nem termett meg benne, halacsok nem ficáncoltak vidáman vizében. Ha egy vadállat ivott a tó vizéből, menthetetlenül elpusztult. Ha egy madárka röptében véletlenül fölérte tévedt, bénultan, mint egy darab kő, hullott alá és süllyedt el gyilkos vizében. A tó Moranának, a halál istennőjének büvkörébe tartozott.

– Egyszer aztán az óriások királya összeveszett Moranával és hogy bosszúságot okozzon neki, varázskalapácsával beszakította a sziklafalat. Az elvárásolt tó vize kifolyt ezen a hasadékon és így elvesztette varázserejét. Egyszeriben minden életre kelt. A tófenék dúsan termő völgygyé változott, bársonyos fűtakaró lepte el és virágerdő pompázott rajta. A hegyipatak halakkal telt meg,

az erdőben elszaporodtak a vadak, a levegőt suhanó madarak népesítették be és a sziklák között megjelentek a csúszó-mászók. Morana szörnyen megharagudott, hiszen minden élőlénynek ellensége volt. Az óriások királyát átkával sziklává változtatta. Ez az Őrszikla. A völgygel azonban már semmit sem tudott csinálni. Ereje nem volt elég ahhoz, hogy a hasadékon elfolyt tó vizét visszaterelje medrébe és újból elzárja. Ha ezt végre tudja hajtani, még ma is hegyeink királynője lenne Morana, a halál istenasszonya.

– Igaz, az óriások királya most már nem él, Morana mégis elvesztette hatalmát ezen a vidéken. A király nem halt meg egészen. Kővéváltan várja órája eljövetelét és őrzi a völgyet. Azt mesélik, hogy Morana egyszer még összeszedi minden erejét, hogy birtokába kerítse a mi Tuholscsinánkat. Akkor az elvarázsolt Őrszikla majd lerázza magáról a varázslatot és súlyával morzsolja szét Moranát...

Miroszlava elmélyülten hallgatta a mesét. Meghatódott s úgy szeretett volna a föléledt óriáskirály vezetésével harcra kelni Morána seregei ellen! Fiatal szívében gyorsabban lüktetett a vér. Mennyire szerette ezekben a percekben Maximot!

Jóllehet Tugar Volk is figyelmesen hallgatta Maximot, látszott rajta, hogy nem nagyon hiszi el, amit a fiatal vadász mond. Megfordult még egyszer, pillantását a tuhljai Őrsziklára vetette és megvetően elmosolyodott. Szemei mintha azt mondanák: „Ostoba pórok! Büszkék, fennhéjázók. Hiú reményeket táplálnak szívükben!”

Útitársaink a keskeny hasadékot elhagyva, a friss levegőre léptek. Szemük előtt hirtelen kitérült az Opor folyó meredek hegyek által körülvett, hosszú-hosszú völgye, mely a távoli Sztrij völgyének egyik elnyúló ága volt. A nap lebukott már utolsó sugarai bíborszínűre festették az Opor habjait. A tuhljai hegyipatak harsogva, hatalmas ugrásokkal szakadt lefelé, hogy egyesüljön az Opor hullámaival. A lenyugvó nap vörös sugaraitól vize olyan volt most, mint egy óriási sebből bugyogó vér. A sötétbe hajló erdők susogni kezdtek.

A három ember néhány percig mozdulatlanul élvezte ezt a szép képet. Gyönyörködött a halhatatlan természet fenségében. Maxim fejébe merész gondolat fészkelte be magát. Mindenáron kikíváncozott belőle. Határozatlanul álldogált. Végül is erőt gyűjtve és remegve, elpirulva Tugar Volkhoz lépett.

– Báró, atyám... szólalt meg szokatlanul lágy és félénk hangon.

– Mit akarsz?

– Engedd, hogy legalázatosabb szolgád lehessenek...

– Szolgám? No, ez nem nehéz dolog, Gyere el hozzám atyáddal és ha szolgámul akarsz szegődni, kösd meg a szerződést.

– Nem, báró, te nem értettél meg engem. Fogadj engem fiadnak!

– Fiamnak? Hiszen van atyád, aki, mint hallottam, jobb, bölcsőbb és igazságosabb nálam. Hiszen ő fog holnap ítélni felettem!

A báró keserűen és gúnyosan mosolygott.

– Én azt akartam mondani... javította ki magát Maxim, – én nem ezt akartam mondani. Báró, add hozzám leányodat, akit én az életemnél is jobban szeretek.

A derült égből lecsapó villám nem rémíthette volna meg jobban Tugar Volkot, mint Maximnak egyszerű, lángoló szavai. Két lépést hátrált és megvető, megsemmisítő pillantással mérte végig Maximot tetőtől-talpig. Arca gonosz kifejezést öltött, fogait erősen összeszorította, szája reszketett.

– Pór! – ordított fel hirtelen olyan vadul, hogy a visszhang ijedten röpdösött a környező hegyekben. – Ilyen szavakkal mertél illetni engem?! Ismételd csak meg még egyszer. Lehetetlen, hogy én ezeket a szavakat valóban hallottam volna. Biztosan képzelődöm!

A báró ordítóása föllobbantotta Maxim bátorságát és határozottságát. Mint egy fiatal hársfa egyenesedett ki a báró előtt és tiszteletteljes, de határozott hangon válaszolt:

– Semmi olyat nem mondtam neked, báró, ami a te, vagy leányod becsületét megsértette volna. Leányod kezét kértem, akit a világon mindennél jobban szeretek. Talán olyan óriási a szakadék

a te bárói és az én paraszti voltom között, hogy még a szerelem sem tudja áthidalni? Különben is miért vagy ennyire ellenem?...

– Hallgass, pór! – szakította félbe dühösen, ordítva Tugar Volk. – Kezem erősen viszket, kardom markolatán, hogy ostoba torkodat elmetszhessem velem! Egy dolog menti meg életedet, az, hogy megmentetted ma leányomat a veszélytől. Különben máris holtan hevernél lábaim előtt szavaidért! Te esztelen, hogy mertél álmodozni erről? Az én leányomra mertél szemet vetni?... Mindezt azért, mert ő is meg én is emberi hangon beszélünk veled, amiért nem kergetünk el téged, mint a kutyát? Hát azt hitted, hogy a medve karmai közül rabnóul mentetted meg magadnak? Nem, nem! Ha ez lenne sorsa, inkább pusztult volna el a fenevad halálos ölelésében, semhogy a tiéd legyen!

– Báró! Ne merd ezt kimondani! Tépett volna a medve engem darabokra, akkor is megvédtem volna őt. Neki hajszála sem görbülhetett volna meg!

Ezeknél a szavaknál Miroszlava elfordult és idáig visszatartott, de most előtörő könnyeit eltakarva atyja és Maxim elől, zokogni kezdett.

Tugar Volk ügyet sem vetett Maxim szavaira.

– Te, aljas pór fajzat – folytatta –, te egyenrangúnak mered tartani magad velem?! Velem, aki egész életemet kormányzókkal töltöttem el, akit lovagi tetteiért kormányzói dicsérettel és kitüntetésekkel illettek! Leányom az ország legelőkelőbb és legkiválóbb lovagjai közül választhatja magának vőlegényét, én pedig ehelyett fogjam talán és neked adjam rabszolgának, hogy szegényes tuhljai fészekben fonnyadjon el az éhségtől? Nem, nem! Ébredj te szerencsétlen, aki biztosan valami önkívületi rohamodban ejtetted ki ezeket a szavakat!

Maxim látta, hogy reményei szerte foszlanak, mint a buborék. A bárón igen nagyra tartja magát és túlságosan lekicsinylően bánik vele. Nagyon fájt Maximnak ez, de mit sem tehetett.

– Báró, báró – szólalt meg szomorúan –, büszkeséged szárnya túlságosan magasra repített, de vigyázz! A sors mindig azokat emeli magasra, akiket aztán annál szörnyűbb mélységekbe akar taszítani! Ne nézd le a szegényeket, ne nézd le a nálad alantasabbakat, ne nézd le a dolgozó embereket, báró! Ki tudja, milyen korszából kell vizét kiinnia?

– Még, hogy kioktatni mersz engem! – csattant fel fölháborodva Tugar Volk és szemei vérbeborultak, esztelen düh öntötte el. – El a szemeim elől, mert különben – esküszöm –, mint ahogy reggel a medvébe, gondolkodás nélkül verem beléd ezt a kést!

– Ne légy haragos báró, egy ostoba és tapasztalatlan fiatalember beszéde miatt – válaszolt még mindig nyugodtan Maxim, Isten áldjon! Isten veled csillagom, ki oly csodálatos fényben ragyogtál fel előttem, csak néhány pillanatig, hogy azután örökké kihunyj számomra! Isten áldjon, légy boldog!

– Nem, elég volt a hallgatásból! – kiáltott hirtelen Miroszlava és arcát Maxim felé fordította. – Nem lobban el ez a csillag a te számodra, derék fiatalember, tiéd leszek!

Tugar Volk kővé dermedt a meglepetéstől.

– Mit beszélsz, leányom! – kiáltott fel végre.

– Hallottad atyám. Adj engem Maximhoz feleségül! Férjhez megyek hozzá.

– Eh, ostoba leányzó! Ez lehetetlen!

– Próbáld meg és meglátod, hogy nem lehetetlen!

– Izgatott vagy, leányom, a fenevad rémített meg téged, beteg vagy!...

– Nem, kedves atyám, semmi bajom nincs, egészséges vagyok és megismétlem: a kék ég alatt esküszöm, hogy ez a fiatalember lesz a férjem! Nap, te légy tanúm erre!

Ezzel kézen fogta Maximot és megsókolta őt.

Tugar Volk mozdulni sem tudott a meglepetéstől. A szó megakadt a torkán.

– Most pedig, derék fiatalember, menj haza és semmitől se félj. Miroszlava megesküdt, hogy tiéd lesz és ő meg tudja tartani esküjét. Atyám, igyekezzünk haza. Íme. már idelátszik birtokunk és lám, vendégeink is utolértek.

A csodálatos leány kézen fogta atyját, aki még mindig nem tért magához meglepetéséből és biztos lábbal kezdett leereszkedni a hegyoldalon. Maxim még sokáig állt ott boldogságtól részegen. Végül magához tért és térdre hullva imádkozni kezdett a naphoz. Így tettek nagyapái, dédapái és titokban atyja is.

Majd fölkelt és lassú léptekkel hazafelé indult.

3.

Tuhlja falu mögött, a vízesésen túli tisztás kellős közepén, óriás nyárfa állott. Senki sem emlékezett, hogy mikor ültették és mikor terebélyesedett meg így a fa. Tuhlja nem volt túlságosan régi település. A tuhljai völgyben nőtt fák sokkal, de sokkal fiatalabbak voltak ennél a nyárfánál. A tuhljai bennszülöttek, a letúnt kor itt hagyott tanújának tartották ezt a vén fát és nagy tiszteletben tartották.

A tuhljaiak úgy hitték, hogy ezt a nyárfát, védőszentjük, az óriások királya ültette el a tuhljai völgyben, Morana felett aratott győzelme emlékére. A nyárfa gyökerei alól kristálytisza vízű forrás buggyant elő, és az apró kövecskék között kanyarogva, a hegyipatakba ömlött. Ez volt a nagy tanácskozások és a falusi törvényhozások helye. A tanács képviselte az orosz lovagkorbéli közösségek egyetlen és legfelsőbb hatalmát.

Körben egyenletes síkság terült el. Itt nyugat felé néző finoman csiszolt kövek állottak. A falu legöregebbjeinek szolgáltak ülőhelyül a kövek. Ide tartoztak a nemzetségfők is. A kőpadok száma mindig a nemzetségfők számának megfelelő volt. Távolság szabad térség terült el. A nyárfa alatt, közvetlenül a kis forrás felett, közepén nyílással, finoman csiszolt négyszögletes kőlap állott. A nagy tanácskozások alkalmával, a közösség zászlaját állították ebbe. Oldalt állott a szónoki emelvény. Aki a néphez szólott, elhagyva helyét erre az emelvényre lépett, hogy mindenki láthassa őt.

A bárói vadászatot követő napon tömegesen lepték el a tuhljaiak ezt a rétet. A völgy lármától volt visszhangos. Lassú, megfontolt léptekkel közeledtek a falu vénei és elfoglalták helyüket. A fiatalok zajongva félkört alkottak a padok mögött. A tanácson nők is megjelentek. Igaz, számuk csekély volt. Felnőtt nő és férfi egyaránt részvehetett a gyűléseken és tanácskozásokon. A szavazati jog ugyan csak a véneket és nemzetségfőket illette meg, de a fiatalok és a nők is nyilváníthatták véleményüket.

A nap már az ég csúcán függött, mikor utolsóként megjelentek a falu felől a kikiáltók, maguk előtt hozva a közösség zászlaját. Megjelenésük élénk suttogást okozott a jelenlévők között. Mikor a kikiáltók már a közelbe értek, hirtelen csönd lett. A kikiáltók háromszor meghajoltak a gyülekezet felé, a nyárfa alá állottak és levették sapkáikat. A gyülekezet követte példájukat.

– Tiszteletreméltó emberek! – fordultak az összegyűltek felé a kikiáltók. – Hajlandók vagytok ma tanácsot ülni?

– Hajlandók, hajlandók vagyunk! – zúgta a gyülekezet.

– Isten segítségével legyen veletek! – válaszolták a kikiáltók és magasra emelve a közösség zászlaját, a kőlapra fűrt nyílásba állították. Ez volt a tanács megnyílásának kezdete.

– Ekkor Zahar Berkut, a falu legvénebbje emelkedett szólásra. Lassú, de határozott léptekkel a nyárfához ment. Megérintette kezével a fa törzsét, majd térdre ereszkedve behintette a gyökerek közül eredő forrás tiszta vizével ajkát és szemét. Ez az ősi szokás jelképezte azt, hogy a nemzetgyűlés résztvevőinek ajka tiszta és szeme élesen látó legyen. Ezután helyet foglalt a szónoki emelvényen és arcát az emberek, kelet felé fordította.

A fehérajkú Zahar Berkut, aki már elhagyta kilencvenedik esztendejét is, a legöregebb ember volt az egész tuhljai közösségben. Nyolc fia volt, akik közül három már vele együtt, a falu vénei között foglalt helyet, legkisebb fia, Maxim pedig, olyan volt a tuhljai fiatalok között, mint fiatal tölgy a zöld bokrok közepett.

Zahar Berkut példája volt azoknak az ősi pátriárkanemzetségfőknek és népvezéreknek, akikről ezeréves hagyományok és énekek regélnek. Magas, keményarcú férfi volt, igazi bölcs, aki

tapasztalatokban és emberismeretben gazdag. Tiszteletreméltó kora ellenére Zahar Berkut még mindig erős volt. Igaz, már nem dolgozott a földeken, nem hajtotta ki a juhnyáját a hegyi legelőkre, nem üzött vadat az erdőben. De napjait mégsem töltötte munka nélkül. Kert, méhészet, orvosságkészítés – ez volt most legfőbb munkája. A tavasz alig pillantott a tuhjai hegyek közé, Zahar Berkut már kertjében ásott, tisztogatott, nyesett, oltott, ültetett és átültetett. A tuhjaiak csodálták tudását és hozzáértését, de még inkább csodálták azt, hogy nem titkolta el előlük tudományát és szívesen megtanított bárkit titkára.

Méhészete az erdőben volt. Zahar Berkut minden szép napon kiment oda, jóllehet fárasztó és messzi út vitt odáig. Mindenekfölött azonban orvosságai miatt tisztelték Zahar Berkutot a tuhjaiak. Ahogy eljött a pünkösöd és a Keresztelő János (az óhitűeknél június 24-én) napja közötti idő, Zahar Berkut, Maxim kíséretében néhány hétre a hegyekbe vette magát, hogy ott gyógyfüveket gyűjtsön.

Az igaz, hogy annakidején a szokások tisztasága és egyszerűsége, a tuhjai völgy kiváló levegője, a házikók tágas és világos építése és az a tény, hogy az emberek nem dolgoztak végkimerülésig – elejét vette a gyakori betegségnek, járványnak. Ezzel szemben gyakran történt sebesülés, sérülés, melyeket egyetlen ráolvasó sem tudott olyan gyorsan és tökéletesen meggyógyítani, mint Zahar Berkut.

Zahar Berkut mégsem ebben látta közel évszázados életének igazi értelmét.

– Az ember életének csak addig van értéke – mondotta gyakran –, míg másokon segíteni tud. Amikor csak mások terhe lesz és semmi hasznot nem hajt, akkor már fölösleges gond az ember. Életének nincs értelme tovább. Őrizz meg engem Istenem, hogy valaha is terhére váljak valakinek és alamizsnául odanyújtott kenyeret egyek, még ha megszolgáltam is érte!

Ezek a szavak voltak a Zahar Berkut életét vezérlő aranyfonalak. Bármit gondolt, mondott és tett is, azt mindig mások – elsősorban a közösség – érdekében és hasznára gondolta, mondotta és tette. A közösség volt élete célja, világa és beteljesedése. Fiatalember volt még, amikor észrevette, hogy a hegyekben gyakran támadják meg az állatokat, sőt az embereket is a medvék és a vad-disznók. Sokszor tettek kárt emberben, állatban egyaránt, ezért elhatározta, hogy kitanulja a sebek gyógyításának mesterségét. Elhagyta a szülői házat és messzi, ismeretlen útra indult, hogy egy híres varázslót felkeressen, aki a hírek szerint a nyílveszőre és a vérre tud ráolvasni. A híresztelés azonban hazugnak bizonyult. Zahar Berkut megtalálta a kuruzslót és tíz borzot ígért neki, ha megtanítja őt varázstudományára. A varázsló beleegyezett. De Zahar Berkut nem elégedett meg azzal, hogy a szavakat megtanulja, szeretett volna meggyőződni a varázsmondat erejéről. Előhúzta kését és mélyen combjába mártotta.

– Olvass rá! – mondotta az elképedt kuruzslónak.

A varázsszavak hatástalanok voltak.

– Ugyan – mondotta a kuruzsló – ez azért van, mert te sebesítetted meg magad. Ilyen sebeket nem lehet ráolvasással gyógyítani.

– Nem, úgy látszik rossz a ráolvasásod. Ilyenekre nekem nincs szükségem. Olyan ráolvasást keresek, amelyek nem kíváncsiak arra, hogy ki, vagy mi okozta a sebet, hanem mindenféle sebet begyógyítanak!

Zahar Berkut tüstént otthagya a kuruzslót és elindult jobb orvosokat keresni. Hegyeken, völgyeken bolyongott sokáig, míg egy esztendő múltán a vándorbarátok kolostorába érkezett.⁴

Élt a barátok között egy százesztendőös öreg, aki hosszú ideig tartózkodott Athén hegyén a görögök között és ott számtalan görög könyvet olvasott. Ez a barát nagyszerűen értett a sebek

⁴ A vándorbarátokat említve itt, nem a Job Knyazsickij által, a XIII. sz.-ban alapított Manjáv-rend, valóban létezett és történelmileg bizonyított barátjairól beszélek, hanem a kiev-pecseri, a Kárpátok lábainál legelőször megjelent apostolokról szóló hagyományokból idézek, akiknek utazásairól és a kolomeai hegyekben lévő telepeiről – a „Manjáv-rend” címen, Anton Mogilnyickij írt regényt. Azonkívül alapul vettem a hagyományokat, melyek a nép száján forogtak. (A szerző megjegyzése.)

gyógyításához és kész volt művészetére mindenkit megtanítani. Ennek egy feltétele volt: a tanulóknak egy évig kellett a baráttal élnie s tisztaszívű, jólelkű ember kellett, hogy legyen. Számtalan tanítvány jelentkezett az állandóan gondolataiba mélyedt, mindig komor aggastyánnál, de eddig még senki nem tetszett meg neki. Senki sem élte végig vele az előírt időszakot és így csodálatos titkainak eddig még senki sem jutott birtokába.

Zahar Berkut már hallott erről a doktróról és elhatározta, hogy szerencsét próbál. Mikor a vándorbaráttrend kolostorába érkezett, kérte, hogy engedjék őt az öreg Akinfijhoz. Elmesélte neki jövetelenek célját. Az összakállú, komor aggastyán, Akinfij, ellenkezés nélkül magához vette Zahar Berkutot. Zahar nem egy, de három teljes esztendő telt az agg barátnál. Új emberként tért vissza a kolostorból. Még forróbbá vált a közösség iránt érzett szeretete. Beszéde kristálytisza forrásként csobogott, szavai nyugodtak, megfontoltak, minden igazságtalanság ellen kemények és határozottak – borotvaélesek voltak.

Zahar négy esztendő telt távol szülőföldjétől. Ezalatt világot látott; volt Halicsban, Kievben. Láta a kormányzókat, megismerte dolgaikat. Megfigyelte közléről a katonákat és a kereskedőket. Egyszerű, éles esze mindent amit látott és hallott emlékezetének kincsestárába raktározott, hogy elmélkedjen fölöttük, ha lesz ideje rá. Útjáról nemcsak mint orvos, hanem mint polgár tért vissza.

Látta, hogy a völgyekben a kormányzók és azok bárói arra törekcsenek, hogy szétépítsék a közösségeket. Meggyöngítik a falvakban fönnálló rendet és az így megbolygatott és tönkretett embereket aztán könnyűszerrel jobbágyukká és szolgájukká teszik. Zahar Berkut ekkor győződött meg arról, hogy paraszt-testvérei számára nincs más védekezési lehetőség, mint a helyesen megszervezett, jól működő, erős közösségi rend, valamint a parasztok szövetsége és barátsága.

Az aggastyán Akinfijtől és más tudós emberektől, Zahar sokat hallott Észak-Oroszország, Novgorod és Pszkov társadalmi rendjéről. Hallott az ottani lakosok növekvő jólétéről és ez olthatatlan lángot lobbantott lelkében. Életcéljául tűzte ki maga elé, hogy szülőföldjén, Tuholscsinában a közösségi szervezet megerősítésén és fellendítésén fog dolgozni.

Hetven esztendő múlt el azóta. Mint évszázados tölgy-óriás, magaslott délcegen Zahar Berkut a fiatal nemzedékek között és láthatta értékes munkájának gyümölcseit. Mérheterlen öröm töltötte el az öreget, amikor ezeket látta. A tuhljai közösség, munkában és pihenésben, örömben és szerencsétlenségben egyaránt osztozott. A közösség önmaga bírója és irányítója volt. A közösség erdőin és földjein nem kellett örök, mert a közösség őrző szemekkel vigyázott javaira. Szegény nem volt a közösségben, a termőföld mindenkit kellőképpen ellátott élelemmel. A közös raktárak és tárházak pedig nyitva állottak minden szűkölködő számára. A kormányzók és bárók irigy szemmel nézték ezt a boldog életet. Itt számukra nem volt hely, itt nem volt szükség rájuk.

Évenként egyszer megérkezett a kormányzó adószedője. A tuhljaiak igyekeztek nagyon gyorsan megszabadulni a nem szívesen látott kincstári vendégtől. Az adószedő egy-két napon belül – mindenféle jóval megrakodva – távozott. A tuhljaiak az adók túlnyomó részét természetben fizették. Tuholscsinában nem volt olyan nagy úr az adószedő, mint másutt. A tuhljaiak pontosan tudták, mi illeti meg a kormányzót és mi az adószedőt, úgyhogy az adószedő nem tudott rosszindulatú túlkapasokba bocsátkozni.

Zahar Berkut áldásos ténykedésének hatása, nemcsak Tuholscsinában nyilvánult meg. Jónéhány mérföldnyi területen ismerték őt – mind az ukrán, mind az ugor oldalon. Nemcsak mint híres gyógyítót ismerték, aki meggyógyítja a betegségeket, elmulasztja a sebeket, hanem mint egyszerű szónokot és tanácsadót is, aki „csak megszólal és szívedbe Isten költözik”. Ha pedig tanácsot ad – egy-egy embernek, vagy az egész közösségnek – akkor „ha az egész teret betöltöd vénekkel és azok együtt okoskodnak ki valamit, az sem ér fel azzal a tanáccsal, amit ő ad, Zahar Berkut”.

Zahar Berkutnak már régen szilárd meggyőződése volt, hogy amilyen gyenge és tehetetlen az ember egyedül – épen olyan gyenge és tehetetlen egy közösség is egymagában. A szükséges erőt csak sok szomszédos közösség szövetsége és együttműködése teremti meg. Ez az alapja minden közösség szabad életének és fejlődésének.

Zahar Berkut, aki egész életét Tuholscsinára áldozta, nem feledkezett meg a szomszéd közösségekről sem. Fiatal korában, gyakran látogatott el a szomszéd közösségekbe. Résztvett a nagy tanácskozásokon, igyekezett alaposan megismerni az embereket, gondjaikat. Tanácsai és felvilágosításai mindig, mindenütt egy célt szolgáltak: az emberek és közösségek közötti bajtársi és testvéri szövetség megszilárdítását. A szomszédos közösségek között fennálló szövetség abban az időben még meglehetősen erős és élénk volt. A kormányzó és a báról elnyomó hatalma még akkoriban nem volt elég erős ahhoz, hogy tökéletesen megsemmisítse azokat. Azért nem csodálatos az, hogy a közösség ügyeinek életét áldozó, mindenki által annyira tisztelt, szeretett, tapasztalt Zahar Berkut vezetésével, ezek a szövetségek gyorsan helyreállottak és megerősödtek.

Az ugor oldal felé eső ukrán közösségekkel való szövetség különösen fontos volt Tuholscsina és az egész Sztrij-menti hegység közösségei számára. Ezek ugyanis sok fölösleges gyapjúval és juhbőrrel rendelkeztek, viszont gabonájuk kevés volt. Ezt viszont az ukrán közösségek termeltek bőségesen. Ezért Zaharnak első és legfontosabb dolga volt közvetlen és biztonságos utat létesíteni az ugor oldal felé. Esztendőkön át érlelődött fejében a gondolat. Bejárta a tuhljai hegyeket, kereste, hogy hol volna alkalmasabb, biztosabb és olcsóbb ennek az útnak a megépítése. Ugyanakkor állhatatosan fáradozott azon, hogy a többi hegy közösségét is rábírja a Beszkidek mindkét oldalán – erre a vállalkozásra.

Minden kínálkozó alkalmat felhasznált, minden tanácskozáson megragadta a lehetőséget az út szükségességének és hasznosságának megvilágítására. Végre elérte célját. Több, mint tíz környező közösség vett részt a munkában és küldte el a tanácskozásokon kiválasztott legkülönb férfait. Boldog nap volt ez Zahar számára. Örömmel állította fel a karókat, melyek az út irányát jelezték. Maga ügyelt fel a munkára, sőt négy fiát küldötte el az útépitésre. Ötödik fia, aki kovácsmester volt, egész idő alatt az építkezésnél tartózkodott mozgó kovácsműhelyével, hogy a szükséges szerszámokat elkészítse.

Minden közösség elküldötte embereit. Számuk többszázra rúgott. A közösségek ellátták az útépitésen dolgozó munkásokat élelemmel. A fáradhatatlan Zahar vezetésével egy év alatt megépítették az utat. Hamarosan mindannyian érezhették az út áldásos hatását. Az akkor még gazdag ugor-ukrán közösségekkel való összeköttetés felélénkítette az egész hegyvidék életét. Megkezdődött az élénk cserekereskedelem, amely mind a két fél számára rendkívül hasznos volt. Az egyik oldal – juhbőrt, sajtot, egész juhnyájukat kapott, a másik pedig búzát, rozst és vászonneműt. De a tuhljai hágó nemcsak ennek a kölcsönös cserekereskedelemnek vált hasznára. A Beszkidek mindkét oldalán élő közösségek között ez az út jelentette a híradás eszközt, élő fonalként kígyózott s kötötte össze két idegen országban élő, de ugyanazon nép fiait.

Igaz, a tuhljai hágó nem volt az első ilyen fonál. A duklai hágó sokkal nagyobb hírnévnek örvendett. A lovagkori orosz kormányzóknak azonban többféle ok miatt ez a hágó nem volt ínyére. Talán nem is az volt a legfőbb baj, hogy a Beszkidek túlsó oldalán lévő közösségek ezen az úton tartották fenn az egymás közötti élénk kapcsolatot (mely ugyanakkor megerősítette a szabad közösségi rendet), hanem inkább az, hogy a magyar királyok és fejedelmek gyakran csaptak át ezen a hágón kalandozásaik közben a régi lovagi Oroszországba.

Ezért történt aztán az, hogy a halicsi és przemisli kormányzók igyekeztek – ha nem is teljesen elzárni –, legalábbis megerősíteni birodalmuk eme kapuját. Természetes, hogy ez az állami célokat szolgáló és államhatalommal történt „megerősítés” a közösségek és azok önkormányzatának hátrányára szolgált.

A kormányzók a duklai hágó mentén saját báróikat telepítették le. Kiosztották közöttük a közösség földjeit, kiterjedt legelőit és birtokait. A bárók ennek ellenében kötelezték magukat a duklai kapu védelmére. Betörés esetén a bárók kötelesek voltak a környék parasztjaiból összeválogatott katonai egységek segítségével feltartóztatni az ellenséget. Ezenkívül fából és kőből akadályokat építeni. Ezek révén járhatatlanná tették a hágó szűk szakaszait az ellenséges csapatok számára.

Magától értetődik, hogy mindez súlyos teher volt a közösségeknek. Nemcsak, az évszázadok óta birtokukat képező földeket veszítették el, melyeken most bárók basáskodtak, hanem ezenkívül még

örököt is kellett állítaniok, harcosokat és szolgálkat kellett a báróknak szolgáltatniok. Akadályokat kellett építeniük, háború idején pedig teljesen a báróknak, azok bíraskodásának voltak alárendelve.

Ezekután természetes, hogy a bárók, akik ilyen jogokkal voltak felruházva, óriási hatalomra tettek szert. És magától értetődik, hogy mindegyik arra törekedett, hogy még jobban megerősítse és kibővítsé ezt a hatalmat. Meggazdagodásuk egyik eszköze többek között a következő volt: nemcsak háború idején emeltettek akadályokat az úton, hanem békeidőben is. Az átkelésért vámot szedtek. Ennek következtében a duklai hágón megszűnt a forgalom. Ezáltal meggyengült a közösségek közötti eddigi élénk kapcsolat is. Ez okozta aztán a közösség ősi, szabad rendszerének hanyatlását is. A bárói hatalom nem tűrte, de nem is kívánta a magáé mellett más, közösségi hatalom létezését. A közösségek és bárók között elkerülhetetlen volt és végül ki is tört az állandó és heves küzdelem, amely természetesen nem a közösségek javára dőlt el.

Elbeszélésünk történetének idején ez a harc még korántsem fejeződött be, sőt egyes hegyi településeken még meg sem kezdődött. Ezek – a legmélyebb meggyőződéssel mondhatjuk – voltak az akkori Oroszország legboldogabb vidékei.

Ezek közé a boldog vidékek közé tartozott Tuholscsina is. A Beszkideken át az ugorföldre vezető hágó hosszú időre biztosította jólétét. A tuhjlai hágót a bárók még nem kaparintották kezükbe. Szabad volt az út mindenkinek, az általa összekötött falvak lakói azonban – mind orosz, mind ugor oldalról – éberren őrködtek, nehogy az ellenség ide is betörjön. Egyik a másiknak adta hírül a fenyegető veszedelmet és azt az érdekelt közösségek egyesített erejével háritották el. Ne csodálkozzunk tehát azon, hogy Tuholscsina, mely az Ugorföld és a hegyek lábához vezető útnak mintegy a kellős közepén feküdt, messze kimagaslott egyre növekvő jólétével és szabad közösségi szervezetével. Az ő példája lelkesítette és ösztökölte a környező hegység összes települését. Különösen azokat a falvakat, melyekben ezidőtájt már megjelentek az első bárók, ahol már megindult az ősrégi közösségek és az új urak között, az életre-halálra menő küzdelem.

A Zahar Berkut iránt tanúsított mély tisztelet és a népvezér lángoló szavai nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a közösségek túlnyomó része eredményesen állta meg helyét ebben a küzdelemben. A bárók nem tudták hatalmukat olyan gyorsan kiterjeszteni rájuk, mint ahogy szerették volna. Arra kényszerültek, hogy békésen éljenek a közösségekkel. Békeidőben a közösségek véneivel – mint egyenrangú felekkel – vettek részt a tanácskozásokon és alávetették magukat a közösségi bíraskodásnak.

Ez az állapot egyáltalán nem tetszett a báróknak. Ügy várták a háborút, mint valami nagy ajándékot és reménykedtek abban, hogy akkor egyetlen csapással magukhoz ragadják a hatalmat. Alapjában semmisítik meg, rombolják szét a számukra oly gyűlöletes közösségi rendet, hogy az egyszer így kezükbe kaparintott hatalom soha többé ki ne csússzon kezeik közül.

Háború azonban nem volt. Az akkori kormányzó, Danila Romanovics – ellentétben atyjával – nagyon kedvére járt a báróknak. Különösebb segítséget azonban ő sem tudott adni nekik. Hol a királyi korona megkaparintása, hol a kormányzók közötti villongások kötötték le, melyek a kievi legfőbb kormányzói székért folytak. Nagyon keveset törődött azzal, hogy saját hazáját egy még soha nem látott szörnyű veszedelemtől – a mongoloktól megvédje.

Tíz évvel ezelőtt jelentek meg toronymagas fenyegető felhőként Oroszország keleti határa, a doni sztyeppék egén és a Kalka folyó menti szörnyű ütközetben, vérfürdőt rendezve, szétzúzták az orosz kormányzókat. A Kalka folyótól azonban visszafordultak, mintha a kisorozok hősiességétől megrettentek volna. Immár tizedik esztendeje, hogy itt jártak. Mint a földeken támadt enyhe szellő, a népet úgy nyugtalanította valami ostoba rémhír, melyről senki sem tudta, elül-e az, vagy újra feljük kergeti a félelmetes, vészhozó felleget? A kormányzók és bárók törődtek legkevésbé ezekkel a dolgokkal...

A Kalka menti súlyos vereség után teljes nyugalommal újból régi ügyeik után láttak, a legfelsőbb kormányzói szék örökösödési vizsályaival és a szabad, önkormányzatú közösségek elpusztításával foglalkoztak. Esztelenek! Annak a fának gyökereit tépték ki a földből, amely gyümölcseivel táplálta őket!

Ha nem a közösségi rend és a közösségek közötti élénk kapcsolatok elpusztítására, hanem megzilárdítására használták volna fel hatalmukat és erejüket, akkor Oroszországunk nem esett volna a mongolok nyilainak, zuhogó szekercéinek áldozatául, hanem százados gyökereit mélyen a földbe eresztő tölgyóriásként állt volna ellen nekik, mint ahogy a tölgy dacol a legvadabb, tajtékzó viharral is.

Tuholscsina ezideig, elkerülve a kormányzók és bárók éhes pillantását, boldogan élte életét. Vagy mert messze, a hegyek között feküdt elrejtve, vagy mert nem volt túlságosan gazdag. Így vagy úgy, de egyetlen bárónak sem volt kedve ilyen eldugott helyen elásni magát. Ez a boldogság nem tartott azonban örökké. Egy szép napon Tugar Volk báró érkezett a tuhljai hegyek közé és szó nélkül házat kezdett építtetni az Opor folyó menti halmok egyikén. Ez meglehetősen távol volt Tahijától, de a föld a tuhljaiaké volt. Tuhlja lakói nagyon meglepődtek ezen. Mégis hallgattak, nem zavarták az új vendéget. De kutatni kezdtek, hogy kicsoda és miért jött ide?

– Én Danila kormányzó lovagja vagyok! – felelte nekik büszkén Tugar Volk. – Szolgálataimért a kormányzó tuholscsinai földekkel és erdőkkel jutalmazott meg.

– De hiszen a közösség itt az erdő és föld! – válaszolták a tuhljaiak.

– Ez nem érdekel engem – vetette oda a báró. – Eredjete a kormányzóhoz, védelmezzétek nála jogaitokat! Birtokomban van az ajándékozó okirat, a többi nem érdekel!

A tuhljaiak csak fejüket csóválták a báró feleletére, de egy szót sem szóltak. A báró továbbra is gögös, ingerkedő maradt. Állandóan a kormányzói kitüntetéssel dicsekedett és hivatkozott a kormányzó akaratára. Különben nem zavarta a tuhljaiakat és nem szólt bele a közösség ügyeibe. A fiatalabb tuhljaiak eleinte kíváncsiságból és talán vendégszeretetből gyakran látogatták meg a bárót és tettek neki apróbb szolgálatokat. Azonban egyszer ennek hirtelen végeszakadt, sőt kerülni kezdték őt. A báró eleinte csodálkozott a dolgon, majd dühbejött és különböző ötletekkel bosszantotta a tuhljaiakat.

A báró háza az út mentén épült. A többi báró példáját követve, Tugar Volk is hatalmas sorompót építtetett és az átutazóktól vámat követelt.

A tuhljaiak nem hagyták magukat. Tudták, hogy megkezdődött a döntő küzdelem és Zahar Berkut tanácsára elhatározták, hogy állhatatosan védeni fogják jogaikat. Egy héttel a sorompó felállítását követően, a közösségi tanács Tugar Volkhoz küldte követeit.

– Mit cselekszel báró? Miért zárod el az utat? – kérdezték nyíltan a követek.

– Mert úgy tetszik nekem! – válaszolta a báró kevélyen. – Ha nem tetszik valakinek, az menjen és panaszkodjon rám a kormányzónál.

– Hiszen ez nem a kormányzó útja, hanem a közösségé!

– Nem érdekel!

A követek eltávoztak. Röviddel ezután Tuhljából fejszékkel felfegyverkezve kivonult az egész ifjúság. Apró darabkákra vágták a sorompót, tábor tüzet raktak belőle és közvetlenül a báró háza közelében elégették. A báró őrjöngve tombolt a házban, elátkozta a piszkos pórokat, de nem mert velük harcba szállni. Több sorompót nem állíttatott fel.

A közösség jogának megsértése elleni első kísérletet tehát elhárították. De a tuhljaiak nem engedték át magukat a korai örvendezésnek. Jól tudták, hogy az első támadás után a második következik. Valóban így is történt. Egy szép napon kiáltozva rohantak a pásztorok Tuhljába és izgatottan közölték, hogy a báró szolgálai elkergették őket a legjobb legelőről. A pásztorok még jóformán el sem mesélték a szomorú hírt, mikor az erdészek jöttek meg azzal a hírrel, hogy a báró a legkiválóbb közösségi erdőből hatalmas területet jelölt ki magának. A közösségi tanács ismét elküldte követeit Tugar Volkhoz.

– Báró, miért bántod a közösséget?

– Csak azt veszem el magamnak, amit a kormányzóm nekem ajándékozott!

– Hiszen ez a föld a közösségé, nem a kormányzóé! A kormányzó nem ajándékozhatja el azt, ami nem az övé!

– Jól van, menjete a kormányzóhoz és nála panaszkodjatok – fordult el tőlük a báró.

Az állandó harc ekkor kitört a tuhljaiak és a báró között. Hol a tuhljaiak űzték el a báró nyájait legelőikről, hol pedig a báró szolgálai a tuhljaiak nyájait. A báró által kijelölt erdőt a közösség és a báró erdészei is őrizték. A tuhljaiak és a báró szolgálai, pásztorai gyakran veszekedtek, sőt verekedtek is. Ez egyre jobban felbőszítette a bárót. Végül is kiadta a parancsot, hogy mészárolják le a birtokba vett legelőn elfogott idegen jószágot. A báró egy közösségi erdészt, akit az általa kijelölt erdő területén fogtak el, fához köttetett és félig halálra korbácsoltatott.

Ez már túl sok volt a tuhljaiaknak. Egyre többször hallatszott, hogy a régi szokás szerint alkalmazni kell a báróval szemben a közösségre káros, rablók és tolvajok elleni törvényt. El kell űzni őt a tuhljai földekről, a házát pedig földig lerombolni. A tuhljaiak nagy része csatlakozott ehhez a kívánsághoz és bizony Tugar Volk nagyon megjárta volna, ha Zahar Berkut nem ad ama véleményének kifejezést, hogy senkit sem lehet elítélni anélkül, hogy ne védekezett volna mindnyájuk előtt.

Az igazságosság törvénye mindenekelőtt megköveteli, hogy a bárót a közösség bírósága elé idézzék. Módot kell adni neki a védekezésre, azután pedig úgy viselkedni vele szemben, ahogy azt a közösségi tanács elhatározza. A közösség magáévá tette ezt a bölcs indítványt.

Valószínű, hogy e gyűlés résztvevői közül senki sem érezte a lejátszódó események fontosságát olyannyira, mint Zahar Berkut. Láta, hogy egész életműve a közösség ítéletének borotvaélén táncol. Ha a kérdés egyszerűen csak az igazságosságon múlna, akkor Zahar Berkut nyugodtan támaszkodhatott volna a közösségre. A tuhljai közösségi bíráskodásban azonban először fordult elő, hogy egész sor kívülálló, de rendkívül fontos körülményt kellett figyelembe venni. Ezek reménytelen zsákutcába kergették az ügyet. Zahar teljesen tisztában volt azzal, hogy akár kedvező, akár kedvezőtlen ítéletet hoznak, mindenképpen óriás veszedelem fenyegeti a közösséget. A báró javára hozott döntés elismerése lenne, ha nem is a báró jogainak, de a báró erejének és ezzel, egyszer s mindenkorra a báró kénye kedvének rendelné alá a közösséget. Ezzel nemcsak a már elfoglalt erdőket és legelőket, hanem az egész közösséget a báró birtokába juttatja. Ez lenne az első és legveszedelmesebb rés annak a szabad közösségi rendszernek a falán, melynek helyreállításán, megszilárdításán hetven esztendőn át fáradozott.

A báró ellen hozott döntés, valamint a báró elűzése a közösségi földekről, szinten súlyos következményekkel járhat. Hátha sikerül a bárónak fölébreszteni a kormányzó haragját és meggyőzni őt arról, hogy a tuhljaiak lázadók? Szörnyű veszedelmet rejt méhében ez az ítélet! Tuholscsina teljes elpusztítását vonhatja maga után. Hasonló ítéletek eredményeképpen váltak romhalmazzá egyes közösségek. A kormányzók lázadóknak bélyegezték és kiszolgáltatták őket – fosztogatásra és boszszuállásra – a báróknak és a bárói szolgálóknak.

Mindez mély szomorúsággal töltötte el az agg Zahar szívét. A közösségi Tanács megkezdése előtt a Teremtő Napistenhez szállt fohásza: világosítsa meg elméjét és segítsen neki és a közösségnek a helyes utat megtalálni.

– Tiszteletreméltó közösség! – így kezdte beszédét. – Nem fogom eltitkolni előttetek, amit különben magatok is jól tudtok: súlyos ügyek eldöntése vár ma a tanácsra. Ahogy elnézem, ami körülöttünk történik és ami fenyeget bennünket is, úgy tűnik, mintha a mai napig oly nyugodt közösségi életünk visszavonhatatlanul befejeződött volna. Úgy érzem, elérkezett az idő, hogy tettekben, harcban mutassuk meg, jó-e, vagy sem a mi közösségi szervezetünk. Fel tudja-e tartóztatni a közeledő, fenyegető vihart? Hogy milyen vihar közeledik felénk – nemcsak egyoldalról – azt már tudjátok, különben még ma jobban megismeritek, ezért most nem térek ki arra. Csak azt szerettem volna megmagyarázni és elmétekbe véteni, hogy szerintem, ki kell tartanunk szilárdan és keményen, ki kell tartanunk az utolsó pillanatig! Különben is sem nekem, sem másnak nincs hatalma felettetek... Ha akartok – hallgattok rám, ha nem akartok... Csak annyit mondhatok nektek, hogy ma a válaszütnél állunk, döntenünk kell; erre, vagy arra! Ezért nekünk, öreg, tapasztalt embereknek, akik ezt a döntést hozzuk, tudnunk kell mit cselekszünk és döntésünk milyen következményekkel járhat.

– Tekintsetek, tiszteletreméltó közösségek, békénk zászlajára, mely már ötven esztendeje hallja szavainkat és látja cselekedeteinket. Tudjátok-e mit jelentenek a rajta kivarrott ábrák? Tiszteletreméltó, szent őseink készítették azt és így magyarázták el nekem értelmüket: „Zahar – mondtak – egyszer majd, ha eljön a veszély pillanata, amikor az élet elküldi fergeteges viharát a közösségre, hogy megsemmisüléssel fenyegetse létét, akkor bontsd ki szíved titkát, mond el a közösség előtt, hogy mit jelképez ez a zászló. Közöld velük, hogy a Teremtő Lélek áldása lebeg ezen a zászlón. A mi áldásunk kíséri útján. Közöld velük, hogy a zászló által mutatott útról való letérés, szörnyű szerencsétlenséget hoz a közösségre és végső pusztulásának alapját fogja lerakni. . .

Zahar egy percre elhallgatott. Beszéde mindenkinek a lelkébe vésődött. A szemek mereven a kőlapba szúrt zászlóra szegeződtek, mely vörös bársonyával, mint patakozó vér bugyogott-fodrozódott a magas rúdon. Ezüst karikái egymásba olvadtak.

– Ezidáig erről egy szót sem szóltam – folytatta Zahar –, mivel az idők nyugodalmassok voltak. Ma azonban eljött ennek is az ideje. Nézzetek rá, tekintsetek a mi zászlónkra! Az egész láncot egyetlen darab fából faragták. Egységes és oszthatatlan, mégis minden egyes tagja szabad és önálló! Olyan ez a lánc, mint a mi orosz népünk, amint az a jó teremtő lelkek alkotó kezéből kikerült. A lánc egyes karikája egy-egy közösség, mely természeténél fogva más közösségekkel van összekötve, de ugyanakkor szabad és oszthatatlan, éli saját életét.

– Csak a közösségek egyéni szabadsága, de egyben összefogása teszi a láncot széttephetetlen és megoszthatatlan egésszé. Ha csak egyetlen tagja eltörik, szétesik az egész lánc, megszűnik a kapcsolat. Éppen így, egyetlen közösségi rend hanyatlása, olyan seb, amely a többi közösség pusztulását idézheti elő, sőt halálos fekélyek, mételyek keletkezését okozhatja szent Oroszországunk testén. Átok arra a közösségre, amely önként válik ilyen fekélyé, a mocsár szülőanyjává, amely nem használja fel minden erejét és eszközét arra, hogy megvédje szabadságát! Az ilyen közösség inkább tűnjön el végleg a föld színéről, süllyedjen el a föld alá.

Zahar utolsó szavai ünnepélyesen, fenyegetően zúgtak és túlharsogták a vízesés hangját, amely dübörögve tört meg a sziklákon. A víz kristályoszlopként zuhogott le a sziklákról. A napsugarak szivárványszínbe öltöztették az emberek feje felett lebegő vízpárát. Zahar folytatta beszédét:

– Nézzetek még egyszer a zászlóra! A lánc minden szeme ezüst díszekkel borított. Ezek a díszek nem nehezítik meg a láncszemeket, hanem szépséget és szilárdságot kölcsönöznek neki. Így minden közösségnek is megvannak törvényei, szokásai, melyeket a közösség szükségletei eredményeztek és melyeket atyáink bölcsessége öntött formába. Ezek a szokások nem azért jók és bölcsek, mert régiek, nem azért jók és bölcsek, mert atyáink alkották őket, hanem mert nem korlátozzák személyes jócselekedeteinket, ellenben azt, aki vét a közösség s annak törvényei ellen, aki árt a közösségnek – azt elítéli. A törvények és szokások nem kötik meg a közösség kezét, nem korlátozzák a közösséget, hanem fokozzák erejét és hatalmát, hogy megvédjen mindent, ami helyes, ami jó és elpusztítson mindent, ami káros és ártalmas. Ha nem lennének ezek az ezüst díszítések, a fából készült láncszemek hamar megrepedeznének és a lánc máris hibás lenne. Ha a közösség alapjai nem szent és biztos alapokon nyugodnának – elpusztulna maga a közösség is! Nézd, tiszteletreméltó közösség! Gonosz kezek nyúlnak a zászló felé, hogy letépjék róla a lánc ezüst díszeit! Hogy meggyengítsék, hogy sárba tiporják közösségünket, erős szervezetünket, melyben életünk olyan békés, olyan szép volt!

– Nem engedjük! – kiáltott fel egyhangon a közösség.

– Szabadságunkat utolsó csepp vérünkig védeni fogjuk!

– Köszönöm gyermekeim! – szólalt meg felindultan Zahar Berkut. – Így kell lennie! Védőszentünk, a hatalmas Őrszikla adta szátokra ezt a hangot. Hála neki, hogy feltárta előttetek zászlónk értelmét. Miért vörös az? Mert ez a szín a vért jelenti! A közösség utolsó csepp véreig köteles védelmezni szabadságát, szent törvényeit! Higgyétek el nekem, közel a perc, mely vérünk hullását követeli. Készek leszünk vérünket is áldozni közösségünkért.

A szemek e pillanatban, mintegy parancsolatra, a falu felé szegeződtek.

A vízesés mentén, a hegyek felé vezető úton szabályos rendben, felfegyverzett kis csoport jelent meg. Tugar Volk volt, aki teljes pompában, csapatának kíséretében a tuhljai közösségi tanácsra tartott. Forrón sütött a nap, a báró mégis teljes lovagi öltözetben volt. Csillogó páncélban, térd és könyékvédőkkel ellátva, ragyogó rézsisak a fején, melynek forgóján kakastoll lengedett. Oldalán, nehéz harci kard lógott tokjában, vállán íj és nyílvevesszőkkel teli tegez. Öve mögött alabárd csillogó pengéje villant, melynek fogantyúja bronzal volt bevonva. Jelképezve, hogy békés szándékkal jött, a báró ezeket a fegyvereket lenyúzott farkasbőrrel takarta el. A farkas állkapcsai csattokká voltak alakítva és mellén összefogták a bőrt. Hegyes karmokban végződő mancsai vállairól lógtak alá. A báró mögött tíz alabárdos, íjász következett, hasonló fegyverzetben, hátukon farkasbőrrel, páncél nélkül.

A gyülekezet résztvevői önkénytelenül is megborzadtak a közeledő „farkascsapat” láttára. De azonnal megértették, hogy ez az az ellenség, amelyik szabadságukat, függetlenségüket fenyegeti. Zahar, kihasználva az alkalmat – a csapat még nem ért egészen közel –, befejezte beszédét:

– Íme, itt jön a báró, aki azzal dicsekszik, hogy a kormányzó szeretetből neki ajándékozta a földjeinket, szabadságunkat és bennünket. Látjátok, milyen büszkén, milyen begyesen lépeget, gögösen attól, hogy a kormányzó kegyeltje, hogy ő a kormányzó szolgája, rabja! Nekünk nincs szükségünk a bárói kegyelemre, mi nem akarunk rabszolgák lenni! Ez az oka annak, hogy gyűlöl bennünket és póroknak becsmérel. De mi tudjuk, hogy az ő büszkesége üres és buta gőg; tudjuk, hogy az igazi embert nem a büszkeség, de értelmének, méltóságának teljes felismerése irányítja. Őrizzék meg méltóságtokat és értelmeteket, hogy ne mi kényszerítsük őt engedelmességre, hanem ő maga érezze szíve legmélyén legyőzöttnek magát. Befejeztem.

Az elégedettség halk moraja suhant végig a gyülekezeten. Zahar elfoglalta helyét. A gyülekezet hallgatagon ült, mikor Tugar Volk a térségre lépett.

– Legyetek üdvözölve közösségiek! – szólalt meg és kezével megérintette sisakját. De nem vette le fejről.

– Légy üdvözölve te is, báró! – válaszoltak a tuhljaiak.

Tugar Volk büszkeség és függetlenség kifejezéssel arcán előre ment. és pillantását végig vetve a gyülekezeten megszólalt:

– Hívtatok, itt vagyok. Mit akartok tőlem?

A szavak ridegek, közönyösek voltak, mintha a báró ezzel is mutatni akarta volna fensőbb-ségét a gyülekezet felett. Nem nézett a gyülekezetre, hanem alabárdját forgatva kezében, a penge csillogásában gyönyörködött. A közösségi tanács iránt érzett megvetését akarta mutatni ezzel.

– Báró, azért idéztünk a közösség bírósága elé, hogy mielőtt elítélnénk és megbélyegeznénk tetteidet, meghallgassunk téged is. Miért bántod a közösséget, miért nem tartod tiszteletben a közösség törvényeit?

– Községi bíróság elé? – ismételte elképedten Tugar Volk és Zahar Berkut felé fordult. – Én báró vagyok, a kormányzó szolgája. Senkinek sincs joga ítélkezni felettem a kormányzón és velem egyenrangú bárókon kívül.

– Nem vitázunk veled, báró, nem érdekel bennünket, hogy kinek a szolgája vagy. Jogaidról később beszélhetünk. Most légy szíves mondd meg nekünk, honnan jöttél ide hozzánk?

– Halicsból, a fővárosból.

– Ki parancsolta meg neked, hogy ide gyere?

– Danila Romanovics, az én és a ti uratok.

– Magadról beszélj báró, ne rólunk! Mi szabad emberek vagyunk és semmiféle urat nem ismerünk! Miért parancsolta neked a te urad, hogy ide gyere, erre a vidékre?

A báró arca eltorzult Zahar szavai hallatára. Egy másodpercig habozott, hogy feleljen-e a további kérdésekre. Még visszatartotta dühét.

– Megparancsolta nekem, hogy földjét és alattvalóit őrizzem, legyek Tuholscsina hadvezére és fejedelme. Hűséges szolgálataimért pedig kitüntetésképen, örökös birtokul és utódaim birtokául ajándékozta nekem a tuhljai földeket és erdőket, íme az ajándékozó levél, az ő aláírása és pecsétje!

A báró e szavakkal előhúzta széles bőrvöge mögül a kormányzói oklevelet, felemelte és megmutatta a közösségnek.

– Rejtsd el az okleveledet, báró – szólalt meg nyugodtan Zahar. – Nem tudjuk elolvasni azt. Kormányzód pecsétje számunkra nem törvény. Inkább azt mondd meg nekünk, hogy ki a te kormányzód?

– Hogyan?! – hördült fel csodálkozva a báró. – Ti nem tudjátok, kicsoda Danila kormányzó?

– Nem, mi semmiféle kormányzót nem ismerünk.

– A Szjantól a Dnyeprig, a Kárpátoktól a Búg torkolatáig minden falu, város és föld ura.

– Mi sohasem láttuk őt. Felettünk ő nem uralkodik! Lám a pásztor, a nyáj ura megvédi nyáját a farkasoktól. Izzó napban hűs forráshoz hajtja állatait és éjszaka hidege elől meleg, biztonságos karámokba tereli. Vajjon ugyanígy viselkedik kormányzód az ő alattvalóival?

– A kormányzó még többet tesz értük – válaszolt a báró. – Bölcs törvényeket és bölcs bírákat ad nekik, elküldi hozzájuk hű szolgálait, hogy megvédjék őket az ellenségtől.

– Szavaid hamisak báró – vágott közbe Zahar szigorúan. – Nézd: a nap eltakarta fényes arcát az égen, hogy ne hallja ferde szavaidat! Bölcs törvényeink nem a te kormányzódtól erednek! Atyáink, dédapáink alkották azokat. Kormányzód bölcs bíráit nem láttuk ezideig. Csendesen, békén és egyetértésben élünk, saját ügyeink fölött pedig közösségi bíráink ítélkeznek. Atyáink régen megtanítottak arra, hogy egy ember ítélhet ostobán, de a közösségi bírák mindig bölcsen ítélkeznek. Atyáink kormányzói hadvezérek nélkül éltek. Mi is egészen a mai napig, és láthatod, házaink állanak, senki sem fosztogat bennünket. Egyetlen gyermeket sem hurcolt el az ellenség közülünk.

– Eddig így volt, ezentúl másképp lesz.

– Hogy ezután hogyan lesz báró, azt még te sem tudhatod előre! Még egyet mondj meg nekünk: igazságos ember-e a te kormányzód?

– Az egész világ ismeri és csodálja igazságosságát.

– Valószínűleg téged is azért küldött ide, hogy hegyeink között elültesd az igazságosság magvát és magas fává növessz azt?

A báró most zavarba jött. Rövid ingadozás után válaszolt:

– Igen.

– Hogy gondolod ezt báró? Igazságos ember viselkedhet-e alattvalóival igazságtalanul?

A báró hallgatott.

– Elültetheti-e szívükben az igazságosság magvát, amikor igazságtalan cselekedetekkel fordul feléjük, megbántja Őket. Felébresztheti-e ezzel tiszteletüket és szeretetüket?

A báró hallgatott és alabárdja pengéjével játszott.

– Figyelj ide, báró – fejezte be beszédét Zahar. – Ajkaid hallgatnak, de lelkiismereted mondja azt, hogy ez lehetetlen. Amellett igazságos kormányzód velünk tette ezt – velünk, akiket nem ismer, sohasem látott, velünk, kiknek élete és sorsa nem aggasztja őt, akik rosszat nem tettek ellene, és gazdag adót fizetnek neki. Miért cselekedhetett így ő, báró?

– Badarságokat beszélsz, öreg! A kormányzó senkit sem bánt meg.

– Bennünket éppen azzal az adománylevéllel bántott meg, mellyel te úgy hancegsz! Gondolkozz csak: én talán nem bántottalak volna meg téged azzal, ha akaratom ellenére levettem volna rólad ezt a ragyogó páncélt és fiamnak ajándékoztam volna? Kormányzód így tett velünk pontosan. A mező, az erdő, számunkra ugyanaz – mint számodra a páncél! Évszázadokon keresztül őriztük, mint a szemünk világát, aztán egyszer csak megjelenysz te báró és kormányzód nevében így szólasz: „Ez az enyém! Halhatatlan szolgálataimért nekem ajándékozta az én kormányzóm!” Elkergetted pásztorainkat, agyonverted erdészünket! Saját földünkön! Mondd, igaz embernek tartatjuk-e mi a kormányzodat?

– Tévedsz, öreg, – mondotta Tugar Volk. – Mi mindannyian a kormányzó tulajdona vagyunk. Minden vagyonunkkal állatunkkal együtt. Egyes egyedül a kormányzó szabad ember, mi mindannyian az ő rabszolgái vagyunk! A kormányzó kegyelme – a mi szabadságunk. Azt tehet velünk, amit akar.

Tugar Volk szavai, mintha fahasábbal fejbe vernek valakit, némították el Zahar Berkutot. Ősz fejét mélyen lehajtva, sokáig hallgatott. Nem talált választ ezekre a szavakra. Komor, halálos csend feszült az emberek fölé. Végül Zahar felemelkedett. Arca kiderült. A nap felé emelte karjait.

– Ragyogó nap! – szólalt meg. – Te csodálatos teremtmény fény, ne halld meg a mérgező szavakat, melyeket ez az ember fényes orcád előtt merészelt kiejteni! Ne halld meg azokat, felejtsd el az önző szájából kibuggyant szavakat. Felejtsd el, hogy földünkön, falunk határán hangzott el ez a bűnös beszéd. Ne büntess bennünket miattuk! Tudom, nem hagyod büntetlenül e szavakat! Ha Halicsban a kormányzó körül elszaporodtak volna ezek az emberek, töröld el őket a föld színéről! De ne pusztítsd el büntetésük közben a mi ártatlan népünket!

Zahar megnyugodott és leült. Ismét a báróhoz fordult:

– Báró, hallottuk beszéded – mondotta. – Ne ismételd azt többé előttünk, maradjon az öröké a tiéd. Hallgasd meg, hogyan vélekedünk mi a te kormányzód felől. Halld és ne lepjen el a düh miatta! Magad is látod és jól tudod, hogy mi nem tudunk oltalmazó atyát és gyámolítót látni kormányzódban. Az atya ismeri saját gyermekét, ismeri annak kívánságait és vágyait. Ő nem ismer bennünket és nem is akar megismerni. A gyám gyámolítja a gyámsága alatt állót mindenfajta ellenségtől, sérelemtől és veszélytől védi, a kormányzó azonban nem véd meg bennünket sem a szárazságtól, sem az áradástól, forróságtól, sem a medvéktől. Ezek a mi leggonoszabb ellenségeink. Igaz, kijelentette, hogy megvédelmez bennünket az ugor csapatok ellen. Hogyan védelmez azonban? Az ugoroknál sokkal veszedelmesebb ellenséget – a kiéhezett bárók egész seregét uszítja ránk. Az ugorok megtámadnak, kifosztanak bennünket. Elviszik, amit tudnak és eltávoznak. De egy báró örökre nyűg marad itt. A legnagyobb zsákmány sem elegendő neki, mindannyiunkat örökre rabszolgájává akar tenni! Nem oltalmazó atyát és gyámolítót látunk mi a te kormányzódban, hanem Isten büntetését, amelyet bűneink miatt küldött reánk! Büntetést, melyet évi adókkal kell megváltanunk. Mennél kevesebbet tudunk egymásról, annál kedvezőbb ránk nézve. Ha pedig szent Oroszországunk még ma megszabadulhatna tőle és minden szolgájától, akkor lenne csak igazán boldog és békés élete!⁵

A báró furcsa érzelmekkel hallgatta az agg szónok szenvedélyes beszédét. Tugar Volk a kormányzói udvarnál nevelkedett és az akkori viszálykodó és ármánykodó udvari légkör teljesen megrontotta jellemét. De lovag és vitéz volt; ember, akinek a szívét Zahar Berkut lelkében izzó tűz egyetlen szikrácskája is lánggra lobbantotta. Különben is a kormányzó korlátlan hatalmáról szóló szavait nem teljes őszinteség diktálta. Lelkiismerete gyakran állította szembe annak hatalmával és most pusztán azért hivatkozott arra, hogy megerősítse saját meggyőződését. Nem csodálatos tehát, hogy Zahar Berkut szavai mélyebben ivódtak szívébe, mint ahogy szerette volna. Eleinte őszinte csodálattal tekintett az öregre és sajnálni kezdte ezt a lélekben oly hatalmas férfiút, kinek pusztulása – szerinte – nagyon közel volt.

– Öreg, öreg – szólalt meg –, sajnálom ősz fürtjeidet és fiatalos lelkedet! Hosszú időt éltél meg, túlsokat szerintem. Lelked még mindig fiatalosan lobog, fiatalnak hiszed magad és a rég letűnt

⁵ Zahar Berkut véleménynyilvánítása a kormányzóról, azok véres villongásairól, a feudalizmus születéséről, a parasztság akkori véleményét adja vissza nekünk. Megemlítjük, hogy történetírónk Mituszról, a regésről írott elbeszélésében ugyanezeket az álláspontokat juttatta kifejezésre. Mituszt Danila kormányzó – lázító beszédeiért és engedetlenségéért elfogatta és kivégeztette. Természetesen ezeket a véleményeket kizárólag az akkori idők jellemzésére összegezzük itt. Ezzel Danila kormányzó személyét nem akarjuk rossz megvilágításban feltüntetni. Danila, aki különleges képességű és rokonszenves egyéniség – tekintetbe véve korát –, eléggé humanista felfogású és kiváló politikai adottsággal megáldott férfiú volt, egyike volt a legkiválóbb halics-orosz fejedelemség kormányzóinak. (A szerző megjegyzése).

időkön elméledsz. Az új idöket, a jelen szempontjait és életét te nem érted. Ami valaha volt, nem szabad, hogy örök maradjon, hogy ma is helytálló legyen. Minden, ami él – öregszi. A szabadságról alkotott gondolataid elavultak már. Öreg, nehéz idök várnak reánk. Ezek az idök azt parancsolják, hogy vidékünkön egyetlen, hatalmas uralkodó legyen, aki hatalma alatt egyesíti népének összes erőit, hogy megvédje országát a keletről fenyegető veszedelemtől. Te, öreg, mindezt nem tudod! Azt hiszed, hogy még ma is a múltban vagyunk?

– Itt tévedsz, báró, – válaszolta Zahar Berkut. – Öreg ember nem adhatja át magát ifjú álmainak, nem hunyhatja be szemét a jelen előtt. De háromszorosan nem szabad megvetni minden jót, minden helyeset, azért, mert régi az és kapkodni minden után, csak azért, mert az új. Ez csak a bohó, rosszul nevelt fiatalok szokása! Te azzal vádolsz engem, hogy nem látom, mi történik körülöttünk. Nem tudom, kettőnk közül ki tud többet, te vagy én? Te megemlítetted a fenyegető ellenséget, mely kelet felől zúdul felénk és azt mondtad, hogy az ellenség közeledése követeli meg a nép egy kézben való összefogását. Azt felelem erre neked: én tudok erről az ellenségről. Báró, tegnap kormányzó küldönc érkezett hozzád, aki hírt hozott neked a mongolok támadásáról országunk ellen. Közölte, hogy vad, véres küzdelem után elfoglalták Kievet, földig lerombolták és most mint sötét viharfelhő rohannak felénk, a mi hűbér orosz földünk felé. Mi erről, báró, már egy hete tudunk. Tudtuk, hogy küldönc jön erre a vidékre hozzád és azt is tudtuk, hogy milyen hírt hoz. A kormányzó küldönce későn érkezett. A mi futárjaink sokkal gyorsabban haladnak. A mongolok már, akár az áradás, elöntötték földünket, elpusztítva számtalan várost, falut. Falvak ezrei maradtak földig lerombolva utánuk. Két ágra szakadt a mongol sereg. Egyik ága nyugat felé tart – valószínűleg Szandomir felé, Lengyelföldre, a másik pedig a Sztrij völgyében halad fölfelé a mi vidékünk felé. Lehet, hogy te még nem tudtad ezt, báró?

Tugar Volk rémülten meredt az agg Zaharra.

– Honnan tudod mindezt, öreg? – kérdezte.

– Ezt is elmesélem neked, hogy megismerd, micsoda erő a közösség, micsoda erő a közösségek szabad szövetsége. Összeköttetésben állunk az összes hegyvidéki közösséggel. Ők kötelesek bennünket, mi pedig őket minden fontos és sürgős hírről, amely a közösség számára jelentős, értesíteni. A hegy lábánál fekvő közösségek a távoli közösségekkel vannak összeköttetésben – a podolszki és pokutszki közösségekkel. Ily módon mindenről, ami számunkra fontos, mindenről, ami országunkban történik, villámnál gyorsabban kapnak hírt a közösségek. Így mi is.

– Mi értelme van ennek, ha nem tudtok segíteni magatokon? – vetette oda nagy kevélyen a báró.

– Igazat mondtál – ismerte el szomorúan Zahar. – A podolszki és pokutszki községek nem képesek segíteni magukon, minthogy a kormányzók és bárók kirabolták, meggyengítettek őket. Nem engedik, hogy fegyvert tartsanak maguknál és megtanulják a fegyverforgatás művészetét. Magad is láthatod, báró, hogy mit jelent az: a nemzet minden erejét egy kézben összefogni! Ahhoz, hogy a nemzet erőit egy kézben lehessen összefogni, meg kell gyengíteni a nemzetet? Ahhoz, hogy egy ember uralkodhasson mindenki felett, el kell venni minden közösség szabadságát, szét kell tépni a közösségi kötelékeket és le kell kötni a közösségek kezét? Ha így tesznek, országunk minden mongol számára nyitott kapu! Nézd meg, mi történik most a mi Oroszországunkban! A te híres kormányzód, a hatalmas Danila, minden föld és város ura, nyomtalanul eltűnt. Ahelyett, hogy arcát a nép felé fordítaná, visszaadná szabadságát neki és népével egyetlen hatalmas bástyaként állna a mongol betörők útjába, ehelyett, amikor a mongolok dúlják országát, az ugor királyhoz szaladt, hogy segítségért könyörögjön! Az ugorok persze, nem nagyon sietnek a segítséggel, jóllehet őket is fenyegeti a veszedelem. Ki tudja, a ti Danilátok holnap nem lesz-e a mongol kán táborában? Nem lesz-e hitszegő, aki az erősebbnek adja el szabadságát, hogy elnyerhesse a gyengébbek feletti hatalmát.

A báró csak hallgatta a beszédet. Fejében kergetőztek a gondolatok: mit csináljon, hogyan viselkedjen? Hogyan használja ki a maga számára a helyzetet?

– Tehát azt akarod mondani, hogy a mongolok támadása benneteket is fenyeget?

- Fenyeged, báró – válaszolt Zahar sokat jelentő mosolygással.
- Mit akartok tenni? Megadjátok-e magatokat, vagy védekezni fogtok?
- Nem szabad megadni magunkat! Aki megadja magát, azt a legelső sorokban hajtják a legkegyetlenebb ütközetben előre.
- Tehát védekezni akartok!
- Megpróbálunk mindent, ami erőnkéből telik.
- Ha így van, fogadjatok el hadvezérül engem. Én foglak vezetni benneteket a mongolok elleni harcban.
- Várj csak, báró, még nem tartunk a hadvezér választásnál. Te még nem számoltál be tetteidről. A közösséget szolgálni akaró hajlandóságod nagyra becsüljük, de atyáink arra tanítottak, hogy nemes ügy intézésében, nemes gondolkodású, tisztakezű emberekre van szükség. Tiszták-e vajjon a te kezeid, báró, ilyen szent ügy viteléhez?
- A vita váratlan fordulata egy kissé megingatta Tugar Volkot. De hamar magához tért zavarából és így válaszolt:
  - Öreg! Közösség! Feledjük el a régi viszályokat. Az ellenség közeledik. Egyesítsük hát erőinket ellene. Ha folyton sérelmeiteket hánytorgatjátok, csak ártalmára lehettek az ügynek, hasznatok nem válik belőle!
  - Nem, báró, ne beszélj így! Nem hánytorgatjuk mi sérelmeinket, mi az igazságot keressük! Hazugsággal jöttél közénk, báró, igazságtalan voltál velünk, hogyan bízhatnánk meg téged a mongolok elleni sereg vezetésével, ha magad felett sem tudsz uralkodni?
  - Úgy látom öreg, ingerelni akarsz?
  - Báró, ne feledkezz meg arról, hogy a közösségi bíróság előtt állasz! Ez nem játék! Mondd: amikor letelepedtél a tuhljai földön, tagja akartál-e lenni a közösségnek, vagy sem?
  - A kormányzó küldött ide, mint hadvezért!
  - Már megmondtam, hogy nem ismerjük el jogaidat itt, különösen pedig nem ismerjük el rendelkezési jogodat földjeinkkel. Báró, ne bántsd földünket és az embereket, akkor talán közösségünk tagjává választunk, s mint egyenrangú felek beszélhetünk,
  - Lám, lám – tört ki dühöngve Tugar Volk – ez a ti híres igazságosságotok! Azt kívánjátok, hogy vessem meg a kormányzói kegyet és kegyelmet könyörögjek a póroknál!
  - Hiába, különben nem lehetsz közösségünk tagja. És azt, aki nem tartozik a közösséghez, a közösség nem tűri meg földjein.
  - Nem tűri meg? – csattant fel gúnyosan Tugar Volk.
  - Atyáink azt mondták nekünk: a közösség káros és ártalmas tagját, a bitangot, a gonosztevőt, valamint azt az idegent, aki a közösség akarta ellenére elrabolja annak földjét – üzzük el földjeinkről családjával együtt, házat pedig a föld színével tegyük egyenlővé.
  - Ha, ha, ha – nevetett erőltetetten a báró. Ez azt jelenti, hogy engem, a kormányzó kegyelméből, vitézi szolgálataiért kitüntetett bárót, bitangokkal és gonosztevőkkel mertek összehasonlítani?
  - Valóban, báró. De mondd meg igaz lelkedre: nem úgy bánasz-e velünk, mint egy gonosztevő? Hiszen elrabolod földünket, egyetlen és legnagyobb gazdagságunkat. Embereinket elkergeted és halálra kínozod, leöldölöd állatainkat. Így tesznek a becsületes emberek?
  - Öreg, fejezd be ezt a beszédet, nem hallgathatom tovább! Becsületemben gázolsz ezzel!
  - Várj csak báró, még nem fejeztem be – válaszolta nyugodtan Zahar Berkut. – Becsületedről beszélsz és állandóan vitézi szolgálataidra hivatkozol. Légy oly jó, mondd el nekünk, mik voltak ezek a szolgálatok, hogy megítélhessük azokat.
  - Húsz ütközetben ontottam véremet!
  - Vért ontani, ez még nem szolgálat báró. A gonosztevő is gyakran ontja vérét, mégis felakasztják érte. Mondd el nekünk, mikor és ki ellen harcoltál?
  - A kievi kormányzó, a volinszkij és mazoveci kormányzók ellen...

– Elég báró. Ezek a háborúk – szégyenteljes emlékek, nem vitézi szolgálatok számodra és a kormányzó számára egyaránt. Ezek közönséges rablóhadjáratok voltak!

– Kalkánál a mongolok ellen is harcoltam.

– Hogyan harcoltál ellenük?

– Milyen kérdés ez? Ahogy kötelességem volt harcolni. Egy lépést sem hátráltam addig, míg sebesülten fogságba nem estem.

– Szép, amit mondasz. De nem tudjuk, valóban igaz-e?

– Ne avatkozzatok olyasmibe, amit nem tudtok!

– Báró, ne gúnyolódj tudatlanságunk felett, igyekszünk megtudni majd, amit nem tudunk.

E szavaknál felemelkedett Zahar és a közösség felé fordulva, így szólt:

– Tiszteletreméltó közösség! Hallottátok Tugar Volk báró szavait?

– Hallottuk.

– Van-e valaki, aki mellette, vagy ellene tanúskodni tudna?

– Én tudok! – hallatszott egy hang a tömegből. Mintha nyílvessző találta volna el, rezzent össze a báró e hang hallatára. Tugar Volk csak most tekintett először a gyülekezet felé. Kutató pillantásában rémület rejtőzött.

– Aki tanúskodni tud, lépjen elő! Tegye meg tanúvallomását – mondotta Zahar.

A tömegből középkorú, rokkant ember lépett elő. Balkarja és jobblába hiányzott. Arcát elborították a sebhelyek. Mityko Vajakának hívták a faluban ezt a férfit. Néhány esztendővel ezelőtt érkezett ide kis szekéren és a Kalka melletti szörnyű ütközet hírével hozta magával. Elmesélte, hogyan pusztultak el az orosz kormányzók, ki esett fogságba és ki halt meg azok alatt a deszkák alatt, melyeken a mongol hadvezérek dőzsölve ülték győzelmi ünnepüket. Mityko szintén résztvett az ütközetben. Egy báró csapatában harcolt, fogságba is esett vele együtt, de valamilyen csoda folytán megszabadult. Sokáig bujdosott szent Oroszországunk falvaiban, városaiban, míg végül Tuhljába érkezett. Megtetszett neki itt, letelepedett. Félkarjával mesterien tudott kosarat fonni. Számtalan dalt és történetet ismert a távoli vidékekről. A közösség családjába fogadta. Az emberek táplálékot és ruhát adtak neki. Mityko mély tiszteletnek és megbecsülésnek örvendezhetett a faluban. Tisztelték a csatában szerzett sebeiért és állandó jókedve miatt. Ez a Mityko lépett most ki a tömegből, hogy tanúságot tegyen a báró ellen.

– Mondd Mityko Vojaka – kezdte Zahar –, ismered-e Tugar Volk bárót, aki ellen most tanúskodni akarsz?

– Ismerem – jelentette ki határozottan Mityko. – Az ő csapatában szolgáltam, vele együtt vettem részt a Kalka melletti ütközetben.

– Milyen tanúságot akarsz tenni ellene?

– Hallgass pimasz rabszolga! – rivalt elfehéredve a báró az emberre. – Hallgass, mert végzek veled! Végetér rongyos életed!

– Báró, nem vagyok rabszolgád többé, szabad ember vagyok! Hallgatásra egyedül közösségem adhat parancsot. Hallgattam mostanáig. Most megparancsolták, hogy beszéljek!

– Tiszteletreméltó közösség! A báró elleni vádam súlyos vád, szörnyű vád: ő áru...

– Hallgattál eddig, ezután is hallgatni fogsz! – ordított fel a báró.

Megvillant az alabárd és Mityko Vojaka, leütött fejjel, vértócsában terült el a földön. A tömeg felhördült. Az emberek felugráltak. Fenyegetően zúgni kezdett a gyülekezet!

– Halál reá! Halál! A bíróság szentségét sértette meg! A bíróságon megölte a közösség emberét.

– Aljas pórok! – kiáltott a báró. – Nem félek tőletek! Mindenkire ez vár, aki szóval, vagy ujjal sérteni mer engem! Hű szolgálaim, ide körém!

Krétafehér, reszkető íjászok és alabárdosok körülvették urukat. Tugar Volk a dühtől lilára váltan, félelmetesen állott közöttük. Vértől csepegő alabárdját szorongatta. Zahar jelt adott, a tömeg elcsendesedett.

– Báró – szólalt meg Zahar –, a legnagyobb vétet követted el Isten és a közösség előtt. A bíróságon megölted az ellened vallani akaró tanút, aki közösségünk tagja volt. Nem tudtuk meg, mivel akart tanúskodni ellened, nem is akarjuk tudni – ezt intézte el a lelkiismereted. Ezzel a gyilkossággal beismerted, hogy bűnös vagy és bűneidet most egy újabbal tetézted. A közösség nem tűrhet meg tovább földjén! Takarodj innen! Három nap múlva embereink megjelennek birtokodon és házadat a föld színéig lerombolják. Eltűntetik, megsemmisítik itt létednek még a nyomait is!

– Csak jöjjenek! – ordított őrzöngve a dühtől a báró. – Majd meglátjuk, ki fogja a másik nyomait eltűntetni! Köpök a bíróságokra! Boldogan fogadom azt, aki beteszi lábát birtokomra! Hej szolgálak! Menjünk innen, ebből a pogány gyülekezetből!

A báró szolgálai kíséretében eltávozott. A gyülekezeten sokáig döbrent csönd uralkodott. A közösség fiataljai felemelték Mityko Vojaka véres tetemét és elvitték.

– Tiszteletreméltó gyülekezet! – mondotta Zahar. – Hajlandók vagytok-e Tugar Volk ellen úgy fellépni, ahogy azt atyáink parancsolják ilyen esetben?

– Igen, hajlandók – zúgott a tömeg.

– Kit választotok meg a közösség akaratának végrehajtására?

A választás tíz fiatal tuhljaira esett, akik között ott volt Maxim Berkut is. Ez a választás nagyon nehezebbre esett Maximnak. Bár kimondhatatlanul gyűlölte a bárót, mégis annak a lánynak atyja volt, aki szinte varázslattal határos módon rabul ejtette szívét. Most pedig – szörnyűség! – atyja bűne miatt – a közösség őt is elítélte. Maxim mégsem hárította el magától a feladatot. Bármennyire is nehezebbre esett végrehajtani a parancsot, lelke mélyén mégis ott lappangott az öröm: láthatja őt. Lehet, hogy segítségére is tud lenni valahogyan, figyelmességével talán enyhíteni tudja a közösségi ítélet súlyát...

A tanácskozás időközben folytatódott. Idegen közösségek követeit hívták meg, hogy a mongolok a támadása elleni védekezést megbeszéljék.

– Tönkretettek bennünket – mondotta a hegyaljai közösségek követe.

– Felgyújtották falvainkat, elrabolták jószágainkat, a fiatalok elpusztultak. A kormányzó nem jött segítségünkre. A bárók pedig, akik a békesség idején sanyargattak, a szerencsétlenség eljöttekor eladtak bennünket.

Korcsin és Tusztan követei így szóltak:

– Rajtaütés fenyeget bennünket. Szinyevodszka alatt, a síkságon fehérlenek már a mongolok sátrai. Csak hömpölyög, csak zúdul ez a mérhetetlen sereg és mi gondolni sem merészelünk az ellenállásra, a harcra. Amit csak tudunk, összepakolunk és az erdőkbbe, a hegyek közé menekülünk. Báróink gátakat kezdtek építeni az utakon, de nagyon lassan megy a munka. Az emberek között az a hír járja, hogy utainkat el akarják adni a mongoloknak.

Más hegyi közösségek követei így szólottak:

– Rossz a termés mifelénk. A völgyekből rengeteg ember menekül hozzánk. Az új termésig nagy nehézségeink lesznek. Segítsetek vendégeinknek és nekünk, hogy átvészeljük ezt a szűk esztendőt!

Ugorföld közösségeinek követei beszéltek:

– Hallottuk, hogy a mongol sáskahad el akarja lepni az Ugorföldet. Isteneink és atyáink istenei nevében esedezünk testvéreink és szomszédaink, fékezétek meg ezt a szörnyű csordát, ne hagyjátok, hogy földünkre ömöljön! A ti falvaitok – erődítmények! Minden egyes szikla, minden egyes szakadék harcosok ezreivel ér fel. Ha a mongolok átjutnak a hegyeken, akkor nincs már az a földi hatalom, mely megállíthatná őket. Mindannyian elpusztulunk! Támogatni fogunk benneteket mindennel, amire szükségetek van – emberekkel és gabonával –, csak ne üljetek lélektelenül ölvetett kezekkel, ne veszítsétek el hiteteket, szálljatok szembe a pogány bitorlókkkal!

– Zahar Berkut így válaszolt nekik:

– Tiszteletreméltó tanács és tiszteletreméltó követek!

– Mindannyian hallottuk, milyen félelmetes felhő feketíti el hazánk kék egét. Tapasztalt harcosok szálltak szembe a vésszel és pusztultak el. Ellenállhatatlan erő hömpölyög felénk. A völgyek-

ben uralkodó szerencsétlen rend lehetővé tette, hogy házunk küszöbéig, szeretett hazánk szívéig juthassanak. A kormányzók és bárók félelmükben fejüket vesztve, mindenki szeme láttára adják el birodalmukat. Mit tegyünk? Hogyan védekezzünk? Szerintem nekünk nem szabad Tuholscsina határaitól eltávozni. Tiszteletreméltó hegyentúli emberek! Segítségetekkel meg tudjuk védeni hágóinkat. Más utak védelmezése azonban túlhaladja erőnket. Tuszáni jó emberek, ez a ti dolgotok! Ha mi sikeresen elvégeztük ügyünket, boldogan sietünk segítségtekre!

A tusztáni követek így válaszoltak:

– Tudjuk jól, Zabar bátya, hogy ti nem tudtok megvédelmezni bennünket. Ebben a súlyos viharban mindenkinek magának kell megállnia helyét. Közösségeink azonban nincsenek abban az áldásos helyzetben, mint a tiétek. A bárók uralma alatt vagyunk és báróink az utak mentén, az akadályoknál őrségeket állítottak fel. Mit tehetünk, ha a mongolok kezére akarják játszani azokat? Egyetlen reményünk van, mely megmenthet bennünket a végpusztulástól: ha a mongolok nem jutnak át a ti hágótokon. Akkor pedig ti kiállítjátok osztagaitokat a hágó védelmére és a mi segítségünkre jöhetnek.

– Ejnye, emberek, emberek! – szólalt meg szemrehányóan Zahar. – Karjaitok erősek, igaz emberekhez méltó értelem lakozik fejetekben, mégis úgy ítéletek meg a helyzetet, mint a gyermekek! „Lehet, hogy... ki tudja”-ban reménykedtek. Napnál világosabb, ha bennünket nem fenyeget veszedelem, segítségetekre sietünk! Mindenek előtt azonban nektek kell legközelebbi ellenségeitekkel – a bárókkal – leszámolnotok. Amíg a gátak és átkelőhelyek az ő kezükben vannak, addig ti csöppnyi szabad lélegzetet sem vehették. Ravasz fajta ez! Bármely pillanatban eladhat benneteket! Ideje felébredni a szunyókálásból, ideje közéjük vágni, ideje már ledobni a láncokat magatokról, melyekkel a bárók mohósága és a kormányzó önkénye béklyózott a földhöz benneteket! Amíg meg nem történik ez, nem lehetünk a segítségetekre.

A tusztáni követek leverten hallgatták ezeket a szavakat.

– Ej, Zahar bátyja – mondogatták –, ismered embereinket, mégis úgy szólasz, mintha egyáltalán nem ismernéd őket. Ősi erejüket összezúzták, akaratukat megkötötték. Hála és köszönet tanácsaidért, melyeket átadunk a közösségeinknek. Hogy követni fogják-e azokat, nem tudjuk... Bár lennél te közöttünk és mondanád el nekik az elmondandókat.

– Kedves szomszédaim, az én szavaim vajjon többet jelentenek számukra, mint saját értelmük, saját gondjaik? Nem! Ha valóban így lenne ez, akkor szavam nem segít rajtatok, akkor elvesztek közösségeink, elveszett Oroszország!

A nap már jóval a delelőn túl csüngette sárga fejét, mikor a tuhljaiak befejezték tanácskozásukat és visszatértek a faluba. Dal nem csendült, örömteli kiáltások nem szálltak útközben. Gondolatokba merülten, lassan, gondterhes arccal mentek a vének és a fiatalok. Mit hoz a holnap, a holnapután?

A követek megbátorodva, emelkedett hangulatban tértek vissza falvaikba.

A közösség erejének és baráti kapcsolatának jelképe, a közösség zászlaja magasan és vidáman csapdosott a szélben. Kékesfehérben izzott az ég, mintha észre sem venné a földi szomorúságot és gondokat.

4.

Oroszországot végtelen áradatként öntötte el a tűzvész, a pusztulás és halál. A távoli vad Ázsia, félelmetes mongol hordája özönlötte el hazánkat, hogy gyökerestől irtsa ki azt és népek mécsét oltsa ki.

Az első útjába eső városok: Kiev, Kanyev, Perejaszlavlj elestek s azokat földig lerombolták. Apróbb városok és falvak ezrei jutottak hasonló sorsra.

Batu-kán a félelmetes mongol hadvezér, akit Batijnak neveztek, százezerfőnyi hordája élén lovagolt és maga előtt négyszerannyi hadifogyot hajtatott. A foglyokat kényszerítette, hogy a legelső sorban harcoljanak érte. Térdig vérben gázolva özönlött keresztül a horda az orosz földeken. Hogy nyílt útközben szembe szálljon valaki velük, arra gondolni sem lehetett. Oroszország széttagolt volt, szétzüllesztették az állandó testvérvillongások. Itt-ott a városok lakói fölvetették a harcot

velük, a város falai mögé húzódva. Az ostromban járatlan mongolok néhol sok időt vesztegettek, míg a városok falait és kapuit le tudták rombolni fejszéikkel. Bár ezeknek a bátor, de gyöngye erődknek nagyrésze nem harcban, hanem árulás és hűtlenség következtében esett el.

A félelmetes mongol horda végcélja, a gazdag föld: Ugorscsina volt. Lakói a mongolokkal egyazon család népe volt. A hatalmas mongol fejedelem, Dzsingiz-kán engedelmségüket követelte, ők azonban nem voltak hajlandók engedelmeskedni. Dzsingiz-kán hadjáratával akarta megmutatni az ugoroknak, hogyan bünteti azokat, akik ellenszegülnek neki.

Batij terve szerint, három oldalról, egyidőben zúdulnak az ugor földre a mongol seregek. Keletről a Szemigrádszkij területen, nyugatról – morva-föld felől, északról pedig a Kárpátokon át. E célból a sereg egy része, Kajdán vezetésével, a besszarábiai síkságon át, Valacchiáig tört előre. A Peta vezetése alatt álló rész Volinscsinánál elvált a főcsapattól és Hübér-Oroszországon, Plisnyevszkon át, egyenesen a Dnyeszter felső folyása felé tartott. Átkelt rajta, majd elárasztotta a hegyek alját, hogy a Kárpátokon átvezető utakat megkeresse.

A fogságba ejtett hegyi lakosok és néhány áruló báró vezették a mongolokat a Sztríj völgye mentén a tuhljai hágóig. Amint már a korcsini követek jelentették, sátraik Szinyevodszka síkságon fehérlettek.

Esteledett. A hegyek alján árnyak feketedtek. Az erdő borította tuhljai hegyek felett összesűrűsödtek a felhők, mintha gigantikus vulkán gőzei lebegnének kitörés előtt a kráter felett.

A Sztríj folyó habos hullámokat verve kavargott kőmedrében. Az égen felragyogtak a csillagok. Hirtelen a Sztríj folyó széles medencéjében is fények villantak. A földön eleinte csak itt-ott, szinte félénken lobbantak fel ezek a fények, majd egyre sűrűbben és bátrabban lobogtak, addig, míg az egész hatalmas síkságot – ameddig csak a szem ellátott – sűrű, élénkvrös lángtenger lepte el. Mint a tenger hullámozása, úgy halványodtak el és élénkültek fel a tüzek. A mongol tábor tüzei voltak.

A távolban, ahol ez a csillogó-lobogó tenger már a sötétbe veszett, szintén fény lobogott: félelmetes, óriási láng, melynek nyelvei a csillagokat nyalдостák; ott a környező falvak égtek. A tanyák, melyek most égő, véres gyűrűvel vették körül a mongol tábor. A mongolok tomboltak, raboltak és kínozták a foglyul ejtett embereket. Földig leromboltak mindent, és amit nem tudtak magukkal vinni, elpusztították.

*

A sűrű árnyékok között, a magas hegyekben vonuló hegyi ösvényen, két lovas kocogott. Kis zömök, hegyilovakon ültek. Az egyik lovas éltesebb férfi volt, lovagi fegyverzetben, karddal és alabárdal oldalán. Nyeregkápájába lándzsa volt erősítve. Sisakja alól őszbecsavarodó hajfürtök hullottak vállaira. Az erdőkből és szakadékokból felhőként felszálló sűrű árnyékok sem tudták elégedetlenségét, ostoba, vak dühét eltakarni. Gúnyos, keserű nevetésben tört ki néha, majd arckifejezése hirtelen kétségbeesetté vált.

A lovag oldalán, selyemmel kivarrt, díszes öltözetben, gyönyörű fiatal lány lovagolt. Prémes sapkát viselt, mely alól dús aranysárga, göndör fürtök buggyantak elő. Vállán vadbika szarvából készült íj függött és nyílvezzőkkel tele tegez. Égő tekintete pillanatonként tárgyról-tárgyra röppent. Gyönyörködött a hegyes vidékben, a legelők, mezők és erdők sötét pompájában.

– Milyen gyönyörű vidék ez atyám! – kiáltott fel, ezüstösen csilingelő hangon, mikor a lovak egy pillanatra megállapodtak a kanyarban. – Milyen csodálatos vidék! – ismételte csendesen, mikor hátratekintve észrevette a feketeségbe mélyült meredek szakadékot.

– És micsoda undorító fajzat lakik ezen a vidéken! – sziszegett dühösen a lovas.

– Nem, atyám, ne mondd ezt! – felelte a lány bátran, majd észbekapva lehalkította hangját: – Nem tudom, nekem megtetszett ez a nép...

– Ó, nagyon jól tudom én, mi tetszett itt meg neked! – kiáltott fel szemrehányóan a lovas. – Jobban mondva, az egész népből neked csak egyetlen egy valaki tetszett meg – az az átkozott Berkut! Tudom jól, hogy kész vagy érte elhagyni atyádat is! Miatta nem szereted immár atyádat!

Hiába, ilyen az asszonyi természet! Csak annyit mondom neked, lányom: ne higgy a csillogó felületnek! Ne higgy a kígyónak, bármilyen csodálatos is a színe.

– Milyen gondolatok járnak a fejedben atyám? Milyen gonosz szavakkal teszel szemrehányást nekem! Bevallottam neked, hogy szeretem Maximot és megesküdtem a napra, hogy övé leszek. Egyelőre még nem vagyok az övé, még hozzád tartozom. Ha pedig Maximhoz fogok tartozni, téged akkor is szeretni foglak, örökké!

– Ostoba leány, sohasem leszel te az övé! Ne is gondoldj erre! Vagy talán elfelejtetted, hogy te báró lánya vagy, az pedig közönséges pásztor, pór?

– Nem atyám, ne mondd ezt! Éppen olyan lovag ő is, mint a többi lovagok! Nem! Jobb, bátrabb és becsületesebb, mint mindmegannyi bárócsemete, akiket eddig láttam! Hiába beszélsz le atyám Maxim Berkutról, megesküdtem, övé leszek!

– Mit jelent egy ostoba, szenvedélyektől elvakult leány esküje?

– Atyám, sem ostoba, sem elvakult nem vagyok! Nem szenvedélyes rohamomban, nem ingadozás és meggondolás nélkül tettem én ezt. Felsőbb parancs volt ez, atyám!

Az utolsó szavakat félig suttogva ejtette ki és valami titokzatosság csengett ki hangjából.

A báró kíváncsian fordult a lánya felé.

– Miféle újdonság ez megint? Miféle felsőbb parancs készíthetett téged erre az esztelenségre?

– Hallgass meg atyám – mondotta a leány és megállítva lovát feléje fordult. – Egy nappal azelőtt, hogy a medvevadászatra elindultunk volna, anyámmal álmodtam. Olyan volt, amilyennek te leírtad előttem: fehér ruhában, lebontott hajjal, világos tiszta, rózsapiros arcú, mint a nap. Ajkain boldog mosoly ült. Világos szemében mérhetetlen szeretet ragyogott. Kitárt karokkal lépett felém, átölelt és a szívére szorított.

– „Anyácskám”, mondtam és az örömtől, mely elfogott nem tudtam szólni többet.

„Miroslava, egyetlen gyermekem – szólalt meg lágy, édes hangon, mely még ma is visszhangzik szívemben, – hallgass szavamra. Elérkezik a te pillanatod, kislányom! Szíved felébred és megszólal. Hallgass reá lányom és arra menj, amerre ő szólít.”

„Jó anyácskám” – válaszoltam reszketve a kimondhatatlan boldogságtól.

„Anyai áldásom szívedre!”

Alighogy elhangzottak ezek a szavak, semmivé vált, mint könnyű, illatterhes szellő. Én pedig felébredtem. Szívem valóban megszólalt atyám és követtem hívását. Anyám áldása van rajta!

– Ostoba leány! Hiszen csak álom volt az! Azt álmodtad éjjel, amin az eszed járt nappal. Különben is... – tette hozzá rövid idő múlva a báró – különben is már soha többé nem fogod látni őt!

– Nem fogom látni? – kiáltott fel Miroslava. Miért? Meghalt talán?

– Ha száz esztendeig fog élni, akkor sem láthatod többé, mert... mi többé nem térünk vissza erre az átkozott vidékre!

– Nem térünk vissza? Miért?

– Mert – vetette oda erőltetett nyugalommal a báró –, mert ezek a te embereid, de mindekelőtt az a vén ördög, szerelmednek, Maximnak atyja, azt határozták el tanácskozásukon, hogy elkergetnek minket a faluból, lerombolják házunkat és a földdel teszik egyenlővé azt! Várjatok csak, aljas söpredék! Majd megtudjátok ti még, hogy kivel van dolgotok! Tugar Volk nem egyszerű tuhljai farkas, akivel egykönnyen elbánhattok! Még a tuhljai medvék is megsínylik az ő fogait!

Miroslava lelkében fájdalmas visszhangot vertek ezek a szavak.

– Elkergettek bennünket atyám? Miért kergettek el? Biztosan, az erdész miatt, akinek megkorbácsolására szigorú parancsot adott. Sírva könyörögtem pedig neked, hogy bocsásd szabadon...

– Túl sokat töprengsz! – szakította félbe rosszkedvűen Tugar, mert leánya szemrehányása elevenébe talált. – Ó, jól tudom én, ha résztvettél volna a tanácskozáson, még te is ellenem, tulajdon atyád ellen fordultál volna! Én már öreg vagyok, komor, nem tudom a szemeimet forgatni, nem tudok sóhajtozni. Te persze nem ilyen társat kívánsz magadnak. Nem törödsz azzal, hogy atyád idő

előtt megöszült, míg állandóan csak az lebegett a szeme előtt, hogy a te sorsodat biztosítsa. Eközben ez az új, szívednek oly kedves fiatal barátod, tuhljai társaival együtt házunkat, utolsó és egyetlen menedékünket rombolja szét talán.

Miroslava nem bírta elviselni ezeket a súlyos szemrehányásokat, szemeiből forró könny-cseppek buggyantak.

– Nem, te vagy az atyám, aki nem szeretsz engem! – mondta könnyben úszó szemekkel. – Nem tudom mi fordította el tőlem szívedet. Semmilyen okot nem adtam erre. Magad tanítottál arra, hogy igazat beszéljek és igaz módra éljek. Ennyire eltávolodtál volna most az igazságtól?

A báró lehorgasztotta fejét és hallgatott. Már közeledtek a hegycsúcshoz. Útjuk az égbenyúló bükkfák közt kanyargó, szűk ösvényen vezetett. A lovak maguk keresték az utat a sötétben és lassan, horkantva kapaszkodtak fel a sziklás meredekre.

– Hová megyünk, ha Tuholscsinábol elkergettek bennünket? – kérdezte váratlanul Miroslava. Letörölte könnyeit és felemelte fejét.

– Amerre két szemünk lát. – válaszolta atyja.

– Azt mondtad, hogy valamelyik báróhoz megyünk vendégségbe?

– Nem mondtam igazat.

– Hová utazunk tehát?

– Ahová kívánod... Nekem mindegy! Elmehetnénk Halicsba a kormányzóhoz, aki rámunt és szeretne eltávolítani magától... Ravasz, ravasz ez a kormányzó! Kihaszználja az embert, kiszipolyozza; mint egy érett gyümölcsöt, azután elhajtja a héját. Ebben mester ő! Milyen boldog volt, mikor arra kértem, hogy földet ajándékozzon nekem Tuholscsinában! „Eredj – mondotta nekem –, csak hogy már ne lássalak! Eredj és maradj azokkal a pórokkal a koldusfalatért, csak ide többé vissza ne gyere!” Nos, menjünk hozzá, tegyünk panaszt a tuhljaiak ellen és kérjük segítséget ellenük?

– Nem, atyám! – válaszolt hevesen Miroslava. – A kormányzó segítsége csak ronthat az ügyön!

– Látod – szólalt meg a báró, figyelembe sem véve leánya utolsó szavait. – Térjünk talán vissza ezekhez az átkozott pórokhoz Tuhljába és annál az ördögi Berkutnál könyörögjünk kegyelemért? Engedelmeskedjünk törvényeiknek? Tagadjuk meg bárói voltunkat, kérjük, hogy fogadjanak be a közösségbe, mint egyenrangú feleket? Éljük velük együtt azt az életet? Ügy, ahogy ők, juhaikkal együtt, a takarmány és trágya közt hemperegve?

Miroslava e szavaknál önkénytelenül kiegyenesedett, arca ragyogni kezdett.

– Mit gondolsz, atyám, befogadnának bennünket? – kérdezte izgatottan.

– Ki tudja? – felelte mérgesen a báró. – Ez még az ő koldus-felségük és főfelségük, Zahar Berkut kegyelmétől is függ.

– Atyám, miért ne próbálnánk meg? A tuhljaiak nem szeretik az igazságtalanságot. Igaz, elítéltek bennünket, de lehet, hogy nekik volt igazuk? Lehet... lehet, hogy te, atyám, valamivel vagy valamilyen durva tettel érdemelted ki ezt? Hátha nemes emberi hangon próbálnánk... ó, mi ez? – kiáltott fel hirtelen Miroslava, elmékedését félbeszakítva.

Felértek a hegycsúcsra, szemük elé varázslatos látvány tárult. A hatalmas Sztrij folyó széles völgyét tábortüzek és máglyák lángtengere borította. Az eget vérszínű visszfény ragyogta be. Furcsa hangzagyvalék ért fel a völgyből. Lovak nyerítése, fegyvercsörgés, örök kiáltása és a tüzek mellett melegedő lompos emberek beszélgetése szállt feléjük, egyhangú morajjá sűrűsödve. A távolból öregek, gyermekek, nők és a fogságba hurcolt férfiak szívet tépő kiáltása hallatszott. Állatbögés, a lángok martalékaivá váló házak recsegés-ropogása. Az összeomló házak aranyszárnyú pillangókhoz hasonló szikrazáport lövelltek az ég felé. A tűz vörös visszfénye megvilágította a végtelenbe nyúló völgyet ellepő négy szögletes sátoztábor. A sátrak között járkáló emberek apró hangyáknak látszottak. Csoportosan vették körül a tábortüzeket. Miroslava megkövülten nézte az eléje táruló látványt. Még az öreg, harcedzett báró is elnémult, amikor ezt a vértől és füsttől terhes

vörös lángtengert nézte és meghallotta a nyögéssel, fájdalomkiáltásokkal összekeveredő diadalittas, győztes ordítóaszt. A lovakat is hatalmába kerítette a félelem. Testük remegett, füleiket hegyezték és ijedten horkantak.

– Atyám, mindenre, ami szent, kérlek, mondd meg, mi ez? – kiáltott fel Miroszlava.

– Barátaink – válaszolta zordul Tugar Volk.

– Ó! Ezek a mongolok, akikről rettegvé beszéltek az emberek?

– Igen, azok!

– Az orosz föld leigázói?

– Szövetségeseink, az átkozott közösségek és a pórok ellen!

– Atyám, ezek a mi pusztulásunk!

– A bitang söpredék még úgysem érezte az ostort a hátán!

– Atyám! A mongolok sem házat, sem tanyát, sem kormányzói palotákat nem kímélnék! Te magad mesélted, hogyan nyomták agyon a kormányzókat a deszkák alatt, rajtuk ülve győzelmű torukat.

– Jól tették! Hadd irtsák ki ezt a ravasz rablóbandát! Egyetlen bárót sem pusztítottak ott el! Leányom, ismétlem: ezek a mi szövetségeseink!

– Atyám, csak nem akarsz szövetségre lépni a mongolokkal, akik fürdőt rendeznek népünk véréből!?

– Ez nem érdekel engem! Mit törődöm én azzal, hogy kik és milyenek? Más kiutunk nincsen! Tőlem a leggonoszabb lelkűek is lelhetnek, csak rajtam segítsenek!

Miroszlava arca halottfehérré vált, úgy tekintett rémült szemekkel atyjára. A tüzek véres -visszfényében atyjának arca félelmetesen vad volt. A tűzfényben csillogó sisak véres keretként övezte arcát.

A báró és leánya a hegy legtetjén állottak és egymásra néztek.

– Milyen félelmetes vagy, atyám! – suttofta Miroszlava. – Nem ismerem rád.

– Beszélj bátran, beszélj csak, leánykám! – válaszolta maró gúnnyal atyja. – Tudom, mit akartál mondani! Azt, hogy: nem mehetek veled tovább, itt hagylak, mint hazánk árulóját és visszatérek az én kedves és hű Berkutomhoz. Mondd, nos mondd meg egyenesen és eredj, hagyj magamra! Én arra megyek, amerre sorsom vezet. Életem végéig csak a boldogságodért fogok harcolni.

A báró hangja, mely a beszéd elején gúnyos volt, lassan megenyhült, reszketni kezdett. Miroszlava hangos zokogásban tört ki és atyja vállára borult.

– Ó, atyám! – zokogta. – Szívemet téped szét! Milyen bünt követtem el ellened? Tudom, hogy te szeretsz engem! Én... nem hagylak el téged, soha! Szolgálód, rabnőd leszek utolsó lehelletemig, csak ne menj le oda, ne mocsold be becsületes nevedet, örök szégyenül neked s nekem.

Miroszlava zokogva vetette magát atyja lábai elé. Átölelte térdeit és forró könnyeivel öntözte kezét. Tugar Volk nem tudta magát visszatartani, az ő szeméből is könnyek peregtek. Felemelte Miroszlavát és hevesen magához ölelte.

– Gyermekem, – mondta gyöngéden –, ne ítélj el engem! A szerencsétlenség forralta szívemet és a düh elöntötte elmémet. De tudom, hogy a szíved színarany és nem hagysz el engem a gond és veszedelem súlyos napjaiban. Egyedül maradtunk. Nincs hely a világon, ahol lehajthatnánk fáradt fejünket, nincs kitől segítséget várunk. Nincs más választásunk! Ott kérünk segítséget, ahol kapunk!

– Atyám, atyám! – válaszolta könnyei között Miroszlava. – Elvakított a tuhljaiak elleni dühöd és pusztulásodba kerget. Lehet, hogy szerencsétlenek vagyunk, de ezért még nem kellene elárulnunk hazánkat! inkább pusztuljak éhen egy kerítés tövében!

– Fialat vagy még te, lányom és lobbanó, még nem ismered az éhség és szükség ízét! Én jól ismerem és ezért akarlak megmenteni téged attól. Ne ellenkezz! Előre, célunk felé! Jöjjön, aminek jönnie kell! Sorsát nem kerülheti el senki!

Lovára ugrott. Sarkantyúját mélyen a ló oldalába mélyesztette. Miroszlava hiába próbálta visszatartani őt – lefelé irányította lovát. A lány zokogva követte atyját. Megingathatatlan gyermeki

hitével, még mindig abban reménykedett, hogy megmentheti atyját a pusztulástól, az örökös szegénytől, hazája elárulásától.

Szegényke nem tudta, hogy atyja már oly mélyen elmerült ebben a fertőben, hogy számára már valóban nincsen más kiút. Merül tovább. Egészen addig, amíg a fenékre nem ér.

Minél lejjebb ereszkedtek a völgybe, annál sűrűbb lett a homály, amely a tüzek és máglyák fényén kívül mindent eltakart. Percről-percre erősebb és süketítőbb lett a mérhetetlen embertömeg lármája.

A lovasok szemét marta a füst, lélegzetük akadozott. A báró, a mezőn legközelebb lévő tábor-tűz felé irányította lovát. Ez volt a mongol őrség. A báró és Miroszlava, öt embert pillantottak meg. Szőrével kifelé fordított bekecset és lompos, hegyes süveget viseltek. Hátukon ij lógott kezükben szekercét tartottak.

Miroszlava atyja karjába kapaszkodott:

– Atyám, a Szent Istenre könyörgöm, meneküljünk innen!

Hová?

– Menjünk Tuhljába!

– Nem! Döntöttem! Elmegyünk oda, de nem könyörögni! Vendégségbe megyünk el hozzánk és kíváncsi vagyok, vajjon el mer-e kergetni bennünket akkor a te Berkutod!

Közben a mongolok észrevették a közelgő idegeneket. Vad kiáltozással, ijaikat lövésre készen, körülvették őket.

– Ki az? – kiáltottak érdes hangon, ukránul és mongolul ismételve meg a kérdést.

– A fenséges Dzsingiz-kán tisztelője! – válaszolt mongolul Tugar Volk.

A mongolok megdermedtek a meglepetéstől és az érkezőkre meresztették szemeiket.

– Honnan? Minek, miért, csak egyedül? – kérdezte az egyik, aki valószínűleg az őrparancsnok volt.

– Mi közöd hozzá? – vágta el ridegen a báró a kérdező szavát. – Ki vezeti seregeteket?

– A fenséges Dzsingiz-kán unokái: Peta-bég és Burunda-bég.

– Eredj és mondd meg nekik, hogy „A Kalka-folyó mocsáron folyik keresztül és a Donba torkollik”. A tűznél fogjuk megvárni visszatérteket.

A mongolok rabszolga-alázatossággal tértek ki az ismeretlennek, aki saját nyelvükön beszélt és olyan hangszállal, amit csak kánjaiktól és bégeiktől hallottak eddig. Az őrparancsnok sietve átadta a vezetést egy másik mongolnak, maga pedig személyesen szaladt el, hogy az üzenetet közvetítse. A tábor mintegy negyedmértöldnyire volt az őrőség tábor-tűzétől.

Tugar Volk és Miroszlava leszálltak a nyeregből, lovaikat tüstént elvezették, megittatták, letisztogatták és kicsapták legelni a rozsosba. Az ismeretlenek kezüket melengették a tűznél. A tavaszéjszakai hűvösség megcsípte őket.

Miroszlava lázasan reszketni kezdett, arca krétafehér volt, szemét nem merte atyjára emelni. Most, hogy atyja szájából hallotta a mongol beszédet, most, amikor látta, milyen tisztelettel teljesítik parancsait a mongolok, csak most tudatosult benne, hogy atyja nem először találkozik az orosz föld leigázóival. Most jött rá, hogy azok a sutogások, melyeket Danila kormányzó udvarában atyjáról hallott, igazak. Azt mesélték, hogy Tugar Volk a kalkamenti ütközetben elárulta Oroszországot. Feltárta a mongolok előtt az elkövetkező ütközet tervét, melyet az orosz kormányzók készítettek. Igaz, a mende-mondára semmiféle bizonyítéka nem volt, különben a báró már régen hóhérbárd alá hajthatta volna fejét. Sőt, mesélték azt is, hogy az ütközetben ő járt legelől és mindjárt az ütközet elején fogságba esett. Voltak azonban, akiknek feltűnő volt, hogy olyan hamar megszabadult a fogságból, méghozzá minden váltságdíj nélkül. A báró esküdözött, hogy a mongolok csak bátorságának elismeréséül bocsátották szabadon. Homályos ügy volt ez. A kormányzói udvarban mindenki kerülte Tugart. A kormányzó pedig, akinek Tugar régen bizalmasa volt, gyanakodni kezdett, nem bízott benne. Végül a báró látta, hogy ellene fordulnak a dolgok, földadományt kért Tuholscsinában

a kormányzótól. A kormányzó nem kérdezte meg a bárótól, miért akarja elhagyni Halicsot, miért akar fiatal leányával együtt eltemetkezni azon az ember nem járta vidéken, hanem – szinte örvendezve, hogy eltávozik udvarából –, neki ajándékozta a kért földet és erdőket. Mikor Halicsból elindultak, mindenki nagyon hidegen búcsúzott a bárótól, azok is, akik éveken keresztül hű és bensőséges fegyvertársai voltak.

Miroslavának mindez egy szempillantás alatt futott keresztül az agyán. Ami akkor annyira meglepte és megharagította, most egy pillanat alatt csodálatosan érthetővé és világossá vált előtte. Tehát ezek a suttogások igazak voltak! Tehát atyja már tíz éve áruló és a mongolok cinkosa! Miroslavát mélyen lesújtotta és elkésértette ez a gondolat. Szomorúan hajtotta le gyönyörű fejét. Kimondhatatlanul fáj a szíve. Érezte, mint pattannak el a legszentebb és legerősebb szálak benne: a gyermeki szeretet és tisztelet szálai. Milyen árvának és egyedülinek érezte magát széles e világon! Holott itt mellette ül atyja! Milyen kimondhatatlanul boldogtalannak érezte magát, pedig atyja csak nemrég mondta neki, hogy mindezt az Ő boldogsága érdekében teszi!

A báró sem volt vidám. Szemlátomást nehéz gondok gyötörték mogorva lelkét. Nem látszott rajta, hogy mire gondol, de szemei mozdulatlanul meredtek a tűzbe. Figyelmesen bámulta, hogyan remegnek, az izzó vashoz hasonló fahasábok vörös lángnyelvei. Hogyan ropognak az őket emésztő tűzben. Vajjon ez annak az embernek nyugodt topregése volt-e, aki elérte célját, vagy pedig a gondterhes jövő előérzete markolta össze jeges kezeivel szívét és ütötte a hallgatás pecsétjét ajkaira? Akárhogyan volt is, a deres, tapasztalt ember került Miroslava tekintetét. Mozdulatlanul bámulta az izzó fahasábok szállongó kis vörös csillagait.

– Leányom! – suttogta végül, de szemét most sem emelte Miroslavára.

– Miért nem vettedél véget tegnap életemnek? – suttogta a leány vissza és könnyei újból ömleni kezdtek.

Miroslava szavai jeges félelemmel töltötték el a bárót. Nem talált feleletet rájuk és hallgata- gon bámulta tovább a lángokat, míg az őrparancsnok vissza nem érkezett a táborból.

~ A fenséges Dzsingiz-kán unokái üdvözlétüket küldik új hívüknek és kérik, hogy jelenjen meg sátrukban a haditanácson.

– Gyerünk! – vetette röviden oda a báró és felemelkedett.

Miroslava is felemelkedett, de lábai nem engedelmeskedtek. A visszatérésre már gondolni sem lehetett! A mongolok egy szempillantás alatt elővezették lovaikat. Felültették Miroslavát és vendégeiket körülfogva elindultak a tábor felé.

Az óriás, négyszög alakú síkságon elterülő mongol tábor mély árok vette körül. A négyszög minden oldalán tizenkét bejáró vezetett át az árkon, melyekre erősen felfegyverzett őrség vigyázott. Jóllehet a tábor nem fenyegette ellenség, mégis éberen őrizték, mert a mongoloknál ez hozzá tartozott a hadifegyelemhez. A keresztény lovagok pontosan ennek ellenkezőjét cselekedték. Ezért nem tudták felvenni a versenyt a mongolokkal sem harci fegyelem, sem a harcászati művészet, sem pedig a nagy tömegek vezetése terén.

Az árkon át vezető kapunál álló örök vad kiállításokkal fogadták a bárót és leányát kísérő öröket. A kísérők válaszkialtásai után átvették a szokatlan vendégeket és a vezérek sátrához kísérték őket.

Miroslava orcáit a fájdalom és szégyen pirította. Veleszületett bátorsága és lovagi nevelése azonban arra készítette, hogy jól megfigyelje a tábor elhelyezését, berendezését és mindent, ami körülveszi őt. Gyors pillantással végigmérte az őrséget is.

Az alacsonytermetű, zömök mongolok, szőrével kifordított juhbőrbundát viseltek. Vállukon íj és tegez függött. Inkább medvékre vagy egyéb vadállatra, mint emberre hasonlítottak. Csupasz, szőrtelen arcuk, kiálló pofacsontjuk, ferde szem nyílásukban mélyen ülő, apró, villogó szemük, lapos orruk, félelmetes és undorító volt. A tűz visszfényében zöldesen csillogott sárga arcuk. Félelmetes külsejük ezáltal még visszataszítóbbá vált. Mikor fejüket lehajtva, elnyújtott, vakkantásszerű hangot hallattak, a zsákmánykereső farkasra emlékeztettek.

Miroszlava közelebről megnézte sátraikat. Gyapjúszőtesből készültek. Négy rúdra voltak erősítve és a tetejük az eső ellen hatalmas lóbórral volt bevonva.

A sátrak előtt levert cölöpökre levágott emberi fejek voltak tűzve. A vértől borított, halálra dermedt arcokon még ott ült a rémület és borzalom kifejezése.

Hideg veríték verte ki Miroszlava homlokát. Ezt a bátor, hőslakú leányt egy pillanatig sem rémítette meg az a tudat, hogy rövidesen az ő feje is egy cölöpöt díszíthet, valamelyik mongol bég sátra előtt. Szívesebben halt volna meg a máglyán, lenne inkább az ő feje is nyers zsákmányként egy cölöpre tűzve, semmint hogy lássa ezeket a szörnyű díszeket, melyek nemrég még élő, gondolkodó, dolgozó és szerető emberek voltak! Százszor inkább a halál, mint ebben a táborban járni, hazaárulást követve el.

„Nem, nem! – gondolta Miroszlava – ez nem történhetik meg! Nem megyek tovább! Nem leszek hazám árulója! Ha nem tudom eltéríteni atyámat átkozott elhatározásától, elhagyom őt!”

Időközben Batij-kán kedvencének, Petának sátra elé érkeztek. A sátrat semmi sem különböztette meg a többtől, csak tetején egy rúdon függött három lófarok. A sátor belseje ázsiai fényűzéssel volt berendezve. A báró és Miroszlava nem léptek a sátorba. A mongol főnököket a sátor előtti tűz körül találták. Fogoly szolgál két bárányt sütöttek a tűzön. A főnökök, amint a vendégeket észrevették talpra ugrottak és fegyvereik után kaptak. Egy lépést sem tettek vendégeik felé. A báró ismervén a mongol szokásokat, intett leányának, hogy maradjon hátra. Ő pedig sisakját levéve, iját válláról leemelve, a mongolokhoz lépett. Meghajolt és lesütött szemekkel, három lépésnyire állva maradt Peta előtt.

– Melyik cár üzenetét hozod nekünk? – kérdezte Peta.

– A fenséges Dzsingiz-kánon, a világ legyőzőjén kívül, semmiféle cárt nem ismerek! – válaszolta a báró. Ez volt a szokásos alattvalói fogadalom.

Peta örvendezve, fontoskodva nyújtotta a báró felé kezét.

– Jókor jössz – mondotta. – Vártuk szövetségünket.

– Tudom a kötelességemet – válaszolta Tugar Volk. – Egyben azonban megsértettem szokásaitokat: magammal hoztam a táborba leányomat.

– Leányodat? – kérdezte elképedve Peta. – Te nem tudod, hogy törvényeink megtiltják, hogy a haditanács idején asszony a táborba lépjen?

– Tudom, de mit lehettem volna? Házam, családom, feleségem nincsen. Rajtam és a felséges Dzsingiz-kánon kívül senkije sincs szegénynek! A kormányzó boldog volt, hogy eltehetett útjából, rabszolgáim pedig, azok az átkozott pórok föllázadtak ellenem.

– Mégsem maradhat itt.

– Esedezem a fenséges Dzsingiz-kán unokájának, legyen könyörületes, és engedje meg, hogy leányom az éjszakát és a holnapi napot a táborban tölthesse, amíg menedéket találok számára.

– Barátainkat szeretettel fogadjuk – válaszolta Peta és Miroszlava felé fordította arcát. Tört ukrán nyelven megszólalt: – Gyere ide leányka!

Miroszlava megborzongott, mikor a félelmetes mongol hadvezér szavait meghallotta. Helyén maradt és gyűlölködő, megvető tekintettel mérte végig Petát.

– Lépj közelebb, Miroszlava! – mondotta Tugar Volk. – A fenséges mongol hadvezér kegyes hozzánk.

– Nem kívánom kegyét! – válaszolta Miroszlava.

– Lépj közelebb! Parancsolom! – szólalt meg fenyegető hangon a báró.

Miroszlava lassan odament. Peta rátekintett, apró, csillogó szemével.

– Szép lány! Kár, hogy nem maradhat itt. Tekints atyádra, leány. Légy hű a fenséges Dzsingiz-kánhoz. Nagy kegyet fog gyakorolni veletek. Fogd, leány ezt a gyűrűt, a ti Matiszlav kormányzóké volt. Ez minden veszedelemtől megóv. Ha megmutatod egy mongol katonának – átenged, semmit sem tesz ellened. Most pedig – a sátorba!

Peta ezekkel a szavakkal Miroszlavának egy arany gyűrűcskét nyújtott át, melyet ujjáról húzott le. A kalkamenti ütközetben szerezte. A gyűrűben csodálatos alakokkal bevéselt aranyos zöld

berillkő volt. Miroszlava nem tudta, hogy elfogadja-e az ellenségtől ezt az ajándékot, mely mintegy atyja árulásának fizetsége volt.

– Fogadd el leányom a fenséges Dzsingiz-kán kegyességének eme jelét, mondotta a báró. Hatalmas kegyének eme megnyilvánulása, arra jogosít fel téged, hogy szabadon járhasz-kelhess a táborban. Most el kell válnunk egymástól. Hadi törvényeink tiltják, hogy asszony legyen a táborban. Ez a gyűrű lehetővé teszi azonban, hogy akkor jöjj és menj, amikor szükséged van rá.

Miroszlava még mindig habozott, de hirtelen vakmerő gondolat futott át az agyán. Elfogadta a gyűrűt és elfordulva, remegő hangon megköszönte.

Peta megparancsolta, hogy a báró számára előkészített sátorba vezessék a leányt, Tugar Volk a mongol bégekkel maradt, hogy részt vegyen a haditanácson.

Peta, negyven év körüli ember volt. Alacsony termetű, zömök férfi, gyorsan mozgó, ravasz, csillogó szemekkel. Peta volt a mongol sereg eme részének legfőbb hadvezére. Ő kezdte a beszédet.

– Ül le, vendég! – fordult a báróhoz. – Amikor azt mondtuk, hogy vártunk téged, akkor számodra ez a fenséges Dzsingiz-kán legnagyobb elismerése hűségédért. Úgy véljük, mégis késve érkezted. Seregünk már harmadik napja vesztegel itt, holott fenséges Dzsingiz-kánunk, aki nyugatra – Árpád fiainak, az ő rabszolgáinak leigázására küldött bennünket – azt parancsolta, hogy ha nem szükséges, sehol se időzzünk többet három napnál. Testvérünk, Kajdán-bég, aki a Valasi területen át tör be Árpád fiainak földjére hamarabb érkezik oda és ő fogja elfoglalni a fővárost. Milyen dicsőség illet minket akkor ezért a hadjáratért?

A báró erre így válaszolt:

– Fenséges bég, hallottam szavaidat és halld válaszom. A fenséges Dzsingiz-kán hű szolgája nem érkezhett meg hamarabb táborotokba, miután csak tegnap vett tudomást arról, hogy seregetek megérkezett. Amint híret vette azonnal megjelent. A késelem pedig ne aggasszon fenséges bég. Igaz, utaink keskenyek, de biztonságosak. Amint a küszöbe elé léptek, az Árpádok fejedelem-ségébe vezető kapu feltáruul előttetek!

– Milyen utak ezek és kiknek a kezeiben vannak? – kérdezte Peta.

– Az egyik út – a duklai hágó. A Szjan-folyó mentén halad, majd alacsony hegynyergen vezet át. Széles és kényelmes út ez, melyen gyakran vonultak orosz és ugor hadak.

– Messze van innen?

– Pzsemyslig innen két napi út és Pzsemystől a hegyekig ismét két nap.

– Ki őrzi azt?

– Kormányzónk bárói őrzik, akik torlaszokat építettek rajta. Azonban a bárók nem szívesen szolgálják a kormányzót, Danila Romanovicsot. Nem őrzik túlságosan ezeket a torlaszokat. Valami csekélységet ígértek nekik és máris a fenséges Dzsingiz-kán oldalára állanak.

– Miért nem láttunk eddig senkit a táborban közülük? – kérdezte Peta.

– Ez lehetetlen, fenséges bég! Az emberek, akik között élnek és akik közül a fegyveresek kikerülnek őrízni a torlaszokat, nem tűrik maguk felett a bárók hatalmát. Lázadás és engedetlenség él azokban az emberekben. Az emberek még mindig úgy élnek, mint akkor, amikor még sem kormányzók nem voltak, sem más hatalom nem uralkodott felettük. Akkor még minden közösség magának élt. Az ellenség ellen összefogva együtt harcoltak, maguk választva meg a hadvezérüket. Él itt a hegyek között egy aggastyán, akit prófétának neveznek. Ő szítja az engedetlenség és lázadás tüzét az emberek között. Az emberek úgy tekintenek a bárókra, mint a pásztorok a farkasokra. Ha az emberek észrevennék, hogy a bárók nyíltan a fenséges Dzsingiz-kán oldalára állanak, akkor kövekkel vernék őket agyon. De ha seregetek közeledésével a bárók mellétek állanak, az emberek szétszóródnak, mint pelyva a szélben.

Peta figyelmesen hallgatta a báró beszédét. Vékony ajkai megvető mosolyra gördültek.

– Furcsa rendszer van nálatok! – mondotta. – A kormányzó lázadozik szolgálai ellen, a szolgálai a kormányzó ellen, a kormányzó és szolgálai a nép ellen, a nép pedig – minden hatalom ellen!

Furcsa rendszer ez! Nálunk, ha apróbb vezéreknek eszükbe jutott lázadni a fenséges Dzsingiz-kán ellen, akkor a fenséges Dzsingiz-kán meghívta magához őket, a tanácsházba. A tanácsház körül felállította hű fiaiból szervezett őrségét. Megparancsolta, hogy a nagy téren állítsanak fel nyolcvan üstöt, töltsék meg vízzel azokat és gyűjtsanak alájuk. Mikor a víz már forrt, megparancsolta, hogy akár bűnösök, akár ártatlanok, párosával vessék bele a lázadókat és addig főzzék őket, amíg a hús le nem fő a csontokról. Ezután – folytatta Peta – megparancsolta, hogy a csontvázakat emeljék ki az üstökből és ültessék őket lóra. És elküldte azokat a törzsekhez, amelyeket már régebben leigázott, figyelmeztetve őket, hogy vigyázzanak, nehogy úgy járjanak, mint főnökeik, akik megtagadták az engedelmességet a fenséges Dzsingiz-kánnak és lázadni mertek. Így kellene nálatok is engedelmességre figyelmeztetni az embereket! Mi majd megtanítunk benneteket! Legyetek hálásak az isteneknek, hogy erre a vidékre küldötték bennünket, mert különben egymást faltátok volna fel, mint a farkasok!

A báró ereiben megfagyott a vér, mikor az elbeszélést hallgatta. Azonban nem árulta el rémületét.

– Melyik a másik utunk? – kérdezte rövid idő múlva Peta.

A másik út a tuhljai hágó – válaszolta a báró. Ez keskenyebb, nem is olyan sima, mint az első. Viszont sokkal veszélytelenebb. Torlasz sincs ezen az úton, a kormányzói bárók sem őrzik. A pórok védelmezik azt.

– Pórjaitoktól nem ijedünk meg! – jegyezte meg lenézően Peta.

– Nincs is miért félni tőlük – kapott a szón a báró. Fegyvertelenek és tapasztalatlanok. Ezen az úton magam is át tudlak vezetni benneteket.

– Lehetséges, hogy az Árpádok országa felől mindkét utat erős kapuk őrzik?

– A tuhljai hágó teljesen szabad. A duklai hágót őrzik ugyan, de nem valami szigorúan.

– Hosszú az út a tuhljai hágón át, az Árpádok földjére?

– Felfegyverzett seregnek egy napig tart az út Tuhljáig. Tuhljában éjszakáztok és a következő nap, hajnalban elindulva, estére már a síkságon vagytok.

– Hát a duklai?

– Ha az akadályok szétrombolására szánt időt is figyelembe veszem, három nap.

– Akkor vezess a tuhljai hágóhoz! – mondotta Peta.

– Fenséges bég, kegyeskedj szót adni nekem! – szólalt meg az egyik mongol hadvezér, akinek óriás termete és óriási arányai messze kimagaslottak közülük.

Ez az ember a vakmerőségéről és dicső tetteiről híres, vérszomjas Burunda-bég volt. Dicsőségben és merészségben Kajdánnal vetélkedett. Az ő vezetése alatt harcoló hordák pusztítottak a legfélelmetesebben. A tomboló lángtengerbe az ő serege vetette a legtöbb áldozatot. Burunda gyakran még Petán is túltett a vakmerőségben. Sátra előtt esténként legalább kétszerannyi koponya volt karóra bökve, mint bármelyik más sátor előtt. De Peta nem irigykedett rá. Tökéletesen tisztában volt azzal, hogy jóval felette áll Burundának a tömegeket való vezetés művészetében és a nagy hadjáratok, ütközetek megszervezésében. Peta vagy a legveszélyesebb helyekre küldte Burundát, vagy tartalékban tartotta a döntő, a legnehezebb pillanatig. Akkor pedig bevetette a harcba Burundát, mint valami legyőzhetetlen vasöklöt, mely osztagával biztosította a végső győzelmet.

– Szólj, Burunda testvérem! – mondotta Peta.

– Engedd, hogy én a tuhljai hágón keljek át tízezerfőnyi seregemmel. Te pedig a duklai hágón indulj az Árpádok földje felé. Amint az Árpádok földre értem, elpusztítom azokat, akik a duklai hágót őrzik és tisztára seprem az utat számodra.

Peta csodálattal meredt erre a vasöklű harcosra, aki életében először mondott értelmes dolgot. Burunda terve kockázatos, de felettébb okos volt. Burunda volt az egyetlen, aki ilyen vakmerő tette vállalkozni merészelt és végre is tudta hajtani azt.

– Rendben van – egyezett bele Peta, – legyen a te kívánságod szerint! Válogasd ki embereidet és holnap eredj útnak.

– Fenséges bég, kegyeskedj szólanom engedni – szólalt meg Tugar Volk.

– Szólj, egyezett bele Peta.

– Úgy döntöttél, hogy sereged egy részét küldöd át a tuhljai hágón. – Helyesen, a hágó keskeny, egész sereged nem tudott volna átkelni rajta. – Engedd meg, hogy én egy kisebb osztaggal előre menjek és a fontosabb szakaszokat elfoglaljam, mielőtt még a tuhljai pórok megtudnák terveiteket és akadályokat építenének a hágón.

– Helyes – mondotta Peta. – Mikor akarsz indulni?

– Azonnal, hogy holnap délig befejezhessem a dolgomat.

– Ha így óhajtod, akkor most befejezzük a haditanácsot és az istenek segítségét kérjük fegyvereinkre!

Peta felemelkedett. Utána a többi vezér is felkelt helyéről. Tugar Volk azt kérte Petától, hogy osztagába a legbátrabb harcosokat jelölje ki. Aztán a sátrába ment, hogy felkészüljön az útra és elbúcsúzzék leányától.

A sátorban sötét volt. Miroszlava a kiterített tollpárnákon ült és keservesen sírt. Csak most jött el a pillanat, amikor az este eseményeit számbavéve, elgondolkodhatott szomorú helyzetén. Szörnyű helyzet volt ez és Miroszlava sehol nem látott kivezető utat. Atyja a mongolok szolgája, hazaáruló. Ő maga a mongol táborban van. Sem vendég, sem fogoly.

Tanácsstalanul, támogató kéz nélkül, árván rostokol itt. Utolsó támasza is – a csodálatos álomba vetett törhetetlen hite, az anyai áldás hatalma, Maximmal való boldogságának reménye is – foszladozni kezdett kilátástalanságában. Hogy álljon most Maxim elé? Hogy fogja megmagyarázni neki azt, hogy – akár önként, akár kényszerből – a mongol táborban tartózkodott?

Szívét mardosták ezek a kérdések és Miroszlava keservesen zokogott, mintha életétől búcsúzna.

Atyja óvatosan, halkán lépkedve közeledett feléje, vállára tette a kezét. A leány meg sem rebent. Csak zokogott tovább keservesen.

– Leányom, Miroszlava – mondotta a báró – ne sírj. Isten akarja, hogy jobbra forduljon a sorsunk.

Miroszlava mozdulatlanul ült tovább a helyén. Teljesen közömbös volt neki minden, ami körülötte történt.

– Felejtsd el azt a pórt! Csodálatos jövő vár reád! Az a pór kicsoda, micsoda? Holnap délben holtan rogyik össze kardom csapása alatt.

– Kicsoda? – kiáltott fel Miroszlava szívettépő hangon.

A báró megrémült ettől a kiáltástól és hátratántorodott a talpraugró Miroszlava elől.

– Ki fog holtan elhullani? – ismételte meg a leány a kérdést. – Maxim? Tuhlja ellen készülödsz?

– Dehogy, dehogy! – szabadkozott a báró. Ki mondta ezt neked?

– Magad mondtad! – támadt reá a leány. – Atyám mondd meg nekem az igazat! Mi jár fejedben? Ne félts te engem! Most már magam is látom, hogy nem lehetek Maximé soha. Miattad nem lehetek az övé! Ó, okos és ravasz vagy te! Elérted, amit akartál! Azért nem lehetek Maximé, mert előkelőbb származású vagyok nála? Nem! Alacsonyabb az én származásom, mint az övé! Aljasabb! Mélyen, mélyen alantasabbnak érzem magam nála! Mert ő tiszta, becsületes ember, én pedig egy hazaáruló leánya vagyok. Lehet, hogy magam is hazaáruló vagyok! Igen, atyám! Te ravasz vagy, nagyon ravasz, annyira, hogy saját magad is becsaptad! Azt mondtad, hogy boldogságomat akarod! Atyám, te voltál az, aki tönkretette a boldogságomat. Ám legyen! Mi hasznod van belőlem? Mondd, miféle terveket szősz ellene?

– Semmit, igazán semmit. Szavamra, semmit! Már messze valahol, a hegyekben lehet azóta.

– Nem és nem. Nem hiszek neked! Mondd el, mit határozatok a mongolokkal?

– Arról beszéltünk, hogy milyen úton juthatnak el Ugorscsinába.

– Persze te szeretnéd a tuhljai hágót a kezükre játszani, hogy bosszút állhass a tuhljaiakon?

– Ostoba leány, miért állnék bosszút? Túlságosan kicsinyek ők ahhoz, hogy bosszút álljak rajtuk. Minél gyorsabban át akaróm juttatni a begyeken a mongolokat, mert minél hamarabb átérnek, annál kevesebb szerencsétlenséget okoznak vidékünkön.

– Persze, persze! – kiáltott fel Miroszlava. Mikor azután visszatérnek, elpusztítanak mindent, amit most meghagytak, hogy magja sem marad! Most pedig haladéktalanul Tuhljába vezetted őket, úgy-e?

– Nem, nem Tuhljába! Mindössze egy kis csapatot viszek magammal, hogy a Tuhljába vezető utat bekerítsük.

– Aki a kapu ura, azé a ház is! Most már értelek! Szerencsétlenségedre, magad mondottad, hogy Maxim holnap a tuhljai ifjakkal együtt, házunk lerombolására készül. Te pedig rajtuk ütsz a mongolokkal és lemészárolod őket, úgy-e?

A báró elképedt pillantást vetett Miroszlavára. Rettegni kezdett, hogy leánya varázsló, olyan gyorsan kitalálta legrejtettebb gondolatát.

– Leányom, felejtsd el őt! – mondotta Tugar Volk. – Az történik veled, ami meg van írva számára!

– Nem atyám, te nem tántorítasz el ezzel engem a szándékomtól. Elmegyek Tuhljába, figyelmeztetem őt. Nem engedem, hogy karmaid közé kerüljön. És ha mégis törbe csalnád, melléje állok és az utolsó csepp véremig fogok ellened és pogány szövetségeseid ellen küzdeni!

– Megőrültél! – csattant fel a báró. – Vigyázz, ne hozz dühbe engem! Elérkezett a döntő pillanat!

– Mit bánom én a dühödet! – válaszolta hidegen Miroszlava. – Milyen bajt tudnál még okozni azokon felül, amit már okoztál? Ha megölsz engem, csak hálás lehetnék azért neked. Életemnek már úgyszincs értelme tovább. Eressz!

– Esztelen cseléd, maradj!

– Igen, „maradj”, mialatt te nyugodtan legyilkolod azt, akit életemnél is jobban szeretek. Nem, nem maradok!

– Maradj! Esküszöm, hogy kezemet sem emelem Maxim Berkutra.

– Ó, ismerem ezt! Tudom, mit jelent ez! – kiáltott fel Miroszlava. – Természetesen, te báró vagy, csak nem emeled a kezedet egy pórra! Vad barátaidnak azonban megparancsolod, hogy nyílvevesszőiket egyenesen szívébe küldjék.

– Nem! Leányom, ha ennyire aggódsz a sorsáért, akkor újra megesküszöm neked, hogy sem én, sem más, ujjal sem fogja érinteni őt. Elég ez neked?

Miroszlava, akit esztelen aggodalom mardosott, képtelen volt válaszolni. Ki tudja, elegendő-e ez, vagy sem. Röppent volna boldogan, mint a fecskék, szerelmeséhez, hogy lágy simogató szavakkal figyelmeztesse őt a szörnyű veszélyre!

Tugar Volk most fegyvereit fogva kilépett a sátorból és megszólalt:

– Leánykám, még egyszer kérlek, esedezem, maradj a táborban, míg vissza nem térek. Azután tehetsz úgy, ahogy akarsz. Isten áldjon.

Az ajtót helyettesítő gyapjútakaró fodrozva meglibbent. Miroszlava kezeit tördelve kétségbeesésében, mint a megtestesült szerencsétlenség és észvesztő nyugtalanság, állott a sátor közepén. Előrehajolt, ajkai szétnyíltak, miközben lovak patáinak egyre távolodó dobogását hallgatta. A mongol osztag dél felé indult, Tugar Volkkal az élén. Vészt és pusztulást vitt Tuholscsinára.

5.

Maxim Berkut nehéz szívvel vezette a tuhljai ifjak kis csapatát, amelynek a közösségi tanács döntését kellett végrehajtani. Maxim pöttyke gyermekkorától közösségi szellemben nevelkedett és tudatában volt a közösség szentségének. Amikor a közösség tagjai közül neki is kijutott az a nagy megtiszteltetés, hogy a közösség földjéről, közös ellenségüket, a bárót és leányát kiűzze, nem merte visszautasítani a rábízott feladatot. Az a tudat azonban, hogy Miroszlavával és atyjával ellenségként kell találkoznia, talán harcolnia kell a báró íjászaival, sőt lehet, hogy magával a báróval is, hogy emberi vért kell ontania az előtt a teremtés előtt, akiért legszívesebben saját vérét ontotta volna, összeszorította a szívét. Igaz, elhatározta, hogy nem engedi vérontásig fajulni a dolgot, de ki biztosította arról, hogy nem maga Tugar Volk fogja ezt elkezdni?

„Nem – gondolta Maxim –, ha véremre szomjazik, nem fogok védekezni! Ha életet nem ad nekem, hát juttasson halált! Isten veled Tuholscsinám! Isten veled atyám, te kőszáli sas, Isten veletek testvéreim, barátaim! Maximot nem látjátok többé! Ha halálom hírért veszítetek, azt fogjátok mondani: a közösségért áldozta életét! Nem fogjátok tudni, hogy én magam kerestem a halált!”

Maxim így tűnődött magában, miközben az opormenti halmon épült bárói uradalom felé közeledtek.

A báró háza négy sorban egymásra fektetett, finomra gyalult, vastag fenyőgerendákból épült. Végeik szögben állottak, mint ahogyan falun még mostanában is építik a gerendakunyhókat. Vastag deszkalapok borították, melyet, hogy át ne engedje az esőt, vörös agyaggal kentek be vastagon. A ház ablakai dél felé néztek. A rációkban üveg helyett, hólyagok voltak kifeszítve, melyek gyenge, sárgás fényt szűrtek át magukon. A tornác felől és a ház oldalán ajtók voltak, melyek a tágas pitvarba vezettek. A pitvar falain különböző fegyverek függtek. Szarvasagancsok, vadbikák szarvai, vaddisznó, farkas és medvebőrök száradtak.

A pitvarból két ajtó nyílt a magas, kéménynélküli, agyagkemencékkel ellátott, tágas lakóhelyiségekbe, melyekben finoman faragott edénypolcok állottak. A báró szobája az egyik, Miroszlaváé a másik oldalon volt. A ház hátulsó oldalához még két helyiség volt építve: a konyha és a cselédség lakása.

A báró szobájának falait medvebőrök borították. Az ágy felett, drága, idegen országbeli szőnyeg lógott, melyet a báró valamelyik hadjáratban szerzett. Az ágy felett lógtak az íjak, kardok és egyéb fegyverek. Miroszlava szobáját a falakat beborító puha bőrökön kívül, virágok díszítették. Szemben az ablakkal, az ágy fölött, drága fémtükör függött. Mellette ezüsttel kivert, fából készült lant, Miroszlava kedvence, mely minden szüzi gondolatának és bánatának megértő bizalmasa volt. A ház közelében voltak az istállók, gabonaraktárak és egyéb gazdasági épületek. Ugyanitt állott egy kis házikó a pásztorok számára.

A tágas bárói házban ma csend és némaság honolt. A báró és Miroszlava nem voltak otthon. A szolgálát elküldötték valahová, az állatokat a szomszéd korcsini földesúr gulyájába terelték. Az íjászok és alabárdosok voltak csak a birtokon. Ők is kedvetlenek voltak, nem énekeltek, nem zajongtak vidáman. Látszik, hogy más gond nehezedik rájuk. Komoran, hallgatagon nézegették, forgatták íjjaikat, nyilaikat, szekercéiket és lándzsáikat. Mintha halálra készülődnének. Mit jelent mindez?

Most hirtelen egyikük, aki őrt állott az úton, megfújta kürtjét. A fegyveresek, teljes fegyverzetben, előreszegzett lándzsákkal és felhúzott íjakkal, villámgyorsan felsorakoztak a bárói ház előtt.

Az úton feltűnt a tuhljai csapat. Amint a harcra kész, felfegyverzett embereket meglátták, ők is szintén készülődni kezdtek a harchoz.

Maxim gondterhes pillantással mérte végig a fegyvereseket és a bárót kereste szemével. Szerencsére nem találta közöttük. Maxim megkönnyebbülten sóhajtott. Nehéz kő esett le szívéből. Elkezdte csapatát harci rendbe állítani. Rövid idő kellett csak ehhez. A tuhljai ifjak, felhúzott íjakkal, fénylő szekercékkel és lándzsákkal, szabályszerű csatasorban hallgatagon közeledtek a báró fegyveresei felé. Ötven lépésnyire tőlük megállottak.

– Tugar Volk báró! – kiáltott hangosan Maxim.

– Tugar Volk báró nincsen itt! – felelték a fegyveresek.

– Akkor ti, hű szolgálai, hallgassátok meg, mit üzen a tuhljai közösség! A közösség küldött bennünket ide: nektek akár önként, akár kényszerből, de el kell hagynotok a tuhljai földet. Megkérdezzük, elmentek-e önszántatokból, vagy sem?

A fegyveresek hallgattak.

– Másodszor is megkérdezzük! – mondotta Maxim. A fegyveresek, íjjaikat továbbra is felhúva tartották és hallgattak.

– Harmadszor is megkérdezzük – emelte fel hangját Maxim.

A fegyveresek hallgattak és ellenséges tekintettel méregetve a tuhljaiakat, a helyükön maradtak. Maximnak feltűnt furcsa viselkedésük, de nem akarta húzni az időt és kiadta a parancsot

társainak, hogy löjenek. Sziszegve süvöltöttek el a nyílvevők a fegyveresek feje felett és vágódtak bele mélyen a ház falába. Ebben a pillanatban a fegyveresek, mintegy adott jelre, a földre ejtették fegyvereiket és feltartott kézzel a tuhljaiak felé közeledtek.

– Bajtársak, testvérek! – mondták. – Ne haragudjatok hallgatásunkért. Szavunkat adtuk a bárónak, hogy ellenségesen fogunk fogadni benneteket. Arra azonban nem adtuk szavunkat, hogy öldösní fogunk titeket, még hozzá igazságtalanul. Ott voltunk a közösségi tanácskozáson, láttuk, hogyan sértette meg a báró a közösségi bíraskodást. Tudtuk, hogy a közösség ítélete igazságos. Tegyétek azt, amit parancsoltak nektek és ha atyáitok kegyet gyakorolnak velünk, vegyetek fel a közösségtekbe. Nem akarunk többé a bárónak szolgálni!

A tuhljaiak, de különösen Maxim, határtalan örömmel hallgatták ezeket a szavakat. Eldobálták fegyvereiket, nevetve ölekeztek és csókolóztak össze új bajtársaikkal. Maxim leginkább annak örült, hogy aggodalmait feleslegesnek bizonyultak. Nem kellett Miroszlava szemei előtt vért ontania. Nem kellett atyjával erejét összemérnie, elűzni e földről azt, akit a világon legjobban szeretett, kitől egész életében nem tudott volna elszakadni.

Boldogsága, hogy a nehéz ügy, ilyen békésen végződött, minden kételyét eloszlatta. A vidám bárói fegyveresektől kísérvé, a tuhljaiak betódultak a házba és kíváncsian nézelődtek. De nem nyúltak semmihez.

Maxim reszkető szívvel közeledett Miroszlava szobája felé, remélve, hogy a lányt sírva, vagy mérgesen, de ott találja. Elöntötte a vágy, hogy megvigasztalhasa, megnyugtathassa őt. A szobában azonban senkisé volt, Maxim nyugtalankodni kezdett.

„Hol lehet?” – töprengett. Elhatározta, hogy megkérdezi a fegyvereseket, akik már nagyban készülődtek, hogy megvendégeljék új barátaikat. A fegyveresek válaszai nem nyugtatták meg Maximot. A báró tegnap, korán reggel, elindult leányával együtt. Hová, miért lovagoltak el és mikor térnek vissza, ezt senki sem tudta. A báró megparancsolta a szolgáknak, hogy mint ellenséget fogadják a tuhljaiakat, de valami miatt meggondolhatta magát, mert azok komor arcára pillantva, félbeszakította beszédét és ellovagolt...

Ez volt minden, amit Maxim új szövetségeseiktől megtudott. Természetesen ezek a hírek elkomorították, megfojtották örömét és gyanút keltettek benne a fegyveresek ellen. Mit jelent ez? Nem árulás ez? Nem akarja a báró törbeccsalni őket?

Maxim nem akart nyíltan gyanakodni, csak társainak súgott néhány halk szót, hogy tartsák nyitva a szemüket, figyeljenek. Ő pedig alaposan átkutatta az egész házat. Pincétől a padlásig. Egyetlen kamrácska, egyetlen titkos kis fülke sem került el a figyelmét. De semmi gyanúsat nem talált.

– Jó kis ház – fordult Maxim a fegyveresekhez, akik épp az asztalokat állították fel. De mást nem tehetünk: le kell rombolnunk! Természetesen nem fogjuk elpusztítani, sem pedig felgyújtani, hanem mindent szépen összerakunk. Hogy ha a bárónak kedve támad, akkor elvihessen magával mindent. Minden holmijának épségben és érintetlenül kell maradnia.

Ezalatt a fegyveresek hatalmas tölgyfaasztalokat állítottak fel a pitvarban, fehér terítőkkal takarták le és mindenféle nyalánksággal rakták tele. Megkezdődött a lakoma, melyet vidám énekszó kísért. Minél tovább ültek azonban a tuhljaiak az asztal mellett, mennél többet ettek és ittak, örömük annál alább hagyott. Bár a finoman csiszolt faserlegekben habzott a mézédés ital, a nyárson sült hús ott párolgott a fatányérokon, bár az új barátság gyöngéd szavai repkedtek az asztal egyik végétől a másikig, mégis mintha valami félelem ülte volna meg a szívüket. Láthatatlan, titokzatos valami volt ez...

A levegő maga is, érthetetlen, furcsa, de mindenki számára érezhető rémülettel volt átitatva. Csak nem a bárói ház falai nehezettek ennyire a szabad közösségbeliek lelkére?

Íme, az egyik bárói fegyveres felemelkedik az asztalnál és habzó, mézédés itallal teli serlegét magasra emelve, így kezdi:

– Testvérek! Örömteli ez a nap számunkra. Kívánom, hogy semmiféle rossz...

De nem tudta befejezni. Hirtelen elsápadt, egész testében reszketni kezdett. A falatozók hirtelen felugráltak és kiborították az asztalt.

– Mi ez, mi ez? – hangzottak a döbönt kiáltások szinte egyszerre. Mindannyian az ajtó felé vetették magukat.

Bármilyen csekély volt a nesz – a közelgő lópaták tompa dobogása –, mégis félelmetes zűrzavart okozott a bárói házban. Egy percig fejtelten összevisszaság uralkodott a pitvarban. Egyik az egyik oldalra, másik a másik oldalra szaladgált. Ez azt kereste, az meg amazt. Egy csomóba keveredtek, letiporták a serlegeket, enivalókat, fehér térítőkét. Maxim elsőnek ugrott ki a pitvarból az udvarra. Egyetlen pillantás elegendő volt, hogy felismerje: szörnyű veszedelem fenyegeti őket!

– Fegyverre, testvérek, fegyverre! Mongolok! Mongolok!

Mint derült égből a villám csapott le közibük ez a kiáltás. Azokban a természetellenes mozdulatokban meredtek meg, amelyekben a kiáltás érte őket. Egy pillanatig tartott csak az egész. A lópaták dobogása egyre közeledett és ez feloldozta a merevséget. Mindnyájan fiatalok, merészek voltak. Ifjú álmaikban mindnyájuk halálos veszedelem közepette véres ütközetben látta már magát. Szörnyű küzdelmet vívott az ellenséggel és mindig csak azon imádkozott, hogy legalább egy ilyen álma váljon valóra: hogy valaha is életét áldozhassa szülőföldje védelméért. Íme elérkezett a pillanat – miért is ijedtek volna meg tőle?

Csak egy pillanatra sújtotta le őket a végzetes hír: „mongolok”. Azonban máris úrrá lettek magukon. Mindegyikük kezében ott volt már a fegyvere, szabályos sorban álltak egymás mellett, hogy a következő percben vad ütközetbe vessék magukat.

– Testvéreim! A legfontosabb, hogy tartsuk a falakat! Amíg az ellenség ki nem kerget a házból, hogy a szabad mezőn bekerítsen minket, addig nincs okunk a félelemre! A ház lesz a mi erősségünk!

Maxim íjászokat állított fel az ablakoknál, ajtóknál – kettesével, hármasával – a megvédendő hely fontossága szerint. Egyesek a házban maradtak, hogy onnan adogassák ki az íjászoknak, a báró házában található nyílvevőket és hajítólándzsákat. A csapat főrésze a bejárati ajtónál állott, hogy szükség esetén szétverje és elkergesse a házra támadók sorait.

Ezalatt a mongolok megállapodtak az Opor homokos partján. Leszálltak a lóról és három csoportra oszlottak. Három ösvényen indultak felfelé a dombon. Nyilvánvaló volt, hogy vezetőjük minden ösvényt, minden utat kitűnően ismer. Az egész hadmozdulatot gyorsan és pontosan hajtották végre, tétovázás és hiba nélkül. A hadmozdulat arra mutatott, hogy a mongolok minden oldalról körül akarják zárni a házat.

Ki az, aki oly bátran halad a középső mongol csapat élén? Nézik a tuhljaiak és nem hisznek saját szemüknek! Nem más az, mint e ház tulajdonosa, a gőgös Tugar Volk báró!

– A mi bárónk! A mi bárónk! – kiáltott valaki a fegyveresek közül, akiket a bizalmatlan Maxim a tuhljaiak között osztott el.

– Igen, a ti bárótok ez! A mongolok szolgája, hazaáruló! Talán most is hűségesek lesztek hozzá?

– Nem, nem! kiáltották egy emberként a fegyveresek. – Halál az árulóra! Elpusztítjuk a bitangokat, vagy magunk pusztulunk el, hazánk védelmében!

Maxim örült ezeknek a szavaknak és így szólt:

– Bocsászatok meg, testvérek. Egy pillanatig igazságtalanul ítéltetek meg benneteket. Azt hittem, hogy egy húron pendültök bárótokkal. Most már látom, hogy ez nem igaz. Együtt fogjuk tartani magunkat a falaknál, hogy ne tudjanak bekeríteni bennünket. Igyekszünk minél nagyobb kárt okozni nekik! Úgy hallottam, hogy a mongolok nem tudnak ostromot vezetni, különösen ha ilyen kevesen vannak. El fogjuk háritani támadásukat! Vissza fogjuk verni őket.

Szegény Maxim! Másokban igyekezett felkelteni a reménységet, amely őt már abban a pillanatban kezdte elhagyni mikor meglátta a mongolokat. Most, hogy meggyőződött az ellenség túlnyomó erejéről – teljesen elhagyta őt!

Azonban szavai nem voltak hatástalanok. A tuhljaiak számtalanszor meggyőződhetek arról, hogy Maximot a veszedelem legsúlyosabb pillanataiban sem hagyta el lélekjelenléte. Vakon engedelmeskedtek parancsainak. Egy céljuk volt: helyüket a legvégsőkig védelmezni. Tudták, hogy mindnyájan ezt fogják cselekedni.

A mongolok háromszoros gyűrűvel fogták körül a bárói házat. Íjaikkal a bekerítettekre célozva, várták parancsnokuk parancsát. De a parancsnok úgy látszik, először a szavainak erejét akarta kipróbálni. Kilépett a sorból és a bekerített emberek felé fordult:

– Hűtlen rabszolgák! Pogány pórok! Szentelenségetek éppen olyan határtalan, mint ostobaságotok! Fegyvereteket a fenséges Dzsingiz-kán seregei ellen meritek emelni, aki most egész Oroszország korlátlan ura és parancsolója? Adjátok meg magatokat és ő megkegyelmez nektek. Azt, aki erejének ellenszegülni mer, mint egy férget könyörtelenül eltiporja.

Maxim Berkut hangosan és bátran válaszolt:

– Báró! Nagyon ostoba dolog az, hogy bennünket a szabad közösség fiait, rabszolgáknak neveztl! Tekints inkább magadra! Jobban illik rád ez az elnevezés, mint reánk. Tegnap még a kormányzó rabszolgája voltál, ma pedig a fenséges Dzsingiz-kán szolgája vagy! Valószínűleg nyaltál már egy kis tejet valamelyik bég kancájának emlőjéről. Lehet, hogy ízlett neked, de ez nem jelenti azt, hogy mi is inni akarunk belőle. A fenséges Dzsingiz-kán ereje nem rettent meg bennünket! Le-sújthat ránk, elpusztíthat minket, de rabszolgáikká sohasem tehet! Téged azonban báró, a fenséges Dzsingiz-kán minden hatalma és ereje sem változtathat többé becsületes, szabad emberré!

Maxim szónoklata kemény és rideg volt. Máskor talán tekintetbe vette volna, hogy Miroszlava atyja áll előtte, de most csak ellenséget – sőt többet: árulót, saját becsületét sárba tipró embert látott benne. Maxim beszédét zajongva helyeselték társai. A báró habzott a dühtől.

– Pogány fattyú! kiabált. – Várj csak! Majd megmutatom neked, hogy idő előtt dicsekszel szabadságoddal! Még ma vasláncok csörögnek karjaidon és lábaidon! Még ma a porban fogsz fet-rengeni, a mongol vezér lábai előtt!

– Inkább meghalok! – válaszolta Maxim.

– Nem, nem fogsz meghalni – kiáltott a báró. – Haj! Fiaim! – fordult mongolul saját csapatá-hoz. – Előre! Ezt az egyet azonban kímélnétek, élve kell elfognunk őt!

Jelt adott a harc megkezdésére. A hegyek és erdők felett vijjongó kürtszó harsant, majd megszakadt. A bárói házat csend feküdte meg, félelmetes csend. Sűvöltöttek a mongol nyilak és töme-gével hullottak a bárói házra. A támadók túlságosan messze voltak ahhoz, hogy nyilaik komoly veszteséget okozzanak az ellenfélnek. Maxim ezért megparancsolta embereinek, hogy ne lőjjenek, nyilaikat kímélnék addig, míg lőtávvolba érnek. Akkor egyetlen csapással sok embert tudnak lete-riteni az ellenség közül. Néhány válogatott emberével – a mintegy 20 lépésnyire a bejárattól lévő – befejezetlen kerítés vastag deszkapalánkja mögött helyezkedett el. Ott akarta feltartóztatni az ellenséget. A deszkapalánk embermagasságú volt és így védelmet nyújtott a tuhljaiaknak a mongol nyilak ellen. A tuhljaiak ritka, de pontos lövései halált szórtak a mongolokra.

Amikor Tugar Volk észrevette ezt, mérhetetlen dühre gerjedt.

– Támadás! – ordította.

A mongolok a báró vezetésével, sűrű sorokban, üvöltve vetették magukat a kerítés felé.

A mongolok már-már elérték a kerítést, szinte látszott, hogy rohamuk eldönti azt – mikor a deszkafal mögül, mintha földből nőne ki, szélesvállú óriások sora tűnt fel, acélvégű nyilak tömege szállt fütyülve. A mongolok egy része fájdalmasan fölkiáltott, oldalához kapva lerogyott, vagy szót-lanul terült el a földön.

Mintha lekaszálták volna, elhullott a mongol csapat fele, másik fele pedig, ügyet sem vetve a báró átkozódására és kiabálására, menekülni kezdett.

– Hurrá testvérek! Hurrá Maxim! Hurrá Tuholscsina! – kiáltoztak a fellelkesült védők.

A báró azonban – aki magánkívül tombolt dühében – már újabb csoportot szedett össze, egy újabb támadásra. Megmagyarázta a mongoloknak, hogyan kell támadni, hogy nem szabad meghát-rálni az ellenség csapása elől és tovább kell haladni a holttesteken is keresztül. Ugyanekkor Maxim is elmagyarázta embereinek a teendőket. Azok felhúzott íjakkal várták a mongolok újabb támadását.

– Előre! – adta ki a parancsot a báró.

A mongolok egész nyílzáport zúdítva a kerítésre, ismét nekirohantak. A bekerítettek újból pontosan találó nyilakkal fogadták őket. Ismét elhullott a támadók nagy része. Az életben maradtak most már nem menekültek fejveszeten, hanem fülsiketítő ordítózással folytatták előre nyomulásukat. Elérték a kerítést. Iszonyatos pillanat következett. Az ellenséget csak a deszkafal választotta el egymástól.

Az ellenfelek csöndben állottak. Forró lihegés hallatszott a kerítés mindkét oldalán. Most hirtelen zuhogni kezdtek a mongol szekercék a deszkafalra. Ugyane pillanatban a tuhljaiak hatalmas erőfeszítéssel kiemelték a kerítést a helyéből és a mongolokra döntötték. Mikor a deszkafal súlyával agyonnyomta a mongolok első sorait, a tuhljai vitézek hosszúnyelű szekercéiket kézbekapva, előre lendültek. Egymás után hasították szét a mongol koponyákat. Ömlött a vér, nyögés, fájdalmas kiáltozás töltötte be a levegőt. Az ellenség halottait és sebesültjeit hátrahagyva, fejveszeten menekült.

A bekerítettek ismét diadalmas kiáltásokkal üdvözölték a győzelmet. A kiáltásra a mongol sereg nyílzáporral, a báró pedig vad átkozódással felelt.

A tuhljaiaknak fel kellett adniok előretolt állásaikat. Keserűen búcsúztak attól a helytől, ahol oly sikeresen hártották el a mongolok támadását. Veszesség nélkül – arccal az ellenség felé fordulva – teljes fegyverzetben és szigorú csatarendben hátráltak a bárói ház faláig.

Mialatt a tuhljaiak az udvar déli oldalán oly sikeresen hártották el a támadást, az udvar északi oldalán a harc kimenetele kevésbé volt szerencsés. Igaz, hogy a mongol nyilak itt is ártalmatlanul süvöltöztek, de a mongolok itt azonnal támadásba lendültek. A bekerítettek köré szorult a hurok. A harcosok nekiestek a mongoloknak, azonban nyílzápor fogadta őket. Így három sebesült hátrahagyásával kénytelenek voltak visszavonulni. A mongolok tüstént apró darabokra szabdalták a sebesülteket.

Maximnak első dolga volt felülvizsgálni csapata állásait. A mongolok élő falként vették körül a házat és szüntelenül ontották rá nyilaikat. A bekerítettek ritkábban ugyan, de szintén nyilakkal válaszoltak.

Maxim azonnal megértette, hogy a támadók a ház belsejébe akarják beszorítani őket, ahonnan a sűrű nyilazás lehetetlen. Ezáltal biztosítva lenne számukra a győzelem.

A védőknek tehát a ház falánál kellett tartani magukat. Azonban itt biztos célpontul szolgáltak a mongol nyilaknak. Maxim megparancsolta, hogy tépjék ki az ajtókat, szedjék le az asztalok borítódeszkáit és hatalmas pajzsokként állítsák maguk elé. Így védve voltak a nyilaktól. A fedezékek mögül emberei teljes biztonságban küldötték halált hozó nyilaikat a mongolok felé. A mongol nyilak semmi kárt sem okozhattak bennük. Maxim egyik csoporttól a másikhoz ment. Állandóan új védelmi lehetőségeken törte fejét és szavaival, példamutatásával lelket öntött társaiba.

– Tartani fogjuk magunkat bajtársak! – mondotta. – Tuhljában meghallják a harc zaját, vagy észreveszi valaki, hogy mi történik itt és segítségünkre sietnek.

A támadás már jó félórája tartott. A mongolok állandóan nyilaztak és átkozták „az orosz ebe- ket”, akik nemcsak, hogy nem adták meg magukat, hanem ilyen állhatatosan és sikeresen védekeztek.

Tugar Volk összehívta csapata legvitézebb harcosait, hogy megbeszéljék, miként lehetne egyetlen csapással megsemmisíteni a tuhljaiakat.

– Le kell rohanni őket! – mondotta az egyik.

– Nem, rohammal nem érünk célt. Addig kell löni őket, míg el nem pusztul valamennyi – javasolta egy másik.

– Várjatok – mondotta Tugar Volk – mindkettőnek eljön az ideje! Most az a fontos, hogy kikergessük őket állásukból. Gyűjtsétek össze a főcsapatokat, mintha rohamra akarnátok indulni. Kössétek le ezzel az ellenség figyelmét, közben kisebb csapataink kerüljék meg két oldalról a házat. Tartsanak az oldalfalak felé, melyeket nem őriznek. Igaz, ezeken a falakon nincsenek ablakok, de embereink, akik elérik azokat, mégis súlyos veszteséget okozhatnak az ellenségnek.

A mongolok miután az ilyesmiben járatlanok voltak és jobb ötletük nem támadt, elfogadták a javaslatot. A mongolok mozgolódni kezdtek, fegyverzörgés hallatszott, kardok és szekercék csillogtak a napsütésben. A tuhljai vitézek fegyverüket keményen megmarkolva felkészültek a végső küzdelemre.

Persze, amíg a mongolok tanácskoztak és a támadásra készülődtek, Maxim sem aludt. Szerencsés gondolat villant át agyán. A bárói ház deszka tetejében, mind a négy oldalon – ablakok voltak. Maxim a leggyengébb embereit ide állította, hogy biztonságos helyről figyeljék az ellenség mozdulatait és kövekkel, nyilakkal igyekezzenek ártani nekik.

Egyik az ablaknál állott, a másik keze ügyébe adta a szükséges fegyvereket, a harmadik pedig közölte a lentiekkel, mi történik az ellenség soraiban.

Felharsantak a kürtök, a mongolok vad ordításban törtek ki és a tuhljaiakra vetették magukat. A házat nem rohanták meg közvetlen közletről, hanem félúton hirtelen megtorpanva sűrű nyílzáport zúdítottak a védőkre. Az utóbbiak a döntő összecsapásra készülve, szintén nyílzáporral válaszoltak. A mongolok újra sok embert vesztek és eszeveszetten menekültek visszafelé. A tuhljaiak zajos gúnyolódással kísérték a menekülő ellenséget.

– Úgy látszik báró – kiáltotta Maxim – a fenséges Dzsingiz-kán harcosai igen-igen nyúlszívűek! Nem szégyelled magad, lovag létedre, ilyen gyáva sereget vezetni, mely mint a bárány, csak a nyájban merész, egyenként azonban fél emberrel sem ér fel?

A báró nem válaszolt a gúnyolódásra. Jól tudta, hogy Maxim korán nevetett. Maxim is hamarosan meggyőződött erről. A ház jobb és baloldala mellett egyszerre harsogott a mongolok diadalmas ordítása.

Mialatt ez a színlelt támadás történt, a mongolok elérték az oldalfalakat. Itt sem ajtó, sem ablak nem lévén, a tuhljaiak nem vigyáztak különösebben. Igaz, az emberek, akiket Maxim a padlásablakhoz állított, látták a mongolokat, akik két oldalról a ház felé közeledtek. Küldtek is feléjük néhány nyilat. Ez azonban nem tartóztatta fel az ellenséget. A ház oldalánál, a tetődeszka eresze megvédte őket a fentről jövő kövek és nyilak ellen.

Maxim elsápadt, amikor a vérszomjas kiáltozást meghallotta. A padlásról leereszkedő őrszem közölte vele, honnan ered ez a kiáltozás.

„Végünk van! – gondolta. – Szó sem lehet már a menekülésről. Halálunkig kell védekezni.”

Tugar Volk, aki most meggyőződött ötletének sikeréről, boldogan kiáltott Maximnak:

– Nos kölyök? Most meglátjuk, mennyit ér a bátorságotok! Az én fiaim már a falaitoknál vannak. Tüzet a falak alá! Kifüstöljük a méhecskéket a fészkükből. A nyílt mezőn játszodozni fogunk velük, mint macska az egérrel!

Maxim látta, hogy helyzetük rosszra fordult és összehívta társait. Annak nem volt értelme, hogy külön kis csoportokban folytassák a védelmet. A mongolok már rakták a tüzet az oldalfalak alá.

– Testvérek – mondotta –, elérkezett a halálunk órája. Menekülésre nem sok reményünk van. Ismerjük a mongolokat! Nem könyörülnek senkin, aki kezükbe kerül, mint ahogy nem könyörültek sebesült bajtársainkon sem. Ha meg kell halnunk, férfiakhoz méltón, fegyverrel kezünkben halunk meg! Hogy gondoljátok? Védekezzünk tovább a falak oltalmában, vagy csapjunk a mongolokra? Lehetséges, hogy sikerül keresztültörni rajtuk.

– Üssünk rajta a mongolokon! – kiáltották a harcosok egyhangúan. – Nem vagyunk rókák, akiket kifüstölnek a lyukból!

– Legyen meg az akaratotok – mondotta Maxim. – Álljatok hármassorba. Dobjátok el az íjakat és nyílveesszőket, szekercét és kést fogjatok – és utánam!

Vitézeink kitörve olyat csaptak a mongolokon, mint egy óriás hajítógépből kivetett szikla. A mongolok nyílzáporral árasztották el a feléjük rohanó tuhljaiakat. A tuhljaiak azonban két lándzsára erősített deszkalapot tartottak maguk előtt és a mongol nyilak ártalmatlanul pattantak le róla.

Mikor vitézeink a mongolok közelébe érkeztek, eldobálták deszkapajzsukat és hihetetlen vakmerőséggel vetették magukat rájuk.

A mongolok megzavarodtak és futásnak eredtek. Tugar Volk azonnal ott termett csapatával és minden oldalról körülkerítette a bátor harcosokat. Fékeveszett mézszárlás kezdődött. A bátor tuhljaiak százszámra ölték a mongolokat. Tugar Volk egyre újabb és újabb csapatokat küldött ellenük. Ebből a szörnyű kavargásból szökőkútként fröcskölt a vér. A sebesültek üvöltése, a haldoklók hörgése, a támadók vérszomjas ordítószava fortyogott itt.

Fület és szívettépő lárma tombolt a mosolygó kék ég alatt. Mindehhez a tónust zöld fenyőerdők és vidáman csacsogó, fürge hegyipatakok szolgáltatták.

– Jobbra bajtársak! Jobbra! Szorongassátok meg őket! – kiáltott Maxim, aki épp három mongolt tett ártalmatlanná, akik fegyverét igyekeztek kiütni kezéből.

A tuhljai vitézek minden erejüket megfeszítve jobbra törtek, ahol a mongolok sorai a leggyengébbek voltak. Azok rövid ellenállás után meghátráltak.

– Előre! Előre! Utánuk! – kiáltotta Maxim és kezében a vértől csepegő fejszével a mongolok után vetette magát.

Bajtársai nyomában tartottak. A mongolok hátrálása hamarosan rendszertelen meneküléssé változott, a tuhljaiak egyre kergették őket és egymásután sújtották földre a hátramaradókat.

Előttük zöld mező terült el. Mögötte ott sötétlett a kellemes gyantaillatot árasztó fenyőerdő. Ha a tuhljaiak elérik az erdőt, megmenekültek. Nincs az a mongol sereg, amely ártani tudna nekik.

– Előre bajtársak, az erdőbe! – kiáltotta Maxim.

A vérfoltos félelmetes külsejű, vadállatokra emlékeztető tuhljai ifjak, hallgatagon, megállás nélkül zavarták maguk előtt a menekülő mongolokat az erdő felé. Tugar Volk gyorsan felmérte a helyzetet és hangosan felkacagott.

– Szerencsés utat! – kiáltott a tuhljaiak után. – Még találkozunk ezen az úton!

Csapatának egy részét gyorsan előre, a tuhljai útra küldte, hogy az erdő felől elvágja a tuhljaiak útját. Tudta, hogy a mongolok időben fognak odaérni.

A báró pedig a megmaradt csapattal a tuhljaiak nyomába vetette magát.

Az Opor felett három porfelleg úszott. Három csapat rohant a folyóparton. Az első csoport szétvert, rémült mongolokból állott. Nyomukban, Maxim vezetésével, a tuhljaiak. A tuhljaiak nyomában Tugar Volk vezetése alatt, a mongolok fő csapata. A mongol csapat harmadik része, melyet Tugar Volk előre küldött, hogy elvágja a tuhljaiak útját, hamarosan eltűnt a szem elől. Az üldözéstől felhevült tuhljaiak észre sem vették eltűnését.

A tuhljaiak elől menekülő mongolok hirtelen megtorpantak, mint menekülő csorda, ha szakadék elé ér. Váratlan akadály került eléjük – a tuhljai hágó mély sziklába vágott torkolata. Az átjáró jó két öl mélységű lehetett. Falai simára csiszoltak. Kapaszkodni rajtuk lehetetlen volt. A leugrás különösen az első sorokban – igen veszélyes, mert félő volt, hogy az utánuk következők egyenesen rájuk zuhannak. A halálos félelemtől hajtva – mely meg a leggyávábbnak is bátorságot kölcsönöz – a mongolok ellenségeik felé fordultak. Ebben a válságos pillanatban csillant fel számukra a legváratlanabb reménység. Észrevették társaikat, akik záporoként zuhogtak ellenfeleikre. A menekülő mongolok önkéntelenül fegyvereikhez kaptak. Ez a pillanatnyi bátorsághullám azonban nem segített rajtuk. Mint mindent elsőpró orkán, rontott rájuk a tuhljaiak csapata és minden akadályt legyőzve, söpörték a mongolokat a szakadékba. A hátsó sorokban állók sikongva hullottak a szakadékba, amíg az első sorok a tuhljaiak kardjától hullottak el.

Most a tuhljaiak torpantak meg a sima falak előtt! Hátuk mögött Tugar Volk vágat lovasaival, előttük pedig a félelmetes szakadék! Mit tegyenek? Maxim egy másodperc alatt döntött. A szakadék fenekén elterülő halott mongolok láttára, nagyszerű ötlete támadt.

– Hátsó sorok egy másodpercre forduljanak a mongolok felé és tartsák fel őket! Első sorok, hajítsátok a szakadékba a mongolok hulláit és ugorjatok rájuk! – kiáltotta.

– Hurrá! – örvendeztek a tuhljaiak és teljesítették Maxim parancsát.

A mongolok tetemei puffanva értek a szakadék fenekére. A tuhljaiak ismét reménykedni kezdtek. Közben száguldva érkezett meg a mongol sereg. Tugar Volk vágatott elől.

– Azt már nem! – kiáltotta. – Most nem csúsztok ki a kezem közül!

Súlyos alabárdjával lecsapott az első útjába eső harcosra, aki tegnap még hű katonája és szolgálója volt neki. Az íjász felhördült és volt ura lábai elé hullott.

A sebesült társa már lesújtani készült Tugarra, hogy megbosszulja társa halálát, mikor kétoldalról két mongol lándzsa fúrta át a testét és emelte a levegőbe. A tuhljaiak, akik az első sorban

állottak, rövid ellenállás után elhullottak. Ezek Maxim csapatának leggyengébbjei voltak és azok, akik az első ütközetben megsebesültek. Üldözéskor ezért futottak a leghátsó sorban. Mégis, egy percre sikerült feltartóztatniuk a mongolokat és ez elegendő volt ahhoz, hogy szerencsésebb társaik a szakadék menedéket adó fenekére érjenek.

– Állj! – kiáltotta Maxim. – Álljatok fel egy sorban és helyezkedjete el a fal mellett! Ha követni akarnak bennünket, véres fogadtatásban részesítjük őket!

– Első sor, ugorj utánuk! – örvényelt Tugar Volk. Az első sor a mélybe vetette magát. Lábra állni már nem tudott: sokan holtan értek a fenékre, ütközben találkozáva a tuhljaiak szekercéivel.

– Hurrá! – harsogták diadalittasan a tuhljaiak. – Nos, második sor, gyerünk csak!

A második sor azonban megállt a szakadék szélén és nem ugrott. Tugar Volk észrevette, hogy hibát követett el és haladéktalanul megerősített csapatot küldött lejjebb a völgybe, hogy az elzárja a szakadék kijáratát a tuhljaiak elől.

– Gerlemadár most már nem repülsz ki a karmaim közül, diadalmaskodott a báró. – Lám már közelednek vadászaim. Nos, gyermekeim, előre.

Tugar Volk lábai alatt ekkor fékeveszett mongol ordítás örvényelt a szakadékban. Az a csapat érkezett meg, melyet a tuhljaiak útjának elvágására küldött előre. Bömbölve vetették magukat a tuhljaiakra.

– Szaladjunk lefelé! – kiáltottak a tuhljaiak, de első pillantásra látták, hogy menekülésük reménye, mint a szappanhab foszlott semmivé.

Lent, a kijáratnál újabb mongol harcosok tömege feketélt. Ez a sereg egyenesen feléjük száguldott, elzárva előlük a menekülés útját. A kőkalitka foglyai voltak.

– Most meghalunk! – sóhajtott Maxim, miközben egy lábánál fekvő halott mongol báránybőr-köpenyében letörölte véres szekercéjét. Bajtársak! Föl végső küzdelemre!

Micsoda bátorsággal vetették magukat a harcba! Utolsó erejüket összeszedve, hősi erővel csaptak le a mongolokra, akik a lejtős, szűk úton, hihetetlen előnyben voltak velük szemben. Ismét, most utoljára, megbolygatták az ellenség sorait, fejetlenséget keltettek bennük és szörnyű pusztítást vittek véghez közöttük. A mongolok azonban a lejtős úton lefelé száguldottak és a lendület erejével morzsolták össze a tuhljaiakat. Beszorították őket a szűk sziklaátjáróba és véres mészárlás vette kezdetét. A bátor tuhljai ifjak hősiiesen küzdöttek és a mongolok úgy hullottak rakásra egymás után, hogy egész hullahegy tornyosult körülöttük. Maxim volt az egyedüli, akinek bár oroszánbátorsággal harcolt, még karcolás sem volt testén. A mongolok elkerülték Maximot. Ha rá is csaptak, csak arra törekedtek, hogy lefegyverezzék őt és elfogják élve. Tugar Volk így parancsolta.

A második mongol sereg, mely lenről, a völgy felől zúdult a szakadékba, most csapott rájuk. A tuhljaiak beszorultak a sziklaverembe. Falhoz szorították őket és csak annyi helyük maradt, amennyit kardjukkal és szekercéjükkel tudtak maguk előtt vágni. A tuhljai ifjak karjai gyengülni kezdtek. A mongolok pedig egyre özönlöttek feléjük, mint a tavaszi szennyes áradat habos hullámai.

Néhány ifjú, aki látta, hogy helyzetük reménytelen és az ellenállás céltalan, vak dühvel a mongolok sorai közé vetette magát. Súlyosan megfizetve életéért, ott hullott el a villogó mongol szekercék között. Mások, halk imát mormolva, szoroson a sziklafalhoz tapadnak, mintha attól várnák a segítséget. Ismét mások már teljesen céltalanul és gépiesen vagdalkoztak kardjukkal és szekercéjükkel és a mongol szekercék halálos csapásai már élettelen testre hulltak.

Már csak maroknyi csapat, az öt legerősebb és legvitézesebb ifjú küzdött, akik körülvéve Maximot, mint szikla állották a viharzó hullámokat. Ez az öt harcos már három mongol támadást vert vissza. Úgy állottak a hullahegy tetején, mint egy bástyán. A hősök kezében már kicsorbultak a kardok és szekercék. Ruhájukat szétrongyolták a csapások és elborította a vér. Arcuk és kezük véres. Maxim még mindig lelkesítette, buzdította társait Tugar Volk, aki fentről nézte a vadul verekedőket, csodálattal kevert dühvel tekintett le Maximra.

„Istenemre, nagyszerű fiatalember! – mormogott magában. – Nem csodálom, hogy ennyire elbájolta a leányomat. Engem is rabul ejtett volna bátorsága és hősiessége!”

A szakadék szélén álldogáló mongolok felé kiáltott:

– Előre! Ugorjatok rájuk! Fejezzük be már a mézszárlást! Ezt azonban – mutatott Maximra – ne bántsátok!

A mongolok, mint hatalmas közuhatag, omlottak a legyőzhetetlen hősök csöpp csoportjára és leteperték azokat. Még egy utolsó dühödt ordítás zúgott, az ellenségek még egyszer összeakaszkodtak, de ez már a vég volt. Minden hős tuhljaira egész tömeg mongol kapaszkodott és a dicső ifjak holtan rogytak össze. Csak Maxim állott még, mint hatalmas tölgy a mező közepén! Egy feléje ugró mongol koponyáját hasította ketté szekercéjével és máris a másik felé sújtott, mikor hátulról acélos kar szorította át torkát és a földre rántotta. Az ocsmányul földre döntött Maxim fölé Tugar Volk dühtől elkékült arca hajolt.

– Nos, pór? – kiáltotta gúnyosan a báró. Láthatod, hogy meg tudom tartani szavamat? Gyérünk, vasaljátok csak meg!

– Én, ha megláncoltatsz is, szabad ember maradok! Nekem csak a karjaimon csörögnek a láncok, de neked a lelkedden! – mondotta Maxim.

A báró vijjogva nevetett, otthagya Maximot, hogy rendet teremtsen seregében. Ebben a véres ütközetben igen nagy veszteséget szenvedett. Tugar Volk egy csapat épségben maradt mongolt vett magához és elindult velük birtoka felé. Az ottmaradottaknak megparancsolta, hogy kerítsék körül a szerencsétlen emlékü, véres hullákkal ellepett szakadékot. Mikor visszatért útjáról, az összes épen maradt mongolt magához szólította. Megparancsolta nekik, hogy maradjanak ott és őrizzék az átjárót, maga pedig néhány harcos kíséretében, a fogoly Maximmal együtt, visszafelé indult a táborba.

– Átkozott söpredék! – mormogott dühösen a báró, mikor veszteségeit számbavette. – Mennyi embert elpusztítottak! Eh, vigye az ördög a mongolokat, nem kár értük! Ha nem ezeken a holttesteken át vezetne az út a halalomhoz, én is ellenük lennék! Micsoda ember ez a pogány Maxim! Ez aztán egy harcos! Talán hasznomra lehet még valaha? Fel kell használnom őt, hiszen a kezeim között van! Vezetőnk lesz a hegyekben. Ki tudja, milyen az út arra, nincs-e valami ösvényféle arra felé? Most, hogy a kezemben van, magamhoz kell szoktatnom egy kissé. Barátságos leszek hozzá, lehet, hogy hasznomra lesz még!

A mongolok időközben elkészítették a lovakat az induláshoz. Maxim, kinek karjai, lábai nehéz vasláncokkal voltak megkötözve, véresen, sapka nélkül, cafatokban lógó ruhában ült a folyóparton egy kövön. Száját keményen összeszorította, szívében nagy reménytelenség lakozott. Előtte halomban bajtársainak és ellenségeinek tetemei. Milyen boldogok is azok! Milyen csendesen, nyugodtan fekszenek véres ágyaikban, feledve fájdalmat, boldogtalanságot és ellenségeskedést! Mit nekik a fenséges Dzsingiz-kán legyőzhetetlen ereje, mit a súlyos vasláncok! Őt pedig, Maximot, egy darab vas élettelen tárggyá változtatta, vad, vérszomjas hadvezérek kezében! Véres bosszú áldozatává lett! Milyen boldogok a holtak! Még így holtan, sebektől borítottan is megőrizték emberi ábrázatukat. Őt pedig szempillantás alatt rabszolgává, lelketlen állattá aljasították le!

– Igazságos Nap! – hördült fel fájdalmasan Maxim. – Vajjon a te akaratod-e az, hogy vasak közt pusztuljak el? Vajjon azért ragyogtad be boldog életem égét csodálatos sugarakkal, hogy most végtelen bánat és szenvedés perzselje szívemet? Nap megszűntél Tuhlja jó istenének lenni és ama vadak oltalmazójává lettél?

A nap nevetett! Ragyogó sugarakkal fürdött a holtak vérében. csókolgatta a hűlő ajkakat, a mély sebeket, melyekből még forró vér bugyogott.

Ugyanezekkel a napsugarakkal öntözte az erdőket, csodálatosan illatozó virágokat, a magas hegyi legelőket!

A nap mosolygott és isteni, részvétlen mosolyával még mélyebb sebet ejtett Maxim amúgy is kegyetlenül szomorú szívében.

6.

Furcsa álmodt látott Zahar Berkut az éjjel. Úgy tűnt neki, hogy az Órszíkla ünnepét ülik, melyet minden évben megtartanak. Az egész község a tuhljai völgy bejáróját őrző szíkla köré sereglett. A leányok koszorúkkal a fejükön, az ifjak zeneszerszámaikkal mind, mind tiszta ünneplőbe öltözve, ő pedig, mint a közösség legvénebbje, elsőnek közeledett a szíklához, hogy a szokásos imával üdvözlje. Az ima alatt azonban valami érthetetlen és megmagyarázhatatlan, fájdalmas érzés szorította össze a szívét. Maga sem tudta mi az. Forrón imádkozik, de két-három szokásos szó után, eltér az ősi ima szövegétől és új, sokkal lelkesebb és forróbb ima száll ajkairól... Köröskörül sötétedik. Az eget sűrű fekete fellegek borítják. Hatalmas mennydörgés, derékvastag lila villámok cikáznak, vakító fénnel árasztva el a tájat. Reszket a föld, a szent oszlop lassan meghajlik, elmozdul helyéről és rettenetes dübörgéssel zuhan feléje.

– Mit jelenthet ez? – kérdezte magától Zahar Berkut, mikor álmán tűnődött. – Szerencse, szerencsétlenség? Boldogság, boldogtalanság?

A kérdésekre nem talált feleletet. Álma mélyen a lelkébe vésődött. A gond súlyos felhője nehezedett Zahar öreg szívére.

Rossz előérzetei hamarosan igaznak bizonyultak. Dél felé szörnyű hírek érkeztek Tuhljába. A pásztorok, akik a szomszéd legelőkön őrizték a barmokat, lélekszakadva rohantak a faluba és kiáltva közölték, hogy a báró háza körül szörnyű ütközetnek voltak a tanúi. Nagy tömeg, soha nem látott fekete embert láttak, ismeretlen beszédet és szívettépő üvöltözést hallottak.

Az egész tuhljai ifjúság fegyvert ragadott és rohant a harc színtere felé. De megtorpant, mikor a báró házat körülvevő mongol hullatömeget látta. Kétségtelen, a báró házának lerombolására küldött egész tuhljai csapat odaveszett az egyenlőtlen küzdelemben. A tuhljai ifjak nem tudták, mit tegyenek, visszatértek a faluba. Mikor az agg Zahar meghallotta a borzalmas csata hírért, egész testében remegni kezdett és keserű könnyek peregtek le ráncos arcán.

– Íme, elpusztult a fiam! – suttogta. – Faluját védve hullott el az én Maximom! Így is kell lennie. Egyszer hal meg csak az ember! De nem mindenkinek jut dicső halál osztályrészl. Nem szabad bánkódnom miatta, örülnöm kell, hogy ilyen hősi sorsra jutott.

Így vigasztalta magát az agg Zahar, bár lelkét fájdalom csavarta. Szívének teljes melegével szerette legkisebb fiát.

Zahar erőt vett magán. A közösség hívta őt, a közösség várt reá. Vének és ifjak tömege tartott a tuhljai szakadék felé, mely mögött oly közel állt az ellenség, a félelmetes mongol sereg.

Tuhlja egész történetében először fordult elő, hogy a közösségi tanácsot az előírt szertartások és a közösségi zászló nélkül tartják meg. Először történt meg, hogy szekerce és kaszacsörgés közepette gyülekezett a közösség, miközben sötét fellegek függtek fejük felett. Az ifjúság összekeveredett az öregekkel, felfegyverzett emberek fegyvertelennel. Asszonyok járkáltak ide-oda, kérdezősködtek, vagy kétségbeesett zokogással siratták elveszett gyermeküket.

– Mit tegyünk? Mihez kezdjünk? Hogyan védekezzünk? – zúgott a tömeg.

Mindent legyőző kívánságuk az volt, hogy vonuljanak ki a faluból és utolsó csepp vérükig küzdjenek a mongolok ellen. Különösen a fiatalság követelte ezt.

– Úgy akarunk meghalni, mint testvéreink! Szülőföldünk védelme közben! – kiabálták. – Csak holttestünkön keresztül juthat az ellenség a tuhljai völgybe.

– Építsünk a szakadékban torlaszokat és mögülük pusztítsuk a mongolokat, – tanácsolták az idősebbek.

Mikor a lárma elült, megszólalt Zahar Berkut.

– Jól lehet, a háborús ügyek nem tartoznak rám és nem nekem – vén embernek – kell tanácsokat adnom nektek olyan ügyben, ahol magam nem tudok segítségtekre lenni, mégis azt hiszem, hogy a mi érdemeink nem lesznek nagyok, ha csak elkergetjük innen a mongolokat. Ezt különben nem is nagyon nehéz végrehajtani. Fiaink elhullottak kezük által, testvéreink vére öntözte szülőföld-

dünket és bosszúért kiált! Hogy bosszulhatnánk meg magunkat szülőföldünk leigázóin, ha csak elkergetjük a házaink elől? Sehogyan sem! Ha elkergetjük a mi falunktól, kétszeres dühvel támadnak majd más falvakra! Nem elkergetni, elpusztítani kell őket! Ezt kell most célul tűzni magunk elé!

A közösség figyelmesen hallgatta a szónok beszédét és a fiatalok, akik kapva kaptak minden új ötleten, máris beleegyeztek a tanács elfogadásába, holott még azt sem tudták, hogyan lehet megvalósítani a tervet. Az öregek részéről ellenvetések hangzottak el.

– Ne vedd zokon tőlem, Zahar bátya, – kezdte az egyik – de tanácsod bár bölcs és nagy dicsőséggel kecsegtet, megoldhatatlan. Erőink gyengék, a mongoloké pedig legyőzhetetlen. Még nem érkezett meg a segítség a többi közösségtől és ha meg is érkezik, nem lesz elegendő erőnk ahhoz, hogy a mongol sereget bekerítsük és nyílt harcban legázoljuk őket. Másképp pedig hogyan tudnánk elpusztítani őket? Nem, nem! Túl gyengék vagyunk ahhoz! Boldogság lesz számunkra az is, hacsak saját falunktól tudjuk eltéríteni őket, kényszeríteni arra, hogy elkerüljenek bennünket! Abban, hogy el tudjuk pusztítani a mongolokat, hiába is reménykedünk.

Mikor Zahar Berkut látta az ellenvetések komolyságát, fájdalmas szívvel akart elállani lángoló lelkének álmától. De két váratlan esemény fellobbantotta a tuhljaiak hangulatát és elhatározásukat gyökeresen megváltoztatta.

Lent, a falu utcáján, harsogó kürt- és trombitaszóval három csapat felfegyverzett ifjú vonult. Minden csapat előtt harci zászló lobogott. A büszke harci indulók hangjai messze szálltak a hegyek fölé!

A hegyaljai és hegyentúli közösségek megígért segítőcsapatai voltak ezek. Fiatal tölgyek, hatalmas, szélesvállú ifjú egytől-egyig... A három csapat megállott a tuhljai közösség népe előtt és üdvözlésképpen mélyen meghajtott a zászlóit. Lelkesítő látvány volt az egészséges rózsásképű fiatalok serege, kiknek arcán büszke öntudat fénylett. Akik tudták, hogy testükkel kell most védelmezni azt, ami a legszentebb számukra: szülőföldjüket.

A tuhljaiak hangos örömkialtásokkal fogadták az érkezőket. Csak azok az anyák fakadtak sírva, akik ma veszítették el fiaikat, látván a nép legszebb virágait, akik talán holnap éppen úgy holtan terülnek el a csataterén, mint ma a bátor tuhljai sasok. Zahar Berkut szíve is fájdalmasan összeszorult, mikor az ifjakra tekintett. Elgondolta, milyen büszkén magaslana ki Maxim még ezek közül a szálfatermetű legények közül is. Nem, elég! A holtat életre úgy sem kelheted! Az élő pedig csak az élőre gondol!

Még el sem ült az öröm, melyet a régvárt segítőtársak érkezése váltott ki az emberekből, mikor hirtelen, a szembenlévő oldal felől, az erdőszélén, mely a tuhljai szakadék felé nyúlt, ismeretlen és váratlan vendég tűnt fel. Faágaktól összekarmolt, megtépett, kócos lovon egy ember vágatott ki az erdőből. Mélyen a ló nyakára hajolt, hogy a faágak meg ne sértsék. Szőrével kifelé fordított mongol báránybőrbunda volt rajta, fején díszes hódprémsüveg. A távolból nem lehetett megállapítani ki az? Az ifjak úgy vélték, mongol felderítő közeleg és felhúzott ijakkal siettek elébe. A lovas azonban, amint kiért az erdőből és a tuhljai völgybe vezető lejtő széléhez érkezett, leugrott lováról és ledobta magáról az álcázásul felöltött mongol bundát. A tuhljaiak legnagyobb meglepetésére finoman hímzett selyemruhában. egy asszony állt előttük, övébe csillogó szekerce volt dugva.

– Miroszlava! Báronk leánya! – kiáltották fel a tuhljai ifjak és nem tudták szemüket levenni a csodálatosan szép, bátor leányról.

A leány láthatólag ügyet sem vetett rájuk. Lovát ott hagyta, ahol leszállott róla és fürge pillanással kereste a lefelé vezető ösvényt. A széles lapulevelek közölt hamarosan felfedezte azt és határozott, biztos léptekkel ereszkedett lefelé rajta, mintha gyermekkor óta ismerné a rejtett ösvényt. A völgybe érve a tömeg felé tartott.

– Jó napot, tiszteletreméltó közösség! – szólalt meg enyhén elpirulva. – Siettem, hogy közöljem veletek, mongolok közelednek és még az est beállta előtt ideérnek. Készüljete fel fogadtatásukra.

– Tudtunk már róla – zúgott a tömeg. – Nem újság ez nekünk.

A hangok ridegen és kimérten csengtek, telve ellenséges érzülettel a pogány báró lánya iránt, aki miatt annyi ifjú pusztult el. De a leány nem sértődött meg ridegségük miatt, jóllehet, látszott rajta, hogy érzi az emberek feléje áramló hűvösségét.

– Annál jobb. ha már felkészültetek – mondotta. – Most pedig kérem, mutassátok meg, hol van Zahar Berkut.

– Itt vagyok leányom – lépett hozzá Zahar.

Miroslava figyelmes és tiszteletteljes pillantását az aggastyánra emelte.

– Engedd meg, tiszteletreméltó atyám – szólalt meg benső izgalomtól átfűtött remegő hangon –, hogy mindenek előtt megmondjam neked: fiad él és egészséges.

– A fiam? – kiáltott fel Zahar. – Él és egészséges? Istenem! Hol van? Mi történt vele?

– Ne ijedj meg atyám a hírtől, melyet közlök veled. Fiad a mongolok fogságában van.

– Fogságban? – kiáltott fel Zahar döbbenet. – Nem, ez lehetetlen! Az én fiam inkább darabokra szabdaltatja magát, semhogy fogságba essen. Ez lehetetlen! Rám akarsz ijeszteni, te gonosz leányzó?

– Nem, atyám, nem ijesztelek. Valóság, amit mondok. Egyenesen a mongol táborból jövök, ahol láttam őt és beszéltem vele. Árulás történt, erőszakkal fogták el őt, vasbéklyókat kovácsoltak reá. Ép, egészséges, nem sebesült meg, bár ellenség vérében fürdött. Nem, atyám, fiad nem hozott szégyent nevére!

– Mit mondott neked?

– Azt mondta, vigasztaljalak meg bánatodban, egyedüllétedben, legyek a leányod, hogy fogadj gyermekeddé, mert én atyám... hangja még erősebben remegni kezdett, árva vagyok... nincs atyám!

– Nincsen atyád? Tehát elesett Tugar Volk és?

– Nem, Tugar Volk él, de Tugar Volk nem atyám többé azóta, mióta... elárulta... saját szülőföldjét és szolgájaként szegődött a mongoloknak...

– Ez várható volt tőle – válaszolta komoran Zahar.

– Nem tekintem őt atyámnak, mert nem akarok hazám árulója lenni! Légy te az én atyám! Fogadj leányoddá! Az én ajkammal esedez ezért a te szerencsétlen fiad!

– Fiam! Szerencsétlen fiam! – nyögött fel Zahar, de szemét nem fordította Miroszlava felé. – Nincs vigasz az én fájdalomra!

– Ne félj atyám! Ő még nem halt meg. Lehet, hogy sikerül megváltanunk rabságából! Halljad mit üzent velem Maxim!

– Beszélj, beszélj – sürgette Zahar.

– Azt tanácsolja a tuhljai közösségnek, hogy ne tartóztassa fel a mongolokat a szakadék előtt hanem engedje be őket a völgykatlanba. Ott bekerítheti és az utolsó szálig elpusztíthatja, ha pedig ez nem sikerülne, halálra éhezetheti őket. El kell torlaszolni a vízesés melletti átjárót és ki kell szállítani a faluból a közösség egész vagyonát: az összes gabonát, élelmiszert. A jószágot szét kell kergetni, – azután minden oldalról egyszerre a mongolokra támadni. „Ti, – mondotta Maxim, – csak itt győzhetitek le őket.” Ezt tanácsolja nektek.

Az egész közösség feszülten hallgatta Miroszlava szavait. Mikor a leány befejezte beszédét, mély csend állott be. Zahar büszkén és boldogan egyenesedett ki és ölelésre tárt karokkal közeledett Miroszlavához.

– Leányom! – mondotta. – Most már látom, méltó vagy arra, hogy Zahar Berkut leánya lehess! Ezek a szavak fiam szavai! Az ő bátor lelke árad belőlük! E szavakkal megvigasztaltad atyai szívemet! Könnyebben viselem el most már fiam vesztét, hiszen az ég ilyen leányt küldött nékem helyette!

Miroslava hangos zokogással borult Zahar öreg vállaira.

– Nem, atyám, ne beszélj így – mondotta Miroszlava –, fiad nem fog meghalni, visszatér. Még ma este ideér a mongol horda és ha Isten segít, elpusztítjuk azt és megszabadítjuk őt rabláncaitól.

E pillanatban a szakadék felől elnyújtottan szállt a tuhljai őrszemek kiáltása: „Mongolok”!

Rögtön ezután lihegve érkeztek meg az őrszemek és közölték, hogy az Opor völgyében feltűnt a mongolok megszámlálhatatlan serege. Haladéktalanul döntenie kellett, hogyan védekezzenek ellenük. Zahar Berkut megismételte a javaslatot, hogy eresszék be a mongol sereget a tuhljai völgykatlanba és itt, minden oldalról reájuk támadva pusztítsák el, vagy éheztessek halálra őket.

A közösség minden ellenvetés nélkül elfogadta a javaslatot. Az emberek házuk felé szaladtak, hogy vagyonukat a biztonságos erdőbe hordják. A tuhljaiak segítségére érkezett három csapat a vízesés felé rohant, hogy az átjárót a mongolok elől eltorlaszolja. A faluban hihetetlen zűrzavar uralkodott. Kiáltozás, parancsok, kérdések, a jószág bömbölése és a kétkerekű taligák kerekeinek nyikorgása, tompa hangzavarrá sűrűsödve hömpölygött végig a hegyeken. A tuhljaiak fájdalommal búcsúztak házuktól, kertjüktől és szántóföldjüktől, melyek arra ítéltettek, hogy a szörnyű mongol horda tapossa keményre földjüket. Az anyák síró gyermekeiket cipelték, az apák a jószágot hajtották és mindenfelé háziszerszámot, gabonával telt zsákokat, ruhákat vittek szekéren. A falu felett porfelhő kavargott. Csak a hegyi patak csörgedezett csöndesen és ezüstös sugárban omlott a szikláról a mélybe. A vén Őrszikla komoran állt a tuhljai szakadék bejáratánál és szomorúan figyelte gyermekeit, akik ezt a gyönyörű völgyet elhagyni kényszerültek. A szakadék fölé hajló óriás sziklatestével mintegy fedezni, biztosítani akarta menekülésük útját. A falu mögötti tanácskozóhelyen álló vén nyárfa is lehorgasztotta lombos fejét. A lemenő nap bíborában fürdő vízesés, mint vörös kendő függött a tuhljai völgykatlan fölött.

A falu teljesen kihalt. A házikók az esti homályba merültek, a por elült az úton. A lárma elcsendesült, mintha az örök pusztaság nyomtalanul elnyelte volna a völgy minden lakóját. A tuhljai hegyek mögött, könnyű bíborvörös felhők között lebukott a nap. A Tuhlját körülvevő sötét fenyőerdők csöndesen, titokzatosan susogtak.

A föld tompán dübörgött. A levegőt valami furcsa, zavaros lárma remegtette meg, melytől a legbátrabb emberek ereiben is meghűlt a vér. Valahol messze, messze az erdőben, sötét, mély szakadékokban, az embernemláttá rengeteg mélyén, farkasok üvöltöttek, rókák ugattak átható hangon, szarvasok bögtek, vadbikák bömböltek.

A faluban minden csendes, kihalt volt! Az égen áttetszően izzó ragyogás! De nem! A nap hirtelen eltűnt, a nyugat felől tömör falként közeledő, élő fekete felhő mögött, mely vad rikácsolással ereszkedett Tuhlja felé. A horda állandó kísérői és előhírnökei voltak ezek a hollók, méhek zsákmányra lesve, megszámlálhatatlan szárnyas csordaként lepték el az eget. A vészjósoló madarak kárógva keringtek a levegőben, majd hirtelen fekete gomolyagokra szakadva lecsaptak, mint a viharkergette fekete felhők! A tuhljai házikók békés szalmatetőit egyszerre ellepték a fekete vendégek. Kárógásuk egy óriásüstben forró víz bugyborékolására emlékeztetett. A völgykatlan meredek falának peremén némán, mozdulatlanul álltak a tuhljaiak. Onnan nézték a gyászos madarakat. Lelkük mélyén elátkozták a pusztulás és halál eme előhírnökeit.

A kép hirtelen megváltozott. Mint az őszi áradás, ha átszakítja a gátat, úgy tört a völgykatlanba, félelmetes bömböléssel a fekete szörnyek serege. Végtelen sorokban feltartóztatlanul! Amint a szakadékból kiértek, megállottak. Széles sorokba fejlődtek fel és lassan haladva előre, akadálytalanul özönlötték el a kihalt völgykatlant.

A rémítő óriás, Burunda bég, hófehér lován az élen kocogott. Mellette, alacsonyabb termetű lovas – Tugar Volk. Lassan, óvatosan haladtak, mintha minden pillanatban támadástól tartanának. De senki sem támadt rájuk. A falu kihalt volt, mintha dögvész pusztított volna benne. A mongolok fülsiketítő üvöltéssel vetették az első házakra magukat, hogy szokásuk szerint öljenek és raboljanak. Azonban sem élő embert, sem elrabolható holmit nem találtak. A mongolok féktelen dühvel keringtek egyik háztól a másikig. Leszaggatták az ajtókat, összezúzták a kapukat, darabokra tördelték a hordókat és edényeket, ledöntötték a kemencéket. Hiába volt azonban minden dühöngésük, a falu kihalt maradt.

– Átkozott kuvaszok! – dühöngött Tugar Volkhhoz fordulva Burunda. – Megszagoltak bennünket és elrejtőztek!

– Ne éjszakázzunk itt, bég? – kérdezte Tugar Volk és nem válaszolt Burunda szavaira.

– Nem éjszakázzunk addig, amíg nem találkozunk ezekkel a kuvaszokkal – válaszolta Burunda.

– Vezess bennünket ennek a lyuknak a kijáratához! Biztosítanunk kell a kijárót.

– A kijárat biztos, – nyugtatta meg Burundát Tugar Volk, holott maga is nyugtalankodott, amiért a tuhljaiak elhagyták a falut. Ezért aztán megkérte a béget, adja ki a parancsot katonáinak, hagyjanak fel a zsákmánykereséssel és igyekezzenek a kijáróhoz.

A mongol csorda első csapatai kelletlenül engedelmeskedtek a parancsnak. A többiek még a hasadéokban szorongtak és lávaként ömlöttek a völgykatlanba.

A legelső csapat elhagyta a falut és a sziklába vágott kivezető hasadékhöz sietett. A mongolok semmi gyanúsat nem észleltek, nyugodtan közeledtek a sziklafalhoz, amelynél a hágó kezdődött. Egyszerre óriás kődarabok zuhantak fentről rájuk. A földhöz lapított, súlyosan megsebesült mongolok üvöltése betöltötte a völgykatlant. Fölöttük nagy csoportokba verődve keringtek a dögmadarak. A mongolok fejvesztetten menekültek, de Burunda és Tugar Volk, meztelen karokkal vágtattak közibük.

– Esztelenek! Hová? – ordított, bömbölt, mint valami megvadult bika Burunda. – A kijáró előtetek van! Utánam!

Maga előtt kergetve a hordát, vad kiáltással vetette magát a hágó sötéten ásító torka felé. Meleg fogadtatásban részesültek! Valóságos sziklazápor zuhogott felülről, és a fenséges Dzsingiz-kán nem egy katonája fordult ki a nyeregből kiloccsant agyvelővel, összelapított fejjel, a szájukon kibugyanó, kékre vált nyelvükkel.

A hasadék sötét mélyéből úgy törtek elő a nyögések és átkozódások, mintha a pokol fenekéről hallatszanának. Az őrző Burunda túlordította a fájdalomkiáltásokat és jajveszékelt is.

– Előre! Nyúlszívű bitangok! Előre. Utánam!

Újabb mongol áradat hömpölygött a hágó felé, ügyet sem vetve a záporozó sziklákra.

– Előre! Fel! – kiáltott Burunda, pajzsával védekezve a ráhulló kövektől.

Tugar Volk egy csoport fiatal tuhljait vett észre, akik a hágó peremén csoportosan álldogáltak. Megparancsolta a közelben álló mongoloknak, hogy nyilazzanak rájuk. Fájdalmas kiáltások röptek el a sziklaperemről, mint a madarak és a mongolok üdvivalgásban törtek ki. A tuhljai fiatalok megbosszulták sebesült társaikat. Megkétszerezett dühvel és gyorsasággal zúdították az ellenségre, halált hozó lövedékeiket. Mindez bizonyosan nem tartotta volna vissza a fékevesztett Burundát, ha a kanyarban nem áll útjába újabb meglepetés: a hágót, egész a sziklaperemig, óriás, sziklából összehányt akadály zárta el. A tuhljaiak itt még hevesebben harcoltak. A felülről záporozó kövek elől nem volt menekülés. A mongolok rakásszám pusztultak. Végül Burunda is belátta, hogy reménytelen a helyzete: akkor tud csak átjutni a hágón, ha elkergeti a tuhljaiakat.

– Vissza! – kiáltott Burunda.

A hatalmas seregből megmaradt maroknyi mongol csapat mintha parittyából lőtték volna ki, száguldott ki a szakadékból.

– Az átjárót eltorlaszolták! – közölte Burunda a báróval. Lélegzete elfulladt, arcáról ömlött a veríték és a vér.

– Hagyjuk, hadd ámítsák még ma magukat, – mondotta Tugar Volk.

– Nem! – csattant fel önhitten a bég. – A fenséges Dzsingiz-kán harcosai nem halogatják másnapra dolgukat, ha el lehet ma is végezni azokat!

– Mit tehetnék még ma? – kérdezte Tugar Volk és remegve meresztette szemét a hágó komoran ásító, sötét torka felé. A halálosan megsebesült mongolok keserves nyögése még egyre hallatszott.

– El kell kergetni azokat a kuvaszokat, onnan fentről – tombolt Burunda és kezével a sziklaperemre mutatott. – Létrákat ide! Első sorok kapaszkodjatok a létrákra! Hátsó sorok, tartsátok nyilaitokkal vissza azokat ott fent! Majd meglátjuk, ki fog győzni!

A mongolok a közeli házakból létrákat hoztak. Tugar Volk tanácsára hosszú rudakkal erősítették össze azokat. Egységes, széles létrafalat alkottak így. A tuhljaiak figyelték az előkészületet.

A mongolok kiabálva kapták fel a létrákat és a sziklafalhoz cipelték. A tuhljaiak kövekkel, nyilakkal és hajítólándzsákkal fogadták a közeledőket. Komoly kárt nem okoztak azonban, mert a sebesült

és elesett mongolok helyére azonnal újak másztak. A létrafal egyre közeledett. Ugyanekkor a mongolok hátsó sorai nyílzáporral árasztották el a sziklaperemet. A tuhljaiaknak vissza kellett vonulniuk. Az iszonyatos létra egyre jobban közeledett. A tuhljaiakat a félelem kezdte hatalmába keríteni...

A harcmező közelében, sziklafal védelmében leterített szalmán üldögélt Zahar Berkut és köztözte a sebesülteket. Óvatosan húzta ki a nyílvevőket. Miroszlava segítségével kimosta a sebeket és remek kötést rakott a sebesült testrészeire. Hirtelen harcosok szaladtak lélekszakadva az öreghez. Tudatták vele a veszélyt.

– Mit tanácsolhatnék nektek, gyermekeim? – kérdezte az aggastyán.

Miroszlava azonnal talpraugrott és a veszélyeztetett helyre szaladt.

– Ne féljete! – mondta a tuhljaiaknak –, gyorsan elintézzük ezeket! Hadd nyilazzanak. Ti feküdjete a földre és tartsátok készen lándzsáitokat. Mihelyt az első mongolok félig kibújnak a perem mögül, vessétek rájuk magatokat. Ők fognak eltakarni benneteket a nyilak elől. Ha az első sorokat ledöntitek, azok ledöntik a hátsókat is. A félhomály nekünk kedvez. Elvesszük a kedvüket ettől a próbálkozástól és nyugodtan fogjuk eltölteni az éjszakát.

A tuhljaiak megfogadták Miroszlava tanácsát. Lándzsáikat készenlétben tartva hasra feküdtek. Egy ideig még süvöltöztek a mongolok nyilai, de lassan elmaradtak. Ez volt a jele annak, hogy az első sorok kezdtek fölfelé kapaszkodni a létrákon. A tuhljaiak lélegzetvisszafojtva várták a felbukkanó ellenséget. Már hallatszott a létrák fokainak recsegése, fegyverzörgés, lihegés... és egyszerre lompos prémsapkák bukkantak fel óvatosan a tuhljaiak előtt. Visszataszító, fekete fej követte a sapkákat, melyekből apró, fekete szemek meredtek a félhomályba. A szemek a földön fekvő tuhljaiakra szegeződtek. Testük egyre magasabbra és magasabbra emelkedett: már válluk is látszik, széles mellük, melyet bozontos báránybörbunda fed. Ebben a pillanatban vad kiáltással felpattannak a tuhljaiak és lándzsáik mélyen az ellenség mellébe fúródnak. Kiáltozás, üvöltés, zűrzavar. Rövid, de heves küzdelem... átkozódás, üvöltözés tör az ég felé... és egyszerre, mint feltartóztatatlan lavina zuhog le a mongolok első sora a létrákról. Estükben magukkal rántják az alattuk kapaszkodókat is. A kavargó, fejveszett gomolyagra, fentről kettőzött hevelességgel hullnak az óriás szikladarabok. A leszálló éjszakától eltakart poklot, a tuhljaiak diadalkiáltása hasogatja, melybe Burunda bég átkozódása és a sebesült mongolok jajveszékélése keveredik.

A bég őrzöngve vágatott fel s alá a völgyben. Haját tépdeste tehetetlen dühében. Magánkívül ugratott Tugar Volkhoz. Meztelen kardját fenyegetően emelte rá.

– Te kétszínű kuvasz! – csikorgatta fogait. – Kétszeres áruló! Ez a te műved! Te vezettél bennünket ebbe a csapdába, melyből nincs kiút!

Tugar Volk felfortyant a sértő szavak hallatára. Életben még senki nem illette őt ilyen sértésekkel! Keze önkénytelenül is kardja után kapott... Hirtelen mély sajtás hasított szívébe. Karja elgyengült és tehetetlenül hullott combja mellé. Fejét lehajtotta, fogait összeszorította és fojtott hangon így szólt:

– Fenséges bég, haragod igazságtalan Dzsingiz-kán hű szolgája ellen. Nem tehetek arról, hogy a pórok ellenszegülnek. Parancsold meg seregednek, hogy pihenjen le éjszakára. Reggel magad is meggyőződhetsz arról, hogyan szórják le őket, hervadó levélként a mongolok nyilai.

– Úgy!? – kiáltott fel Burunda. – Hogy aztán éjszaka ránk törjenek és egyenként vágják el harcosainak nyakát?

– Parancsold meg, hogy gyűjtsák fel a házakat és annak fényénél éjszakázzon a sereg.

– Ezt mind csak azért mondd, hogy elhárítsd magadtól haragomat! Nem! Te vezettél ide bennünket, te is vezetsz ki innen! Mégpedig holnap! Nem kímélve embert és időt! Hallod, amit mondok? Vigyázz még megkeserülheted!

Tugar Volk hiába bizonygatta a megvadult bégnek, hogy nem ő a hibás, hogy ő csak azt tanácsolta, ami a legjobbnak tűnt előtte... hogy a mongol haditanács elfogadta javaslatát. Minden vezetővel előfordulhat az, hogy akadályok gördülnek útja elé – mindez úgy pergett le Burundáról, mint a szikláról az eső.

– Rendben van báró – mondotta végül. – Kívánságod szerint cselekszem, de holnap ki kell vezetned bennünket ebből az egérfogóból, különben megjáród! Utolsó szavam ez! – Nem szavakat, hanem tetteket várok tőled!

Megvetően otthagyta a bárót. Seregéhez közeledett és harsány hangon kiadta parancsait. Megparancsolta, hogy haladéktalanul gyűjtsák fel a falut. Tisztítsanak el mindent a síkságról, ami az ellenségnek esetleg fedezékül szolgálhatna. Készüljenek fel az esetleges éjszakai támadásra. A mongolok boldogan üvöltöztek, már régen várták ezt a parancsot.

Tuhlja egyszerre lobbant lángra minden oldalon. A felcsapó lángok elűzték körülötte a leereszkedő éjszakai sötétséget. A füst lecsapódott a völgybe és ellepte az utat. A szalmatetőket fájdalmasan sziszegtek. A tűz egyre magasabbra csapott, mintha a csillagokat akarná emészteni bíbor szirmaival. A szél néha lenyomta a lángokat és szikraeső árasztotta el a völgyet. Hullámzott, mint a tó. A házak gerendái recsegve-ropogva dőltek össze. A szalmakazlak, gabonaosztatok izzó zsarátnokokká váltak, melyekből néha-néha kicsapott egy-egy fehér lángnyelv. A fák gyertyákként lángoltak, izzó leveleiket csillagszóróként hullatva el. A völgyet a ropogó fa és a részeg lángtenger tompa dübörgése ülte meg. Mint a pokol, vörösen izzott a tuhljai völgykatlan. A mongolok vad kiáltozással száguldottak az égő házak között és keresgéltek zsákmány után. Nyögve, roppanva dőlt el az évszázados nyárfa, mely a tuhljai közösség tanácsainak és bíraskodásainak hü társa volt. A mongolok fejszéssel vágták ki.

A tuhljai völgykatlanban megforrósodott a levegő. A hegyek felől hűvös szellő szálldosott. Felkapta a szikraesőt, megpörgette az izzó szalmakötegeket és tüzes nyílvevesszőkként röpítette maga előtt. A tuhljai hegyipatak először látott életében ilyen ragyogást-csillogást, először melegedett át jéghideg sziklamedrében.

Két óra hosszat tombolt a tűzvész. A sziklaperemről, hallgatagon és szomorúan nézték a tuhljaiak.

A mongolok ezután még a parázsló maradványokat a patakba dobálták és táboruk felállításihoz láttak. Megásták a tábor szélét képző árkokat és percek alatt felállították a főnökök sátrait. A sereg a szabad ég alatt éjszakázott a tűzvészről meleg földön.

A tuhljai völgykatlant ismét megülte a sötétség.

A mongolok szívesen raktak volna tüzet, de ekkor jöttek rá, hogy féktelen dühükben elégettek mindent, ami gyúlékony volt. Ami megmaradt, azt a patak sodorta magával. A mongol sereg így sötétben aludt, sötétben állottak az őrszemek őrhelyeiken. Még az árkot sem ásták ki az előirt mélységre, mert közben teljesen besötétedett. Burunda, mint valami fekete felleg loholt fel s alá a táborban. Dühös és elégedetlen volt. Ellenőrizte az árkokat és kiadta az utasításokat, hogyan védekezzenek az éjszakai támadás ellen. Éjfél felé járt már az idő, amikor a mongol táborban minden elcsendesült. A mély csendet csak az őrszemek kiáltozása és a vízesés zuhogása törte meg.

A mongol tábor egyik pontján fény csillant. Tugar Volk sátrában égett egy kis szurokfáklya. A sápadt fény, egyenetlen sárgás színbe borította a báró lakhelyét. Sivár és kietlen volt a sátor, mint Tugar Volk lelke e percben. Gondolataiba merülve járkált fel s alá a sátorban. Burunda fennhéjázó szavai súlyosan sértették büszkeségét. Mintha korbáccsal arcába vert volna! A báró szemei felnyíltak és észrevette, milyen síkos ösvényre tévedt.

– Peta, a fenséges Dzsingiz-kán kegyét ígérte nekem – mormogta. – Ez a pogány pedig kivasznak néz engem. Valóban ezeknek a szolgája lennék? Ennek a rabszolgának számtalan szolgája közül a legkisebb? Peta nekem ígérte ezeket a hegyeket, a kárpáti kormányzóságot, Burunda éppen az ellenkezőjével fenyeget! Be is válthatta volna fenyegetéseit az átkozott! Engedelmeskedjem neki! Természetesen! Hiszen karmai között vagyok! Fogoly vagyok, ahogy ezt Maxim mondotta! Jó, hogy eszembe jutott Maxim! Hol van? Nem lehetne-e az ő segítségével végrehajtani azt, amit Burunda tőlem követel? Talán cserébe felajánlanánk őt az átjáróért? Jó ötlet!

A sátra közelében heverésző két mongolnak kiáltott, hogy keressék meg és hozzák eléje Maximot. Kelletlenül indultak el a mongolok. Úgy látszik, a tuhljai levegő nem tett jót a fegyelemnek.

Hol van Maxim? Hogyan viselte fogságát. Maxim a tuhljai főutca kellős közepén üldögélt nehéz vasbilincseiben. Pontosan az előtt az udvar előtt ült, ahol gyermekkorát leélte, ahol még tegnap szabad emberként végezte mindennapi munkáját és ahol most ez a visszataszító mongol söpredék kószál fel s alá. Lovon hozták ide, de mikor kiadták a parancsot a falu felgyújtására, ledobták a lóról. Senki sem törődött vele, senki sem ügyelt rá. Szökésre mégsem gondolhatott, hiszen körülötte hemzsegték a mongolok, akik zsákmányt kerestek és pusztítottak. Maxim nem tudta mi történik körülötte. Úgy ült ott mozdulatlanul az úton, mint egy útjelző kő. Nem tudta gondolatait összeszedni, nem volt képes megtartani őket – elszálltak azok, mint a megriasztott madarak. Egyet, egyetlen egyet érzett csak határozottan: mérges kígyóként hogyan fonódnak rá a láncok, hogyan szipolyozzák ki testéből az erőt, az agyából az értelmet.

Hirtelen ragyogás lett körülötte. Gomolygó sűrű füst kúszott végig az úton, ellepte Maximot, marta szeméit és fojtogatta. Tuhlja égett. Maxim mozdulatlanul ült a tűzvész közepette. A szél felkavarta a port, szikrazáport zúdított rá, forró levegő csapta meg – Maxim semmit sem érzett. El akart pusztulni falujával együtt. Aranyló szikraesőként szeretett volna fellebbenni a magasba és a tündöklő csillagok közelében, a hús ég alatt – kihamvadni. A láncok! A láncok! Milyen szörnyen húzták most őt a láncok!

Az atyai ház is lángra lobbant. A láng kicsapott a tető alatt, vörös kígyóként kúszta körül a falakat, bepillantott az ajtón és hatalmas füstfelleget kergetett ki a szobáiból! Ő akart beköltözni a Berkutok hajlékába. Maxim lélektelenül nézte a tűzvészt. Úgy érezte, mellében megszakad valami, sajog, nagyon fáj. Mikor a láng újra kicsapott és leomlott a tető, mikor szülőházának falai bedőltek és hatalmas szikraszökőkút lövellt az ég felé – Maxim felordított fájdalomában és talpraugrott. Egy lépést tett, aztán eszméletlenül terült el a földön.

A tűzvész már kialudt. Elhallgattak az átjárónál harcoló mongolok vad kiáltásai. Csillagok lepték el a tuhljai völgy fölé boruló eget. A mongol táborban csend honolt. Maxim még mindig az út közepén hevert eszméletlenül. Szemben a szülői ház hamvaival. A csillagok sajnálkozva tekintettek le sápadt, véraláfutásos arcára. Mellkasa lassan emelkedett. Ez volt az élet egyetlen jele. Így találták meg a mongolok és szörnyen megijedtek, hogy meghalt. Mikor föllocsolták és megmosták, Maxim felnyitotta szeméit és körülnézett.

– Él! Él! – kiáltoztak boldogan és hóna alá nyúlva odataszígták a félig eszméletlen fiút a báró sátrához.

Tugar Volk szinte megrettent, amikor Maximot ilyen állapotban meglátta. Arca, melyet most mostak le, zöldesen sápadt volt. Ajkai megrepedeztek a hőségtől és szomjúságtól. Szemei, melyet vörösre mart a fájdalom és füst, üvegesen meredtek a semmibe. Lábai reszkettek, mint egy százesztendő aggyasztáné. Maxim egy percig állt, majd elhagyta ereje és elterült a földön. A mongolok távoztak. A báró sokáig nézte elgondolkozva Maximot. Miért gyűlölte ennyire ezt az embert? Miért kergette fiatal fejét ilyen szörnyű szerencsétlenségbe? Miért nem parancsolta, hogy azonnal öljék meg? Miért ítélte lassú és kínos halálra? Biztos, hogy a mongolok hamarosan megunják cipelni őt és darabokra szabdalva eldobálják az út mentén. Miért irigyelte ennyire ezt a fiatal embert? Talán mert megmentette a leánya életét? Talán mert leánya beleszeretett? Vagy becsületes, tiszta szívéért és bátorságáért? Vagy talán azért, mert egyenrangú akart lenni vele? Nos, most egyenrangúak lettek: mindketten foglyok, mindketten szerencsétlenek.

Tugar Volk érezte, mint hűl ki a Maxim ellen táplált dühe, mint a tűz, amely lassan hamvadni készül. Mikor Maximot foglyul ejtették, biztatta és bátorította őt. Azonban nem együttérzés diktálta ezt neki, hanem ravaszság. Maxim egy szóval sem válaszolt akkor a báró szavaira. Igaz, a báró lehetetlen tanácsokat adott akkor Maximnak. Azt tanácsolta, álljon a mongolok szolgálatába, legyen vezetőjük. Bőséges ajándékot és kitüntetést ígért neki cserébe. Megfenyegette, ha ellenkezik: a mongolok kivégzik!

„Végezzenek ki, öljenek meg!” Ez volt az egyetlen felelet, amit a báró Maxim szájából hallott. Csodálatos, ez a büszkén odavetett mondat, amely Maxim forró szabadságvágyáról tanúskodott – nemhogy méregbe hozta volna akkor Tugar Volkot, de tetszett neki.

Most mintha valami jeges merevség oldódna fel a szívében. Itt, a nemrég még szabad Tuhlja hamvai felett, döbrent arra, hogy a tuhljaiak mennyire igazságosan és becsületesen járjak el vele szemben. Lelke, melyet a hatalomvágy és mohóság még nem vakított el teljesen, kénytelen volt beismerni, hogy nagyot hibázott.

A báró mindezeket végig gondolva most egész más szemmel nézett a lábai előtt heverő Maximra. Odalépett hozzá, karja alá nyúlt és fel akarta ültetni a padra.

– Maxim – szólt hozzá gyöngéden –, mi történt veled?

– Hagyj! – nyögött fel gyenge hangon Maxim. – Haljak meg nyugodtan.

– Maxim, kedves barátom, miért gondolsz te a halálra. Én azon töprengök, hogyan szabadíthatnák meg, te pedig a halálra gondolsz? Ül ide a padra, végy erőt magadon. Meg kell veled beszélnem valamit.

Maxim felét sem értette és hitte annak, amit a báró mond. Kétkedett jóságában. A gyengeség, fáradtság és éhség nagyon levették a lábáról. Szükség volt arra, hogy összeszedje erejét. Így nem utasította vissza a báró vendégszeretét. Egy serleg bor tűzfolyamként futotta át az ereit, szívdótt testébe, szinte életet öntött belé. Egy darabka sült hús elcsitította éhségét. Míg evett, a báró kedves szavakkal próbálta bátorságát és életkedvét visszaadni neki.

– Ostoba fiú – mondotta –, olyan embernek, mint te, élnie kell, nem a halálra gondolnia! Nincs drágább az életnél! Nincs az a kincs, mellyel megvásárolni lehetne azt!

– A fogoly élete értelmetlen és céltalan – felelte Maxim –, százszor inkább a halál.

– Persze... természetesen... magától értetődik – helyeselt a báró. – Hallod, azt mondom neked, hogy megszabadulhatsz.

– Áruljam el érte népemet? Vezessem át a mongolokat a hegyeken?... Nem, inkább meghalok, mintsem így érjem el szabadságomat!

– Nem erről van most szó – mosolygott a báró. – Arról, hogy – ahogyan te kifejezed magad, – árulás nélkül, még ma szabad lehetsz.

– Hogyan? – kérdezte Maxim.

– Tudtam, hogy ez érdekelni fog – nevette el magát a báró. – Nos, kedvesem, így áll a helyzet: a tuhljaiak bekerítették bennünket a völgyben és az átjárókat sziklával torlaszolták el. Magától értetődik, hogy ez az ellenállás nevetséges, hiszen ezzel úgy sem tartóztathatnak fel bennünket. Sajnáljuk azonban vesztegetni az időt.

Maxim szemeiben öröm csillant meg.

– Azt mondtad, hogy bekerítették a tuhljaiak? – kiáltott fel. – Nem tudtok kikerülni innen? Istennek legyen bála érte! Remélem is, hogy nem tudtok kijutni innen! A tuhljai nép makacs: akit egyszer megkaparintott, azt nem szereti kiereszteni kezéből!

– Ta-ta-ta! – szakította félbe a báró. – Fiatalember, ne örvendezz előre. A mi hatalmunk nem olyan, hogy egy maroknyi tuhljai kézbe tudná kaparintani! Ismétlem: nem attól félünk, hogy elfogunk itt bennünket, hanem minden fölöslegesen elfecsérelt percért kár! Sietünk!

– Miben tudnék én segíteni nektek?

– Elhatároztam, hogy még egyszer fogok alkudozni a tuhljaiakkal, fel akarlak ajánlani téged cserébe – az átjáróért! Remélem, elárulod nekem azokat a szavakat, melyek megtalálják az utat atyád és honfitársaid szívéhez, hogy javaslatomat elfogadják.

– Hiú remények, báró! Tuhlja közössége sohasem egyezik bele ilyen cserébe!

– Nem egyezik bele? – kiáltott fel a báró. – Miért nem egyezik bele?

– A tuhljaiak utolsó emberükig küzdeni fognak, hogy át ne engedjenek benneteket a hegyeken. Azt hiszed, olyan csekélységért, mint én, árulóivá lennénk hegyaljai és hegyentüli testvéreiknek? Engednék, hogy az ő falvaik is úgy pusztuljanak el, mint a mi Tuhljánk!

– Te ostoba gyerek, úgymint elpusztulnak! – válaszolt a báró. – Hiszen a tuhljaiak ereje vajmi kevés. Nem állíthat meg bennünket!

– Báró, ne kérkedj! Nem kell ide nagy erő, hiszen maga a természet tartóztat fel benneteket, hatalmas sziklafalaival!

– Mégis, mondd, hogyan kell atyáddal és társaival beszélnem, hogy szavaim utat találjanak szívükhöz?

– Igazat és őszintén szólj! – ez szívük egyetlen kulcsa.

– Nem így van ez, fiú – elégedetlenkedett a báró. – Nem olyan egyszerű ez nálatok. Atyád, – öreg varázsló. Ő olyan szavakat ismer, melyek minden szív kapuját kinyitják. Biztosan téged is megtanított ezekre! Ha nem ismerted volna ezeket a varázsszavakat, nem tudtad volna az én íjászatomat magadhoz fordítani. Olyan elkeseredetten harcoltak – minden fizetség nélkül – a mongolok ellen, mintha legalább is hatalmas jutalom várt volna rájuk!

Maxim elnevette magát.

– Furcsa ember vagy te báró – mondotta. – Én semmiféle varázsszavakat nem ismerek. Egyet azonban megmondok, ha ismernék olyat, akkor sem árulnám el neked soha, hogy rábeszélj a tuhljaiakat ilyen cserére!

A büszke bárót elöntötte a düh.

– Kölyök! Ne feledkezz meg róla, hogy ki vagy és hol vagy! – kiáltotta. – Ne feledkezz meg arról, hogy fogoly vagy és életed a mongolok kénye-kedvétől függ!

– Mit számít az én életem... – válaszolta nyugodtan Maxim. – Nem kapaszkodom és harcolok érte! Aki ha csak egy percre is megízlelte a fogságot, – az rájöhetett, hogy rosszabb, mint a halál.

E pillanatban félrelibbent a sátor ajtaja és Miroszlava lépett be sietős léptekkel. Gyors pillanattal tekintett körül és atyjára ügyet sem vetve, Maximhoz rohant.

– Itt van! Itt van hát! – kiáltott örvendezve. Úgy húzott ide valami! Maxim, te sasmadaram! Mi történt veled?

Maxim szoborrá merevedett. Tekintetét le nem vette Miroszlaváról. Keze a lány kezében feküdt. Miroszlava hangja ünnepi harangszóként csendült fülébe. Felüdítette, mint hervadó virágot a harmat. A leány Maximhoz simult és könnyeivel áztatta a nehéz vasláncokat, a fiú karján megalvadt vért. Kimondhatatlan boldogság ömlött Maxim lelkére. Halántéka forrón lüktetett. Újjászületett benne az élet, a bátorság! De a láncok kegyetlenül nyomták és eszébe juttatták, hogy fogoly. Fogoly és feje felett ott lebeg a síkos görbe mongol kard. Ez a gondolat, mint a vipera kúszott a szívére. Szemeiből kibuggyantak a könnyek.

– Miroszlava – szólalt meg elfordulva –, miért jöttél ide? Hogy még kegyetlenebbé tedd szenvedésemet? Kész voltam már a halálra, de te újra fellobantottad bennem az élet fényeit!

– Kedvesem! – válaszolta Miroszlava. – Ne veszítsd el a hitedet. Azért jöttem ide az ellenség táborába, dacolva minden veszéllyel, hogy megmondjam neked: ne veszítsd el hitedet!

– Mit érek a hittel? A remény nem tépi szét a láncokat.

– Atyám széttépi azokat.

– Ó! Atyád! Igaz említette, hogy kész erre, de olyan szolgálatot követel ezért tőlem, melyet nem teljesíthetek.

– Milyen szolgálatot?

– A tuhljaiakhoz akar menni, – szerződést kötni, hogy cserébe felengedjék érettem a mongolokat a völgykatlanból. Azt követeli, hogy áruljam el neki a varázsszavakat, melyekkel atyám és a tuhljaiak szívét megnyerheti.

Miroszlava először csodálkozva tekintett atyjára. A csodálkozást hamarosan öröm váltotta fel.

– Atyám! – kérdezte – valóban igaz ez?

– Igaz – válaszolta Tugar Volk.

– Azt hiszed, hogy Maxim ismer ilyen szót?

– Ismernie kell! Első szavával téged is magához láncolt! Varázslat nélkül nem történhetett ez! Miroszlava szenvedélyes szerelemtől ragyogó arccal tekintett Maximra. Aztán atyjához fordult.

- A parancsnok engedélyt adott a tárgyalásra?
 – Még nem. Egy perc alatt megszerzem. A sátra itt van a szomszédban.
 – Akkor eredj. Ezalatt rábeszélem Maximot, hogy árulja el neked azt a szót.
 – Rábeszéled?
 – Majd meglátod! Eredj!
 – Megbabonázta ezt a lányt! – mormogott a báró és kilépett a sátorból. – Megbabonázta, egész biztos! Maga borul a fiú nyakába!
 – Maxim, szerelmem – ölelte át Maxim nyakát Miroszlava, amint atyja eltávozott. Csókolgatta sápadt, kicserepesedett száját. – Ne bánkódj. A mongolok nem hagyják el élve ezt a völgyet. Itt fognak elpusztulni mind!
 – Miroszlava, napsugaram! – válaszolta szomorúan Maxim. – Boldogan hinném én ezt, de rettenetesen erősek ezek. A tuhljaiak pedig gyengék nagyon.
 – Hegyaljai és hegyentúli közösségek jöttek segítségükre.
 – Rosszul vannak felfegyverezve azok.
 – Ne nyugtalankodj emiatt. Hallgasd: szekercék százai csattognak az erdőben. Még néhány perc és köröskörül a völgy peremén, tábornüzek gyúlnak. Minden tűznél egy mesterember ül majd, aki hajtógépeket fog kovácsolni. Hatalmas köveket fognak hajítani ezek a gépek a mongol tábor kellős közepébe!
 – Ki találta ki ezt? Ki tanította erre mestereinket?
 – Én, szerelmem! Egyszer megfigyeltem a hajtógépeket, melyek Halics falainál állottak. Mielőtt a nap a Zelemeny felé emelkedik, ötven hajtógép fog halált szórni a mongolok fejére!
 Maxim nevetve-sírva ölelte magához Miroszlavát.
 – Életem! kiáltotta. – Te leszel Tuholscsina mentőangyala!
 – Nem, Maxim! – válaszolta a leány. – Nem én leszek Tuholscsina mentőangyala, hanem atyád. Mit érnek az én nevetséges hajtógépeim, az ellenség hatalmas ereje ellen? Atyád olyan hatalmat fordít ellenük, amely ellen nincs sereg, mely megállná a helyet!
 – Micsoda hatalmat? – kérdezte Maxim.
 – Figyelj! – mondotta Miroszlava.
 A csend megülte a völgyet. A hegyekben valahol mennydörgés visszhangzott.
 – Dörög – suttogta Maxim. – Mi ez?
 – Mi – szakította félbe élénken Miroszlava. – Ez a mongolok pusztulása! Pusztító vihar ez náluk! Ez a mi oldalunkon áll!... Figyelj csak!
 Miroszlava óvatosan körülnézett, bár rajtuk kívül senki sem volt a sátorban. Mégis, egészen közel hajolt Maxim füléhez és néhány szót suttogott. Maxim – mintha láthatatlan erő rántotta volna fel, – felugrott. Láncai megcsörrentek.
 – Leány! Varázslatos látomás! – kiáltott fel, majd hirtelen aggódva nézett körül. Ki vagy te és ki küldött ide, ilyen hírekkel? Most már látom, hogy te nem Miroszlava Tugar Volk leánya vagy! Nem! Te annak az Órszıklának csodálatos szelleme vagy, akit mi Tuhlja védőszentjének nevezünk!
 – Nem, Maxim! Nem, kedvesem – válaszolta ez a csodálatos leány. Én vagyok az a Miroszlava, aki oly forrón szeret téged, hogy boldogságodért életét is odaadná.
 – Nélküled nincs boldogság számomra!
 – Maxim, figyelj: menekülj gyorsan ebből a táborból!
 – Hogyan meneküljek? Az őrség vigyáz.
 – Az őr átenged. Látod, engem is beengedett az őrség. Csak öltözz át ruhámba és húzd ujjadra ezt a gyűrűt – ezt a mongol hadvezér adta nekem. Szabad mozgást és védelmet biztosít. Felmutatod az őrségnek és szabad vagy!
 – És te?
 – Engem ne félts! Atyámmal maradok.

– A mongolok megtudják, hogy te bocsátottál szabadon és kegyetlenül bosszút állnak rajtad! Nem! Nem egyezem bele!

– Mondom, ne félts te engem! Tudok magamon segíteni.

– Én is, – makacskodott Maxim.

E pillanatban lépett be a báró. Arca, komor, majdnem bíborvörös volt. Homlokán elégedetlenség és düh felhője sötétlett. Burunda még ridegebben bánt vele, mint előbb. Maxim kicserélésének tervét ellenvetésekkel fogadta és alig akarta megadni beleegyezését. A báró egyre szorosabbra érezte fonódni a hurkot, melynek elszakíthatatlan szálai torkát fenyegették.

– Nos? – kérdezte mogorván, rá sem tekintve lányára és Maximra.

– Miroszlavának szerencsés ötlete támadt.

– Minden rendben van, atyám, csak...

– Csak mi?

– Maxim varázsszavának csak akkor van ereje, ha saját szájából hangzik el.

– Akkor vigye el az ördög! – mordult mérgesen a báró.

– Nem, atyám. Hallgasd meg tanácsom. Parancsold meg hogy oldozzák le róla a láncokat és menj vele a tuhljaiakhoz. Itt van Peta gyűrűje: az őrség átengedi őt.

– Leányom, köszönöm a jó tanácsot – gúnyolódott a báró – „Vidd el magaddal a tuhljaiakhoz”, azaz vedd el magadtól az utolsó foszlányi reményt is! A tuhljaiak elkergetnek engem, Maxim meg ottmarad! Én egyedül megyek, varázsszó nélkül!

Miroszlava elsomorodott. Szemeit könnyek lepték el.

– Sasmadaram! – tapadt forrón Maximhoz. – Tégy úgy, ahogy tanácsoltam: vedd a gyűrűt!

– Nem! Miroszlavám, ne félts engem! Már elhatároztam, mit teszek. Eredj, légy segítségére mieinknek! Az Őrszikla is segítségetekre lesz!

Keserves volt Maxim és Miroszlava elválása. Miroszlava a halál karmaiban hagyta szerelmét. Igyekezett titkolni kétségbeesését, még egyszer lopva megcsókolta és kezét forrón megszorítva, kirohant a sátorból atyja után. Maxim egyedül maradt a báró sátrában. Szívét féktelen öröm feszegette, gond és féltés szorította.

7.

– Miféle zaj ez az erdőben? – kérdezte a báró leányától, miközben a mongol táboron haladtak keresztül.

– Fát vágnak – felelte kurtán Miroszlava.

– Most? Éjszaka?

– Mindjárt nappal lesz!

Valóban, Alig mondotta ki Miroszlava ezt, a tuhljai völgykatlant körülölelő sziklafalak peremén apró fények lobbantak: a tuhljaiak csiholtak szikrát és élesztették a tüzeket. A tüzek hamarosan magasán lángoltak köröskörül. Olyanok voltak, mint óriási farkasok, melyek a völgykatlanban elpihent mongol seregekre kívánják vetni magukat. A tüzek fényében néhány ide-oda mozgó, pontszerű alak látszott. A fejszék csattogása erősödött.

– Mit csinálnak? – kérdezte a báró.

– Gerendákat ácsolnak. – Minek?

– Majd meglátod.

Apa s leánya folytatták útjukat a táboron át. Néha feltartóztatták őket az örök – ilyenkor meg kellett a gyűrűt mutatniok.

Az őrszemek aggódva figyelték a tüzeket. Felkeltették főnökeiket. Mikor látták, hogy a tuhljaiak nyugodtan viselkednek, nem rendeltek el riadót, csak megparancsolták, hogy legyenek nagyon óvatosak! A mongolok számára előnyös volt a tűz, így nem érhettenek titokban támadás. Míg a tüzek égnek, nyugodtan alhatnak. Úgyis nehéz feladat várt másnap reájuk.

Tugar Volk és leánya elhagyták a tábort és a nyílt mezőn haladva, elérték a sziklafalat. Sokáig kóboroltak a sziklák között, míg Miroszlava meg nem találta az útilapukkal ellepett régi ösvényt. Nehézkesen kapaszkodtak felfelé.

– Ki az? – hallatszott fentről, a tűztől.

– Saját! – válaszolta Miroszlava.

– Mi az, hogy saját? – kiáltották a tuhljaiak és elállták az ösvényt. Azonnal felismerték Miroszlavát, aki elől haladt. – Ki van veled?

– Atyám. A mongol bég béketárgyalásra küldte véneinkhez.

– Miféle béketárgyalásokra? Mihelyt felkel a nap, másképpen fogunk beszélgetni vele!

– No nézd csak, milyen bátrak! – nevette el magát Tugar Volk. – Nem kell sokáig várakoznotok erre a boldogságra! Csak azt nem tudom, valóban annyira fognak-e örülni anyáitok, amikor a beszélgetés után, fiaik fejét a mongol dárdák hegyén fogják vizionlátni?

– Keselyű! Elrepiül fülünk mellett a beszéded! – vették körül a bárót a tuhljaiak.

– No, no – igyekezett megbékíteni őket a báró –, én nem kívánom nektek ezt, csak azt akarom mondani, hogy mennyire kellemetlen dolog is az! Éppen ezért jöttem véneitekhez. Béketárgyalásra, hogy megmentselek benneteket ettől! Sajnálak benneteket, tapasztalatlan fiatal emberek! Készek vagytok vakon a halálba rohanni, mit sem törődve azzal, hogy van-e értelme, vagy nincs. A véneknek azonban gondolkodniuk kell ezen!

Beszéd közben a báró a tűz felé közeledett. Ácsok gyalultak ott gerendákat. Egyik lyukat fűrt beléjük, másik nyílást vágott rajta, harmadik ékeket vert belé.

– Mit csináltok? – kérdezte a báró.

– Találd ki, ha olyan bölcs vagy! – felelték gúnyosan a mesteremberek. A gerendákat leállították a földre. Olyanok voltak, mint egy kapu. Erős támasztógerendáik voltak elől, és két ilyen kaput, alul is, felül is vastag erős deszkák tartották össze. A báró rápillantott és csodálkozástól ámultan csapta össze a kezét.

– Hajtógép! – kiáltott fel. – Kölykök, ki tanított meg benneteket az ilyen szerszám készítésére?

– Akadt, aki tanítson! – válaszolták a mesterek és nekiláttak, hogy egy hatalmas fatöncből, óriási kanálhoz hasonló valamit vájjanak ki.

Egy ilyen „kanál” nyelét, szorosan összesodrott, vastag kötél közé erősítették. A kötelet az első kapuk félfáihoz erősítették. A kötél egyre jobban összecsavarodott. A kanál szélesebbik felében elhelyeztek egy hatalmas szikladarabot. A kötelei elengedték és az a csavarodás erejétől feldobva a „kanalat” – a behelyezett szikladarabot messze, a mongol tábor közepére vetette.

Tugar Volk körülnézett. Minden tűznél mesteremberek – minden tuhljai paraszt mesterember volt – ácsolták az ehhez hasonló hajtógépeket. A fiatalok és az asszonyok hajtották a kötelet csavaró szerkezet hajtókarját.

„Ha ilyen gépek állják el utunkat, bizony nehéz lesz a mongoloknak áttörni az átjárón!” – gondolta Tugar Volk magában, miközben leányával együtt, kitaposott ösvényen ment az erdő szíve felé, ahol egy nagy tábortűz körül a tuhljai vének ültek és tanácskoztak.

– Miroszlava! – szólalt meg rövid hallgatás után Tugar Volk. – Te tanítottad meg őket a hajtógép készítésére?

– Igen – válaszolt a leány és a dühkitörést várva atyjára emelte tekintetét.

Nem! A báró arcán meglepedés futott keresztül.

– Helyes, leányom! – mondta röviden.

Miroszlava elcsodálkozott. Nem értette, mit jelent apja mostani viselkedése. Nem tudta, hogy a báróban megingott a mongolok hadjáratának győzelmébe vetett hite. Ezért – minden eshetőségre számítva – közeledni kellett a közösség felé. Leánya most bár öntudatlanul segített neki ebben.

Kiléptek a tisztásra, ahol egész éjszaka tanácskoztak a vének. A tágas tisztás enyhén dél felé lejtett és északról lágy kárpáti mészkőfal zárta el teljesen. Évszázados fenyők vették patkóalakban

körül – kelet, dél és nyugat felől – úgy, hogy a nap csak a zenitről pillanthatott be ide. Valaha a tisztás egy sziklahát volt, melyet hosszú évezredek alatt puha mohapázsit és nagylevelű útilapu nőtt be. Egy kitaposott ösvény vezetett át a tisztáson a mély, sziklába vájt barlanghoz. A barlang nyitott oldala dél felé fordult. A falak dísztelenek, szürkék voltak. A kőbe padok voltak vésvé. A kő itt vörös volt, égetett. Sok helyütt még régi tüzek nyoma látszott. A mennyezetten volt a barlang egyetlen dísz: nagy cipóalakú faragás, melyet aranyabroncs ölelt körül.

A tuhljai ősök szentélye volt ez, ahol a legfelsőbb teremtőkhöz, a Teremtő-Napistenhez imádkoztak. Azt ábrázolta a mennyezetbe vésett, aranykoronás félgömb. A keresztény szerzetesek már régen megkeresztelték a tuhljaiakat. de azok – miközben a korcsini templomban a keresztény istenhez imádkoztak – nem feledkeztek meg őseik isteneiről sem. A „Fénylő Tisztáshoz” vezető ösvényt sohasem nőtte be a fű, közepén sohasem hamvadt ki a tűz. (Ezért is nevezték „Fénylő Tisztásnak.”) Lada és Did szobrai előtt gyakran szállt föl kavarogva az illatos gyanta füstje, gyakran repdestek az áldozatul hozott galambok, a tuhljai ifjak és leányok ajándékai az ősök isteneinek. Azonban a nép lassacskán elfelejtette ősi isteneit.

A papok egyre szigorúbban ügyeltek arra, hogy az emberek ne imádkozzanak őseik istenéhez. Az ifjúság nem hordott többé ajándékokat Ladának és Didnek.⁶ A gyermekek felnőttek és sohasem hallottak az ősi istenekről, az ősi szokásokról. Csak az öregek között akadt néhány, akikben megmaradt valami az ősi, szabad vallásból, mely megengedte, hogy minden közösségnek meg legyen a maga: istene (Tuhljának: az Őrszikla). Ez az isten nem ijesztgette az embereket, nem döntötte bajba őket, de a gonosz emberek számára a legsúlyosabb büntetést szabta ki: a test és a lélek halálát.

Az új vallás, valahol a messze keleten született és elkeveredett a mi ősi hitünkkel. Csak ez a keveredés tette lehetővé az új vallásnak azt, hogy megférjen a nép ősi hitével.

Lassan-lassan elhaltak az óhitű vénék és azok, akik még éltek, nem merték nyíltan hirdetni őseik hitét. Nem merték átadni azt az ifjú nemzedéknek.

Oroszországunk ősi hitének egyik legállhatatosabb követője: Zahar Berkut volt. És – csodák, csodája! – ezt az állhatatos hitet a vándorló barátok kolostorából hozta magával! Az agg Akinfj atya oltotta belé.

Ez az öreg, csodálatraméltó orvos mesélt-e neki az óhitről, mely oly közel áll a természet erőihez, vagy Zahar szíve vonzotta hozzá? Nem tudni. – Idegenkedett a bizánci keresztény hittől. Zahar – az agg szerzetesnél töltött idő alatt – lángoló követője lett az ősi hitnek és megfogadta, hogy haláláig hű lesz hozzá.

Már tuhljai tartózkodása idején tudomást szerzett a „Fénylő Tisztásról”, ahol réges-régen kialudt az örök tűz, ahol nem bodrozott az illatos gyanta füstje. A korcsini papok tisztátalannak és átkozottnak nevezték azt a helyet. Az emberek bármennyire is megfélelkeztek a „Fénylő Tisztásról”, a Nap megszemélyesítőjét, az aranykoronás félgömböt, senki sem merte bántani. Az aranykoronás Nap továbbra is ott ragyogott a szentély mennyezetén és várta a delelőn álló napot, hogy koronáját millió szikrában megcsillogtathassa.

Zahar Berkut gondozta az ősi szentélyt. A tisztáson átvezető ösvényt az ő lábai koptatták. Mikor tavasszal – immár ötven éven át – gyógyfüvek keresésére indult az erdőbe, Zahar egy hetet itt töltött el. A „Fénylő Tisztáson” imádkozott és elmélkedett Zahar. Valahányszor innen falujába visszatért, lelke megnyugodott, tisztább és bölcsőbb lett.

A tuhljaiak gyakran látták, hogy a „Fénylő Tisztást” körülvevő, évszázados fák koronái felett, halványkék füstgomolyagok libegnek.

– Az öreg megint az ősi istenekhez imádkozik, – mondták egymásnak.

⁶ Lada és Did – szláv mitológiai alakok.

De gúny, vagy rosszindulat nem volt ezekben a szavakban. Zahar senkit sem beszélt rá az ősi hit követésére, de arra tanította az embereket, hogy tiszteljék mások szokásait és hitét.

Ezen a borzalmas éjszakán, a „Fénylő Tisztáson” gyülekeztek a tuhljai vének. A tisztás közepén hatalmas máglya lobogott. Titokzatosan susogtak az évszázados fenyők, mintha a régmúlt időkre emlékeznének. A barlang mennyezetén a Nap aranykoronája vörös visszfényt vetett a tűztől. A vének hallgatagon üldögéltek és az erdőtől visszhangzó fejszecsattogás közben hallgatták Zahar Berkutot. Zahar az ősi időkről mesélt. Valami csodálatos hangulat vett erőt ma az aggastyánon, ő, aki sohasem szeretett az ősi hitről beszélni, most olyan lelkesen beszélt róla, hogyan teremtette a földet a három isten: – Dazsbog, Szvetovid és Perun.⁷ Hogyan kutatott a feneketlen mélységek alján Dazsbog, amíg három kis magot nem talált: a búza, a rozs és árpa magját, hogyan ajándékozta azokat az első emberpárnak: Didnek és nejenek, Ladának. Hogyan ajándékozta nekik Perun az első tüzet, Szvetovid pedig egy hajszálat adott nekik, mely az ő varázsszavára tehénné és pásztorrá változott, akit Volosznak neveztek.

Mesélt Zahar az első emberekről, az özönvízről, mely elől az emberek a hegyek szakadékaiban rejtőztek el. Mesélt az ősi óriásokról, azok királyáról, Őrszickláról, aki a tuhljai tavat kiszárította.

A tuhljai vének úgy hallgatták ezeket a szavakat, mint a gyermek valami csodálatos, soha nem hallott mesét. Sok mindent énekeltek és regéltek, amit nem értettek eddig. Most mindez megvilágosodott előttük. Zahar Berkut úgy állt ott előttük, mint az utolsó tuhljai óriás, akinek tetteiről majd ugyanígy fog mesélni az eljövendő nemzedék.

Hirtelen megzörrent a száraz avar és az erdőtől Miroszlava lépett ki Tugar Volk kíséretében. Miroszlava egyenesen az agg Zaharhoz lépett, a báró megállt a tűz közelében.

– Atyám! – fordult Miroszlava Zaharhoz. – Láttam fiadat!

– Fiamat? – kérdezte Zahar, mintha elhunytól beszélne. Hangja szomorúan csengett.

– Igen! Gyűrűm oltalma alatt átmentem a mongol táboron és beszéltem vele. Reméljük, atyám, hamarosan újra szabad lesz.

– Nehéz reménykedni ebben, leányom, nehéz! Ki jött még veled?

– Én vagyok az, öreg – lépett elő Tugar Volk. – Megismersz?

– Arcodra ismerem. Te Tugar Volk báró voltál. Mi hozott közénk?

– Tuhljai vének, a mongol sereg dicső parancsnoka, Burunda bég követeként jöttem el hozzátok.

– Mit óhajt tőlünk Burunda bég? – kérdezte Zahar.

– Burunda bég azt üzeni nektek, hogy ereje hatalmas és legyőzhetetlen. Hiába állítottok akadályokat a hágón, hiába építtek kőhajító gépeket – nem állhattok ellent hatalmának!

– A te Burundád, úgy látszik, félni kezd tőlünk. Ha ijesztget, az jó jel! Folytasd!

– Nem, öreg! Ne kicsinyeld le, a mongol hadvezér szavait. Fenyegetése, – fél büntetés! Büntetése pedig istencsapás. Hallgasd, mit óhajt még közölni velem a fenséges Burunda bég. Hadjáratának célja – az Ugor-föld, Árpád fejedelem birodalma, aki a fenséges Dzsingiz kán alattvalója volt és most nem akarja elismerni hatalmát. A fenséges Dzsingiz kán elküldte seregét, hogy megbüntesse engedetlenségéért. Miért akarjátok feltartóztatni a sereget útjában? Burunda bég, az egyik sereg főnöke, békében óhajt elválni tőletek. Fiad – az ő foglya. Azt üzeni tehát: – hárítsátok el az akadályokat a hágóról, engedjétek ki seregünket a völgyből és ő kész cserében visszaadni fiadat épen, egészségesen! Lássátok be, milyen nagy kegyvel viseltetik irántatok a fenséges Burunda bég. Ellenállástok hiábavaló – a mongolok megsemmisítik a torlaszokat és verhetetlenül haladnak tovább útjukon, kitérő céljuk felé. De nem akarnak időt veszíteni völgyetekben, nem akarják hiába véreketek ontani. Ezért kiadják foglyukat nektek, ha átengeditek őket a hágón. Ellenkező esetben, természetesen elkerülhetetlen halál vár reá. Milyen szörnyű halál! Titeket pedig kíméletlenül lemészárolnak. El fognak söpörni benneteket a föld színéről! Válasszatok!

⁷ Dazsbog – Teremtő, a termékenység istene; Szvetovid – a jó és világosság istene; Fénylő és Perun – a természeti erők, elemek istene – ősi szláv istenségek. Volosz vagy Velesz – a nyáj istene, szláv istenség.

A tuhljai öregek figyelmesen végighallgatták Tugar Volk szavait. Némelyikükre nagy hatással volt a beszéd. Zahar Berkut észrevette ezt és megszólalt:

– Tiszteletreméltó vének! Akarjátok-e, hogy alaposan megtárgyaljuk válaszunkat, amelyet Burunda kérdésére adunk? Avagy akarjátok, hogy azonnal megfeleljünk neki?

– Megtárgyaljuk, megtárgyaljuk! – felelték a vének. Zahar megkérte Tugar Volkot, hogy vonuljon félre egy percre. A báró – leánya kíséretében – felemelt fejjel, pukkadozva a gögtől, ellépett a tüztől.

– Zahar – szólalt meg az egyik öreg. – A kérdés, fiad életére és halálára megy. Nem lenne jobb lemondani az egyenlőtlen küzdelemről és megmenteni fiadat?

– Nem az én fiam sorsa a döntő itt – válaszolta határozottan Zahar. – Ha csak ennyi volna, akkor azt mondanám, fiam meghalt: elesett a harc mezején. A döntő kérdés azonban az, hogy hegyaljai és hegyentúli szomszédaink, a közösségek, akik segítségünkre siettek, bíznak bennünk! Most védtelenek és martalékul esnének a barbár hordának. Ezért azt mondom: ne gondoljatok fiamra és úgy döntsetek, mintha ő már a sírban fekszenne!

– Zahar, felvenni a harcot egy olyan sereggel, mint a mongolok serege – egyenlőtlen küzdelem lenne!

– Inkább az utolsó szálig elhullunk a harcban. A mongolok csak a mi holttesteinken keresztül tudnak céljuk felé haladni. De mi legalább megtettük a kötelességünket! Most azonban olyan békét kellene kötnünk, ami nagyon ravasz és igazságtalan. Kapnánk egy ifjút és cserébe el kellene árulni szomszédainkat. Ez árulás, ez szégyen! Ki tudja, vajjon nem egyenlőek-e erőink? Helyzetünk nagyon jó, a mongolokat a sziklakalitrkába zártuk. Majdnem veszteség nélkül meg tudjuk hiúsítani legádázabb kísérleteiket is! Lehet azonban, hogy erre nem is kerül sor. Még ma éjjel rájuk zúdítjuk hű szövetségünket, melynek senki sem képes ellenállni a földön! Legyen százszor hatalmasabb erő, mint a mongoloké, az is megsemmisül!

– Tehát azt tanácsolod, utasítsuk vissza Burunda bég ajánlatát?

– Határozottan és megmásíthatatlanul!

– Tegyük ki ezzel fiadat a biztos halálnak?

– Ne emlékeztess fiamra! – kiáltott fel fájdalmasan Zahar. – Aki most eszembe juttatja őt, az atyai szívemmel együtt, értelmem ellen támad! A józan eszem azt parancsolja, hogy utasítsuk vissza az ajánlatot! Hogy szívem mit akar – az kizárólag az én dolgom!

– Legyen ahogy kívánod! – mondták a vének. – Ha az isten a halált írta elő neki, akkor mi nem segíthetünk rajta. Ha pedig nem, akkor segítségünk nélkül is megtalálja az ellenség táborából kivezető utat.

Hívták a bárót. Zahar felemelkedett, hogy a közösség döntését közölje vele. Miroszlava rémülten tekintett Zaharra – szegény leány, még mindig reménykedett abban, hogy a tuhljaiak elfogadják Burunda ajánlatát, kicserélik Maximot.

– Báró, nagyon ügyesen adtad elő főnököd javaslatát. Nem is csodálkozunk ezen: te köteles vagy teljesíteni annak a parancsát, akinek szolgája vagy. Halld tehát, mit határozott közösségünk gyarló tanácsa! Ha az ügy csak engem és a béget érintett volna, boldogan áldoztam volna fel mindent, még ősz fejemet is, hogy fiamat kiszabadíthassam. Te azonban nagyon egyenlőtlen cserét ajánlasz nekünk. Nyerni ezen, csak én és a családom nyerne, de minden közösség megkeserülne ezt, melyen át utatok vezet. Elfogadhatunk-e ilyen cserét? Mi hasznuk van a hegyaljai és hegyentúli közösségeknek, hogy ha az én fiam megszabadul? Ha mi kiengedünk benneteket ebből a völgyből, ezzel halált küldünk minden közösségre, szövetségeseinkre. Szavunkat adtuk, hogy megvédelmezzük őket a ti támadásotok elől, ők segítséget küldöttek ezért nekünk. Ötszáz válogatott fiatalembert! Szent kötelességünk utolsó lehelletünkig védeni a helyet, ahol állunk. Így is teszünk! Lehet, hogy az isten legyőzetésünket rendelte el, akkor sem tehetünk mást. Azt azonban vegyétek tudomásul, hogy ebből a völgyből csak a legutolsó, elesett tuhljai holttestén keresztül juthattok ki. És ha a győzelem számunkra rendeltetett el, akkor lássátok be, hogy úgy kerültétek ebbe a völgykatlanba, mintha saját

sírotokba fekdttetek volna, ahonnan nincs többé visszatérés! Vagy mi pusztulunk el utolsó szálig, vagy ti. Más választás nincsen! Íme, ez a válaszuk.

Zahar fenséges arca ragyogott, mikor e szavakat kimondotta. A báró, őszinte csodálattal bámulta ezt a szikár, ősz aggastyánt és nem talált feletet.

Látta, minden további kísérlet hiábavaló. Szótlanul megfordult és elindult a tábor felé. Dermesztő csönd uralta a völgyet. Csak a tüzek lobogása és az erdőkben csattogó szekercék hangja zavarta meg a csendet. A mesteremberek sietve gyártották a halálhozó szerszámokat.

– Atyám! – kiáltott fájdalmasan Miroszlava. – Atyám, fordulj vissza!

Utánarohant és elkapta a karját. A gyermeki szeretet még egyszer fellobbant benne és legyőzhetetlen parancsával kergette atyja után.

– Atyám, fordulj vissza! Maradj itt, véreid, között! Állj soraik közé és harcolj az ellenség ellen, velük, mint testvér a testvér mellett. Mindent megbocsátanak neked! Miben reménykedhetsz te ott? Elkábítanak ígéretükkel, majd lemészárolnak! Atyám, ne menj vissza a mongolokhoz! Halál vár ott reád!

A báró láthatóan ingadozott. Egy percig tartott azonban az egész. Magához ölelte Miroszlavát és félig szigorú, félig gyöngéd hangon, suttogva megszólalt:

– Ostoba leány! Nem jött még el az én időm! Még nincs minden veszve a mongolok számára. Azt kell kihasználni, amit lehet. Ha pedig nem sikerülne...

– Nem, atyám – suttogta könnyesen Miroszlava, – vesd el magadtól ezt a gondolatot! Ki tudja, talán késő lesz már akkor!

– Ne félj, nem lesz késő. Maradj, ha akarsz és barátkozz a tuhljaiakkal. Nekem mennem kell. Ne felejtse el lányom, hogy... a te Maximod ott van. Lehet, hogy segíthetünk egymáson. Isten áldjon!

Tugar Volk eltűnt a cserjésben. Sietős léptekkel haladt a sziklaperemen égő tűz felé. A tűzhöz érve újra megvizsgálta a már teljesen kész hajtógépet, kipróbálta a kötelet és megcsóválta fejét: gyenge – mondotta. – A tuhljai örök kíséretében haladt a völgybe vezető ösvényen a mongol tábor felé.

Ezalatt a „Fénylő Tisztást” nehéz csönd ülte meg, mintha ravatalon feküdt volna egy, mindenki számára oly kedves halott. Csak Miroszlava sírt csendesen és egyre csurgó könnyeit törülgette. Végül Zaharhoz lépett és megszólalt:

– Atyám, mit tettetek?

– Azt, amit tennünk kellett. Becstelenség lett volna másképp cselekedni – felelte az aggastyán.

– És a fiad? Mi lesz vele!

– Amit isten akar, lányom. Ne sírj. Ideje, hogy munkához lássunk. A Nagy Medve már nyugat felé bukik, az erdőben madarak röptétől zörren a lomb. Lassan pirkadni kezd. Rajta barátaim, készüljete a védelemre! Nem! Támadásra! Fel, a végső küzdelemre! Hallottátok, milyen választ adtam nekik! Gyerünk, senki se maradjon el! Öregre, fiatalra egyaránt szükség van! Megmutatjuk a mongoloknak, hogy mire képes a közösség!

A tuhljai öregek rajongva emelkedtek fel ültükből és a „Fénylő Tisztásról” a sziklaperemre igyekeztek. Megnézték a mesterek munkáját: a hajtógépeket. A gépek mindenütt készen állottak már. Nyers gerendákból ácsolták össze azokat, rudakkal és ékekkel erősítették meg, de hiszen úgyszemint mindörökre készültek ezek, csak a pillanatnyi szükségéből.

De Zahar nem ezért vezette ide a véneket. Néhány másodpercig állottak csak a gépek mellett, majd sietve továbbmentek a völgykatlan falának peremén. Útjuk lefelé vezetett, oda, ahol a hegyipatak keskeny szakadékban folytatva útját, kilépett a tuhljai völgykatlanból és a hegyipatak felé hajolva a hatalmas, négyszögletű sziklaoszlop, az Őrszikla állott.

Az egész tuhljai közösség ide tartott. Zahar és Miroszlava vezették őket. Az ifjak nehéz, hosszú létrákat és rudakat, a lányok óriás fenyőágakból font koszorúkat cipeltek. Az idősebbek köteleket és vastag zsineget vittek. Ezen az oldalon eloltották a tüzeiket, nehogy az ellenség időnek előtte észrevegye, mi folyik itt. A közösségbeliek óvatosan leereszkedtek a völgybe vezető, meredek lejtőn.

Elöl, hármas sorban felfejlődött erősen felfegyverzett osztag haladt és arccal a mintegy ezer lépésnyire lévő mongol tábor felé fordult. Utánuk a létrákat, köteleket és rudakat cipelő ifjak és a ko-

szorúkat vivő leányok jöttek. A létrákat a völgy falához támasztották és vastag gerendákat görgettek le rajtuk a völgybe. A lányok átadták a koszorúkat a fiúknak, nekik nem volt szabad a völgybe ereszkedni, ahol minden pillanatban ellenséges támadásnak lehettek kitéve. Zahar Berkuttal együtt, utolsónak a vének ereszkedtek le a völgybe. Megvizsgálták a felfegyverzett ifjakat, megnézték a szerszámokat, majd sietve a szakadék felé tartottak. A hűs, tisztavízű, tuhljai forrás játékosan bukdácsolt a sziklaháton.

Zahar megállt az Őrszikla előtt és hosszú, búcsúzó pillantást vetett rá. Csend volt köröskörül. Zahar megszólalt:

– Fenséges Őrszicklánk! Téged tartottak a mi őseink védőszentjüknek! Minden évben ünnepet tartottunk mi is neked, védőszentünknek! Álmomban már háromszor láttalak, amint leomlasz és magad alá temetsz engem. Tudom, hogy te jó és kegyes vagy. Ha magadhoz szólítasz engem, szívesen és boldogan térek meg hozzád! Ha azonban te akarsz elmozdulni ősi nyughelyedről, akkor zúzd agyon a pogány Morána szörnyszülött, fekete gyermekeit, akik ismét a te áldott birodalmaid, a tuhljai völgykatlan ellen törnek! Semmisítsd meg még egyszer a pogány erőket, mint ahogyan egyszer már megsemmisítetted azt, amikor hatalmas kezeddél szétszakítottad a völgy falát, kieresztetted belőle a gyilkos tó vizét és az embereknek ajándékoztad ezt a csodálatosan szép völgyet! Torlaszold el újra a völgyet! Pusztuljon el a gonoszság, mely megint ellenünk támadt!

E pillanatban hatalmas villám szelte kelté déltől északig az eget és messze, a hegyek fölött dörögni kezdett az ég.

– Igen, a te hatalmas hangod volt ez! – kiáltott boldogan Zahar. – Gyermekeim! Koszorúzzátok meg utoljára ezt a szent sziklát!

Négy ifjú kúszott fűgén a létrákon az Őrszicklára és zöld koszorúkkal övezték a szikla öreg fejét. Az égbolt déli felén ismét dörögni kezdett.

– Akarja! Gyermekeim! – mondotta Zahar. – Kössétek át kötelekkel. Ti pedig – fordult a többiekhez – gyorsan lapátot! Ássatok alája elől, dugjátok alá az emelőket! Gyorsan gyermekeim, gyorsan!

A szorgos kezek hangtalanul dolgoztak az Őrszikla körül. Fent több erős kötéllel körülkötöttek, lent pedig széles árkot ástak és gerendákat helyeztek alá, hogy azokon tudják megtámasztani az emelőket és így egyenesen a szakadékba döntsék a sziklaóriást. A fűge fiatal kezek gyorsan elvégezték az előkészületeket. Elvitték a létrákat és készenlétbe helyezték az emelőket.

– Aki csak mozdulni tud, fogjon kötelet! Feküdjetek az emelőkre, gyerekek! – vezényelt Zahar. Kezek százai láttak egyszerre munkához.

– Meg egyszer! Bátran! – kiáltott Zahar. – Húzzátok! Nyomjátok!

Az emberek erőlködve nyögtek, az emelők recsegték-ropogtak, de a szikla nem moccant.

– Még egyszer! Erősebben nyomjátok! – kiáltotta Zahar és maga is a kötélnélhez kapott.

Az óriás szikla megingott.

– Megmozdult! Megmozdult! Engedelmeskedik! – kiáltottak fel boldogan az emberek.

Az emberek még egyszer nekifeküdtek és a kötelek hirtelen meglazullak. A szikla megmozdult, rövid ideig tévovázva megállt a levegőben, majd hatalmas dübörgéssel a szakadékba zuhant. A tuhljai völgy felnyögött és megrázkódott a rettenetes ütéstől. A hegyipatak vize milliárdnyi gyöngyszemként fröccsent a magasba. A tuhljai tájat boldog kiáltozás töltötte be.

A mongol sereg nyugtalanul mozgolódott. Az őrszemek elnyújtva kiabáltak, a főnökök lár máztak... de hamarosan elcsendesedett minden. A mongolok támadást vártak és készültek a védelemre. De a tuhljaiaknak eszük ágában sem volt támadni. Egészen másfajta támadásra készülődtek.

Zahar fiatalos fűrgeséggel szaladt, hogy megnézzé, hogyan esett a kő. A szikla pontosan oda esett, ahova kellett. Mintha odafektették volna. Hegyes végével fennakadt a meredély szélén. Széles törzse keresztben, hídként ívelte át a hegyipatakot. Igaz, nem torlaszolta el egészen, mert a víz szintje alacsonyabb volt. A tuhljai ifjak azonban máris cipelték oda az óriási sziklapokat. Néhányan a patak medrét tisztogatták a vízinövényektől. Szorosan el akarták tömni a patak medrét, hogy egyetlen csöpp víz se juthasson keresztül a gáton.

Néhányan a másik oldalon rakták a falat. A tuhljaiak három öl széles sziklatorlasszal zárták el a völgyet. A fal fő részét az Őrszikla törzse képezte, amely a víz legvadabb sodrását is kibírta.

– Fürgén, gyermekeim, csak fürgén! – sürgette őket Zahar. Ő maga is segédkezett és tanácsokat osztogatott. – Tömjétek, zárjátok el a patakot, hogy egyetlen csepp víz se szivároгjon ki belőle! Siessetek, amíg nem emelkedik a víz! A hegyekben nagy esőzések voltak. Hamarosan ideér az áradás. Akkor nehéz dolgunk lesz ám! A falat egyszintre kell építeni a peremmel! Majd meglátjuk, tud-e a fenséges Dzsingiz-kán serege ilyen hatalom ellen tenni valamit!

A munka gyorsan haladt. Hamarosan teljesen eltömték a hegyipatak medrét. A feltartóztatott víz megtorpant és forgolódva locsogott maga körül, mintha nem értené, miért gátolják nyugodt futását. Csattogva vágódtak a hullámok a sziklának. A víz nekifeszült a sziklalapoknak, de minden erőlködése hiábavaló volt: a szikla mindenütt szikla. Sustoroghatsz víz! Átszakíthatatlan fal tömörül elé! A patak egész hosszában megremegett, aztán lecsendesedett. De csak látszatra volt nyugodt, mélyében szörnyű harc dúlt! Hasonlított a vadbikára, mely támadás előtt lesunnya a fejét, csöndben marad, szarvait földreszegezi, hogy hirtelen, óriási erővel rohanjon ellenfelére. A gáthoz nem szokott hegyipatak ugyanígy csendesedett el, lapos partjai között. Erőt gyűjtött egy új, döntő támadásra. Először óvatosan a sziklafalhoz simult, hogy kitapasztalja, nem-e tudná vállaival arrébb taszítani ezt a váratlan akadályt. A szikla azonban nem engedett! A tuhljaiak pedig egyre jobban és jobban erősítették a gátat. Sziklát, szikla után dobáltak reá, egyik kőlapot a másikra helyezték. A köztük maradó nyílásokat pedig agyaggal tömték el.

Mint valami természetfölötti erőtől iderakott szikla, emelkedett egyre magasabbra és magasabbra a gát. A tuhljaiak kezemunkája volt ez!

A felfegyverzett ifjak már régen elhagyták a völgyet, ahol arccal a mongol tábor felé várakoztak. Íjaikat és lándzsáikat sulykolókkal, kalapácsokkal cserélték fel. Segítettek a kövek tördelésénél. Zahar örvendve nézte munkájukat. Szemében a győzelem erős hite ragyogott.

Keletről rózsaszínű fényben áztak a felhők a mongol tábor felett. Pirkadt. A hajnal, mint vörös festék csurgott a Zelemény ormára. A felhők eloszlottak és félénken, lassan, előbújt a nap. Letekintett a tuhljaiak sürgölődő csapatára.

Zahar szíve csordulól örömmel fordult kelet felé, széttárta karját és ünnepélyes hangon megszólalt:

– Nap! Te a föld fenséges uralkodója! A becsületes és tisztalelkű emberek örök védőszentje! Örvendj velünk! Elhárítottuk az ellenség támadását, mely vérre szomjazva pusztította országunk lakóit, felperzselte, elhamvasztotta házainkat. Szent neveddel ajkunkon indultunk harcba ellenük és esküszünk szent világosságod előtt, hogy végső lehelletünkig, utolsó csepp vérünkig kitartunk! Légy segítségünkre ebben a szörnyű küzdelemben! Ajándékozz meg bennünket szívóssággal és értelemmel Ne engedd, hogy sokasága megrémítsen minket! Ne engedd, hogy kételkedjünk saját erőnkben! Add, hogy egyetértésben, okosan és bátran, győzedelmeskedjünk az ellenségen! Nap! Meghajlok előtted, ahogy őseink tették és könyörgök neked: ajándékozz meg minket a győzelemmel.

Zahar elhallgatott. A hűs reggeli levegő izzóvá vált lángoló szavaitól. Nemcsak a tuhljaiak hallgatták Zahar szavait. A hegyek is, melyek visszhangként küldték őket, egyik csúcstól a másikig. A hegyipatak elzárt vize is hallgatta, és mintha meggondolta volna magát, felhagyott a küzdelemmel.

8.

Mialatt a báró sikertelen küldetésén járt, Maxim továbbra is ott ült a sátorban. Hallgatózott és töprengett. Mit tegyen? Rövid együttléte Miroszlavával, mint a fénysugár metszette szét fogságának kétségbeejtő sötétjét. Szavai, tekintete, simogató keze és a hírek, melyeket hozott – mintha a sírgödör mélyéből emelték volna ki őt a friss levegőre. Életét nyerte vissza ezzel. Maxim érezte, mint költözik vissza belé, régi bátorsága és hite. Nyugodtan, tiszta fejjel, tiszta gondolatokkal várta a bárót.

– Te még itt vagy? – kiáltott a sátorba lépve a báró Maximra. Szegény kölyök! Hiába próbáltalak megszabadítani téged. Atyád makacs ember! Haja fehér, de gyermek még a lelke!

– Megmondtam előre, báró, hogy minden igyekezeted hiábavaló! – válaszolta Maxim. – Mégis, mit mondott atyám?

– Azt mondotta, utolsó leheletükig fognak küzdeni! Vagy mi pusztulunk el egy szálig, vagy ti... – mondotta.

– Báró! Atyám nem szokott meggondolatlanul beszélni! Jól megfontol mindent, mielőtt megszólal.

– Most már én is látom, hogy igazat beszél – vallotta be kelletlenül a báró. – Mit lehet tenni mégis? A mongolok ellen hiába harcolnak a tuhljaiak! Egyenlőtlen küzdelem ez!

– Eh báró! Vannak még eszközök, melyekkel le lehet győzni a mongolokat! – válaszolta Maxim.

– No, no, láttam én ezeket a szerszámokat! Lányom – akit megbabonáztál, megtanította a tuhljaiakat, hogyan kell hajítógépeket készíteni. Egész sziklaeső fog holnapra fejünkre zuhogni. Így gondolod? Nem barátom, ez nem sikerül! A mesterek nem tudták úgy elkészíteni a köteleket, hogy azok kellőképpen rugózzanak.

– Azt hiszed, hogy a hajítógépeken kívül, nem áll más eszköz a rendelkezésükre?

– Nem tudom. Véleményem szerint nem. Nem kell sokáig várakoznunk. Reggel mindent megtudunk. Azonban Burundával van bajom; folyton fenyeget. Sürget: keress, keress valami kiutat innen, hogy holnap reggel harc és veszteség nélkül kivezess a sereget a völgyből! A tuhljaiak úgy bezártak minket, mint egy kecskét az istállóba. Mit tehetnék én? Ha lehetetlen, hát lehetetlen!

– Nem, báró! Ne mondd ezt! Egyelőre mindketten a mongolok hatalmában vagyunk. Neked teljesítened kell parancsukat.

– Mi tehetnék?

– Lehet, hogy én segíteni tudnék neked, báró. Jószívűséged meghálálom. Ha kívánod, még ma megszolgállok érte.

– Te? Nekem? – kiáltott fel meglepetten a báró. – Mit tehetsz te értem?

– Tudok egy titkos ösvényről. Veszélytelen és atyámon és rajtam kívül senki sem ismeri. Ezt az ösvényt senki sem őrzi. Ezen ki lehet vezetni egy mongol osztagot a völgyből és meg lehet kerülni az átjárót. Ezek után szétrombolni az akadályokat és kisétálni a völgyből, igazán semmisség!

A báró elképedve nézett Maximra. Nem hitt a fülének. „Lehetséges volna ez?” villant át agyán egy gondolat, de azonnal kilobbant. Szívét mardosni kezdte valami. Bármennyire gyűlölte is nemrég még Maximot, becsülte hajthatatlanságát és egyenességét. Most, hogy ezeket a szavakat Maxim szájáról hallotta, úgy érezte, hogy valami megszűnt benne. Szívét, az emberi becsületességbe és állhatatosságba vetett reményének utolsó szikrája is elhagyta.

– Kölyök – kiáltotta. – Mit beszélsz? Képes lennél erre?

– Miért, báró – válaszolta Maxim, félig szomorkásan, félig gúnyosan –, hiszen te magad modottad, hogy van erő, aminek nem lehet ellentállni.

– De te, te, aki még nemrég esküdtél, hogy inkább meghalsz, semmint áruló legyen belőled?!

– Mit tegyek? – válaszolta Maxim. – Ha lehetetlen megtartani egy esküt – akkor lehetetlen!

– Te, aki ilyen kishitű vagy, azt hiszed: leányom szeretni fog ezek után? – dühöngött a báró.

– Báró – válaszolta keserűen Maxim – ne juttasd eszembe őt!

– Ahá! Ez talált! – örvendezett a báró. – Látszik, hogy igazat mondtam.

– Ki tudja, báró, ki tudja? Háború van és a háború sok mindenre megtanítja az embert! És, ha...

– Mi az, hogy ha...? Miért nem fejezed be? – kiáltott fel Tugar Volk.

– Semmi! Semmi! Még egyszer kérdem: elfogadod ajánlatomat?

– Tényleg a tuhljaiak ellen akarod vezetni a mongolokat?

– Igen, ha ez lehetséges lesz egyáltalán...

– Hogy, hogy, ha lehetséges lesz? Ha nem fogják őrizni az ösvényt?

– Nem, ezért kezeskedem – az ösvényt nem őrzik. Fényes nappal fogunk észrevétlenül átmenni közöttük, hacsak valami más közbe nem jön.

- Mi jöhetne közbe?
- Azt... nem tudhatom...
- Nos, gyerünk! Ne húzzuk az időt. Burundához!

– Menj magad, báró és közöld vele, hogy én mit mondtam. Azt, hogy esetleg közbejöhet valami, ne is említsd. Ismétlem: kezeskedem azért, hogy sem a tuhljaiak, sem pedig más fegyveresek nem fognak megzavarni bennünket. Holmi akadály viszont nem riasztja el a ti bátor seregeteket!

- Rendben van – egyezett bele Tugar Volk.
- Kérd meg Burundát, hogy vétesse le rólam a láncokat – megláncolva nem tudok mozogni.
- Ez magától értetődik – vetette oda a báró és kilépett a sátorból.

Maxim szörnyű pillanatokat élt át, mialatt a báró Burundánál volt. Fejét tenyerébe hajtva ült. A legcsekélyebb neszre, zörejre, úgy figyelt, mintha élete függne tőle. Lázasan didergett, fogai vacogtak. Múltak a percek és minden elmúló perc medvekarmokként hasított szívébe.

És ha az, amiről Miroszlava beszélt, nem sikerül? A báró pedig kényszeríteni fogja őt, hogy ígéretét beváltsa. Nem kerülheti el a halált. Igaz, erre már régen felkészült. Azonban meghalni úgy, hogy nem teljesítette ígéretét egy embernek, akinek egész jövője, sőt talán élete is függ ettől – árulóként halni meg – jóllehet igazi árulóval áll szemben... ez szörnyű, ez gyötrelmesebb a halálnál!

A halál tudata is sokkal iszonyúbb lett – mióta Miroszlavával találkozott –, mint egy órával ezelőtt, amikor az út közepén ült és füst marta szemekkel nézte, hogyan lesz a lángok martalékává a szülői ház...

Mi történt? A föld megremegett és félelmetes dörrenés rázta meg a levegőt. A tábor kiáltozás zaja verte fel, fegyverzörgés hallatszott. Mi történt?

Maxim talpraugrott és olyan erővel csapta össze kezeit, hogy láncai hangosan megcsörrentek. Boldogság, ó micsoda boldogság! A tuhljaiak! Azt a váratlan akadályt készítik elő, mely nem engedi, hogy árulóvá váljék! Most már nyugodtan meghalhat, mert még az ellenség előtt sem szegi meg szavát. Szíve vadul vert. Nem tudott ülve maradni, fel s alá járkált a sátorban. A táborban elült a zaj. Most a báró szaladt be a sátorba. Arca örömtől ragyogott.

– Fiú – mondta hadarva – javaslatod nagyon kapóra jött. Nagy bajból vágott ki engem. Hallottad a dörrenést? Ravaszok ezek a tuhljaiak: mögöttünk is torlaszokat állítanak fel. Siess a parancsnokhoz. Már szedi össze az osztagot, amely veled fog tartani. Gyorsan ki kell jutnunk innen, mert veszélyben vagyunk.

Tugar Volk szavai, mint az éles kés hasítottak Maxim szívébe. Bármibe kerüljön is, fel kell tartóztatnia a sereget, amíg a menekülés lehetetlenné nem válik!

– Mióta ijesztenek meg benneteket a söpredék torlaszai, báró? Nem hinném, hogy hirtelen valami veszedelem fenyegetné a mongolokat. Hadd ringatódzzanak a tuhljaiak ostoba hiedelmükben, hadd bízzanak gátaikban, akadályaikban, mi majd gyorsan elkergetjük őket onnan! Minek siessünk? – magad is láthatod, hogy még alig pirkadt. Amíg teljesen ki nem világosodik, nem találjuk meg azt az ösvényt, amelyről beszéltem.

- Miféle titkos út az, amelyet csak nappal lehet megtalálni?

– Figyelj báró, elmondom neked, milyen az a titkos ösvény: kertünkben, a föld felszíne alatt, hatalmas kőlap fekszik. Meg kell találnunk ezt a helyet, föl kell ásni a földet, kiemelni a kőlapot és alatta, ott van a sziklába vágott, keskeny ösvény, mely egyenesen a „Fénylő Tisztásra” vezet. Oda, ahol nemrég atyámmal beszéltem.

- Mit várunk még? Gyerünk, keressük meg a kőlapot.

– Helyesen beszélsz báró, de egyről megfeledekezel. A falu leégett. Házunk, kertünk is elhamvadt. Hogyan tudnám én éjszaka megtalálni azt a helyet. Még nappal is nehéz lesz! Ismétlem: minek siessünk, amikor az az út teljesen veszélytelen, még ragyogó nappal is!

– Rendben van, legyen kívánságod szerint, – egyezett végül bele a báró. – Megyek, közlöm Burundával és küldök embereket, akik leszedik rólad a láncokat. Te azonban, barátocskám, mégis őrizet alatt maradsz, mert sem én, sem Burunda nem bízunk benned! Ha pedig becsapsz bennünket, halálod elkerülhetetlen!

– Ezt én már régen tudom, báró! – felelte Maxim.

A báró újra kiment. Rövidesen két mongol kovács lépett a sátorba és leszedte Maximról a súlyos vasláncot. Mikor Maximról lehullottak a láncok, amelyek már huszonnégy órája, nemcsak testére, de lelkére is nehezdedtek, úgy érezte, mintha újjászületett volna.

Könnyű szívvel és újjáéledő reménységgel lépdelt a mongolok kíséretében, Burunda sátra felé. Burunda, vad, fenyegető szemével, tetőtől talpig végigmérte és tolmács (ezúttal Tugar Volk játszotta ezt a szerepet) útján így szólt:

– Rabszolga, hallottam, ismersz egy kivezető utat ebből a völgyből.

– Igen – felelte Maxim.

– Hajlandó vagy megmutatni nekünk?

– Igen.

– Milyen fizetséget kérsz ezért?

– Semmilyen.

– Miért teszed ezt?

– Jóindulatból.

– Hol ez az út?

– Atyám kertjében.

– Meg tudnád most, rögtön találni?

– Nem, mert minden elégett ott. A bejárat mélyen a föld alatt van. Amint világosodik, – megtalálom.

– Már világosodik. Eredj és keresd! Figyelj, mit mondok neked! Ha igazat beszélsz és megtalálod az utat – szabaddá teszek és kitüntetést is kapsz. Ha pedig ravaszkodsz, – pokoli kínok között fogsz elpusztulni!

– Fenséges bég, bízom szavaidban – mondotta Maxim –, bízzál te is az enyémben!

– Eredj és keresd az utat! Itt vannak a segítőtársaid. Magam megyek veled!

Milyen lassan, milyen csigamódra haladt Maxim! Milyen figyelmesen vizsgált át minden sarkot, minden kövecskét. Látszott rajta, hogyan erőlködik, hogy a tűzvész pusztította falu tegnapi képét fel tudja idézni magában! Még jó messzire voltak az atyai háztól, mégis már jó néhányszor megtorpant, földre vetette magát, kopogott, kapargált. Időnként a patak felé vetett egy-egy pillantást. Onnan várta a segítséget.

Burunda kezdte elveszíteni türelmét.

– Ne haragudj, fenséges bég – mondotta Maxim. – A tegnapi tűzvész eltüntette az emberi élet legkisebb nyomát is ebben a völgyben. Nehéz felismernem a helyet. Hamarosan elérjük atyám házatáját.

Maxim türelmetlenül pillantott a patak felé. Istennek legyen hála! A víz már a part szintjéig ért. Egy perc. Még, egy perc – és a víz szétomlik a völgyben. Kissé lejjebb a faluban, a szakadék közelében, már a nap fényében vérvörösen csillogó patakocskák is kezdtek feltünedezni! Tehát már lehet!

Maxim a mongolokat az atyai kerthez vezette. Hamarosan megtalálta a kőlap helyét. A föld tompán kongott itt az ütések alatt. Burunda, reszketve türelmetlenségében, megparancsolta a mongoloknak, hogy ássanak. Csak most nézett először körül és... észrevette a völgyet elöntő vizet.

– Ha! Hát ez mi? – kiáltott fel és szörnyű félelem szorította össze a szívét.

Tugar Volk is körülnézett és reszketni kezdett. Egyedül Maxim maradt továbbra is hidegvérű és gondtalan.

– Semmiség, bég! Éjszaka nagy esőzés volt a hegyekben. Ilyenkor a mi patakunk kilép a medréről. Semmiség, – ide sohasem ér el a víz.

– Ha így van – mondotta Burunda, leküzdve aggodalmát – akkor ássatok tovább.

Maxim nem mondott igazat. A víz egyre szélesebben és szélesebben öntötte el a völgyet. Csak az ijedt és oktalan mongolok nem ismerték fel, hogy ez nem áradás. A víz csodálatosan tiszta és átlátszó volt. Nem kavargott, nem rohant fülsiketítő robajjal előre. Csendesesen egyre magasabbra és magasabbra emelkedett.

A mongolok nagy szorgalommal ástak. A munka mégis lassan haladt. Egyszerre a lapátok valami keménybe ütköztek. Kőlap! Azonban szélesebb volt, mint a mongolok ásta árok. Vagy ki kell szélesíteni az árkot, vagy széttörni a kőlapot. Maxim aggodalmas pillantásokat vetett az emelkedő víz felé. A falu alatt fekvő területet, a völgy legnagyobb részét, már elöntötte a víz. A víz hatalmas hullámokban áradt a völgy felé. Pontosan ellenkező irányban, mint azt évszázadok óta cselekedte. Egyszerre szörnyű kiáltás hallatszott a mongol tábor felől. A víz ezer és ezer patakban öntötte el a tábort.

– Mit jelent ez, rabszolga? – ordított Maximra, Burunda.

– Nem tudom, bég. Valószínű nagy esőzés volt a hegyekben és a mi patakunk jobban megáradt, mint szokott. Csak nem ijedtetek meg egy kis víztől, mely a kengyelvasatokig ér? – Törjétek össze a kőlapot! – kiáltott a mongolokra – hadd lássa fenséges bég, hogy nem ámítom őt.

A kőlap megremegett a mongolok szekercéinek csapásai alatt. De túlságosan vastag és erős volt, meg sem mozdult.

– Erősebben! – kiáltott Burunda, aki már egyáltalán nem titkolta aggodalmát. Tudta, hogy a víz már elöntötte a tuhljai völgykatlan legnagyobb részét és egyenesen feljük ömlik.

A kőlapnak azonban tuhljai jellege volt, – az utolsó pillanatig ellenállott. Végül aztán megrepedt. Még egy hatalmas ütés és darabokra törve, a mélységbe zuhant, magával rántva a rajta álló mongolokat is. Az összecsdült emberek szeme előtt kitérült a földalatti rejtekút tátongó, sötét toroka.

– Látod, bég!?! – szólal meg Maxim. – Mondd meg magad: becsaptalak-e?

De Burunda nem örült túlságosan a felfedezett rejtekútnak. A víz már a mongolok lábai alatt csobogott. Még egy perc és vidáman kotyogva ömlött bele az alig feltárt alagútba.

– Állítsátok meg a vizet! Állítsátok meg! – ordított Burunda.

A mongolok nekivetették magukat, hogy eltorlaszolják a vizet. Késő volt már. A víz elöntötte a földgátat. Hamarosan sár és piszok tapadt a mongolok kezére, akik egyre emelni akarták a gátat. A víz egyre bővebben tódult és bugyborékolva ömlött a lyukba. A mongolok megkövülten állottak körül a nyílást. Nemsokára a víz teljesen megtöltötte a rejtekutat és ezzel elzárta a völgyből kivezető utolsó utat is.

– Rabszolga! – mondotta Burunda Maximnak. – Ez a te rejtekutad?

– Bég, hogyan parancsolhatnék én a víznek?

Burunda nem válaszolt. Figyelmesen szemlélte az egyre emelkedő vizet. Teljesen ellepte már a völgykatlan fenekét. Csak itt-ott tarkállottak kisebb száraz szigetekcskék.

A mongol táborban nagy volt a fejetlenség, pedig a víz alig ért bokáig.

– Bég – fordult Maxim Burundához. (Látta, hogy az vissza akar térni sátrába.) – Emlékeztetlek ígéretedre. Azt mondtad, hogy szabaddá teszel, ha a rejtekutat megmutatom neked. Megtettem.

– A rejtekút becsapott. Akkor leszel szabad, ha mi kikerülünk ebből a völgyből!

Burunda visszatért, hogy rendet teremtsen seregében. Vele ment kísérsapata is.

A hosszú sorokban felállított mongol sereg, bokáig vízben állott. Az emberek komorak és elkecseregettek voltak. A víz alacsony volt ugyan, de az a tény, hogy a fénylő, kristálytisza víz, már egyenesen tükörként lepi el a völgyet és a vízesés, mely csillogó-zuhogó oszlopként, egyre ontotta a vizet belé, – alaposan megrémítette a mongolokat.

Azonban tovább nem maradhattak ebben a helyzetben. Az aggodalom, a fenyegető veszélytől való félelem, arra ösztökölte az embereket, hogy foglalatoskodjanak valamivel. Mozogni, tevékenykedni kívántak. Bármilyen áron is, szerencsét kellett próbálni! Burunda nagyon jól tudta, hogy ha nem történik valami, akkor a mongol sereg széttűlik halálos rémületében. Ezért megparancsolta, hogy az egész sereg, együtt haladjon előre.

– Férfiak vagy macskakölykök vagytok, hogy néhány csepp víztől ennyire megrémültetek? Nem úsztunk át már nagyobb folyókat is? Mit számít ez a patakocska, a Volga és a Jajjka mellett?

Don, Dnyeper? Ne féljete! A víz, mely a lábaitokat nyaldossa, nem fog előnteni benneteket! Előre, az átjáró felé! Egyszerre törünk rájuk! Ne gondoljatok a halálra! Győznünk kell!

Burunda ezzel serege élére rúgtatott. Utána megindult a mongol sereg. Topogás, locsogás mindenütt. Akkora zajt vertek fel, hogy zúgtak az erdők és nyögtek a hegyek a lármától. Száz lépésnyire az átjárótól, megsemmisítő kőzapor fogadta őket. Hatalmas, szikladarabok, éles folyami kavics, – egy tömegben hullott a mongolokra. A kőzapor leverte őket a lábukról, összetörte csontjaikat és betörte a fejüket. A vizet vörösre festette a vér. Burunda ordítására ügyet sem vetve, a mongolok szétszóródtak. Nagyrészüket odáig hátrált, ahol a kövek már nem érthették őket. Végül, Burunda is kénytelen volt, seregének maradékával visszavonulni. A kőzapor egyre hevesebbé vált. A mongol nyilak pedig ártalmatlanul röpödtek a levegőben.

Tugar Volk figyelmesen nézte az ellenség sorait. Észrevette, hogy a legnagyobb hajítógépnél, mely nagy, hatalmas szikladarabokat, vagy egész tömeg, apróbb követ vet feléjük és súlyos pusztítást idéz elő a mongolok soraiban – idős tuhljaiak között, ott áll a leánya, Miroszlava. Ő irányítja ezt a félelmetes szerkezetet. Maxim már régen felfedezte őt és tekintetét le nem vette a lányról. Ő, milyen boldogan állana most Miroszlava mellett és hallgatná okos parancsait! Milyen örömmel pusztítaná az ellenséget a kiadott parancs szerint! Nem, neki ez nem jutott osztályrészül. Egyedül, elhagyatva áll az ellenséges csürhe közepén. Lánccok ugyan már nincsenek rajta, de fegyvertelen. És esedezik azért, hogy egy szikla, melyet a lány vet az ellenségre, végezzen vele!

Tugar Volk megragadta karját.

– Elég, eleget láttál már fiú – mondotta. – Nézd, mit művel a lányom! Nagy bajban vagyunk! Mondd, gyakran vannak ilyen áradások erre felé?

– Ilyenek? Sohasem!

– Hogy, hogy soha?

– Úgy, hogy ez nem áradás. Nézd a víz tiszta.

– Nem áradás? Hát mi?

– Még nem jöttél rá, báró? A tuhljaiak eltorlaszolják a patakot és elárasztják vízzel a völgykatlant.

– Eltorlaszolták? – kiáltott fel a báró. – Tehát...

– Tehát, a víz egyre emelkedni fog, amíg...

– Amíg?

– Amíg el nem önt mindnyájatokat.

A báró az öklével a fejére ütött.

– Te ezt előre tudtad?

– Igen. A te leányodtól. Atyám ötlete volt ez!

– Átkozott! Miért nem szóltál nekem előbb?

– Minek?

– Hogy menekültünk volna legalább!

– Erre van még időnk – válaszolta nyugodtan Maxim. – Csak tartsunk ki egymás mellett. Ha bármi történne, báró, ne tégy ellenem, fegyvertelen ember ellen, semmit.

– Emiatt ne nyugtalankodj – mondotta a báró. – Most mit csináljunk?

– Most még nincs veszély – nyugtatta meg a bárót Maxim. – A patak nem túlságosan nagy. A völgy széles és a víz lassan emelkedik. Azonban nem sokáig. Úgy félóra múlva a víz ömleni fog a hegyekről és akkor gyorsan ellepi a völgyet. Az aztán már igazi áradás lesz! Estére a víz embermagasságúnál nagyobb lesz. Addig ki kell tartanunk, akárhogy! Amíg a mongolok élnek, nem engednek ki a kezük közül.

– Hiszen addig is lekasabolhatnak bennünket!

– Ne félj, báró. Ha veszedelem fenyegeti az embert, igen békés természetű lesz. Menekülésre gondol, nem mások elpusztítására. Keressünk inkább egy aránylag védett helyet, ahol nem lep el bennünket a víz.

Mialatt ez a beszélgetés Maxim és a báró között lefolyt, a mongol seregnek sikerült meglehetősen messze vonulni a parttól. A mongolok csak állottak a vízben és nem tudták, mihez kezdjenek. A víz már térdig ért. Burunda vicsorogva tekintett erre a váratlan ellenségre, mely nem rettegett, sem szörnyű hangjától, sem karjának félelmetes erejétől. Burunda fékeveszetten taposta, csapkodva a vizet, beleköpött, a legmegvetőbb szavakkal illette. A víz azonban nyugodt hullámmzással lepte el a völgyet. Tetején sárgás hab fodrozódott és egyre magasabbra emelkedett. Már a térdüket is elöntötte. Alig bírtak mozogni. Elvette kedvüket a harctól és szétbomlasztotta a fegyelmet. Hová vezethet ez? Vajjon sokáig fogja fenyegetni őket még a víz? Ha már az övüket is eléri, egyáltalán nem tudnak mozogni. A tuhljaiak kényelmesen agyonverhetik őket!

A víz köröskörül átlátszó, tiszta volt. Ott azonban, ahol a mongolok állottak, piszkos foltok úszkáltak.

Tugar Volk Burundához közeledett.

– Fenséges bég – mondotta – szörnyű veszedelem fenyeget bennünket.

– Milyen? – kérdezte vészajtóslóan Burunda.

– A víz nem apad. Az ellenség eltorlaszolta a patakot, hogy az egész sereget ebbe a völgybe fullassza bele.

– Ha! – ordította Burund. – Te, te pogány rabszolga, aki idecsaltál bennünket, még te mered mondani ezt?

– Értsd meg, fenséges bég, én nem árulhatalak el benneteket, hiszen ugyanaz a veszedelem fenyeget engem is, mint titeket.

– Ismerlek téged! Ma éjszaka is elmentél hozzájuk, hogy a mi életünkkel kereskedj velük.

– Ha ezért mentem volna közéjük, akkor mit gondolsz, fenséges bégem –, visszatértem volna-e hozzátok, amikor halálotokról már tudomást szereztem?

Erre Burunda kissé megnyugodott.

– Mit tegyünk? – kérdezte. – Valóban el kell pusztulnunk?

– Nem, védekeznünk kell! Egy perc még, fenséges bég és a hegyekből reánk ömlik a víz és gyorsan ellepi a völgyet. Mindenekelőtt ez ellen kell védekeznünk!

– Hogyan?

– Amíg a víz tiszta, parancsold meg katonáidnak, hogy a fenékről köveket szedjenek össze és rakják nagy csomókba. Állva azokon, egyszerre tudunk a víz ellen és a tuhljaiak ellen védekezni.

Burunda azonnal kiadta a parancsot, hogy minden osztag gyűjtsön köveket és rakja nagy halomba össze. A parancs, mely semmiféle veszéllyel nem fenyeget, nagyon megtetszett a mongoloknak. Az a kilátás, hogy újra száraz helyen állhatnak és nem kell térdig vízben lapulniok, visszaadta bátorságukat, örömteli kiáltozással széledtek szét a völgyben és keresgéltek a köveket.

A tuhljaiak, akik a tavat övező sziklák permén állottak, hangos kacajra fakadtak, amikor a mongolok igyekezetét látták.

– Ide, ide! – kiabáltak le a mongoloknak. – Van itt elegendő kő részetekre.

Azonban alighogy közelebb mentek a mongolok a sziklafalhoz, ropogni kezdtek a hajítógépek. Hatalmas sziklák repültek a vízben bukdácsoló és elrejtőzni nem tudó ellenség felé. A mongolok akarva, nem akarva, kényszerültek arra, hogy a völgy közepén maradjanak, távol a hajítógépek hatáskörén. Burunda érezte, hogy tehetetlen és őrvöngött dühében. A tuhljaiak megvető gúnyolódása csak fokozta dühét.

– Nem, ez nem mehet így tovább! – bömbölt. – Hej! Ide hozzám, hű harcosaim!

A mongol sereg legkiválóbb vitézei gyűltek köréje. Burunda az egyik tuhljai osztag ellen irányította őket, mely messze előre hatolt és a sziklaperem legszélén állt.

Egy új hajítógép mellett néhány tuhljai álldogált.

Nyilazatok beléjük! – kiáltott Burunda.

Mint darazsak, zümmögve szállottak a nyilak a levegőbe. Fönről fájdalmas kiáltás és nyögés hallatszott. A mongolok diadalkiáltással haladtak tovább.

– Ne engedjétek, hogy csoportba gyűljenek! – kiáltott Burunda. – Ne hagyjátok, hogy köveket hajthassanak ránk! Itt meg tudunk állapodni!

Burunda két részre osztotta csapatát. Az egyik rész állandóan tűz alatt tartotta a tuhljaiakat, a másik pedig sietve gyűjtötte a köveket, nyilazó társaik védelme alatt.

Tugar Volk és Maxim – akiket Burunda magával vitt –, szintén résztvettek a munkában. Hordták és halomba rakták a köveket. A munka egyre nehezebb és nehezebb lett. A víz már övükig ért, kevés volt a kő. A kőhalom még mindig nem emelkedett a víz szintje fölé. Burunda az íjászokat irányította. Már tíz tuhljai sebesült meg. Elkékültek, haldokoltak a szörnyű kígyóméregtől, mellyel a mongolok nyílvevesszőiket bekenték. Zahar Berkut minden gyógyszere hasztalan volt.

– Hagyjátok ott, gyermekeim, ezt a helyet! – mondotta Zahar. – Hadd várakozzék az ellenség a puszta fal alatt! Úgysem tud felkapaszkodni rajta, különösen, ha víz csobog lábai alatti.

A tuhljaiak meghallgatták Zahar tanácsát. A megtépzott mongolok tovább kóboroltak a vízben és keresgéltek a köveket. Elfogyott a kő.

– Elég volt a kőhordásból! – mondotta Burunda harcosainak. – Álljatok fel a kőrakásra és fúrjátok nyilaitokat abba a söpredékbe! A többiek – utánam! El kell foglalnunk azt a sziklát és felkapaszkodni rá, még ha az égbolt maga omlik is ránk! Rabszolgák, utánam! Mutassátok az utat!

– Bég – mondotta Maxim, Tugar Volk útján –, hiába próbálkozol, ott nincsen ösvény, mely felfelé vezet.

– Kell lennie! – kiáltott Burunda és a vízbe vetette magát. Harcosai utána.

A talaj itt egyenlőtlen volt. A mongolok botladoztak, elbuktak. A víz, melyet a friss szellő a sziklafalnak kergetett, vadul visszacsapódott a falról és akadályozta őket a mozgásban. Jóllehet, a partig nem volt több mint kétszáz lépés, jó félóráig tartott, amíg odaértek. A sziklafal tövében még mélyebb volt a víz. A hónaljukig ért. Fölfelé vezető ösvénynek nyoma sem volt sehol. Ezalatt a tuhljaiak tovább záporozták köveiket a vakmerő csapatra. A kövek nagyrésze a sziklafalra és a vízbe hullott, Burunda helyzete mégis hallatlanul veszélyes és kilátástalan volt.

– Lehet, hogy fiaid jól tudnak mászni? – kérdezte Maxim, magában nevetve. – Ezen a falon fel lehet kapaszkodni.

– Egyetlen mongol sem tudott felkapaszkodni a meredek sziklafalra.

– Ha így van – mondotta Maxim –, engedd meg bég, hogy előre menjek és megmutassam az utat nektek!

De Burunda nem figyelt rá. Új ötlet foglalkoztatta. Ismét két részre osztotta csapatát. Egyiket otthagya, hogy tartsák megszállva az elfoglalt részt. A sziklafal kihajló kőfüggőnye megvédte őket a tuhljaiak köveitől. A másik csoporttal, melynek élén Maxim és Tugar Volk haladtak, elindult, hogy valami alkalmasabb helyet keressen. Alig ért azonban ki a csapat a védelmet nyújtó sziklafal alól, a tuhljai hajítógépek máris elborították őket szikladarabokkal. A mongol csapat fele holtan merült el a vízben. A többiek kénytelenek voltak visszafordulni.

– Térjünk vissza előbbi, biztonságos helyünkre – tanácsolta Tugar Volk. – Hallod a kiáltást a völgyben? Biztosan elkezdődött az áradás!

A bárónak igaza volt. A vízesés bömbölve, dörögve hirdette, hogy hatalmas víztömeg futott le a hegyekről. Hatalmas hullámok rohantak a vízesés felől. A völgy nyugodt vize felkavarodott és szennyes-zöld tajték lepté el színét. A tó nyugodt, tükröző vize helyén hatalmas, haragos taréjú hullámok száguldottak végig a völgyön. Sisteregve örvénylett a zavaros víz. Megbokrosodott tenger csapkodott a partok között.

A völgyben félelmetes kép tárult a szemlélő elé! A tajtékozón vízben itt-ott fekete szigetként szorongott ijedten egy-egy kis csorda mongol. Mint egerek, ha vízbe esnek. Az előző rendnek nyoma sem maradt. Mint szél a pelyvát, úgy röpítette szét a zuhogó víz a mongolokat a völgyben.

Küzdöttek a hullámokkal, kiabáltak és átkozódtak. Egyik sem hallgatott a másikra, egyik sem gondolt a másikra. Egyesek kőhalmazokon szorongtak és boldogok voltak, hogy legalább néhány perccel megnyújthatják pihenésüket és késleltetik a vízzel való reménytelen küzdelmet. Mások elmerültek, kétségbeesetten kapálóztak a vízben. Először vällig, majd teljesen elmerültek és lándzsáikra támaszkodva, vagy íjaikkal evezve próbálták elkerülni végzetüket. A legtöbben azonban eldobálták mindenüket és szalmaszálként pörögtek a vadul kavargó örvények tölcseireiben. Sokan eldobálták bundájukat és a víz sodrára bízták. Foguk vacogott a hidegtől. Az alacsonyabbak a magasabbakra kapaszkodtak, ledöntötték őket lábukról és ezek a víz alatt vívtak elkeseredett harcot egymással. Egyesek megint úszni kezdtek, holott maguk sem tudták, miért és hová. Menekülést nem találtak sehol! A kis kőrakásokon csak néhány szerencsés húzódkhatott meg, akiket a vízben kapálózó mérhetetlen gyűlölettel és irigységgel néztek. Esztelen átkozódást szórtak feléjük halálos rettegésükben. Minden kőhalmaz körül ezer és ezer mongol szorongott. Örvöngve-üvöltve, szinte eszüket veszve próbálták a biztonságos helyre kapaszkodni. Próbálkozásaik azonban hiábavalók voltak, mert a fent álló mongolok lelökdösték őket. Magyarázták nekik, hogy akinek meg van írva, hogy elpusztuljon, annak úgyis meg kell halnia. De senkinek sem volt kedve a pusztuláshoz és egyre csak kapaszkodtak a kőhalmazra. A fentállóknak védekezniük kellett, ha maguk nem akartak elpusztulni. Fejszék, szekercék és csákányok csattogtak a mongolok kezében, saját véreiket öldösték. Testvér nem nézte testvérét ebben a félelmetes pillanatban. A legjobb bajtárs ölte meg barátját, még hozzá sokkal kegyetlenebbül, mint legveszedelmesebb ellenségét. A hátul állók, a fenyegető vízbefulladás elől, egyre előre törekedtek. Az elülsők pedig, saját bajtársaik csapásai elől menekültek visszafelé. A középenállókat két oldalról szorongatták. Üvöltöztek a félelemtől és fájdalomtól. A hátulsók letaposták őket. Néhányan még a víz alatt is, önkívületükben, görcsösen kapaszkodtak a kövekbe és kiráncigálták azokat a halomból. Öt kőhalom dőlt össze így és a rajta állók vízbe zuhantak. Sorsuk most már egyforma lett azokéval, akik ellen a kőhalmot oly elkeseredetten védelmezték. Akik a vízben kapálóztak, minden alkalommal, mikor egy-egy halom összedőlt, örvöngő diadalordításban törtek ki.

Egyeseket a gyilkolás és pusztítás vágya rohant meg. Egy óriás például kékülő arccal, véresre harapott szájjal, vérbe forgó szemekkel csapott le szekercéjével mindenkire, aki keze ügyébe került. Ha senki sem akadt, akkor féktelen örületében, véres szekercéjével a tomboló vizet csapkodta. Egy másik, eszeveszett kacajjal nyomott le mindenkit a víz alá, akinek sikerült magát a felszínen tartania. Egy harmadik bömbölt, mint egy bika és fejével nyomta le a fuldoklókat a víz alá, akik buborékokat eregetve szálltak a fenéig. Ott egy harcos, kezeit tördeli feje fölött és zokog, ordít, mint egy kisgyerek. Néhányan, akiket elrémített a halál gondolata, társaik vállára ugráltak, hajukba kapaszkodtak. Azok, megtörve a súly alatt, elmerültek, magukkal rántva a rajtuk állókat is. Fortyogott, bugyborékkolt az egész medence.

Ahogy a halak iváskor, úgy szorongtak, gyűltek csomóba a mongolok a tajtékozó áradatban. Hemzsegték a vízben, küzdöttek ellene és egymás ellen, – egy-egy pillanatra kidugták fejüket a víz alól, hogy ismét alámerüljenek. Tágra meresztett szájjal kapkodtak levegő után... így pusztult el száz és ezer mongol a tajtékozó elemmel vívott kilátástalan küzdelemben.

A tuhljaiak némán állották körül ezt a színjátékot. Csendesen figyelték, a háborgó tó partjain állva. A legbátrabbak sem bírták remegés nélkül végignézni eme hatalmas embertömeg pusztulását.

Burunda bég kővémeredten nézte a félelmetes látványt. A víz már őt és embereit is fenyegette. Hónaljukig ért már, ledöntötte lábukról őket. Már legfőbb ideje volt, hogy biztonságosabb helyre térjenek. Burunda mégsem mozdult. Vértfagyasztóan bömbölt, haját tépte tehetetlenségében, hogy seregének pusztulását látta. E pillanatban senki sem mert szólni hozzá. Szótlanul állottak körülötte és küzdöttek a legyőzhetetlen ellenség, a víz ellen.

– Gyerünk! – szólalt meg végre Burunda.

A tuhljaiak által elhagyott sziklával szemben emelt kőrakáshoz indultak. A legfőbb ideje volt! A víz egyre gyorsabban és gyorsabban emelkedett. A kőhalom és a csapat között örvény támadt,

melyet csak úgy tudtak leküzdeni, ha egymás kezét fogva, falként támadtak rá. A hatalmas Burunda azonban egyedül lépdelt. Széles mellkasával szelte a vizet.

Kis csapat harcos állott ezen a kőhalmon, mint apró szigetecske, a háborgó tengeren. Íjaitak kezükben tartva, célozták az elhagyott sziklát. A veszély nem ingatta meg fegyelmüket.

Szerencsére ez a kőhalmaz nagyobb volt, mint a többi. Óriási oszlopokból és kőlapokból rakták össze, melyeket csak a vízben volt könnyű mozgatni. Több mint száz ember foglalhatott helyet rajta, csatarendben. Burunda serege majdnem ennyire apadt le, nem számítva a sziklafal alatt rejtőzőket. Burunda és emberei elhelyezkedtek a kőlapokon és megkönnyebbülten fellelegzettek. Először is arra tekintettek, ahol a sziklafal védő függőnye alatt társaikat hagyták. Most hullámok tomboltak ott, habos tajtékot verve.

A mongoloknak nyoma sem maradt. Néha, amikor a hullámok elültek egy-egy másodpercre, vergődő, feketéllő tömeget lehetett látni. Az osztag egyetlen életben maradt tagja volt ez, aki elgémberedett ujjával kétségbeesetten a sziklába kapaszkodott. Tépdesték, csapkodták a dühöngő hullámok. Felemelték, alásüllyesztették, de még kitarzott. Egyszer aztán eltűnt, mint a falevél, melyet elmos a víz.

Burunda, kéken a dühtől és rettegéstől végignézett a völgyön. Már elült a szörnyű kiáltozás és jajveszékelés. Az örvények, mint fekete levélsomókat forgatták a hullákat. Itt-ott levegőt markoló kezek nyúltak ki a vízből, vagy lábak, fejek buktak föl fagyos, torz vigyorral. Csak, mintegy tíz fekete bástya emelkedett ki a vízből, melyen megrémült, eszüket vesztett, vacogó emberek kucorogtak. Ezek már nem a félelmetes harcosok voltak, csak életéért rettegő, tehetetlen morzsája a félelmetes mongol hadseregnek. Még át-át kiabáltak egymásnak, de segítséget nyújtani nem tudtak. Akik együtt voltak, azoknak sem maradt más hátra, mint várni elkerülhetetlen pusztulásukat.

9.

– Mit gondolsz, báró – kérdezte hirtelen Burunda Tugar Volktól – mi lesz velünk?
– Mindannyian itt pusztulunk – válaszolta nyugodtan Tugar Volk.
– Én is így vélem – hagyta rá Burunda. – Legjobban az bosszant, hogy vak macskakölykök módjára fogunk megfulladni, nem harcban, dicsőségben esünk el.

A báró nem válaszolt. Új dolog kötötte le a figyelmét. A tuhljaiak úgy látszik nem akartak várni addig, míg a víz annyira emelkedik, hogy a mongol sereg maradványait is ellepi. Hamarabb akartak végezni az ellenséggel. A patak feletti erdőben, vastag fákat vágtak ki a tuhljaiak. Mindkét végüket kihegyezték és az ágaitól megtisztított fatörzsre nehéz köveket erősítettek. Ezek a félelmetes faltörő kosok így a víz alatt tudtak úszni.

Kivárták a pillanatot, amikor a vizesés áramlata a völgy közepe felé fordult. Mikor az irány megfelelt nekik, azaz a mongolok szigetei felé tartott, a tuhljaiak vízre eresztették a gerendákat. A legelső gerenda hegyes vége félelmetes erővel vágódott a kőhalmaznak, melyen a mongolok meghúzódtak. Hatalmas dörrenés. A kövek, melyek a halmot képezték, széthullottak és az emberek csoportja sikoltva-hörögve zuhant a vízbe. Néhányan belekapaszkodtak a végzetes gerendába. Az áradat elragadta őket, a völgy közepén kavargó, óriási víztölcsér vadul megforgatta a gerendát. A gerendába kapaszkodó mongolok eltűntek a víz alatt, hogy ne bukkanjanak föl soha többé. A többiek, akik ily váratlanul elvesztették biztonságos szigetüket, kétségbeesetten tapodták egymást. Kéthárom jó úszó a part felé tartott. A halál azonban itt sem kerülte el őket. Néhány jól elhajított kő és a mongolok halálra sújtva elmerültek.

Néhány mongolnak sikerült eljutnia a szomszéd kőhalmazig. Itt sem tartózkodtak azonban sokáig biztonságban. A tuhljaiak, amikor látták, hogy első faltörő kosuk milyen sikerrel járt, egymásután eresztették útjukra a kihegyezett gerendákat. Az áramlat azonban más irányba vitte el azokat.

Miroszlavának ekkor újabb ötlete támadt. Azt tanácsolta, hogy ácsoljanak össze egy erős tutajt és kötelekkel húzzák azt a parthoz. Tíz kiváló tuhljai ifjú szálljon rá fegyveresen. Kettő pedig bosszú rudakkal kormányozza a mongolok felé a tutajokat.

Hamarosan elkészítettek két tutajt. Hús bátor tuhljai helyezkedett el rajtuk. Elindultak a mongolok ellen. Ez volt a döntő ütközet.

A maroknyi mongol csapat, melynek nekitámadtak, teljesen fegyvertelen volt. Réműlt, erőlen emberekkel mérték össze a tuhljaiak friss erejüket. Hosszú rudakkal vízbe lökték őket. Akik ellenálltak, azoknak nyílveszőt eresztettek a szívébe. A többi kőhalmokon álldogáló mongolok szörnyű jajveszékülésben törtek ki. Sebesen közeledett a vég feléjük.

Burunda fogait csikorgatta végtelen dühében. Hiába volt azonban dühe. Még a mongolok mérgezett nyilai is hatástalanok voltak, mert nem szálltak el a céljukig. A dühöngő bég mit tehetett mást, mint vállig a vízben állva, tehetetlenül szemlélte, hogyan semmisítik meg a tuhljaiak egyik szigetet a másik után, hogyan pusztítják el a mongol sereg maradékát. A tuhljaiak tomboltak ezalatt, összeszorított fogakkal száguldottak a tutajokkal a mongolok ellen.

Néhol ellenállásra találtak. Fájdalmas üvöltés mindkét félnél. Hullottak a holttestek a tutajról és a kőhalomról. A mongolok ereje azonban hamar megtört, ellenállásuk csak rövid ideig tartott. Mint amikor a szérűskertben tűz csap föl és egyik szalmakazalt a másik után emészti el egymásután, úgy semmisítették meg a tuhljaiak a kőmenedékeket és kergették a mongolokat a víz hideg ölébe. A halálba, melyből nincs visszatérés. A tó fekete szigetecskéinek nyoma sem maradt. A távolban, a part közelében állott még az utolsó sziget. Tajtékozó hullámok között fekete szikla. Burunda osztaga volt ez. Száz mongol, Tugar Volk és Maxim. Ez maradt meg mindössze abból a mongol seregből, amely a tuhljai hágón át, ugor földre igyekezett. Ezek átúszták a Jaikot, Volgát, Dont és Dnyepert. Azonban itt, a hegyipatak hús vízében megtalálták sírjukat.

A halál utolsó áldozatai – maroknyi hős vitéz – ott állottak a sziklahalmazon. Menekülésre nem volt már reményük. Egy gondolat élt már csak bennük: drágán adni életüket!

A tuhljai közösség összes tagja ott szorongott a parton, szemben az utolsó csoport menedékével. Még két tutajt eresztettek vízre, hogy hátulról támadjanak a mongolokra. Ugyanakkor előlről, a sziklaperemről, záporoztak a kövek. Nyílzápor süvöltött feléjük, de a tuhljaiak nyilai nem értek a célig. Közelebb nem mertek menni a tuhljaiak, mert féltek a mérgezett nyilaktól. Mikor látták, hogy nyilazásuk eredménytelen, beszüntették.

A magas sziklán, ott állott Zahar Berkut. Tekintetét le nem vette fiáról, aki könnyedén elhajolt a süvítő nyilak és kövek elől. Zahartól nem messze állott Miroslava a nyilazó tuhljaiak között és szeméit az ellenséges csoportra függesztette. Közöttük voltak azok, akiket legjobban szeretet a világon: atyja és Maxim. Minden süvítő tuhljai nyílnál jeges borzalom járta át a szívet.

A tutajon álló tuhljaiak megunták nyilaikat pazarolni. Bátorságot gyűjtöttek és közelebb eveztek. A mongolok mérgezett nyilak záporával fogadták őket és néhányat megsebesítettek közülük. Azonban a tuhljaiak észrevették, hogy a mongolok félelmetes fegyverei elfogytak. Fenyegető kiáltással vetették magukat rájuk. A mongolok hallgatagon tömörültek össze. Várták a támadást. Küzdöttek a dühöngő hullámok ellen. A tuhljaiak azonban, úgy két ölnyire megállították tutajukat és hosszú szíjjal, csuklójukhoz erősített lándzsáikat dobálták a mongolok felé. Egyszerre tíz mongol kiáltott fel fájdalmasan és tíz mongol teste zuhant a vízbe. A tuhljaiak újra elvetették lándzsáikat és újra vízbe hullott néhány ellenség.

– Átkozottak legyetek! – ordította Burunda. – Így egyenként pusztítanak el bennünket ezek a pogányok!

E pillanatban féktelen dühe már csak ártalmatlan szellőcske volt, amely csak suhog, de senki-nek sem árt. A tuhljai ifjak kiáltozva száguldták köröskörül a szigetecskét és hol itt, hol ott csaptak le lándzsáikkal. A mongolok kénytelenek voltak mozdulatlaná merevedni és mintha kezük, lábuk meg lenne kötözve, várni a halált.

– Bég – fordult Tugar Volk Burundához. – Nem kellene-e megpróbálni életünket megmenteni valahogy?

– Minek? – kérdezte megsemmisülten Burunda.

- Az élet mégis jobb, mint a halál.
- Igazad van – mondotta Burunda. Szemei felvillantak. Ez nem az élet, a bosszú reménysége volt. – Mit tehetünk? Hogyan meneküljünk?
- Lehet, hogy most már elfogadják életünkért cserébe a foglyot?
- Megpróbáljuk! – mondotta Burunda. Hatalmas kezével előráncigálta Maximot a tömegből és maga elé állította.
- Tugar Volk fehér kendőt lengetett.
- Tuhljaiak! – kiáltotta a part felé fordulva. Csend állt be.
- Mondd meg nekik, hogy ha élve akarják megkapni ezt a rabszolgát, akkor ajándékozzanak meg bennünket életünkkel és szabadsággal. Ha nem, mi meg tudunk halni, de előbb, szemük előtt hal meg ő is!
- Tuhljaiak! – kiáltotta Tugar Volk. – A mongol főnök megígéri, hogy élve és egészségesen visszaadja nektek foglyát, ha cserébe mindannyiunkat élve kiengedtek a völgyből! Ellenkező esetben, a halál lesz Maxim Berkut sorsa.
- Mintha szavainak nyomatékot akarna adni, Burunda Maxim feje fölé emelte félelmetes szekercéjét.
- A tuhljaiaknak elakadt a lélegzetük. Az agg Zahar megreszketett és elfordult a szívét szaggató látványtól.
- Zahar – mondták az öreg tuhljaiak, akik körülvették. – Az a véleményünk, hogy elfogadhatjuk ezt az ajánlatot. A mongol sereget megsemmisítettük. Ez a néhány ember nem jelent veszélyt számunkra.
- Testvérek, ti nem ismeritek a mongolokat – válaszolta Zahar. – Köztük van a legfélelmetesebb mongol hadvezérek egyike, aki sohasem bocsátja meg nekünk serege pusztulását. Ha kiszabadul, újabb sereget vezet hegyeink közé. Vajjon meg tudjuk-e azt is semmisíteni?
- Zahar. A te fiad! A te fiad! Halál vár reá! Nézd a felemelt fejszét, a feje fölött!
- Inkább pusztuljon el a fiam, minthogy miatta élve hagyja el a völgyet egyetlen ellenség is! Miroszlava zokogva közeledett az aggastyánhoz.
- Atyám – zokogta. – Mit mondasz? Miért akarod fiadat... és engem elpusztítani? Szeretem Maximot. Megesküdtem neki, hogy megosztom vele életemet és szolgálója leszek! Az ő halála az én halálom is!
- Szegény leány – válaszolta Zahar. – Mivel segítsek rajtad? Számodra csak a fekete szemek és fiam szálfatermete a fontos! Én azonban mások boldogságára is gondolok. Nincs választás, leányom!
- Zahar! Zahar! – kiáltoztak a közösségbeliek. – Azt gondoljuk, elég már a vérből. Az ellenség erejét megtörtük, a közösség nem akarja ezek halálát. Reád bízunk fiad és azok sorsát. Könyörülj saját véreden!
- Könyörülj fiatalságunkon, szerelmünkön! – zokogott Miroszlava.
- Ígérhetsz nekik, amit akarsz, csak adják vissza fiadat – mondotta az egyik hegyentúli harcos. – Mihelyt Maxim szabad lesz. a tó fenekére küldjük az összes mongolt.
- Nem! – kiáltott Zahar. – Ez becstelenség lenne. A Berkutok megtartják szavukat, még akkor is, ha árulónak, ellenségnek adják. A Berkutok sohasem piszkolják be kezüket és becsületüket álnokságból ontott vérrel! Gyermekeim, elég a beszédből! Várjatok! Saját kezemmel adom meg válaszat!
- Megfordult és odalépett a hajítógéphez, ahol a „Kanál”-ban hatalmas szikladarab feküdt. Keze erős volt, nem remegett, mikor a kötél felé nyúlt, amely vízszintes helyzetben tartotta a „kanalat”.
- Atyám, atyám! – zokogott Miroszlava. – Mit teszel?
- De Zahar semmit sem hallott, nyugodt, biztos kézzel irányította a lövedéket az ellenségre.
- Burunda és Tugar Volk aggódva várták a feleletet. Maxim nyugodtan várta sorsát és meghajította fejét a magasan fölötte tartott szekerce alatt. Tugar Volk, maga sem tudta miért, egész testében reszketett.

– Eh, mit várjunk olyan soká! – kiáltott fel végül Burunda. – Egyszer születik az ember és egyszer hal meg! Mielőtt meghalok, elpusztulsz, pogány rabszolga!

Rettenetes erővel sújtott le szekercéje, hogy egyetlen suhintással kettészelve Maxim fejét. Azonban ebben a pillanatban kard villant Maxim feje fölött. Tugar Volk kardja volt az, mely töből lemetszette Burunda, szekercét tartó jobbját. Burundát elborította a vér és levágott jobbkarja nagyot loccsanva tűnt el a vízben.

Burunda felbődült a dühtől és fájdalomtól. Balkezével elkapta Maxim mellén a ruhát. Két szeme halálos gyűlölettel tapadt az áruló báróra.

Maxim azonban lehajolt és vállával hatalmas ütést mért Burunda baloldalára. Burunda elvesztette egyensúlyát és Maximot magával ragadva, a vízbe zuhant.

A következő másodpercben megremegett a levegő. Zahar Berkut kezével elhajított óriás szikladarab, dübörögve csapott az ellenség csoportjára. Felhőkig csaptak a hullámok. Hátborzongató üvöltés hallatszott. Néhány másodperc múlva elsimult a tó felszíne. Csendes és sima volt. Burunda osztaga nyomtalanul eltűnt.

A tuhljaiak halálos csendben álltak a parton. Az agg Zahar, aki egy perccel előbb még határozott és kemény volt, most egész testében reszketett. Keservesen sírt, mint egy kis gyermek. Lábai-nál eszméletlenül hevert Miroszlava.

Hirtelen boldog kiáltás hallatszott a víz felől. A tuhljai vitézek közeledtek tutajaikkal ahhoz a helyhez, ahol Maxim alámerült. Aztán váratlanul észrevették a víz alól felbukkanó Maximot. Épen, egészségesen és mint mindig, most is jókedvűen tekintett társaira. Örömük hamar átragadt a közö-ségre. Még azok is, akik fiaikat, férjeiket veszítették el, – kimondhatatlanul örültek Maxim megmenekülésének. Vele együtt visszatért minden, amit a harcban elvesztettek és ami szívüknek oly drága volt.

– Maxim él! Maxim él! Hurrá Maxim! – harsogtak a boldog torkok. A hegyek visszhangozták ezt a hangos örömet.

– Atyám! Zahar! Fiad él! Fiad visszatér hozzád!

Zahar fakó szemeiben, örömkönnök csillogtak.

– Hol van? Hol a fiam? – kérdezte gyöngé hangon. Csürom vizesen, örömtől ragyogó arccal ugrott Maxim a tutajról a partra és atyja lábaihoz vetette magát.

– Atyám!

– Fiacskám, Maxim!

Szavuk elakadt. Zahar megingott és Maxim ölelő karjai közé zuhant.

– Atyám, mi van veled? – kiáltott Maxim. Az aggastyán arca fehér lett, mint a kréta. Testét remegés futotta át.

– Semmi, fiacskám, semmi, – válaszolta csendes mosollyal Zahar. – Az Órszíkla magához szólít. Hallom a hangját, fiam. Azt mondja: „Zahar teljesítetted kötelességedet, ideje, hogy örök nyugalomra térj!”

– Atyám, atyám, ne mondd ezt! – zokogott Maxim és szorosán magához ölelte az aggastyánt.

Zahar nyugodtan, csendesen mosolyogva feküdt a fűvön. Megbékélt arcát a delélőn álló nap felé fordította. Gyöngéden eltolta fia kezét és megszólalt:

– Fiacskám, ne sirass engem. Én boldog vagyok. Tekints inkább körül. Van itt valaki, akinek szüksége van a segítségedre.

Maxim körülnézett. Sápadtan, kétségbeesett kifejezéssel gyönyörű arcán, mozdulatlanul ott feküdt Miroszlava. Vízet hoztak. Maxim kedvesére borult.

Miroszlava felsóhajtott, kinyitotta, majd újra lehunyta a szemét.

– Miroszlava, Miroszlava! Szerelmem! – kiáltott Maxim a leány kezeit csókolgatva. – Ébredj föl! Maxim van itt.

Miroszlava, mintha mély álomból ébredne, értelmetlenül tekintetét Maxim arcába vetette.

– Hol vagyok? Mi van velem? – suttogta alig hallhatóan.

– Itt, itt, közöttünk! A te Maximod mellett.

– Maxim? – kiáltotta és hirtelen felugrott.

– Igen, igen! Nézd, élek és szabad vagyok!

Miroslava sokáig nem tudott magához térni az örömtől. Majd Maxim nyakába borult, forró könnyek buggyantak szeméből.

– Maxim, szerelmem!

Mást nem tudott mondani.

– Atyám hol van? – kérdezte Miroslava rövid idő múlva.

Maxim elfordult.

– Ne gondold rá szerelmem! Az, aki az igazat és gonoszát mérlegeli, az ítélkezik most az ő tettei felett. Imádkozzunk, hogy jótettei nyomják le a serpenyőt.

Miroslava letörölte könnyeit és hosszú, szerelemmel telt pillantást vetett Maximra.

– Jöjj ide Miroslava – mondotta Maxim. – Lám, a mi atyánk is elhagy bennünket.

Zahar boldogan tekintett a fiatal párra.

– Térdeljtek ide mellém gyermekeim! – mondotta gyöngye hangon. – Miroslava, leányom, atyád meghalt. Úgy halt meg, mint sok ezren mások. Ne szomorkodj leányom! Atyád helyett a sors testvért adott neked...

– És férjet! – tette hozzá Maxim. Szorosan tartotta kezében a leány kezét.

– Őseink isteneinek áldása szálljon reátok gyerekeim! – suttogta Zahar. – Nehéz időkben hozott össze benneteket és forrasztotta össze szíveiteket a sors. Ti pedig bátran küzdöttétek végig a szörnyű vihart. Ezen a győzelmi napon kötött szent szövetségeket legyen biztosítéka annak, hogy a mi népünk is ilyen bátran küzdi végig a megpróbáltatásokat és az emberi értelem, becsület és szív közötti szövetséget sohasem rombolja szét.

Hülő ajkaival megcsókolta Miroslava és Maxim homlokát.

– Gyermekeim, álljatok fel és támasszatok fel engem is egy kissé. Mielőtt elmennék, szeretnék mondani valamit a közösségnek, melyet egész életemben oly hűségesen szolgáltam. Atyák és testvérek! Mai győzelmünk – nagy dolog számunkra. Mivel arattuk ki ezt a győzelmet? Csak fegyvereinkkel? Nem! Csak ravaszságunkkal? Nem! Győzelmünket közösségi rendünknek, barátságunknak és egyetértésünknek köszönhetjük. Ezt jól jegyezzétek meg! Ameddig közösségi rendben, baráti összetartásban, egy mindenkiért és mindenki egyért fogtok élni – addig ellenséges hatalom benneteket le nem győzhet. Testvéreim, tudom, hogy nem ez volt az utolsó csapás, mely közösségünk alapjait döngette. Egymásután jönnek majd újabb és újabb viharok. Közösségünket végül is leigázzák. Szomorú idők következnek ezután a mi népünkre. Testvér megtagadja a testvért. Atyját a fiú és szörnyű villongások és polgárháborúk fognak dúlni az orosz földön. Felmorzsolják a nép erejét. Idegen bitorlók rabigája nehezedik rájuk, kényurak alázatos rabszolgájává süllyed a szabad orosz nép. E megpróbáltatások közepette vissza fog emlékezni a nép elvesztett boldogságára! Minél gyorsabban és tisztább szemmel tekint vissza a múltba, annál jobb. Tengernyi könnyűtől, vértől, évszázados szolgaságtól menti majd meg őket. De akár előbb vagy utóbb, eszébe jut őseik élete és azok nyomdokain kíván haladni. Boldog az, kinek úgy rendeltetett, hogy azokban az időkben fog élni! Csodálatos napok lesznek azok! A tavasz, a nemzet újjászületésének napjai! Örökségül adjátok gyermekeiteknek és unokáitoknak a múlt eseményeit és az ősi rendet. Hadd lobogjon bennük azok emléke, a legsúlyosabb megpróbáltatások idején is! Mint a hamu közt ki nem alvó szikra, kísérje ez az emlék életüket! Eljön az idő és új lánggal lobban fel ez a szikra! Gyermekeim isten veletek.

Zahar mélyet sóhajtott, a napra tekintett és elmosolyodott. A következő pillanatban kilehelte lelkét.

Fiai, szomszédjai és a közösség többi tagjai, nem siratták meg őt. A boldog halottat bűn megsíratni, örömteli dalokat énekelve mosták le testét és a „Fénylő Tisztásra”, az ősi istenek szent

hajlékába vitték. Elhelyezték a sziklaoltáron a mennyezeten függő aranykoronás Nap felé fordítva. A szentély bejárata elé óriási sziklalapot görgettek.

Így pihent el az agg Zahar Berkut azoknak az isteneknek lágy ölén, akik szívében lakoztak és egész életében a közösségre áldást és boldogságot árasztó, becsületes gondolatokat sugalltak.

Azóta sok minden megváltozott. Az agg próféta szavai azonban pontosan beteljesedtek. Szörnyű megpróbáltatások vihara vert végig az orosz földön. Az ősi szabadságot régen elfelejtették már. Úgy látszott, örökre eltemették. De nem! A mi napjaink hivatottak arra, hogy feltámasszuk azt! Vajjon nem mi vagyunk-e azok, akik az újjászületés boldog napjaiban élünk? Legalábbis ezeknek a boldog napoknak hajnalán?

Így jósolta meg ezt a haldokló Zahar.

Vége.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Forgács Balázs Ivan Necsuj-Levickij A Kajdas Család. Kézirat.
2. Ivan Franko Királysas. Válogatott művek. Budapest–Uzsgorod: Európa Könyvkiadó – Kárpáti Könyvkiadó, 1970.
3. Ivan Franko Zahar Berkut. Regény. Magyar-Szovjet Társaság Kiadója – Új Magyar Könyvkiadó. Budapest, 1950.
4. Ukrán költők. Karig Sára (szerk.). Budapest–Uzsgorod: Magvető Kiadó – Kárpáti Kiadó, 1971.

У 45 Українська літературна антологія 2. З середини XIX до початку XX століття. Навчальне видання (хрестоматія) Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II / Редактори: Єлизавета Барань, Адальберт Барань та Вільмош Газдаг. Берегове: ЗУІ ім. Ференца Ракоці II, 2023. 224 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-8143-00-8 (серія)

ISBN 978-617-8143-03-9 (м'яка обкладинка)

ISBN 978-617-8143-04-6 (PDF)

Серія «Українська літературна антологія» – запланована на три самостійні томи – стане у пригоді студентам філологічного відділення спеціальності «українська мова та література» й «угорська мова та література» Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II. В антології подано переклади творів української художньої літератури, з якими майбутні педагоги ознайомлять учнів шкіл з угорською мовою навчання. Пропоновані твори належать до переліку обов'язкових при зовнішньому незалежному оцінюванні. Це навчальне видання (хрестоматія) є другим у тритомній серії творів української художньої літератури, який охоплює період з середини XIX до початку XX століття.

УДК 821.161.2(=511.141)

Навчальне видання

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА АНТОЛОГІЯ 2

З середини ХІХ до початку ХХ століття

Хрестоматія

2023 р.

*Затверджено до використання у навчальному процесі на засіданні кафедри філології
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ
(протокол №3/88 від «11» листопада 2022 року)*

*Розглянуто та рекомендовано Радою із забезпечення якості вищої освіти
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ
(протокол №4 від «17» грудня 2022 року)*

*Рекомендовано до видання у друкованій та електронній формі (PDF)
рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ
(протокол №9 від «20» грудня 2022 року)*

Підготовлено до друку Видавничим відділом спільно з кафедрою філології
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ

Редактори:

Єлизавета Барань, Адальберт Барань та Вільмош Газдаг

Рецензенти:

*Андраш Золтан, доктор Угорської академії наук,
професор емерит Будапештського університету імені Лоранда Етвеша (м. Будапешт, Угорщина)
Аніко Бергсасі, доктор габілітований у галузі гуманітарних наук, доцент,
завідувач та професор кафедри філології Закарпатського угорського інституту
імені Ференца Ракоці ІІ (м. Берегове, Україна)*

Технічне редагування: *Олександр Добош та Ласло Веждед*

Верстка: *Ласло Веждед*

Коректура: *Ільдико Гріца-Варцаба та редакторська*

Дизайн обкладинки: *Ласло Веждед та редакторський*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр “Опацої Черє Янош” при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальний за випуск:

Олександр Добош (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

За зміст антології відповідальність несуть редактори.

Друк навчального видання здійснено за підтримки уряду Угорщини.

Видавництво: **Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ** (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 7637 від 19 липня 2022 року*

Друк: **ТОВ «РІК-У»** (адреса: вул. Карпатської України 36, м. Ужгород, 88006. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Підписано до друку 24.10.2023. Шрифт «Times New Roman».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк офсетний. Ум. друк. арк. 26,0.

Формат 60x84/8. Замовл. № 128К.

ISBN 978-617-8143-00-8 (Könyvsorozat)

